

**ΕΘΝΙΚΟ
ΜΕΤΣΟΒΙΟ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ**

**ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ**

**ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – “ΑΘENS MBA”

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**"ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ:
ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ"**

Αρτεμησία Μαραγκουδάκη

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ:

Προκόπης Θεοδωρίδης, Επίκουρος Καθηγητής Μάρκετινγκ

Αθήνα 2017

ΔΗΛΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

«Δηλώνω υπεύθυνα ότι η συγκεκριμένη μεταπτυχιακή εργασία για τη λήψη του Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στη Διοίκηση Επιχειρήσεων, έχει συγγραφεί από εμένα προσωπικά και δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό.

Η εργασία αυτή έχοντας εκπονηθεί από εμένα, αντιπροσωπεύει τις προσωπικές μου απόψεις επί του θέματος. Οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης μεταπτυχιακής αναφέρονται στο σύνολό τους, δίνοντας πλήρεις αναφορές στους συγγραφείς, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο».

Όνοματεπώνυμο

Υπογραφή

Αρτεμησία Μαραγκουδάκη

Ευχαριστίες

Πρώτα από όλα, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον καθηγητή μου κύριο Προκόπη Θεοδωρίδη που μου έδωσε το ερέθισμα για την πραγματοποίηση αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας. Τον ευχαριστώ θερμά για την συνεργασία και την υποστήριξη που μου προσέφερε.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους παραγωγούς που καταθέτοντας την άποψη τους βοήθησαν για την συλλογή των πολύτιμων πληροφοριών. Ιδιαίτερα, ευχαριστώ τον Γιάννη που χάρη στην καθοριστική μεσολάβηση του μπόρεσα να κάνω τις κατάλληλες επαφές για την ολοκλήρωση της έρευνας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	5
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ.....	6
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	9
ABSTRACT	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	11
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	13
1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	13
1.1 ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ	13
1.2 ΒΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ – ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ	18
1.2.1 Συμμετοχή αγροτικού τομέα στο συνολικό ΑΕΠ.....	18
1.2.2 Διάρθρωση αγροτικής παραγωγής	21
1.2.3 Συμμετοχή του αγροτικού τομέα στην απασχόληση	30
1.2.4 Αγροτικό εισόδημα.....	34
1.2.5 Εμπορικό ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων.....	35
1.3 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ	40
1.4 ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ.....	53
1.4.1 Παγκόσμιος οργανισμός εμπορίου.....	54
1.4.2 Νέα ΚΑΠ	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	59
2 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ.....	59
2.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	59
2.2 ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....	60
2.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....	62
2.4 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....	64
2.5 Ο ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ	72
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	76
3 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	76
3.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	76
3.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ.....	77
3.3 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	78
3.4 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	79
3.4.1 Αποτελέσματα περιγραφικής στατιστικής	80
3.4.2 Παραγοντική ανάλυση.....	102
3.4.3 Στατιστικοί έλεγχοι.....	108
3.4.4 Έλεγχος ερευνητικών υποθέσεων.....	133
3.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	135
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	139

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1.1: Σημαντικότητα αγροτικών περιοχών	14
Πίνακας 1.2: τα 20 κορυφαία εξαγόμενα ελληνικά προϊόντα 2015	16
Πίνακας 1.3: Απασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα ΕΕ 2017	33
Πίνακας 1.4: Μεταβολή απασχολούμενων στον αγροτικό τομέα ΕΕ 2008-2013	33
Πίνακας 1.5: Ηλικιακή κατανομή των αρχηγών εκμεταλλεύσεων στις περιφέρειες, 2010. ..	47
Πίνακας 2.1: Πληθυσμιακή εξέλιξη περιφέρειας Κρήτης	61
Πίνακας 2.2: Αστικός και αγροτικός πληθυσμός περιφέρειας Κρήτης.....	61
Πίνακας 2.3: Πληθυσμός περιφέρειας Κρήτης ανά ηλικιακές ομάδες	62
Πίνακας 2.4: Εξέλιξη απασχόλησης περιφέρειας Κρήτης ανά παραγωγικό τομέα.....	63
Πίνακας 2.5: Μέσο ετήσιο ποσοστό ανεργίας Κρήτης κατά νομό για την περίοδο 2005-2011 (%).....	64
Πίνακας 2.6: Διάρθρωση γεωργικής έκτασης περιφέρειας Κρήτης (σε χιλ. στρέμματα).....	73
Πίνακας 3.1: Δομή ερωτηματολογίου έρευνας	79
Πίνακας 3.2: Παράγοντες παραγοντικής ανάλυσης	103
Πίνακας 3.3: Καταλληλότητα παραγοντικής ανάλυσης και συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών	104
Πίνακας 3.4: Πρώτος παράγοντας παραγοντικής ανάλυσης.....	105
Πίνακας 3.5: Δεύτερος παράγοντας παραγοντικής ανάλυσης.....	106
Πίνακας 3.6: Τρίτος παράγοντας παραγοντικής ανάλυσης.....	107
Πίνακας 3.7: Τέταρτος παράγοντας παραγοντικής ανάλυσης	108
Πίνακας 3.8: Σχέση φύλου με αγροτικό εισόδημα	109
Πίνακας 3.9: Σχέση φύλου με μορφωτικό επίπεδο	110
Πίνακας 3.10: Σχέση φύλου με λόγο ενασχόλησης με τον αγροτικό τομέα	112
Πίνακας 3.11: Σχέση φύλου με μορφή αγροτικής δραστηριότητας.....	113
Πίνακας 3.12: Σχέση φύλου με συμμετοχή σε συλλογικές δομές.....	114
Πίνακας 3.13: Σχέση επιθυμητών γνώσεων με μορφωτικό επίπεδο	116
Πίνακας 3.14: Σχέση επιθυμητών γνώσεων με φύλο	117
Πίνακας 3.15: Σχέση επιθυμητών γνώσεων με ηλικία.....	119
Πίνακας 3.16: Σχέση τρόπων ενημέρωσης με εκπαιδευτικό επίπεδο	120
Πίνακας 3.17: Σχέση τρόπων ενημέρωσης με φύλο	122
Πίνακας 3.18: Σχέση τρόπων ενημέρωσης με ηλικία	123
Πίνακας 3.19: Σχέση αξιολόγησης της υπάρχουσας κατάστασης με εκπαιδευτικό επίπεδο	124
Πίνακας 3.20: Σχέση αξιολόγησης της υπάρχουσας κατάστασης με φύλο.....	126
Πίνακας 3.21: Σχέση αξιολόγησης της υπάρχουσας κατάστασης με ηλικία	128
Πίνακας 3.22: Σχέση παράγοντα ανανέωση αγροτικού τομέα με εκπαιδευτικό επίπεδο... ..	129
Πίνακας 3.23: Σχέση παράγοντα ανανέωση αγροτικού τομέα με φύλο	130
Πίνακας 3.24: Σχέση παράγοντα ανανέωση αγροτικού τομέα με ηλικία	130
Πίνακας 3.25: Σχέση παράγοντα ενίσχυση αγροτικού τομέα με εκπαιδευτικό επίπεδο.....	131
Πίνακας 3.26 Σχέση παράγοντα ενίσχυση αγροτικού τομέα με φύλο	132

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Πίνακας 3.27 Σχέση παράγοντα ενίσχυση αγροτικού τομέα με ηλικία	132
Πίνακας 3.28 Συσχετίσεις μεταξύ παράγοντα Δυσκολίες Αγροτικού Τομέα και των δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος	134
Πίνακας 3.29: Συσχετίσεις μεταξύ παράγοντα Ευκαιρίες Αγροτικού Τομέα και των δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος	135

Κατάλογος γραφημάτων

Γράφημα 1.1: Κατανομή κοινοτικών ενισχύσεων 2014.....	17
Γράφημα 1.2: Συμμετοχή του αγροτικού τομέα στο ΑΕΠ(%)	19
Γράφημα 1.3: Διαχρονική μεταβολή ΑΕΠ και ΑΠΑ αγροτικού τομέα	20
Γράφημα 1.4: Διαχρονική συμμετοχή κλάδων στο ΑΕΠ (ποσοστό ΑΠΑ)	21
Γράφημα 1.5: Χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση, κατά περιφέρεια	22
Γράφημα 1.6: Μέση χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση εκμεταλλεύσεων, κατά περιφέρεια	22
Γράφημα 1.7: Αριθμός γεωργικών εκμεταλλεύσεων με χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση, κατά περιφέρεια	23
Γράφημα 1.8: Κατανομή του ζωικού κεφαλαίου, κατά περιφέρεια	24
Γράφημα 1.9: Ποσοστιαία κατανομή των εκμεταλλεύσεων σε μεικτές, αμιγώς γεωργικές και αμιγώς κτηνοτροφικές	25
Γράφημα 1.10: Εκμεταλλεύσεις με αρδευόμενες εκτάσεις, κατά περιφέρεια	26
Γράφημα 1.11: Ποσοστιαία κατανομή της χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης των εκμεταλλεύσεων, κατά βασικές κατηγορίες χρήσης	26
Γράφημα 1.12: Αξία φυτικής παραγωγής 2012 (σε εκ. ευρώ).....	27
Γράφημα 1.13:Αξία φρούτων 2012 (σε εκ. ευρώ)	28
Γράφημα 1.14: Αξία ζωικής παραγωγής 2012 (σε εκ. ευρώ).....	28
Γράφημα 1.15: Μερίδα αξίας παραγωγής σε επιλεγμένα προϊόντα της ελληνικής φυτικής παραγωγής στο σύνολο της αξίας στην ΕΕ-27	29
Γράφημα 1.16: Μερίδιο αξίας παραγωγής για επιλεγμένα προϊόντα της ελληνικής ζωικής παραγωγής στο σύνολο της αξίας στην ΕΕ-27	30
Γράφημα 1.17: Ποσοστά απασχολούμενων στη γεωργία – κτηνοτροφία, κατά κατηγορία 2013.....	31
Γράφημα 1.18: Ποσοστά ημερών εργασίας απασχολούμενων στη γεωργία – κτηνοτροφία, κατά κατηγορία 2013	32
Γράφημα 1.19: Απασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα σαν ποσοστό της συνολικής απασχόλησης 2013	32
Γράφημα 1.20: Το αγροτικό εισόδημα στην Ελλάδα.....	34
Γράφημα 1.21: Το αγροτικό εισόδημα στην Ελλάδα και στη ΕΕ-27	35
Γράφημα 1.22: Μερίδιο αξίας αγροτικών εξαγωγών και συμμετοχή τους στο σύνολο των ελληνικών εξαγωγών, 2010-2012, σε τρέχουσες τιμές.....	36
Γράφημα 1.23: Κυριότερες εξαγωγών ελληνικών αγροτικών προϊόντων	36
Γράφημα 1.24: Μερίδιο αξίας αγροτικών εισαγωγών και συμμετοχή τους στο σύνολο των ελληνικών εισαγωγών, 2010-2012.....	37
Γράφημα 1.25: Συμμετοχή του αγροτροφικού τομέα στο εμπορικό ισοζύγιο.....	38

Γράφημα 1.26: Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών αγροτικών προϊόντων, 2010-2012, σε τρέχουσες τιμές	39
Γράφημα 1.27: Αυτάρκεια διατροφικών αγροτικών προϊόντων (σε χιλ. τόνους, έτους 2011)	40
Γράφημα 1.28: Σχέση φυτικής και ζωικής παραγωγής.....	42
Γράφημα 1.29: Ποσοστό επιδοτήσεων	43
Γράφημα 1.30: Κατανομή αγροτικών εκμεταλλεύσεων κατά μέγεθος (σε στρέμματα).....	44
Γράφημα 1.31: Καλλιεργούμενες εκτάσεις ανά εκμετάλλευση (εκτάρια, 2007)	45
Γράφημα 1.32: Εκπαιδευτικό επίπεδο απασχολούμενων (2 ^ο τρίμηνο 2010)	48
Γράφημα 1.33: Ελκυστήρες / 100 χλμ ² αρότραιων καλλιεργειών στην Ε.Ε. (2007)	49
Γράφημα 1.34: Δείκτης παραγωγής καλλιεργειών (2007)	49
Γράφημα 1.35: Κόστος σε ευρώ επιλεγμένων εισροών στη γεωργία και κτηνοτροφία, 2012.	50
Γράφημα 1.36: Εξέλιξη δεικτών τιμών αμοιβής συντελεστών παραγωγής στην ελληνική γεωργία και κτηνοτροφία, 2005-2012	51
Γράφημα 2.1: ΑΕΠ Κρήτης σαν ποσοστό του συνολικού ΑΕΠ της Ελλάδας	65
Γράφημα 2.2: ΑΕΠ περιφέρειας Κρήτης	65
Γράφημα 2.3: Ποσοστιαία ετήσια μεταβολή ΑΕΠ Κρήτης και Ελλάδας	66
Γράφημα 2.4: ΑΕΠ Κρήτης ανά περιφερειακή ενότητα.....	66
Γράφημα 2.5: Διαχρονική εξέλιξη ΑΑΠ περιφέρειας Κρήτης ανά κλάδο	67
Γράφημα 2.6: Διάρθρωση εξαγωγών Κρήτης	68
Γράφημα 2.7: Χώρες προορισμού εξαγωγών Κρήτης.....	69
Γράφημα 2.8: ΑΠΑ αγροτικού τομέα Κρήτης (σε εκ. Ευρώ)	70
Γράφημα 2.9: Συμμετοχή ΑΠΑ αγροτικού τομέα Κρήτης στην συνολική ΑΠΑ του αγροτικού τομέα (σε εκ. Ευρώ)	70
Γράφημα 2.10: Συμμετοχή ΑΠΑ τουρισμού Κρήτης στην συνολική ΑΠΑ του ελληνικού τουρισμού (σε εκ. Ευρώ).....	71
Γράφημα 2.11: Διάρθρωση γεωργικής έκτασης περιφέρειας Κρήτης ανά περιφερειακή ενότητα (σε χιλ. στρέμματα)	73
Γράφημα 2.12: Αγροτικά προϊόντα Κρήτης με σημαντικό μερίδιο συμμετοχής στο σύνολο της Ελλάδας.....	74
Γράφημα 3.1: Κατανομή δείγματος ως προς το φύλο.....	80
Γράφημα 3.2: Κατανομή δείγματος ως προς την ηλικία	81
Γράφημα 3.3: Κατανομή δείγματος ως προς το επίπεδο σπουδών	81
Γράφημα 3.4: Κατανομή δείγματος ως προς την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο	82
Γράφημα 3.5: Κατανομή δείγματος ως προς την οικογενειακή κατάσταση	83
Γράφημα 3.6: Κατανομή δείγματος ως προς το προερχόμενο από γεωργικές ασχολίες εισόδημα	84
Γράφημα 3.7: Κατανομή δείγματος ως προς τα έτη ενασχόλησης με τον αγροτικό τομέα... ..	85
Γράφημα 3.8: Κατανομή δείγματος ως προς το επάγγελμα	86
Γράφημα 3.9: Κατανομή δείγματος ως προς τον λόγο που ασχολήθηκε με τον γεωργικό τομέα	87
Γράφημα 3.10: Κατανομή δείγματος ως προς τον τομέα που κυρίως δραστηριοποιείται για εμπορική εκμετάλλευση	88

Γράφημα 3.11: Κατανομή δείγματος ως προς τα προϊόντα που εμπορεύεται.....	89
Γράφημα 3.12: Κατανομή δείγματος ως προς την δραστηριότητα στον αγροτικό τομέα.....	90
Γράφημα 3.13: Κατανομή δείγματος ως προς τη συμμετοχή σε συνεργατική μορφή	91
Γράφημα 3.14: Κατανομή δείγματος ως προς το βαθμό δυσκολίας στην διάθεση των προϊόντων	92
Γράφημα 3.15: Κατανομή δείγματος ως προς τον τρόπο διάθεσης των προϊόντων	93
Γράφημα 3.16: Κατανομή δείγματος ως προς την πληροφόρηση που θεωρεί ότι χρειάζεται	94
Γράφημα 3.17: Κατανομή δείγματος ως προς τον τρόπο ενημέρωσης	95
Γράφημα 3.18: Κατανομή δείγματος ως προς την αξιολόγηση των προβλημάτων του αγροτικού τομέα	96
Γράφημα 3.19: Κατανομή δείγματος ως προς την αξιολόγηση της υπάρχουσας κατάστασης	97
Γράφημα 3.20: Κατανομή δείγματος ως προς την αξιολόγηση των ευκαιριών του αγροτικού τομέα.....	99
Γράφημα 3.21: Κατανομή δείγματος ως προς την αξιολόγηση δράσεων για την βελτίωση του αγροτικού τομέα.....	100
Γράφημα 3.22: Κατανομή δείγματος ως προς τα μελλοντικά σχέδια	101
Γράφημα 3.23: Σχέση φύλου με αγροτικό εισόδημα	109
Γράφημα 3.24: Σχέση φύλου με μορφωτικό επίπεδο	111
Γράφημα 3.25: Σχέση φύλου με λόγο ενασχόλησης με τον αγροτικό τομέα.....	112
Γράφημα 3.26: Σχέση φύλου με μορφή αγροτικής δραστηριότητας.....	113
Γράφημα 3.27: Σχέση φύλου με συμμετοχή σε συλλογικές δομές.....	115
Γράφημα 3.28: Σχέση επιθυμητών γνώσεων με μορφωτικό επίπεδο	116
Γράφημα 3.29: Σχέση επιθυμητών γνώσεων με φύλο	118
Γράφημα 3.30: Σχέση επιθυμητών γνώσεων με ηλικία.....	119
Γράφημα 3.31: Σχέση τρόπων ενημέρωσης με εκπαιδευτικό επίπεδο.....	121
Γράφημα 3.32: Σχέση τρόπων ενημέρωσης με φύλο	122
Γράφημα 3.33: Σχέση τρόπων ενημέρωσης με ηλικία.....	123
Γράφημα 3.34: Σχέση αξιολόγησης της υπάρχουσας κατάστασης με εκπαιδευτικό επίπεδο	125
Γράφημα 3.35: Σχέση αξιολόγησης της υπάρχουσας κατάστασης με φύλο.....	126
Γράφημα 3.36: Σχέση αξιολόγησης της υπάρχουσας κατάστασης με ηλικία	128

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Παραδοσιακά, ο αγροτικός τομέας αποτελούσε έναν από τους βασικούς πυλώνες της ελληνικής οικονομίας. Ωστόσο, η οικονομική ανάπτυξη της τελευταίας 20ετίας βασίστηκε στην άνθηση των υπηρεσιών και του εμπορίου και στην αύξηση της κατανάλωσης κυρίως εισαγόμενων αγαθών.

Η οικονομική κρίση των τελευταίων ετών καθιστά αναγκαία την αναδιάρθρωση του αναπτυξιακού προτύπου της εγχώριας οικονομίας. Η ανάκαμψη πρέπει να στηριχθεί στους κλάδους εκείνους που μπορούν να αναπτύξουν συγκριτικά πλεονεκτήματα ώστε η ελληνική οικονομία να γίνει ανταγωνιστική.

Ο αγροτικός τομέας μπορεί να αποτελέσει βασικό πυλώνα της ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας καθώς συγκεντρώνει πολλά πλεονεκτήματα.

Κύριος σκοπός της συγκεκριμένης μεταπτυχιακής εργασίας αποτελεί, η καταγραφή των αντιλήψεων του αγροτικού πληθυσμού σχετικά με τις προοπτικές και τα προβλήματα που έχει ο κλάδος. Τα αποτελέσματα μπορούν να χαρακτηριστούν θετικά καθώς οι αγρότες παρόλα τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, βλέπουν ευκαιρίες και δεν θέλουν να εγκαταλείψουν τον κλάδο

Λέξεις κλειδιά: αγροτικός τομέας, αντιλήψεις αγροτών

ABSTRACT

Traditionally, the agricultural sector was one of the main pillars of the Greek economy. However, the economic growth of the last 20 years was based on the booming services and trade and on the increase of consumption of mainly imported goods.

The economic crisis of recent years makes it necessary to restructure the model of development of the domestic economy. The recovery must be supported in those industries that can develop comparative advantages so the Greek economy can become competitive.

The main purpose of this postgraduate project is to record the perceptions of the rural population on prospects and problems that the industry has. The results can be described positively as farmers despite the problems, they see opportunities and do not want to leave the agricultural sector.

Keywords: agricultural, farmer 's perception

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο αγροτικός τομέας είναι ένας από τους πλέον σημαντικούς τομείς μιας οικονομίας, καθώς εξασφαλίζει σε μεγάλο βαθμό την επιβίωση των ανθρώπων και ταυτόχρονα αποτελεί όχημα για την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών. Στην Ελλάδα δε, όπου κατά 80% αποτελείται από αμιγώς αγροτικές περιοχές και δεδομένης της οικονομικής ύφεσης, ο ρόλος αυτός καθίσταται ακόμα πιο σημαντικός.

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να παρουσιάσει την σημερινή κατάσταση του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα και να καταγράψει τις αντιλήψεις που έχουν οι ίδιοι οι παραγωγοί σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο κλάδος και τις προοπτικές που παρουσιάζει.

Αναλυτικότερα, η εργασία αποτελείται από τρία κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά των διαχρονικών επιδόσεων της ελληνικής γεωργίας, των σημαντικότερων υφιστάμενων προβλημάτων και των προοπτικών που έχει ο ελληνικός αγροτικός τομέας στο ευρωπαϊκό και παγκόσμιο πλαίσιο.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, παραθέτονται τα στοιχεία της Κρήτης, που αποτελεί την περιοχή μελέτης. Δίνεται βαρύτητα, στις οικονομικές επιδόσεις του νησιού και τον αγροτικό τομέα.

Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται και αναλύονται τα αποτελέσματα της έρευνας. Περιγράφεται αναλυτικά η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε και η ανάλυση όλων των παραμέτρων του ερωτηματολογίου. Η εργασία ολοκληρώνεται με την καταγραφή κάποιων γενικών συμπερασμάτων, όπως αυτά προκύπτουν από την ανάλυση του ερωτηματολογίου και τους προβληματισμούς που προκύπτουν για το μέλλον της ελληνικής γεωργίας.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Κεφάλαιο Πρώτο

Ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα

1.1 Τα βασικά χαρακτηριστικά του τομέα

Σύμφωνα με το νόμο 3874/2010: «Αγροτικά προϊόντα είναι τα προϊόντα του εδάφους, της κτηνοτροφίας, της θαλάσσιας αλιείας, της σπογγαλιείας, της οστρακαλιείας, της αλιείας εσωτερικών υδάτων, της υδατοκαλλιέργειας, της δασοπονίας, της θηραματοπονίας και των κάθε είδους εκτροφών και τα προϊόντα που προέρχονται από το πρώτο στάδιο επεξεργασίας ή μεταποίησης αυτών, καθώς και κάθε άλλο προϊόν που προέρχεται από την αγροτική εν γένει δραστηριότητα (Ν. 3874/2010).» Επομένως, τα αγροτικά προϊόντα περιλαμβάνουν πέρα από τα κλασσικά αγροτικά προϊόντα όπως σιτηρά, δημητριακά κτλ και τα προϊόντα κτηνοτροφικών δραστηριοτήτων αλλά και αλιευτικών.

Ο αγροτικός τομέας έχει ιδιαίτερη σημασία για κάθε χώρα καθώς συμβάλλει στην περιφερειακή ανάπτυξη της οικονομίας, στη διατήρηση και ανάπτυξη του περιβάλλοντος, στη διατροφή του πληθυσμού και στην εξασφάλιση της ασφάλειας των τροφίμων για κάθε χώρα (Πηγάκη,2006).

Στην Ελλάδα, ο αγροτικός τομέας και ιδιαίτερα η γεωργία είχε και εξακολουθεί να έχει σημαντική θέση σαν παράγοντας οικονομικής δραστηριότητας και διατήρησης της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής δεδομένου ότι οι κατ' εξοχήν αγροτικές περιοχές αποτελούν το 82,2% του ελληνικού εδάφους και το 44% του συνολικού

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

πληθυσμού, την στιγμή που οι αντίστοιχοι μέσοι όροι για το σύνολο της επικράτειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής ΕΕ) είναι στο 51,8% για την εδαφική έκταση και 22% για τον πληθυσμό.

Αναλυτικότερα, όπως προκύπτει από την επεξεργασία των στοιχείων της σχετικής έκθεσης της Διεύθυνσης Γεωργίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission, 2016A), στην Ελλάδα η κατανομή του εδάφους με βάση τον τύπο της περιοχής το 2013 έχει ως εξής: Σε σύνολο 131.621 km² της ελληνικής επικράτειας, οι αγροτικές περιοχές καταλαμβάνουν τα 108.216 km² με ποσοστό 82,2%, οι ενδιάμεσες περιοχές τα 15.914 km² με ποσοστό 12,1% και οι αστικές περιοχές τα 7.491 km² με ποσοστό 5,7% (πίνακας 1.1). Οι αγροτικές περιοχές έχουν 4.784.554 κατοίκους με ποσοστό 43,79% του συνολικού πληθυσμού, οι ενδιάμεσες περιοχές έχουν 1.154.814 πληθυσμό με ποσοστό 10,57% του συνολικού πληθυσμού και οι αστικές περιοχές έχουν 4.987.439 πληθυσμό με ποσοστό 46%.

Πίνακας 1.1: Σημαντικότητα αγροτικών περιοχών

	Έκταση (km ²)	Πληθυσμός	Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (εκατ. Ευρώ)	Απασχόληση (άτομα)
Έτος	2013	2014	2012	2014
Κυρίως αγροτικές περιοχές	108.216	4.784.554	58.280	1.490.300
Ενδιάμεσες περιοχές	15.914	1.154.814	14.411	342.600
Κυρίως αστικές περιοχές	7.491	4.987.439	98.525	1.646.700
Σύνολο	131.621	10.926.807	171.216	3.479.600

Πηγή: European Commission (2016A), "Agricultural Policy Perspectives, Greece Statistical Factsheets", σελ. 3

Η αντίστοιχη κατανομή στην ΕΕ των 28 κρατών μελών έχει ως εξής: Σε σχεδόν 4,5 εκατομμύρια km² που αποτελούν την συνολική επικράτεια της ΕΕ, εκ των οποίων τα τρία τέταρτα βρίσκονται στην ΕΕ των 15 παλαιών κρατών μελών και το υπόλοιπο ένα τέταρτο στην ΕΕ των 13 νέων κρατών μελών, και 507 εκατομμύρια πληθυσμό, οι αγροτική περιοχές καλύπτουν το 51,8% της συνολικής έκτασης και το 22% του συνολικού πληθυσμού, οι ενδιάμεσες το 38,4% της συνολικής έκτασης και

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

το 35% του πληθυσμού και οι αστικές περιοχές το 9,8% της συνολικής έκτασης και το 43% του συνολικού πληθυσμού της ΕΕ (European Commission, 2016B).

Το 2013, η Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (εφεξής ΑΠΑ) του αγροτικού τομέα ήταν 3,7% της συνολικής ΑΠΑ, πολύ μεγαλύτερη από την αντίστοιχη του μέσου όρου της ΕΕ-27 (1,7%).

Επίσης, σημαντική είναι η συμμετοχή του αγροτικού τομέα στην απασχόληση, με το σχετικό ποσοστό να ανέρχεται σε 13,02% το 2013, καλύπτοντας αμέσως μετά το εμπόριο (17,7%), τον μεγαλύτερο αριθμό απασχολουμένων, με απόσταση από τα ποσοστά απασχόλησης στην μεταποίηση (8,9%), στον τουρισμό (8,4%) και στις κατασκευές (4,3%). Να σημειωθεί ότι, το ποσοστό μείωσης της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα (-2,2%), ήταν για το 2014 το μικρότερο σε σχέση με τους υπόλοιπους κλάδους, όπου στον τομέα των κατασκευών η μείωση ήταν -10,3%, στη μεταποίηση ήταν -5,7% και στο εμπόριο ήταν -2,8%.

Ο αγροτικός τομέας έχει σημαντικό μερίδιο ενδο-κλαδικών συναλλαγών, δηλαδή προϊόντα του κλάδου που χρησιμοποιούνται σαν εισροές του ίδιου κλάδου (τυπικό παράδειγμα οι ζωοτροφές). Παράλληλα, ο αγροτικός τομέας δημιουργεί προϋποθέσεις ανάπτυξης σε σημαντικό αριθμό άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων. Η γεωργική εκροή συνδέεται στενά με τους κλάδους των μεταφορών, του χονδρεμπορίου και του λιανικού εμπορίου. Από πλευράς εισροών, ο αγροτικός τομέας υποστηρίζει την εγχώρια χημική βιομηχανία λιπασμάτων και φυτοπροστατευτικών σκευασμάτων, παραγωγή σπόρων και εργαλειομηχανών. Ο τομέας της μεταποίησης τροφίμων είναι ο σημαντικότερος αγοραστής του προϊόντος του αγροτικού τομέα (περίπου 60% της ακαθάριστης αξίας παραγωγής) (Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2014 - 2020). Να επισημανθεί εδώ ότι η βιομηχανία τροφίμων και ποτών κατατάσσεται πρώτη στον κλάδο της μεταποίησης, καλύπτοντας στο σύνολο των τομέων του κλάδου τη μεγαλύτερη αναλογία του αριθμού επιχειρήσεων (21,2% το 2012), των απασχολουμένων (25,2%) και της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας (25,2%) (Θωμαΐδου και Σταυράκη, 2015).

Σημαντική επίσης είναι η συνεισφορά των αγροτικών προϊόντων στο εξωτερικό εμπορικό ισοζύγιο της χώρας, παρουσιάζοντας σταθερότητα και δυναμισμό ακόμα και στην περίοδο της ύφεσης στην οικονομία. Σύμφωνα με ορισμένες εκτιμήσεις (Κέντρο Εξαγωγικών Ερευνών Μελετών, 2015) στη διάρκεια της επταετίας 2008-2014 η αξία των εξαγωγών τροφίμων αυξήθηκε κατά 22,6% καταγράφοντας μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής της τάξεως του 3,5% περίπου. Η συνεισφορά εξάλλου των αγροτικών προϊόντων στις εξαγωγές κρίνεται και από την υψηλή θέση που καταλαμβάνουν στην κατάταξη μεταξύ όλων των εξαγόμενων

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

αγαθών. Όπως προκύπτει από σχετική ανάλυση του Πανελληνίου Συνδέσμου Εξαγωγέων και του Κέντρου Εξαγωγικών Ερευνών και Μελετών (ΚΕΕΜ) για το 2015 το παρθένο ελαιόλαδο βρίσκεται στην 4η θέση με αξία εξαγωγών 544,7 εκατ. €, τα ψάρια στην 6η θέση με αξία εξαγωγών 432,9 εκατ. €, οι ελιές στην 7η θέση με αξία εξαγωγών 385,1 εκατ. €, τα τυριά στην 9η θέση με αξία εξαγωγών 362,1 εκατ. €, το βαμβάκι στην 11η θέση με αξία εξαγωγών 294,4 εκατ. € και τα ροδάκινα κομπόστα στην 13η θέση με αξία εξαγωγών 258,0 εκατ. € (πίνακας 1.2).

Ωστόσο, η αξία των εισαγόμενων αγροτικών προϊόντων, βρίσκεται σε υψηλό σημείο, καλύπτοντας το 12,9% της συνολικής αξίας εισαγωγών, έναντι του σημαντικά μικρότερου ποσοστού στην ΕΕ-27 (5,7%) με αποτέλεσμα να διαμορφώνεται αρνητικό ισοζύγιο στο εμπόριο αγροτικών προϊόντων της χώρας.

Πίνακας 1.2: τα 20 κορυφαία εξαγόμενα ελληνικά προϊόντα 2015

Σειρά κατάταξης	Περιγραφή προϊόντος	Αξία (εκατ. ευρώ)	Ποσότητα (τόνοι)
1	Ορυκτέλαια πετρελαίου	7.186,80	17.192.702,70
2	Φάρμακα για λιανική πώληση	719,40	20.093,90
3	Αλουμίνιο σε πλάκες, ταινίες και φύλλα >0,2mm	568,80	193.746,60
4	Παρθένο ελαιόλαδο	544,70	148.856,40
5	Εμπιστευτικά προϊόντα	498,00	144.437,40
6	Ψάρια	432,90	81.461,70
7	Ελιές	385,10	166.494,70
8	Μηχανές επεξεργασίας πληροφοριών (smart phones, tablets κτλ)	362,70	3.390,30
9	Τυριά	362,10	63.018,10
10	Σωλήνες	359,50	62.848,30
11	Βαμβάκι	294,40	218.529,70
12	Τσιγάρα	275,10	27.226,10
13	Ροδάκινα κομπόστα	258,00	274.054,30
14	Αλουμίνιο σε κράματα	253,60	130.009,90
15	Αλουμίνιο σε φύλλα <0,2mm	236,30	72.502,40
16	Αλουμίνιο σε ράβδους	229,00	80.583,00
17	Άσφαλτος από πετρέλαιο	159,20	768.661,60
18	Πολυπροπυλένιο	156,40	140.068,20
19	Τσιμέντα Portland	146,40	2.936.374,80
20	Καπνά	143,30	31.551,50

Πηγή: (Κέρδος, 2016)

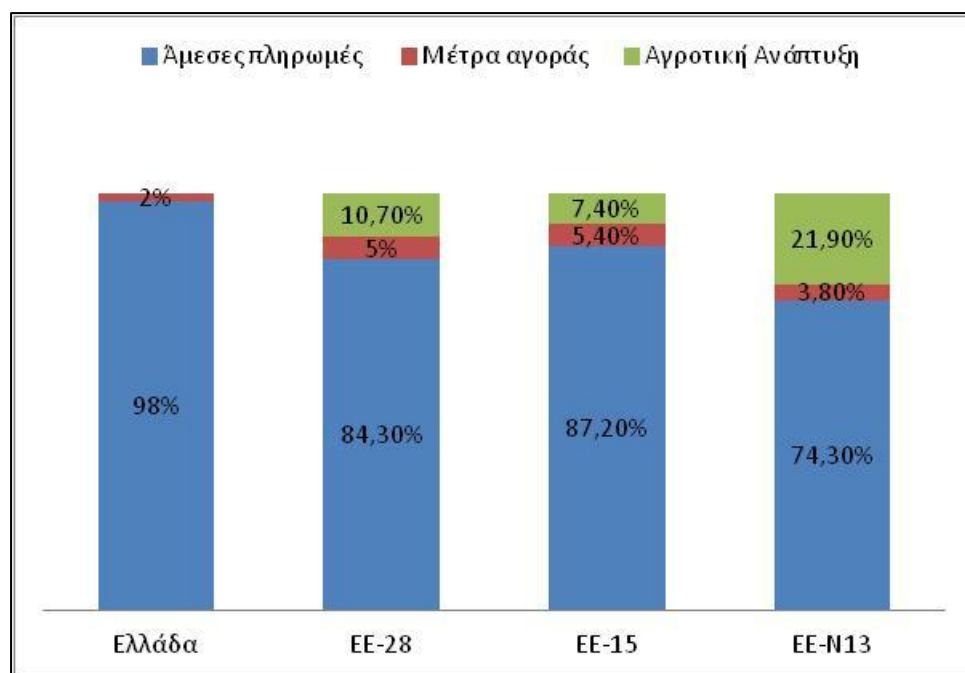
Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Οι πόροι από τις ενισχύσεις της ΕΕ ανήλθαν το 2014 σε 2,292 δις ευρώ, αποτελούμενες, κατά το μεγαλύτερο μέρος τους, από τις άμεσες πληρωμές (98%) και κατά 2% από μέτρα της αγοράς. Να σημειωθεί ότι, κατά το 2014, δεν υπήρξαν για την Ελλάδα πόροι της ΕΕ που να αφορούν την αγροτική ανάπτυξη, εξαιτίας της μετάβασης δύο προγραμματικών περιόδων (γράφημα 1.1).

Αναφορικά με την κατανομή των άμεσων πληρωμών στους δικαιούχους το μεγαλύτερο μέρος των παραγωγών της χώρας αποτελείται από γεωργούς που εισπράττουν ποσά μικρότερα των 5.000 ευρώ. Η κατηγορία αυτή συγκεντρώνει (κατά το 2014) το 81% των γεωργών που εισέπραξαν το 35% της συνολικής αξίας. Από την άλλη πλευρά, ένα πολύ μικρό ποσοστό παραγωγών (6,7%) εισέπραξε ενισχύσεις μεγαλύτερες των 10.000 ευρώ, απορροφώντας το 38% του συνόλου των άμεσων πληρωμών (European Commission, 2016A).

Γράφημα 1.1: Κατανομή κοινοτικών ενισχύσεων 2014

Πηγή: European Commission (2016A), "Agricultural Policy Perspectives, Greece Statistical Factsheets", σελ. 4

Η παραγωγή γεωργικών αγαθών, σε τρέχουσες τιμές παραγωγού, παρουσιάζει το 2014 μικρή πτώση της αξίας της, κατά 1% περίπου. Στο επίπεδο της φυτικής παραγωγής, η πτώση συνδέεται με τη μείωση της αξίας στα περισσότερα προϊόντα, ιδιαίτερα στον αραβόσιτο και στα κηπευτικά, παρά την άνοδό της σε ορισμένα είδη, όπως στο ελαιόλαδο και στα φρούτα. Η ζωική παραγωγή δεν φαίνεται να παρουσιάζει αισθητή μεταβολή το 2014.

1.2 Βασικά οικονομικά μεγέθη – διαχρονικές εξελίξεις

Η οικονομική κρίση που έπληξε την Ελλάδα το 2008 είχε σαν συνέπεια για την ελληνική οικονομία, την ολοκλήρωση ενός 15ετή αναπτυξιακού κύκλου 15 ετών κατά τον οποίο σημειώθηκαν ρυθμοί ανάπτυξης σημαντικά υψηλότεροι από τους αντίστοιχους ευρωπαϊκούς μέσους όρους. Η ανάπτυξη αυτή οφειλόταν κυρίως, στην συμμετοχή της Ελλάδας στην ζώνη του ευρώ και τα χαμηλά επιτόκια που διευκόλυναν την υλοποίηση μεγάλων επενδύσεων αναβάθμισης στις υποδομών της χώρας. Από το 2009 η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε πορεία ύφεσης. Η χαμηλή ανταγωνιστικότητα αποτελεί βασικό πρόβλημα, καθώς η Ελλάδα έχει σημαντικό έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και επιδείνωση στο εμπορικό ισοζύγιο. Η παρουσία επώνυμων ελληνικών προϊόντων στη διεθνή αγορά είναι μικρή και οι εξαγωγές επικεντρώνονται κυρίως σε χαμηλής προστιθέμενης αξίας αγαθά (Βεντούρης και Τσακανίκας, 2011).

Η ελληνική γεωργία, παρά τη σχετική συρρίκνωσή της, παραμένει ένας σημαντικός κλάδος της οικονομίας όσον αφορά τα θεμελιώδη οικονομικά μεγέθη (Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία, απασχόληση, εισόδημα, ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών) και συμβάλλει στην εθνική ασφάλεια (αυτάρκεια τροφίμων). Για την κατανόηση των διαχρονικών μεγεθών της αγροτικής οικονομίας καλό είναι να υπογραμμιστεί ότι η γεωργική παραγωγή επηρεάζεται άμεσα αφενός, από τις καιρικές συνθήκες με αποτέλεσμα να παρουσιάζει, σε σχέση με άλλους κλάδους της οικονομίας, μεγαλύτερη εποχική και ετήσια μεταβλητότητα και αφετέρου, από τις αποφάσεις της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και ιδιαίτερα αυτές που αφορούν τα καθεστώτα στήριξης της τιμής των προϊόντων (Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου, 2015).

1.2.1 Συμμετοχή αγροτικού τομέα στο συνολικό ΑΕΠ

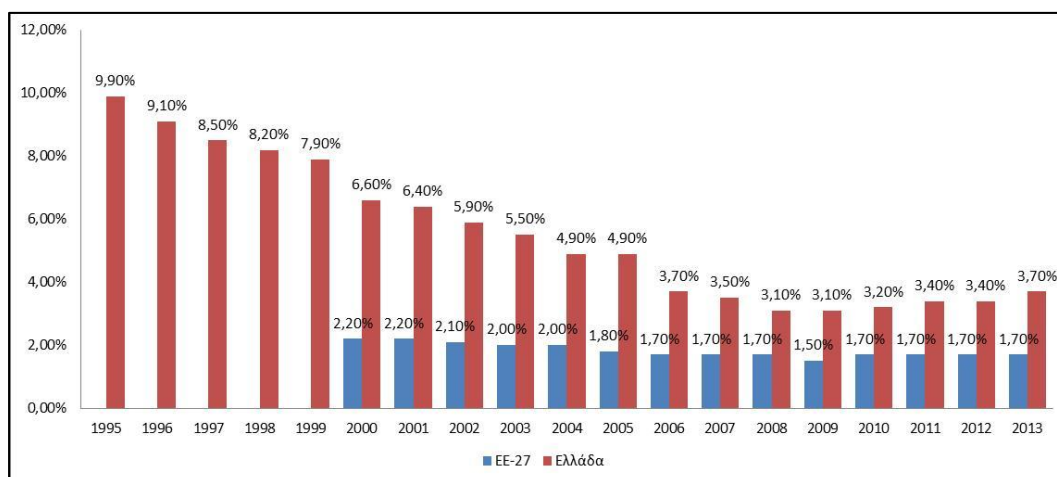
Ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα κατέχει διαχρονικά σημαντική θέση στη διαμόρφωση του εθνικού προϊόντος. Το ποσοστό συμμετοχής του πρωτογενούς τομέα στο συνολικό ΑΕΠ της χώρας είναι σταθερά υψηλότερο στην Ελλάδα, σε σχέση με τον μέσο όρο των χωρών της ΕΕ-27, δείχνοντας ουσιαστικά το σημαντικό ρόλο της γεωργίας και της κτηνοτροφίας στην ελληνική οικονομία (γράφημα 1.2).

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Ωστόσο, την τελευταία 20ετία, υπάρχει μια πτωτική τάση της ΑΠΑ στον αγροτικό τομέα. Όπως φαίνεται και στο γράφημα 1.2, κατά το 2013, το 3,7% του ΑΕΠ οφείλεται στη συμβολή του γεωργικού τομέα, εμφανίζοντας μεγάλη διαφορά σε σχέση με το 1995 όπου η αντίστοιχη συμμετοχή ήταν 9,9%. Να σημειωθεί επίσης ότι, η πτωτική αυτή τάση έχει υψηλότερο ρυθμό σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ. Παρόλα αυτά, ο αγροτικός τομέας εξακολουθεί να αποτελεί έναν από τους βασικούς τομείς της ελληνικής οικονομίας, με την ποσοστιαία συμβολή του να είναι υψηλότερη απ' ό,τι στα περισσότερα κράτη μέλη της ΕΕ-27. Για την ΕΕ-27 το μέσο μερίδιο του αγροτικού τομέα στην εγχώρια παραγωγή ανέρχεται μόλις στο 1,7% του ΑΕΠ το 2013, πολύ πιο χαμηλό από αυτό της Ελλάδας.

Γράφημα 1.2: Συμμετοχή του αγροτικού τομέα στο ΑΕΠ(%)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ

Από το γράφημα 1.3 φαίνεται ότι η πορεία του πρωτογενή τομέα όπως αυτή αποτυπώνεται από την χρονολογική σειρά της ΑΠΑ, δεν ακολουθεί την πορεία του συνόλου της οικονομίας όπως αυτή αποτυπώνεται από την χρονολογική σειρά του ΑΕΠ. Ιδιαίτερα, για την περίοδο 2000-2009, η ελληνική γεωργία έχει πτωτική πορεία σε αντίθεση με την συνολική οικονομία που έχει ανοδική τάση, και μόνο, μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης, από το 2009 και μετά, παρατηρούνται τάσεις ίδιας κατεύθυνσης. Ωστόσο, από το 2012 και μετά η τάση στον αγροτικό τομέα φαίνεται να είναι ανοδική.

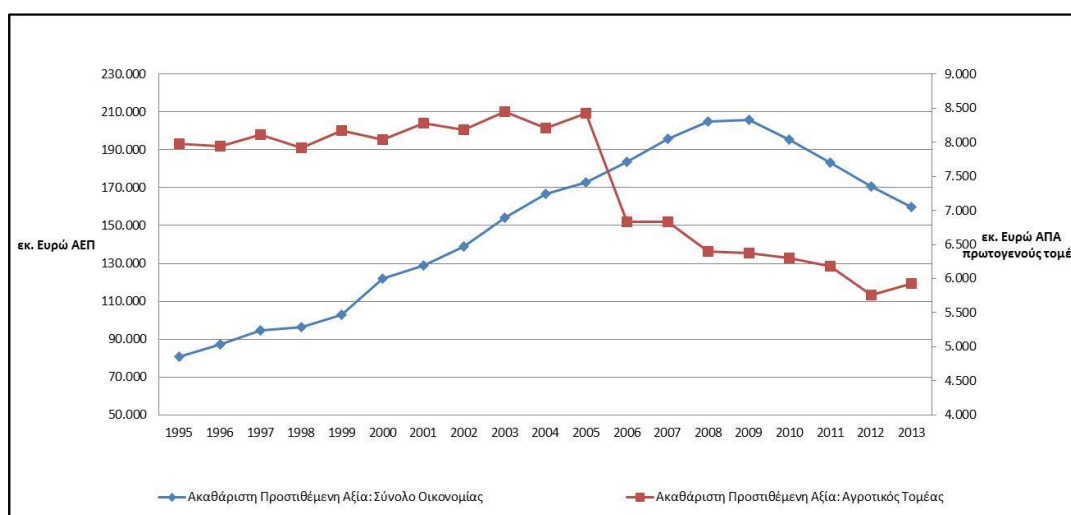
Μέχρι και το 2007 η ΑΠΑ στην γεωργία είναι πτωτική που μπορεί να αποδοθεί στην προσαρμογή της ελληνικής γεωργίας στην αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής του 2002-2003 και κυρίως της αποδέσμευσης. Η αναθεώρηση επέφερε την αποδέσμευση των ενισχύσεων από την παραγωγή και την αντικατάστασή τους με την ενιαία ενίσχυση για κάθε εκμετάλλευση. Η ενιαία ενίσχυση

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

για την Ελλάδα υπολογίστηκε από τα «δικαιώματα πληρωμής» ανά εκτάριο, με βάση το ιστορικό μοντέλο, δηλαδή τα ιστορικά στοιχεία ενισχύσεων που έπαιρνε η γεωργική εκμετάλλευση. Ένα επίσης σημαντικό μέτρο αυτής της περιόδου αναθεώρησης είναι και η υποχρεωτική υιοθέτηση του Ολοκληρωμένου Συστήματος Διαχείρισης και Ελέγχου. Μετά το στάδιο της προσαρμογής, και κυρίως μετά το 2007, η αξία παραγωγής αυξάνεται. Ενδεχόμενος, η πορεία της να μην είχε ανακοπεί εάν η ύφεση δεν έπαιρνε αυτές τις διαστάσεις και την αναγκαστική επιβολή μέτρων δημοσιονομικού χαρακτήρα. Η ύφεση αύξησε κατά πολύ το κόστος παραγωγής λόγω της επιβολής φόρου στα καύσιμα και σε άλλες εισροές στη γεωργία και αύξησε το κόστος χρήματος στην γεωργία και τη μεταποίηση (Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου, 2015).

Γράφημα 1.3: Διαχρονική μεταβολή ΑΕΠ και ΑΠΑ αγροτικού τομέα

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ

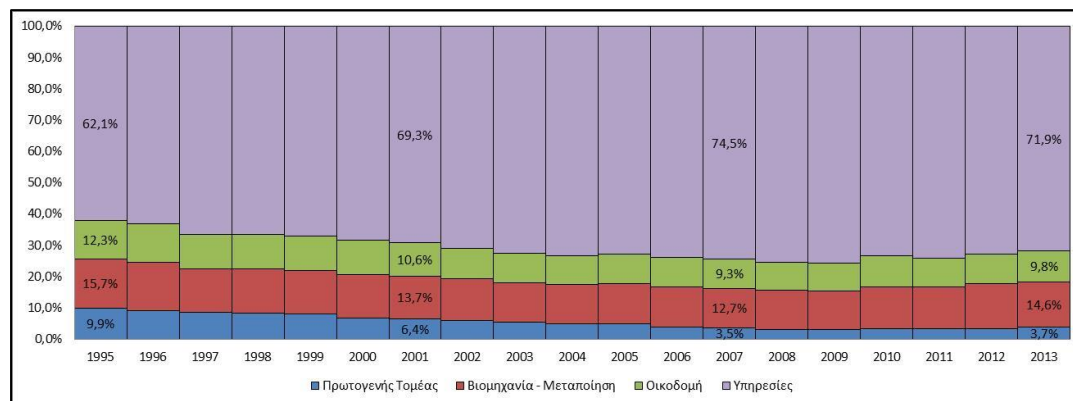
Η μείωση της ποσοστιαίας συμμετοχής της γεωργίας στα μακροοικονομικά μεγέθη της χώρας ακολουθείται με άνοδο της συμμετοχής άλλων τομέων δραστηριότητας. Κατά την περίοδο 1995-2013 παρατηρείται αύξηση του τομέα των Υπηρεσιών, με το ποσοστό συμβολής του στην ΑΠΑ του συνόλου της οικονομίας να αυξάνεται από το 62% το 1995 στο 72% το 2013. Από το γράφημα 1.4 φαίνεται ότι η σταδιακή μείωση του αγροτικού τομέα της οικονομίας οδήγησε σε αύξηση της παραγωγής σε άλλους κλάδους. Η εξέλιξη αυτή θα πρέπει να θεωρείται αναμενόμενη, με βάση τη δυναμική των κλάδων στη σύγχρονη αναπτυξιακή διαδικασία. Επομένως, η μακροχρόνια μείωση του πρωτογενούς τομέα στο ΑΕΠ και η αύξηση των υπηρεσιών, χαρακτηριστικό που παρατηρείται σε κάθε αναπτυσσόμενη χώρα, μάλλον ως ευνοϊκή ένδειξη ανάπτυξης του συνόλου της

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

οικονομίας θα πρέπει να ερμηνευτεί παρά ως αδυναμία του πρωτογενούς τομέα. Ωστόσο, σε μεγάλο βαθμό η συρρίκνωση του πρωτογενούς τομέα οφείλεται και στην ακολουθούμενη αναποτελεσματική αγροτική πολιτική που εφαρμόστηκε τις τελευταίες δεκαετίες στην χώρα μας (Βεντούρης και Τσακανίκας, 2011).

Γράφημα 1.4: Διαχρονική συμμετοχή κλάδων στο ΑΕΠ (ποσοστό ΑΠΑ)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ

1.2.2 Διάρθρωση αγροτικής παραγωγής

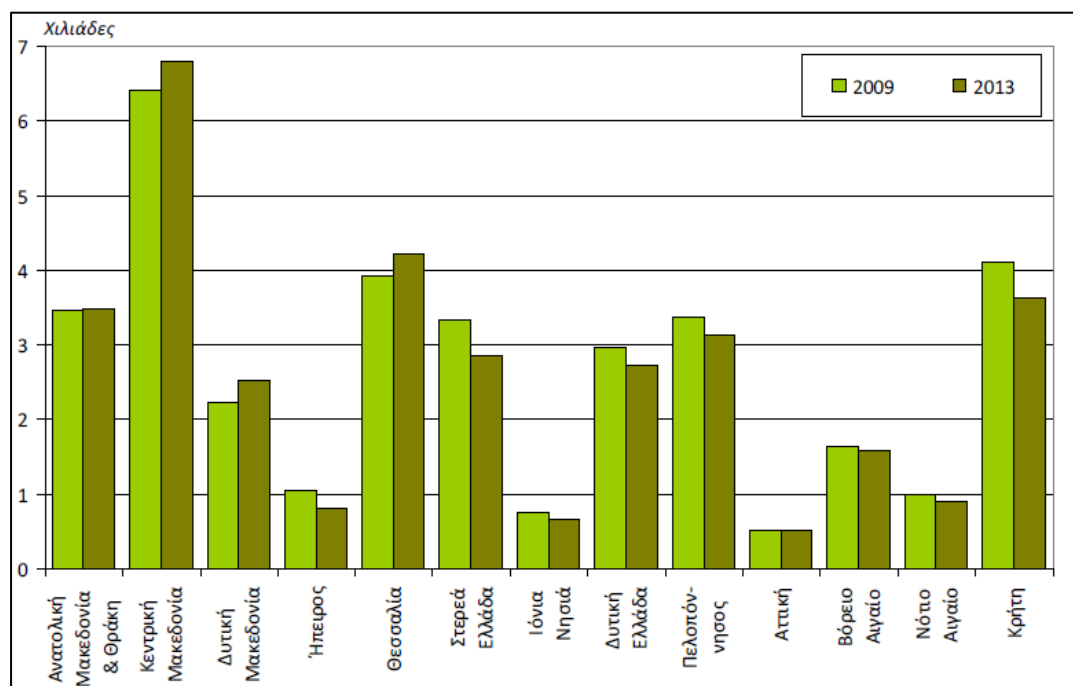
Σύμφωνα με στοιχεία της Ετήσιας Γεωργικής Στατιστικής Έρευνας (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2015) το 2013 η χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση (εφεξής ΧΓΕ) ανέρχεται στα 33.815 χιλ. στρέμματα και σε σχέση με το 2009 παρουσιάζεται μείωση κατά 2,8% στο σύνολο της χώρας. Οι περισσότερες εκτάσεις το 2013 καταγράφονται στην Κεντρική Μακεδονία (6.819 χιλ. στρέμματα) και ακολουθούν η Θεσσαλία (4.209 χιλ. στρέμματα) και η Κρήτη (3.617 χιλ. στρέμματα). Σε ό,τι αφορά στη ΧΓΕ ανά περιφέρεια, παρουσιάζεται μεγαλύτερη μείωση στην Ήπειρο (-22,3%), στη Στερεά Ελλάδα (-14,4%) και στα Ιόνια Νησιά (-12,3%), ενώ αυξήσεις καταγράφονται στη Δυτική Μακεδονία (+13,3%), στη Θεσσαλία (+7,3%), στην Κεντρική Μακεδονία (+6,2%) και στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (+0,4%) (γράφημα 1.5).

Η μέση ΧΓΕ ανά εκμετάλλευση παρουσιάζει μικρή μείωση (-0,9%) το 2013, σε σχέση με το 2009. Συγκεκριμένα, ενώ το 2009 είναι 48,52 στρέμματα ανά εκμετάλλευση, το 2013 είναι 48,06 στρέμματα. Η μεγαλύτερη μέση ΧΓΕ ανά εκμετάλλευση καταγράφεται στην Δυτική Μακεδονία (107,30 στρέμματα) και ακολουθούν η Θεσσαλία (68,87 στρέμματα) και η Κεντρική Μακεδονία (68,72 στρέμματα). Αντίστοιχα, η μικρότερη μέση χρησιμοποιούμενη έκταση ανά εκμετάλλευση καταγράφεται στην Αττική (18,93 στρέμματα) και ακολουθούν τα Ιόνια Νησιά (23,79 στρέμματα) και η Ήπειρος (27,02 στρέμματα) (γράφημα 1.6).

Athens MBA

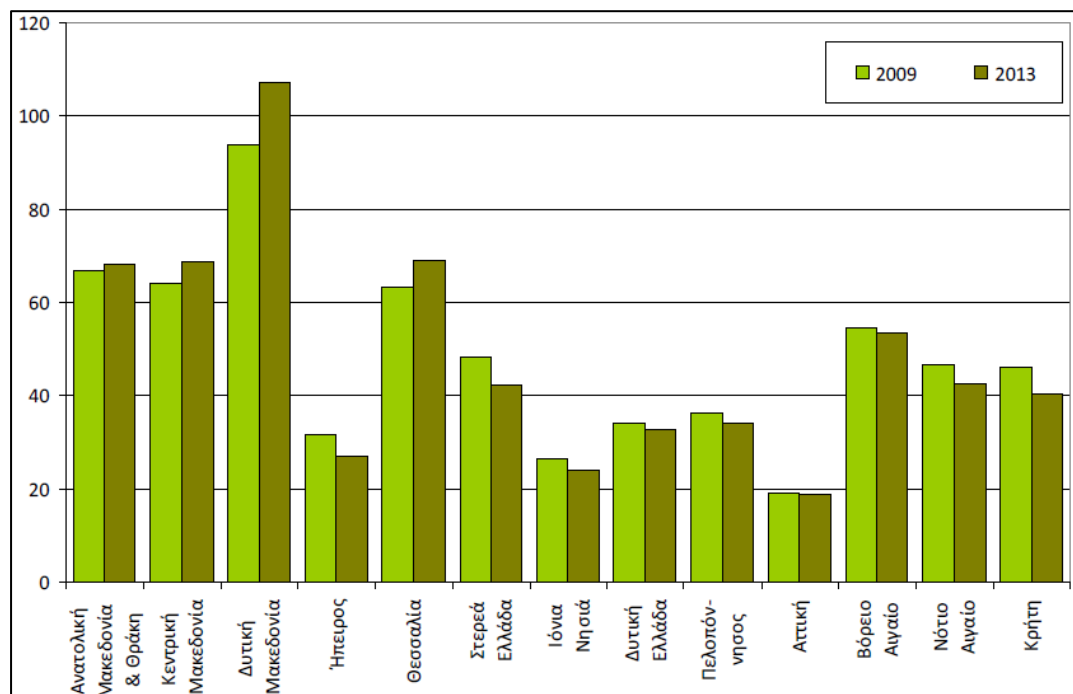
Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Γράφημα 1.5: Χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση, κατά περιφέρεια

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ (2015), Δελτίο τύπου: Έρευνα διάρθρωσης γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων έτους 2013, σελ. 2

Γράφημα 1.6: Μέση χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση εκμεταλλεύσεων, κατά περιφέρεια

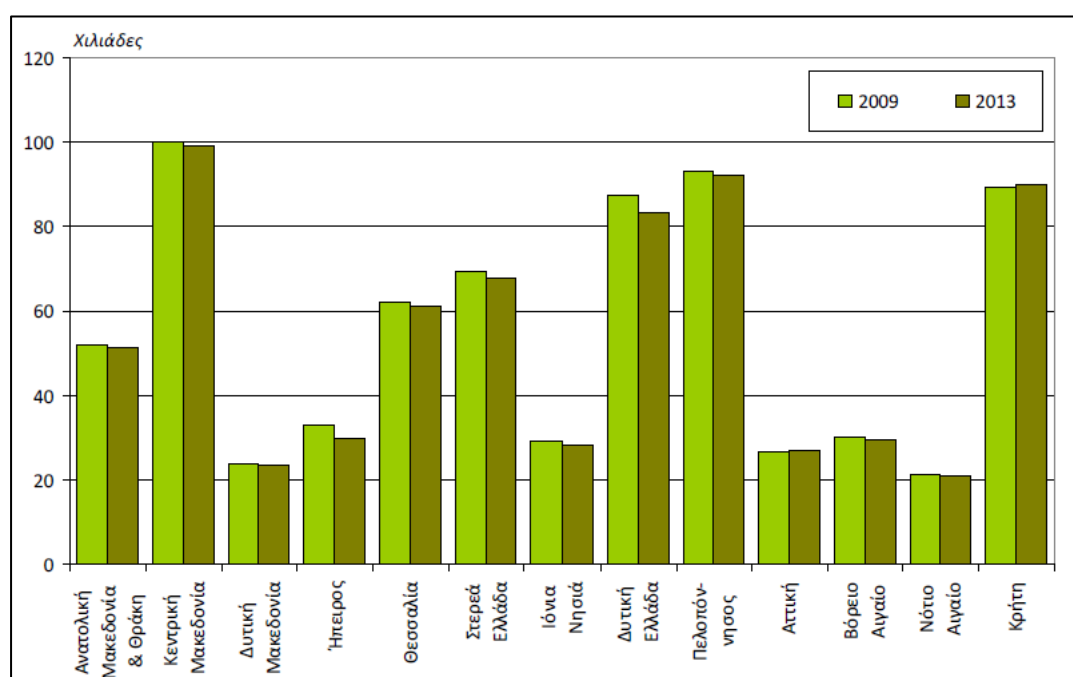
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ (2015), Δελτίο τύπου: Έρευνα διάρθρωσης γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων έτους 2013, σελ. 3

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Ο αριθμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων το 2013 ανέρχεται σε 709.449 και σε σχέση με το 2009 παρουσιάζει μείωση 1,9% στο σύνολο της χώρας. Οι περισσότερες εκμεταλλεύσεις το 2013 με ΧΓΕ καταγράφονται στην Κεντρική Μακεδονία (99.226) και ακολουθούν η Πελοπόννησος (91.946) και η Κρήτη (89.774) (γράφημα 1.7). Σημειώνεται ότι, όσον αφορά στον αριθμό των εκμεταλλεύσεων με ΧΓΕ ανά περιφέρεια, παρουσιάζεται μεγαλύτερη μείωση στην Ήπειρο (-9,4%) και στη Δυτική Ελλάδα (-4,5%), ενώ αύξηση παρουσιάζεται μόνο στην Αττική (+0,8%) και στην Κρήτη (+0,4%)

Γράφημα 1.7: Αριθμός γεωργικών εκμεταλλεύσεων με χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση, κατά περιφέρεια

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ (2015), Δελτίο τύπου: Έρευνα διάρθρωσης γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων έτους 2013, σελ. 2

Σε ό,τι αφορά στον αριθμό των εκτρεφόμενων ζώων, συγκρίνοντας το 2013 με το 2009, παρατηρείται μείωση σε όλες τις κατηγορίες ζώων. Πιο συγκεκριμένα, ο αριθμός των βοοειδών έχει μειωθεί κατά 5,1%, των προβατοειδών κατά 5,1%, των αιγοειδών κατά 13,3%, των χοίρων κατά 18,9% και των πουλερικών κατά 24,2%. Από τα στοιχεία του αριθμού των εκτρεφόμενων ζώων, ανά περιφέρεια, προκύπτει ότι η Κεντρική Μακεδονία είναι μια από τις μεγαλύτερες κτηνοτροφικές περιοχές της Χώρας μας, όπου εκτρέφονται όλες οι κατηγορίες των ζώων. Μεγάλος αριθμός βοοειδών εκτρέφεται, επίσης, στη Θεσσαλία και την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Η Θεσσαλία χαρακτηρίζεται, επίσης, από την εκτροφή του μεγαλύτερου αριθμού

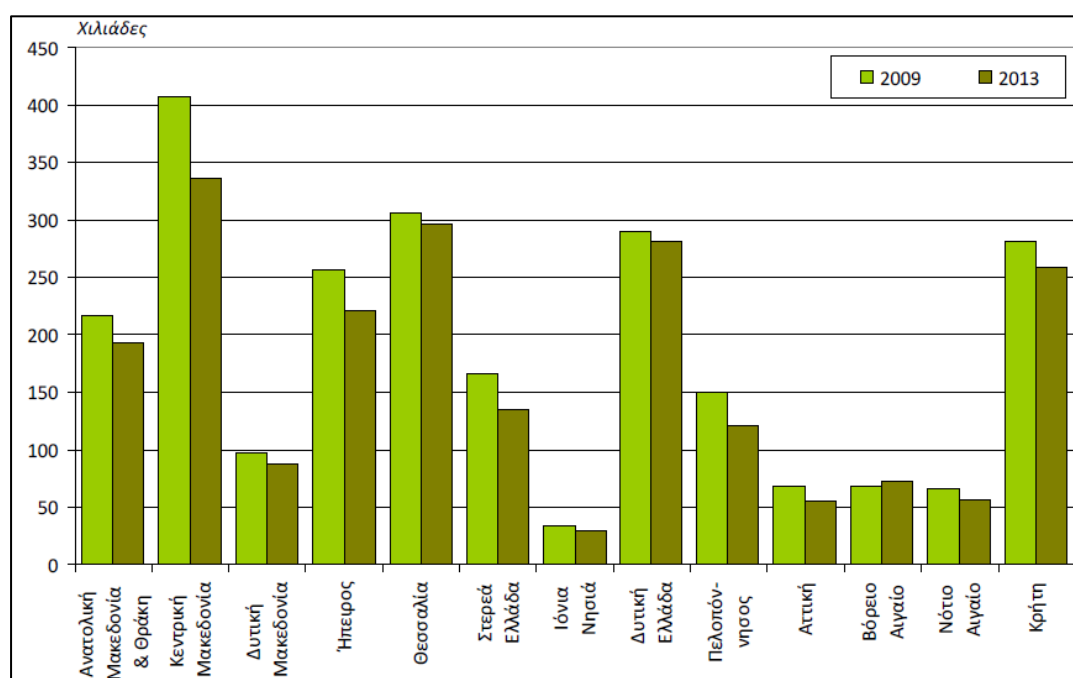
Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

χοιροειδών (146.749), ενώ η Ήπειρος από τον μεγαλύτερο αριθμό πουλερικών της Χώρας (8.323.766). Η Κρήτη και η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη χαρακτηρίζονται από μεγάλο αριθμό εκτρεφόμενων προβατοειδών και αιγοειδών. Στο γράφημα 1.8 παρουσιάζονται οι ζωικές μονάδες, ανά περιφέρεια, για τα έτη 2009 και 2013. Η ζωική μονάδα (εφεξής ΖΜ) είναι μια μονάδα αναφοράς που διευκολύνει την πρόσθεση ζωικού κεφαλαίου που προέρχεται από ζώα διαφορετικών ειδών και ηλικιών, χρησιμοποιώντας ειδικούς συντελεστές, οι οποίοι καθορίζονται βάσει των διατροφικών απαιτήσεων κάθε είδους ζώου. Μία ζωική μονάδα αντιστοιχεί στο ισοδύναμο βόσκησης μιας ενήλικης αγελάδας γαλακτοπαραγωγής που παράγει 3.000kg γάλακτος ετησίως, χωρίς επιπλέον συμπυκνωμένες ζωοτροφές.

Η Κεντρική Μακεδονία έχει τον μεγαλύτερο αριθμό ζωικών μονάδων (336.689) και ακολουθούν η Θεσσαλία (296.272) και η Δυτική Ελλάδα (280.933). Η Αττική, το Βόρειο Αιγαίο, το Νότιο Αιγαίο και τα Ιόνια Νησιά έχουν τους μικρότερους αριθμούς ζωικών μονάδων.

Γράφημα 1.8: Κατανομή του ζωικού κεφαλαίου, κατά περιφέρεια

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ (2015), Δελτίο τύπου: Έρευνα διάρθρωσης γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων έτους 2013, σελ. 7

Σε ό,τι αφορά στην παραγωγική κατεύθυνση των εκμεταλλεύσεων, κατά το 2013, το 61,8% είναι αμιγώς γεωργικές εκμεταλλεύσεις, το 34,7% μεικτές και το 3,5% αμιγώς κτηνοτροφικές. Συγκεκριμένα, το 2013, 575.525 εκμεταλλεύσεις είναι αμιγώς γεωργικές με 20.910 χιλ. στρέμματα ΧΓΕ, 115.461 μεικτές με 11.722 χιλ. στρέμματα

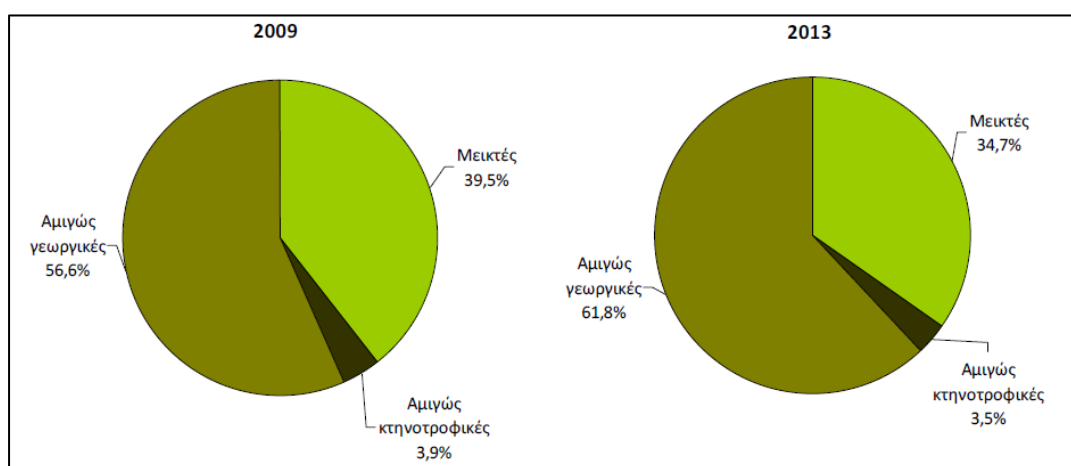

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

και 18.463 αμιγώς κτηνοτροφικές με 1.184 χιλ. στρέμματα (γράφημα 1.9). Σε σχέση με το 2009, ο αριθμός των μεικτών εκμεταλλεύσεων παρουσιάζει μείωση κατά 12,5%, των αμιγώς γεωργικών μικρή μείωση κατά 0,1% και των αμιγώς κτηνοτροφικών αύξηση κατά 13,9%.

Γράφημα 1.9: Ποσοστιαία κατανομή των εκμεταλλεύσεων σε μεικτές, αμιγώς γεωργικές και αμιγώς κτηνοτροφικές

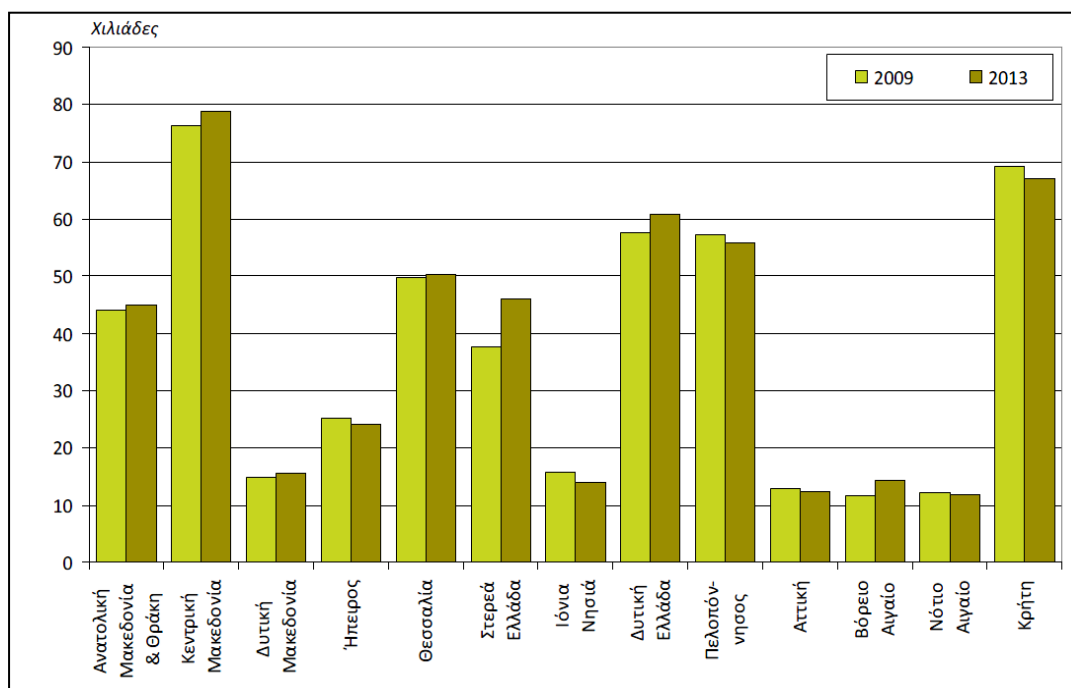
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ (2015), Δελτίο τύπου: Έρευνα διάρθρωσης γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων έτους 2013, σελ. 4

Κατά το 2013, οι ετήσιες καλλιέργειες αποτελούν το 49,6% της ΧΓΕ, οι δενδρώδεις το 25,0%, τα αμπέλια το 2,4% και οι λοιπές εκτάσεις το 23,0% και σε σχέση με το 2009, στο σύνολο της χώρας παρουσιάζεται μείωση στον αριθμό των εκμεταλλεύσεων που καλλιεργούν ετήσιες καλλιέργειες (-3,6%), δενδρώδεις καλλιέργειες (-3,4%) και λοιπές εκτάσεις (-5,2%) και μεγαλύτερη μείωση στον αριθμό αυτών που καλλιεργούν αμπέλια και σταφιδάμπελα (-21,8%) (γράφημα 1.11).

Athens MBA

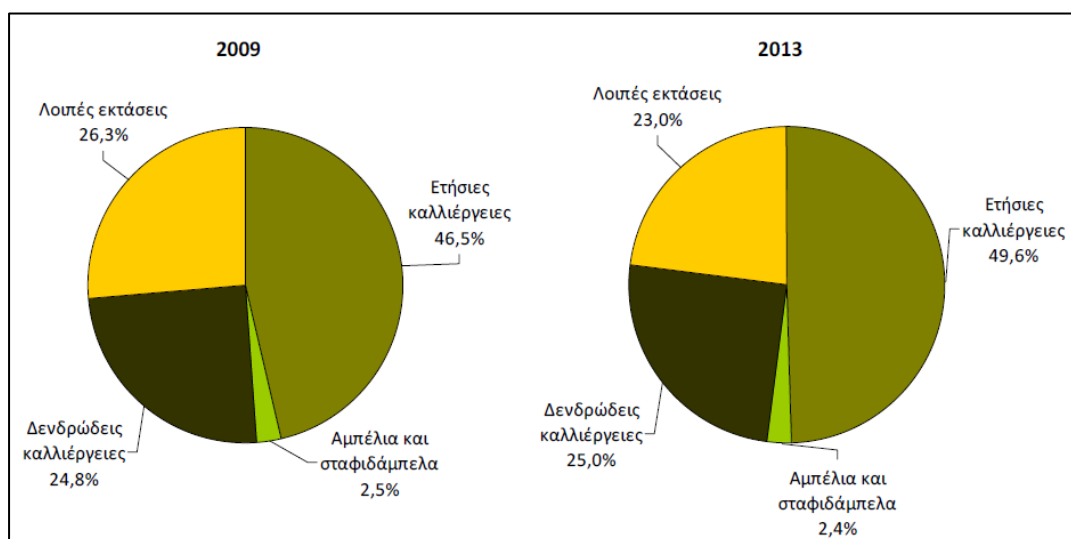
Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Γράφημα 1.10: Εκμεταλλεύσεις με αρδευόμενες εκτάσεις, κατά περιφέρεια

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ (2015), Δελτίο τύπου: Έρευνα διάρθρωσης γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων έτους 2013, σελ. 6

Γράφημα 1.11: Ποσοστιαία κατανομή της χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης των εκμεταλλεύσεων, κατά βασικές κατηγορίες χρήσης

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ (2015), Δελτίο τύπου: Έρευνα διάρθρωσης γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων έτους 2013, σελ. 5

Η αρδευθείσα ΧΓΕ το 2013, σε σχέση με το 2009, παρουσιάζει αύξηση κατά 13,4%, ενώ, αντίστοιχα, ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων που πότισαν τις εκτάσεις τους είναι αυξημένος κατά 2,4%. Το 2013 η συνολική αρδευθείσα έκταση της Χώρας

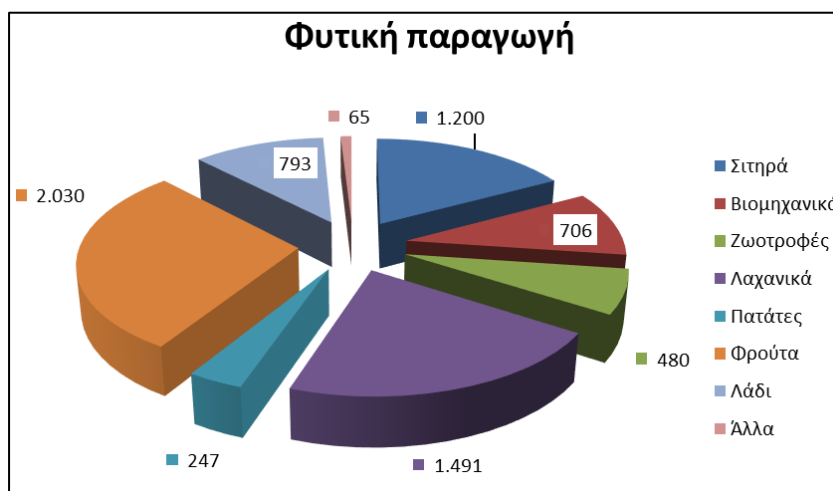
Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

ανέρχεται σε 11.779 χιλιάδες στρέμματα, ποσοστό 50% της συνολικής ΧΓΕ, μη συμπεριλαμβανομένων των άγονων βοσκότοπων. Στο Διάγραμμα 6 φαίνεται ότι οι περισσότερες αρδευθείσες εκτάσεις βρίσκονται στην Κεντρική Μακεδονία (3.027 χιλ. στρέμματα) και ακολουθεί η Θεσσαλία (2.140 χιλ. στρέμματα) και η Δυτική Ελλάδα (1.123 χιλ. στρέμματα) (γράφημα 1.10).

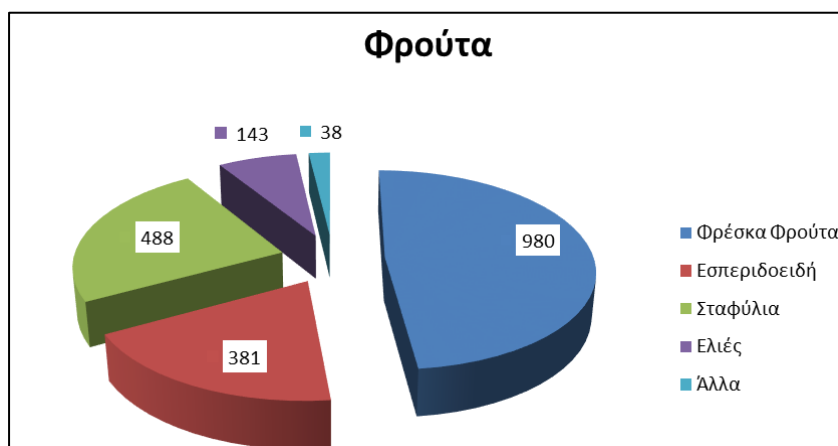
Όσον αφορά την αξία της φυτικής παραγωγής, αυτή βασίζεται κυρίως στα φρούτα, τα λαχανικά και τα σιτηρά (γράφημα 1.12). Για τα φρούτα, των οποίων η αξία παραγωγής ξεπερνά τα 2 δις ευρώ το 2012, ιδιαίτερη σημασία έχει η παραγωγή φρέσκων φρούτων (ροδάκινα, βερίκοκα, κεράσια) και σταφυλιών (γράφημα 1.13) Αξίζει να σημειωθεί η σημαντική υστέρηση των ζωοτροφών στην συμβολή τους στη φυτική παραγωγή και η επιβίωση των βιομηχανικών φυτών παρά την πλήρη αποδέσμευση του καπνού (Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου, 2015).

Γράφημα 1.12: Αξία φυτικής παραγωγής 2012 (σε εκ. ευρώ)

Πηγή: Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου (2015), "Ανάλυση SWOT για την προετοιμασία της προγραμματικής περιόδου 2014-2020", σελ. 107

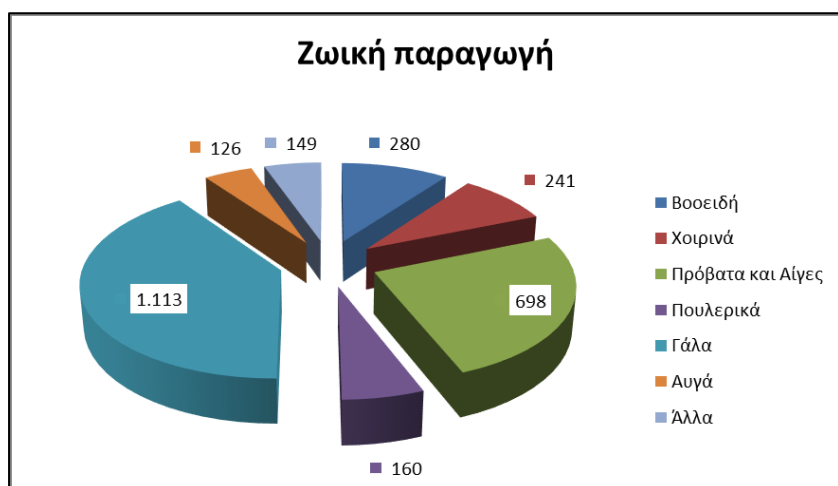
Γράφημα 1.13: Αξία φρούτων 2012 (σε εκ. ευρώ)

Πηγή: Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου (2015), "Ανάλυση SWOT για την προετοιμασία της προγραμματικής περιόδου 2014-2020", σελ 108

Σχετικά με την ζωική παραγωγή το μεγαλύτερο μέρος της αφορά κυρίως την παραγωγή γάλακτος (σχεδόν το 41% του συνόλου της αξίας της ζωικής παραγωγής) και το κρέας της αιγο-προβατοτροφίας η αξία του οποίου είναι 25% περίπου του συνόλου. Η μικρή αξία παραγωγής κρέατος βοοειδών και χοιρινών δείχνει και τις δυνατότητες που έχουν αυτοί οι τομείς για περαιτέρω ανάπτυξη (γράφημα 1.14).

Γράφημα 1.14: Αξία ζωικής παραγωγής 2012 (σε εκ. ευρώ)

Πηγή: Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου (2015), "Ανάλυση SWOT για την προετοιμασία της προγραμματικής περιόδου 2014-2020", σελ. 108)

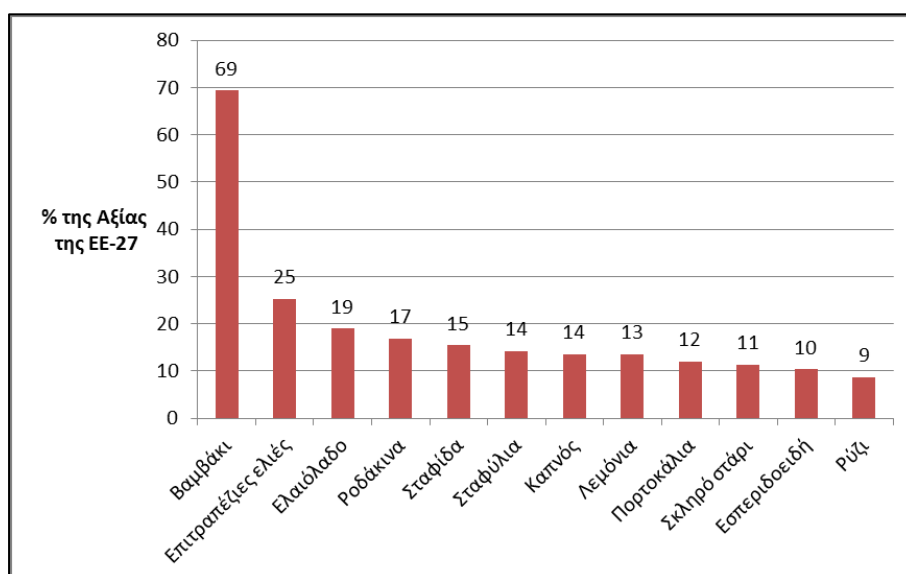
Σε επίπεδο ΕΕ, η σύνθεση της Ελληνικής αγροτικής παραγωγής χαρακτηρίζεται από την παραγωγή των προϊόντων της «Μεσογειακής Διατροφής». Το Ανώτατο Επιστημονικό Συμβούλιο Υγείας (2011) καθορίζει την Μεσογειακή Διατροφή ως:

«Ένα διατροφικό πρότυπο που έχει παραμείνει σταθερό στο χρόνο και τον χώρο, που αποτελείται κυρίως από ελαιόλαδο, δημητριακά, φρέσκα ή αποξηραμένα φρούτα και λαχανικά, μέτρια ποσότητα ψαριών, γαλακτοκομικών προϊόντων και κρέατος, καθώς και από πολλά καρυκεύματα και μπαχαρικά, που όλα συνοδεύονται από κρασί ή αφεψήματα, με σεβασμό πάντοτε στις θρησκευτικές επιταγές της κάθε κοινότητας.» (Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου,2015 σελ. 109)

Ωστόσο, εκτός όμως των προϊόντων «Μεσογειακής Διατροφής» η Ελλάδα παράγει και άλλα προϊόντα στα οποία κατέχει σχεδόν μονοπωλιακή θέση όπως είναι η μαστίχα και ο κρόκος ή άλλα προϊόντα μαζικής παραγωγής στα οποία έχει ικανοποιητικό μερίδιο στα πλαίσια της ΕΕ, όπως το βαμβάκι.

Η ελληνική γεωργία παράγει το 2,6% της συνολικής αξίας ζωικής και φυτικής παραγωγής της ΕΕ-27. Το συγκριτικό της πλεονέκτημα και η ισχυρή θέση της στην αγορά βρίσκεται στα προϊόντα «Μεσογειακής Διατροφής» όπως φαίνεται και στα (γραφήματα 1.15 και 1.16) Επομένως, η Ελλάδα μπορεί να αξιοποιήσει τη θέση της στη παραγωγή προϊόντων «Μεσογειακής Διατροφής» αυξάνοντας τα μερίδια αγοράς με προσεκτικότερη και ποιο ποιοτική παραγωγή. Όλα αυτά τα προϊόντα συνδέονται επίσης με την μεταποίηση των τροφίμων όπου η προστιθέμενη αξία μπορεί να αυξηθεί ακόμη περισσότερο (Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου,2015).

Γράφημα 1.15: Μέρη αξίας παραγωγής σε επιλεγμένα προϊόντα της ελληνικής φυτικής παραγωγής στο σύνολο της αξίας στην ΕΕ-27

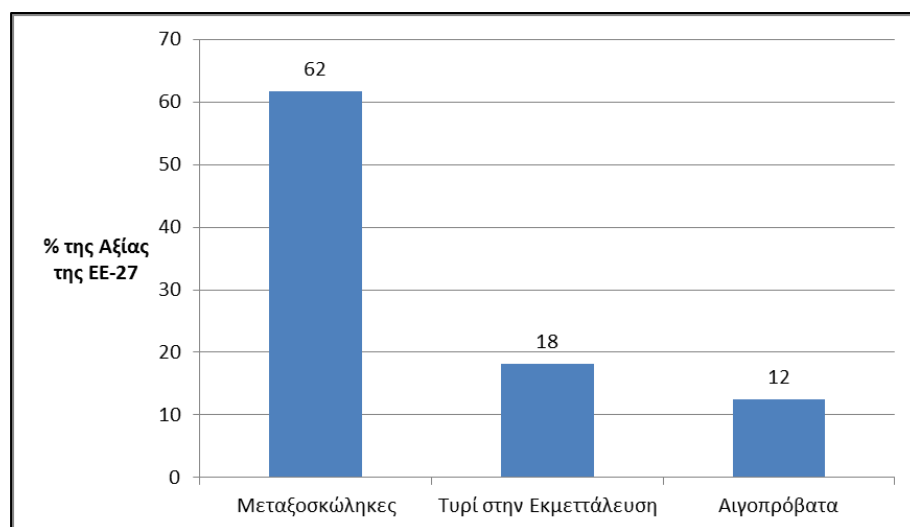

Πηγή: Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου (2015), "Ανάλυση SWOT για την προετοιμασία της προγραμματικής περιόδου 2014-2020", σελ. 109

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Γράφημα 1.16: Μερίδιο αξίας παραγωγής για επιλεγμένα προϊόντα της ελληνικής ζωικής παραγωγής στο σύνολο της αξίας στην ΕΕ-27

Πηγή: Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου (2015), "Ανάλυση SWOT για την προετοιμασία της προγραμματικής περιόδου 2014-2020", σελ. 110

1.2.3 Συμμετοχή του αγροτικού τομέα στην απασχόληση

Στην Ελλάδα η συμμετοχή του αγροτικού τομέα, και ιδιαίτερα της γεωργίας, στην συνολική απασχόληση είναι πολύ υψηλή, με το ποσοστό των απασχολούμενων στον αγροτικό τομέα επί της συνολικής απασχόλησης να είναι 13,02% το 2013 (πίνακας 1.3 και γράφημα 1.19). Το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο μέσου όρου για την ΕΕ-28 είναι 4,5%. Όπως φαίνεται και στο πίνακα 1.3 μέσα στη ΕΕ η Ελλάδα μαζί με την Ρουμανία, την Πολωνία και την Κροατία έχει από τα υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής του αγροτικού τομέα στη συνολική απασχόληση, γεγονός που, αφενός καταδεικνύει ότι, συγκριτικά με την ΕΕ ένα μεγαλύτερο ποσοστό του εργατικού δυναμικού της Ελλάδας απασχολείται ακόμα στον πρωτογενή τομέα και αφετέρου υπογραμμίζει το μέγεθος της συνεισφοράς της γεωργίας στις ευκαιρίες απασχόλησης (Βεντούρης και Τσακανίκας, 2011). Ωστόσο, η απασχόληση στον αγροτικό τομέα της χώρας τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει πτωτική πορεία, ακολουθώντας τη γενικότερη τάση, περιορισμού της απασχόλησης στην γεωργία, που επικρατεί στις περισσότερες χώρες της ΕΕ. Μεταξύ των ετών 2008 και 2013 το ποσοστό συμμετοχής των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα στην Ελλάδα κατάγραψε μέση ετήσια πτώση 0,8 ποσοστιαίων μονάδων (πίνακας 1.4) (European Commission, 2014).

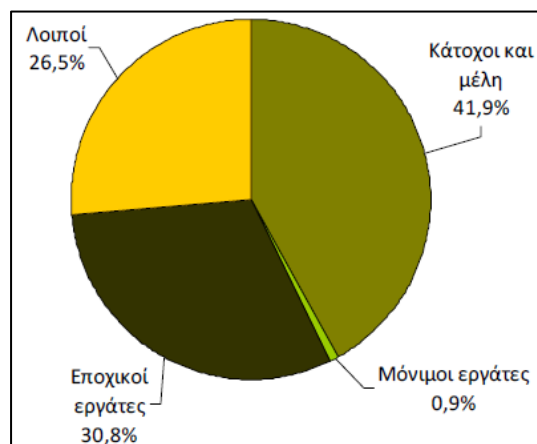
Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛ.ΣΤΑΤ,2015), το 2013 το εργατικό δυναμικό του αγροτικού τομέα είναι 2.908.700 άτομα. Το οικογενειακό εργατικό

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

δυναμικό αποτελεί το 41,9% του συνόλου του εργατικού δυναμικού στη γεωργία – κτηνοτροφία. Οι εποχικοί εργάτες αντιστοιχούν στο 30,8% του συνόλου, οι λοιποί απασχολούμενοι στο 26,5% και οι μόνιμοι εργάτες στο 0,9% (γράφημα 1.17).

Γράφημα 1.17: Ποσοστά απασχολούμενων στη γεωργία – κτηνοτροφία, κατά κατηγορία 2013

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ (2015), Δελτίο τύπου: Έρευνα διάρθρωσης γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων έτους 2013, σελ. 8

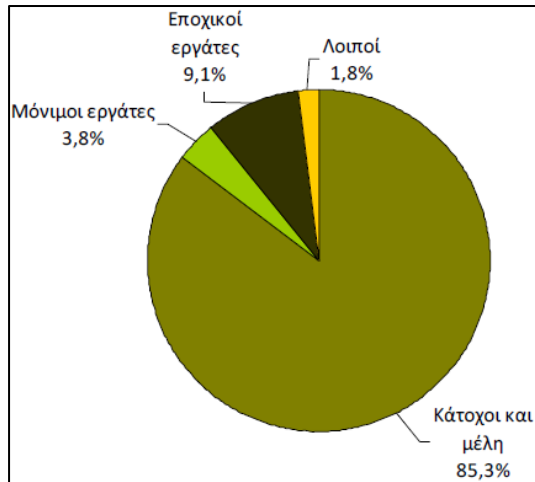
Επίσης, το 2013 το οικογενειακό εργατικό δυναμικό πραγματοποιεί το 85,3% του συνόλου των ημερών εργασίας στη γεωργία – κτηνοτροφία, όταν οι ημέρες εργασίας των εποχικών εργατών αντιστοιχούν στο 9,1%, των μόνιμων εργατών στο 3,8% και των λοιπών απασχολούμενων στο 1,8% των συνολικών ημερών εργασίας (γράφημα 1.8).

Σε ό,τι αφορά στη μορφή απασχόλησης του οικογενειακού εργατικού δυναμικού, το 2013, από τους 1.218.274 κατόχους εκμεταλλεύσεων και απασχολούμενα μέλη της οικογένειάς τους, τα 938.526 άτομα (77,0%) απασχολούνται «αποκλειστικά» στη γεωργία – κτηνοτροφία, τα 39.931 άτομα (3,3%) απασχολούνται «κυρίως» και τα 239.816 άτομα (19,7%) απασχολούνται «δευτερευόντως» (ΕΛ.ΣΤΑΤ,2015).

Athens MBA

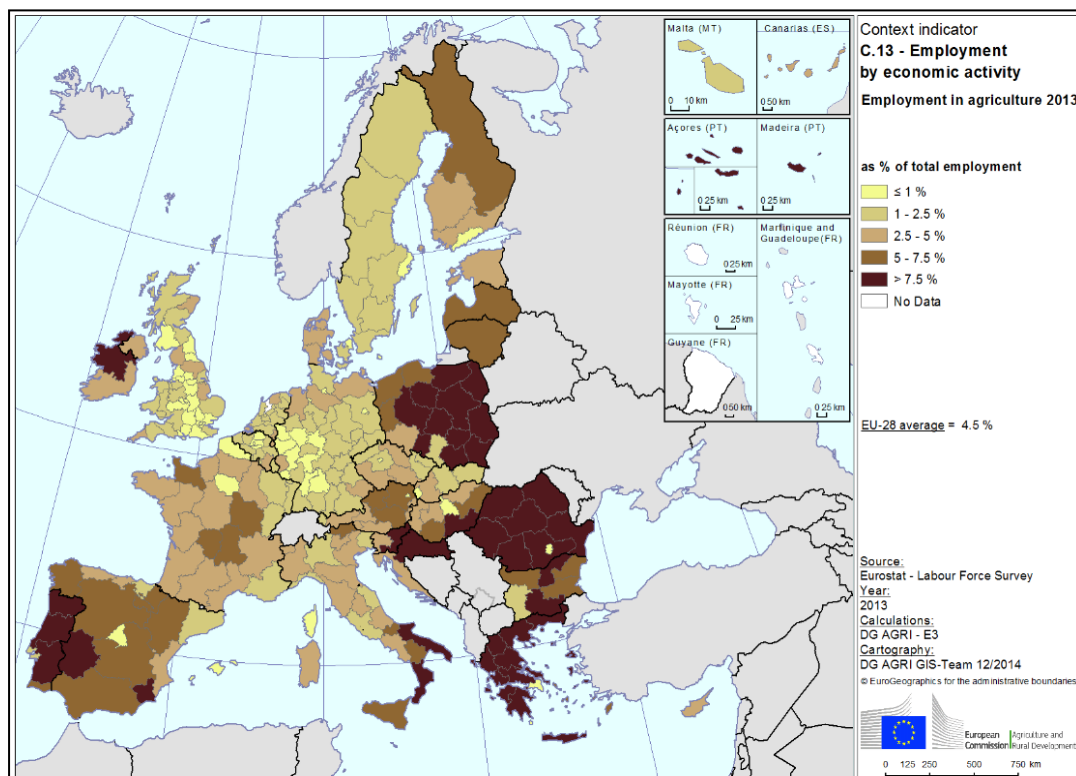
Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Γράφημα 1.18: Ποσοστά ημερών εργασίας απασχολουμένων στη γεωργία – κτηνοτροφία, κατά κατηγορία 2013

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ (2015), Δελτίο τύπου: Έρευνα διάρθρωσης γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων έτους 2013, σελ. 8

Γράφημα 1.19: Απασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα σαν ποσοστό της συνολικής απασχόλησης 2013

Πηγή: European Commission(2014),"Cap Context Indicators 2014-2020, 13. Employment by economy activity", σελ. 3

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Πίνακας 1.3: Απασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα ΕΕ 2017

Country	Employment in agriculture - 2013	
	1000 persons	As % of total employment
Belgium	58.8	1.3
Bulgaria	171.0	5.8
Czech Republic	118.9	2.4
Denmark	62.9	2.3
Germany	537.9	1.3
Estonia	17.7	2.8
Ireland	100.0	5.3
Greece	476.0	13.2
Spain	676.0	3.9
France	741.6	2.9
Croatia	158.6	11.4
Italy	740.7	3.3
Cyprus	10.5	2.9
Latvia	50.7	5.7
Lithuania	95.5	7.4
Luxembourg	3.6	1.5
Hungary	169.9	4.3
Malta	1.9	1.1
Netherlands	159.2	1.9
Austria	187.4	4.5
Poland	1784.9	11.5
Portugal	418.1	9.3
Romania	2573.8	27.8
Slovenia	72.5	8.0
Slovakia	52.8	2.3
Finland	75.8	3.1
Sweden	63.0	1.3
United Kingdom	278.0	0.9
EU-28	9857.7	4.5
EU-15	4578.9	2.7
EU-N13	5278.7	11.8

Πηγή: European Commission(2014),"Cap Context Indicators 2014-2020, 13.Employment by economy activity", σελ. 5

Πίνακας 1.4: Μεταβολή απασχολούμενων στον αγροτικό τομέα ΕΕ 2008-2013

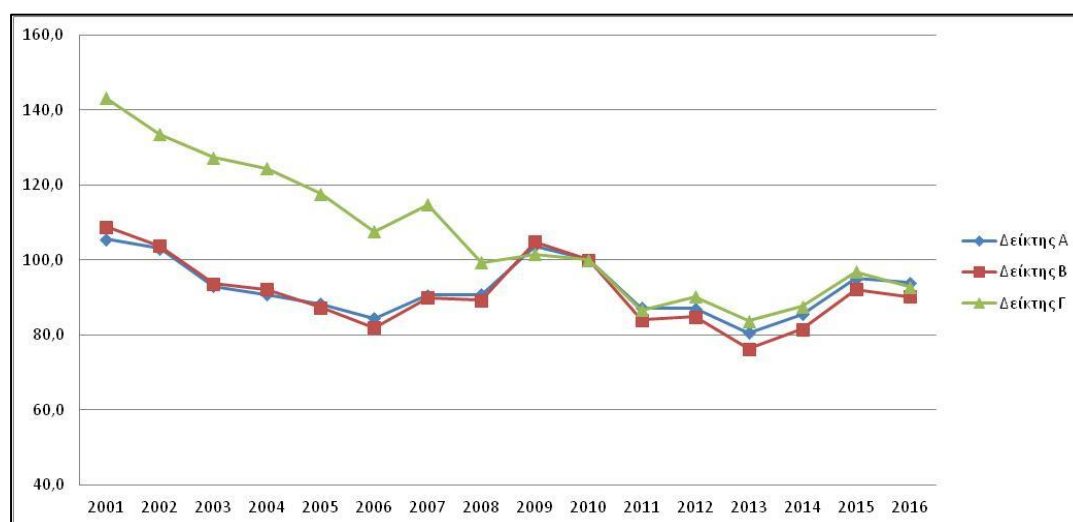
Country	Agriculture	
	Absolute change and average annual growth of employment in agriculture - MS - 2008 to 2013	
	1000 persons	annual % change
Belgium	-6.1	-2.0
Bulgaria	-53.6	-5.3
Czech Republic	-6.1	-1.0
Denmark	-4.5	-1.4
Germany	-98.3	-3.3
Estonia	0.4	0.5
Ireland	-8.0	-1.5
Greece	-19.8	-0.8
Spain	-71.3	-2.0
France	100.0	2.9
Croatia	-41.5	-4.5
Italy	-48.8	-1.3
Cyprus	-4.2	-6.5
Latvia	-16.2	-5.4
Lithuania	-1.9	-0.4
Luxembourg	0.2	1.1
Hungary	18.4	2.3
Malta	-0.5	-4.6
Netherlands	-59.9	-6.2
Austria	-19.0	-1.9
Poland	-354.8	-3.6
Portugal	-128.5	-5.2
Romania	-61.9	-0.5
Slovenia	-7.6	-2.0
Slovakia	-17.9	-5.7
Finland	-11.8	-2.9
Sweden	-3.2	-1.0
United Kingdom	-4.3	-0.3
EU-28	-930.7	-1.8
EU-15	-383.4	-1.6
EU-N13	-547.4	-2.0

Πηγή: European Commission(2014),"Cap Context Indicators 2014-2020, 13.Employment by economy activity", σελ. 3

1.2.4 Αγροτικό εισόδημα

Σχετικά με τους δείκτες του αγροτικού εισοδήματος, ο Δείκτης Α δείχνει τη μεταβολή του πραγματικού γεωργικού εισοδήματος σε σχέση με τη μεταβολή του συνολικού εργατικού δυναμικού που απασχολείται στον πρωτογενή τομέα εκφρασμένο σε μονάδες ανθρώπινης εργασίας πλήρους απασχόλησης. Ο δείκτης Β δείχνει το πραγματικό καθαρό επιχειρηματικό εισόδημα ανά μη αποζημιωνόμενη (μη-πληρωμένη) ετήσια μονάδα πλήρους απασχόλησης και ο δείκτης Γ δείχνει το καθαρό επιχειρηματικό εισόδημα. Οι δείκτες Α και Β είχαν μια πτωτική πορεία από το 2000 μέχρι και το 2006 (γράφημα 1.20) έτος που θεωρούμε ότι ολοκληρώθηκε η προσαρμογή στην αποδέσμευση και μετά κινήθηκαν ανοδικά για τρία χρόνια μέχρι και το 2009 που ξεκίνησε η οικονομική ύφεση στην Ελλάδα. Από το 2010 και μετά οι δύο αυτοί δείκτες ακολουθούν πτωτική πορεία μέχρι και το 2013, όπου και αρχίζουν να έχουν αυξητική πορεία. Ωστόσο, σε σχέση με την ΕΕ-27, ο δείκτης Α που εκφράζει και το πραγματικό γεωργικό εισόδημα, μετά το 2010 είναι κάτω από τον μέσο όρο (γράφημα 1.21). Ο δείκτης Γ του καθαρού επιχειρηματικού εισοδήματος στη γεωργία έχει συνεχή πτωτική πορεία μέχρι και το 2013, όπου και αρχίζει να έχει αυξητική πορεία.

Γράφημα 1.20: Το αγροτικό εισόδημα στην Ελλάδα

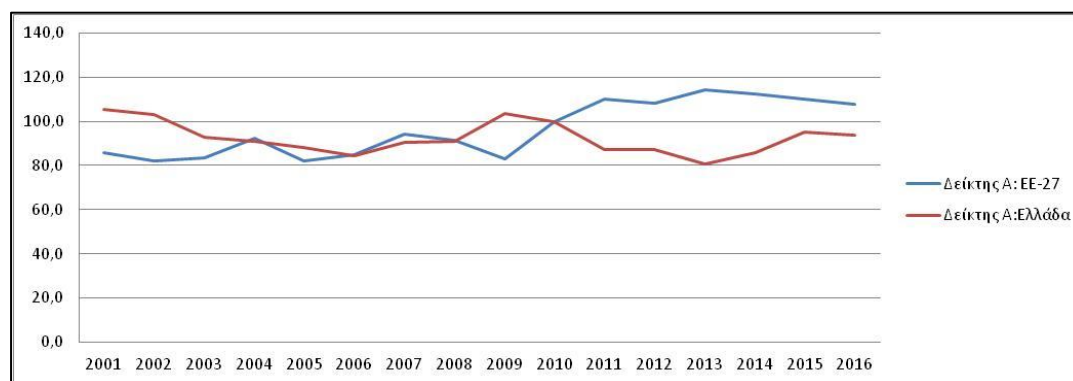

Πηγή: Eurostat, (μεταβλητή: aact_eaa06)

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Γράφημα 1.21: Το αγροτικό εισόδημα στην Ελλάδα και στη ΕΕ-27

Πηγή: Eurostat, (μεταβλητή: aact_eaa06)

Παράγοντες που συνέβαλαν στη μείωση του ελληνικού αγροτικού εισοδήματος είναι η αύξηση του κόστους παραγωγής και η μείωση της πραγματικής αξίας των επιδοτήσεων.

1.2.5 Εμπορικό ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων

Όπως φαίνεται στο γράφημα 1.22 η αξία των εξαγόμενων αγροτικών προϊόντων αυξάνει (σε τρέχουσες τιμές) φτάνοντας στο 2012 τα 3,6 δις ευρώ. Ωστόσο, ενώ η συμμετοχή των αγροτικών προϊόντων επί του συνόλου των εξαγωγών το 2009 ήταν σχεδόν 17% το 2012 υποχώρησε στο 13,1%. Τα προϊόντα φρούτων και λαχανικών αποτελούν σχεδόν τη μισή αξία των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων και το 2012 διαμορφώθηκαν στο 1,8 δις. Τα φρούτα από μόνα του είναι στα 1,2 δις περίπου στα οποία συμπεριλαμβάνονται οι κονσερβοποίηση και η χυμοποίηση των φρούτων. Ακολουθούν τα προϊόντα αλιείας και ιχθυοκαλλιέργειας, τα σιτηρά και τα γαλακτοκομικά προϊόντα (γράφημα 1.25) (Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου, 2015).

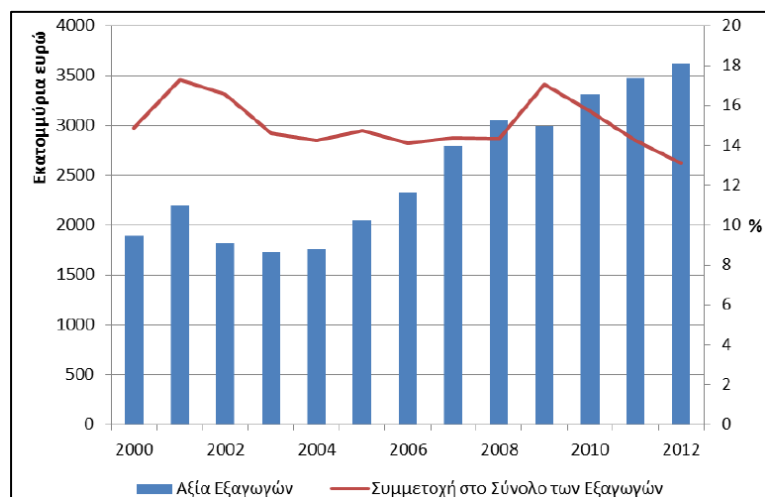
Η πλειοψηφία των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων της χώρας, γίνεται σε Κράτη-Μέλη της ΕΕ. Με βάση τα στοιχεία του 2014 το 69% των εξαγωγών γίνεται προς την Ε.Ε. Αυξητική τάση παρατηρείται στις εξαγωγές προς τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης που αποτελούν τον δεύτερο τόπο προορισμού των εξαγωγών με συνολικό ποσοστό συμμετοχής κοντά στο 20% (γράφημα 1.23). Η χώρα περιλαμβάνεται στους πέντε πρώτους προμηθευτές αγροτικών προϊόντων σε 25 χώρες, με ποσοστά συμμετοχής στις εισαγωγές τους που ξεπερνούν το 80%. Η Ελλάδα είναι ο πρώτος προμηθευτής 43 αγροτικών προϊόντων σε 12 χώρες, ο δεύτερος προμηθευτής 19 προϊόντων σε 15 χώρες, ο τρίτος προμηθευτής 23

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

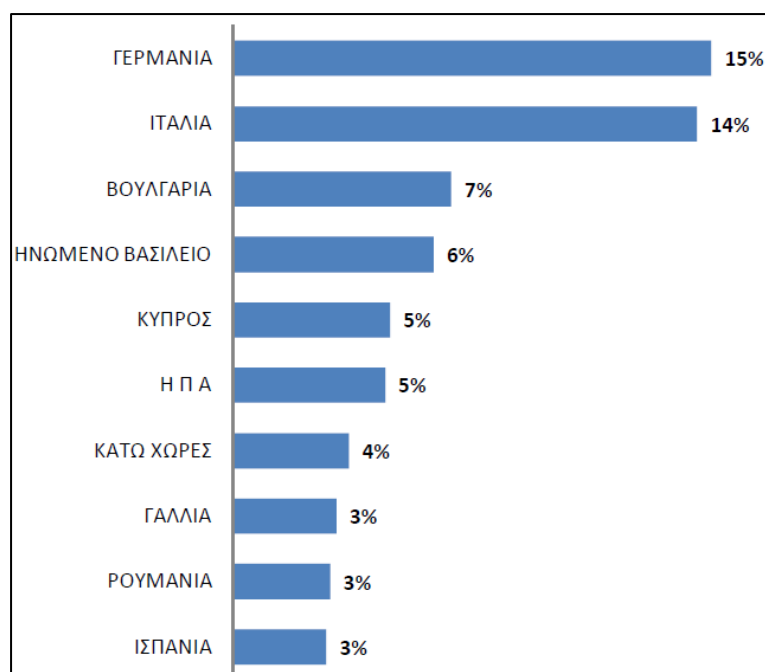
προϊόντων σε 15 χώρες, ο τέταρτος προμηθευτής 22 προϊόντων σε 14 χώρες και ο πέμπτος προμηθευτής 19 προϊόντων επίσης σε 14 χώρες (Λεκκός και Λεβεντάκης, 2015).

Γράφημα 1.22: Μεριδίο αξίας αγροτικών εξαγωγών και συμμετοχή τους στο σύνολο των ελληνικών εξαγωγών, 2010-2012, σε τρέχουσες τιμές

Πηγή: Πηγή: Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου (2015), "Ανάλυση SWOT για την προετοιμασία της προγραμματικής περιόδου 2014-2020", σελ. 100

Γράφημα 1.23: Κυριότερες εξαγωγών ελληνικών αγροτικών προϊόντων

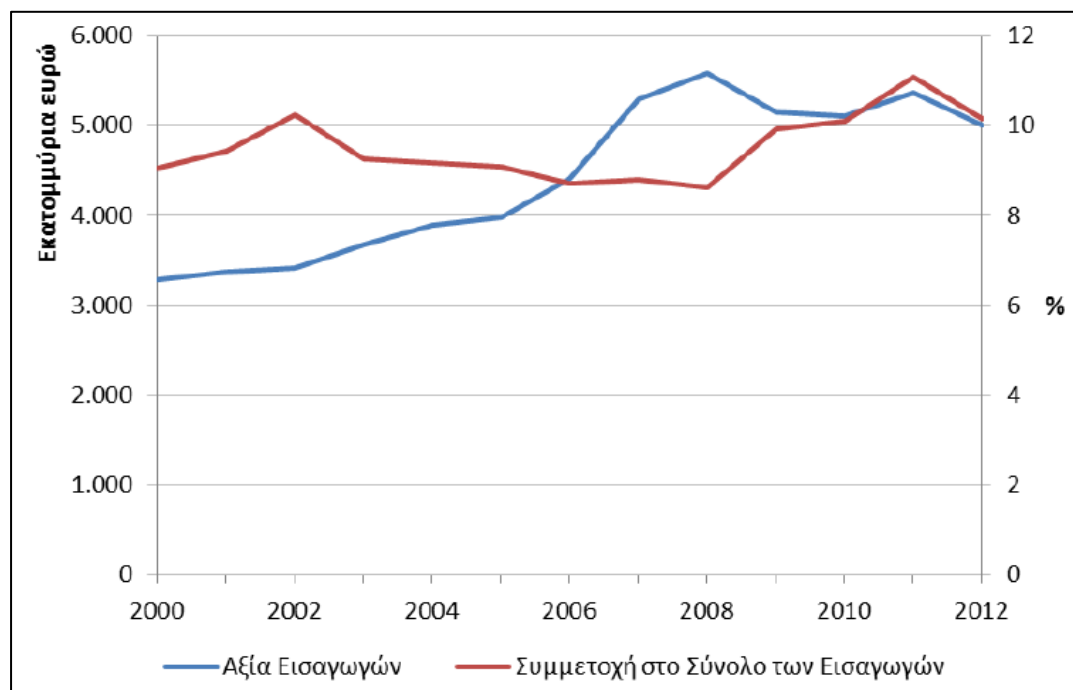
Πηγή: Λεκκός και Λεβεντάκης (2015), Η συμβολή και οι προοπτικές του αγροτροφικού τομέα στην Ελλάδα, σελ. 11

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

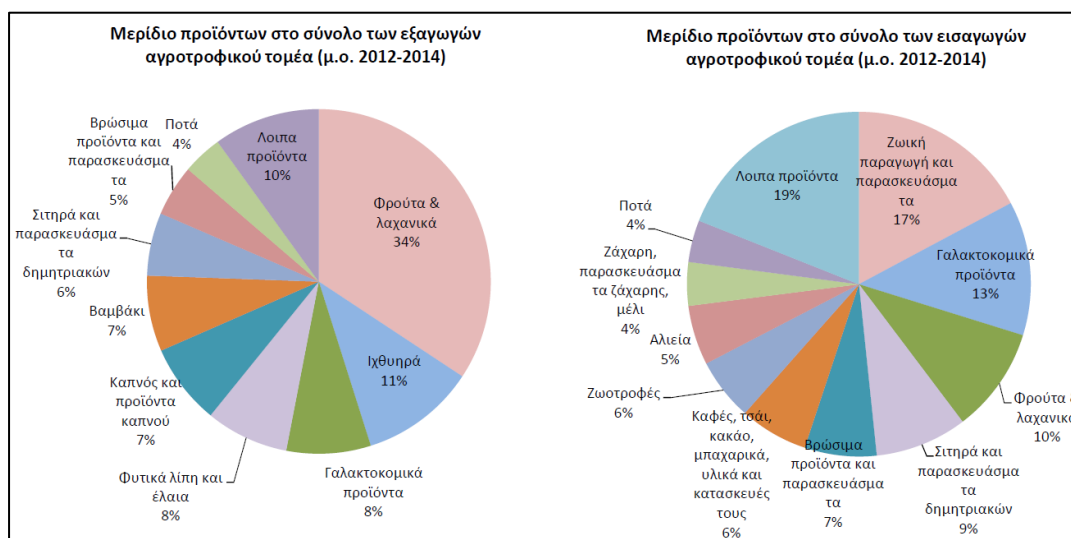
Σχετικά με τις εισαγωγές αγροτικών προϊόντων στο γράφημα 1.24 φαίνεται η εξέλιξη των εισαγωγών αγροτικών προϊόντων και η ποσοστιαία συμμετοχή τους στο σύνολο των εισαγωγών της χώρας. Οι εισαγωγές είναι κυρίως κρέας και προϊόντα κρέατος (1,15 δις) καθώς και γάλα και γαλακτοκομικά προϊόντα (0,8 δις). Ακολουθούν προϊόντα όπως ο καφές, η ζάχαρη και το κακάο (0,8 δις), τα αναψυκτικά και ποτά (0,5 δις), σιτηρά (0,6 δις) και ζωοτροφές (345 εκ.). Από τα 1,15 δις εισαγωγών κρέατος, τα 456 εκ. είναι βοδινό και τα 602 εκ. αιγοπρόβειο. Στα γαλακτοκομικά προϊόντα οι εισαγωγές είναι μοιρασμένες ανάμεσα σε γάλα και τυροκομικά. Στα σιτηρά ο όγκος των εισαγωγών είναι μαλακό σάρι (226 εκ.) και καλαμπόκι (75 εκ.) κυρίως για ζωοτροφές (Sreed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου, 2015) (γράφημα 1.25).

Γράφημα 1.24: Μερίδιο αξίας αγροτικών εισαγωγών και συμμετοχή τους στο σύνολο των ελληνικών εισαγωγών, 2010-2012

Πηγή: Πηγή: Sreed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου (2015), "Ανάλυση SWOT για την προετοιμασία της προγραμματικής περιόδου 2014-2020", σελ. 101

Γράφημα 1.25: Συμμετοχή του αγροτροφικού τομέα στο εμπορικό ισοζύγιο

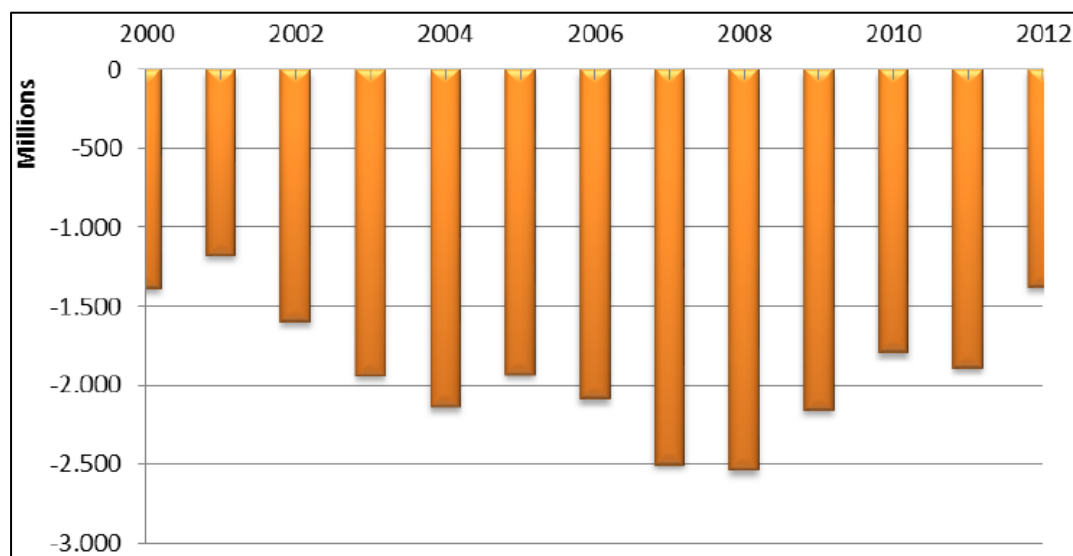
Πηγή: Λεγκός και Λεβεντάκης (2015), Η συμβολή και οι προοπτικές του αγροτροφικού τομέα στην Ελλάδα, σελ. 10

Με τις εισαγωγές αγροτικών προϊόντων να φτάνουν το 2012 τα 5 δις ευρώ και τις εξαγωγές τα 3,6 δις δημιουργείται ένα αρνητικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών γύρω στα 1,4 δις. Ωστόσο, φαίνεται ότι το αρνητικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της χώρας στα αγροτικά προϊόντα περιορίζεται συνεχώς (γράφημα 1.26). Μετά την υψηλότερη τιμή το 2008 όπου και ξεπέρασε τα 2,5 δις, μειώνεται συνεχώς κυρίως λόγω ύφεσης και μείωσης των εισοδημάτων. Η ανάγκη εισαγωγών κυρίως σε γάλα και κρέας θα πρέπει να προβληματίσει αφενός για την μη αυτάρκεια της χώρας σε τόσο σημαντικά αγαθά και αφετέρου στο υψηλό κόστος παραγωγής που οφείλεται κυρίως στο κόστος ζωοτροφών για τις μη-καθετοποιημένες επιχειρήσεις (Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου, 2015).

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

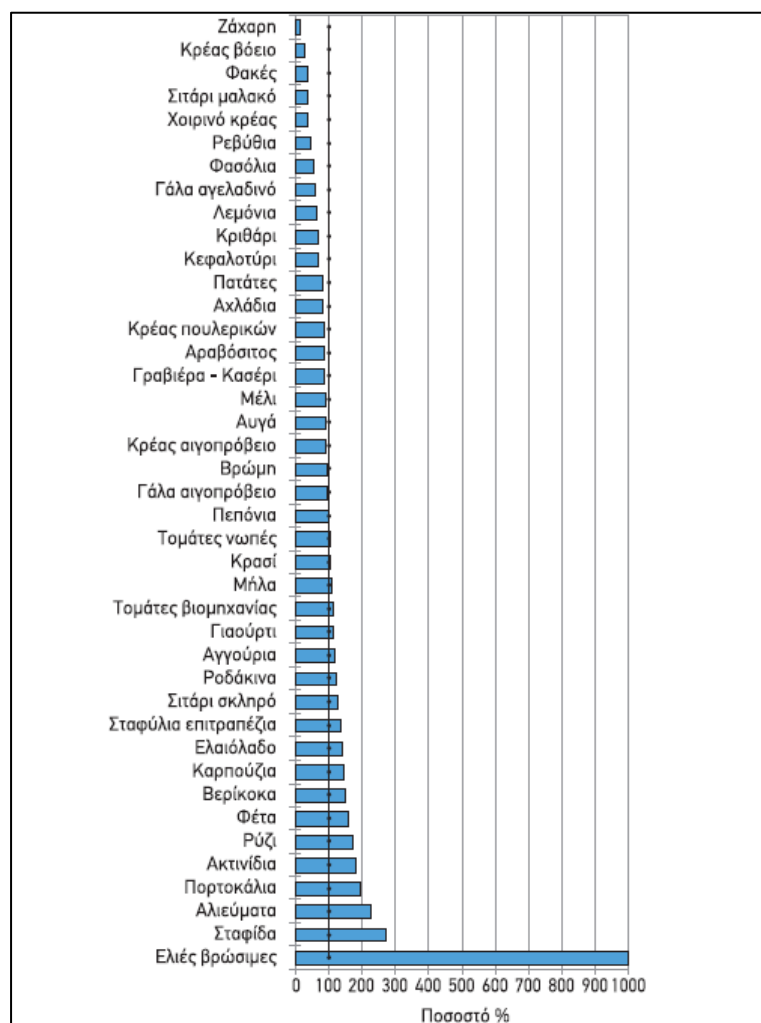
Γράφημα 1.26: Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών αγροτικών προϊόντων, 2010-2012, σε τρέχουσες τιμές

Πηγή: Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου (2015), "Ανάλυση SWOT για την προετοιμασία της προγραμματικής περιόδου 2014-2020", σελ. 102

Το ισοζύγιο αγροτικών συναλλαγών θα πρέπει να εξετασθεί συνδυαστικά με την αυτάρκεια στην παραγωγή αγροτικών προϊόντων και τροφίμων. Σύμφωνα με την σχετική έρευνα της ΠΑΣΕΓΕΣ (ΠΑΣΕΓΕΣ,2012), το ποσοστό αυτάρκειας στη φυτική παραγωγή το 2011 ανερχόταν, κατά μέσο όρο, στο 96% περίπου, μειωμένη κατά τέσσερις ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2010. Στην κατηγορία των σιτηρών υπάρχει σοβαρή και μακρόχρονη μη-αυτάρκεια στο μαλακό σάρι, το καλαμπόκι και το κριθάρι. Η αυτάρκεια είναι πάρα πολύ μικρή στα όσπρια (46% περίπου) και τη ζάχαρη (14% περίπου) και δεν παρουσιάζει σημαντικά προβλήματα στα ελαιοκομικά, φρούτα, εσπεριδοειδή, τα περισσότερα λαχανικά και αμπελο-οινικά προϊόντα (γράφημα 1.27). Το σοβαρότερο πρόβλημα αυτάρκειας εντοπίζεται στη ζωική παραγωγή και την αλιεία όπου ανέρχεται, κατά μέσο όρο στο 76% περίπου. Η έλλειψη αυτάρκειας στη παραγωγή κρέατος και γάλακτος συνδέεται και με την ανισομερή κατανομή μεταξύ φυτικής και ζωικής παραγωγής που αποτελεί διαρθρωτικό πρόβλημα του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα.

Γράφημα 1.27: Αυτάρκεια διατροφικών αγροτικών προϊόντων (σε χιλ. τόνους, έτους 2011)

Πηγή: ΠΑΣΕΓΕΣ(2012), Αυτάρκεια Αγροτικών Διατροφικών Προϊόντων, σελ. 1

1.3 Προβλήματα αγροτικού τομέα

Η κρίση στη ελληνική γεωργία προϋπήρχε της ύφεσης και οφειλόταν, σε μεγάλο βαθμό, στα διαρθρωτικά προβλήματα του κλάδου. Ωστόσο, την οξύτητα των προβλημάτων μετρίαζαν οι ενισχύσεις της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και, αργότερα, η άφιξη των μεταναστών που διασφάλισε χαμηλού κόστους εργατικά χέρια. Μετά το 1981, η ελληνική γεωργία λειτουργώντας μέσα στο πλαίσιο της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, προσανατολίστηκε περισσότερο προς την κατεύθυνση της είσπραξης επιδοτήσεων παρά στην αναδιάρθρωση και στις επενδύσεις. Παράλληλα, η εισροή εργατικού δυναμικού από χώρες της Βαλκανικής και της Ασίας, κατά τη δεκαετία του 1990, επέτρεψε κατά περίπτωση την επιβίωση των παραδοσιακών συστημάτων ή

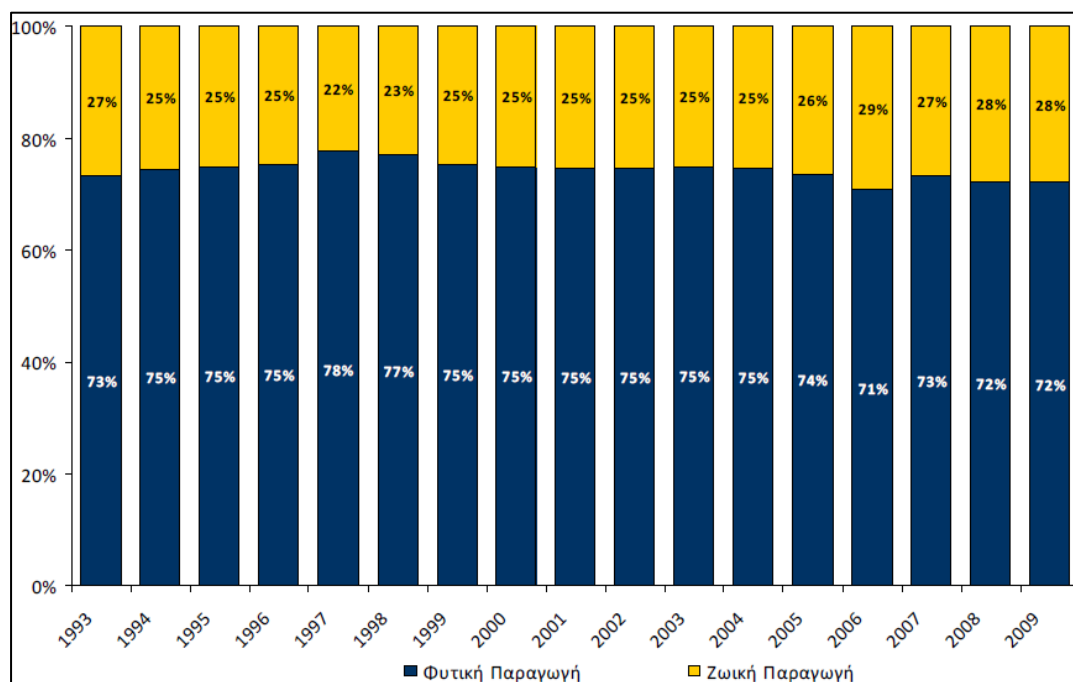
την μεγέθυνση/ εντατικοποίηση των συστημάτων παραγωγής σε πεδινές περιοχές (Kasimis,2008).

Η πρόσφατη οικονομική κρίση ανέδειξε το προβληματικό μοντέλο ανάπτυξης που η Ελλάδα ακολούθησε τις τελευταίες δεκαετίες. Από χώρα αυτάρκης στα βασικά είδη διατροφής κατά την είσοδο της στην ΕΟΚ το 1981, σήμερα παρουσιάζει ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων, όπου μεταξύ των εισαγόμενων ειδών είναι τα δημητριακά και τα σπωροκηπευτικά. Δυστυχώς, η ελληνική γεωργία δεν κατάφερε να αυξήσει την προστιθέμενη αξία της αγροτικής παραγωγής της ούτε προς την κατεύθυνση της δημιουργίας οικονομιών κλίμακας μειώνοντας το κόστος παραγωγής, ούτε προς την κατεύθυνση ενός εναλλακτικού μοντέλου προσανατολισμένου στην ποιότητα. Οι λόγοι είναι γνωστοί και πολυσυζητημένοι. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά των σημαντικότερων προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο αγροτικός τομέας σήμερα στην Ελλάδα.

- **Ανισομερής κατανομή μεταξύ φυτικής και ζωικής παραγωγής.**

Διαχρονικά, στην Ελλάδα η συμμετοχή της φυτικής παραγωγής στη συνολική γεωργική παραγωγή αγαθών είναι πολύ μεγαλύτερη σε σχέση με το ποσοστό συμμετοχής της ζωικής παραγωγής, με την αναλογία μεταξύ φυτικής και ζωικής παραγωγής να κυμαίνεται σχεδόν στο 3:1 κατά μέσο όρο (γράφημα 1.28). Η αναλογία αυτή είναι ανισομερής συγκρινόμενη και με τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (5,7:4,3). Λαμβάνοντας υπόψη και το γεγονός ότι το εμπορικό ισοζύγιο στα προϊόντα ζωικής παραγωγής είναι έντονα ελλειμματικό δημιουργώντας προβλήματα επάρκειας σε πολλά είδη, συμπεραίνεται ότι υπάρχουν περιθώρια μεταστροφής της παραγωγής από φυτική σε ζωική. Η ενίσχυση της παραγωγής ζωικών προϊόντων θα μπορούσε να συμβάλει στην βελτίωση της ανταγωνιστικότητας όλου του κλάδου (Βεντούρης και Τσακανίκας, 2011).

Γράφημα 1.28: Σχέση φυτικής και ζωικής παραγωγής

Πηγή: Βεντούρης και Τσακανίκας (2011), Αγροτικά μηχανήματα και ανταγωνιστικότητα του πρωτογενή τομέα, σελ. 46

- **Υψηλή εξάρτηση της αγροτικής παραγωγής από επιδοτήσεις.**

Οι επιδοτήσεις παίζουν σημαντικό ρόλο στην παραγωγή του γεωργικού κλάδου, συμπεριλαμβανομένης της φυτικής και ζωικής παραγωγής, της γεωργικής παραγωγής υπηρεσιών καθώς και των δευτερευουσών γεωργικών δραστηριοτήτων. Την δεκαετία 1995-2005 αποτελούσαν κατά μέσο όρο το 15% της συνολικής αξίας παραγωγής του γεωργικού κλάδου (γράφημα 1.29). Στη συνέχεια παρατηρείται μείωση του σχετικού ποσοστού συμμετοχής και το 2009 φτάνει στο 4% το 2009 (Βεντούρης και Τσακανίκας, 2011).

Επιπλέον, άνιση ήταν και η κατανομή των επιδοτήσεων μεταξύ των επιμέρους κλάδων γεωργικής παραγωγής, με τις κρατικές ενισχύσεις να διοχετεύονται ως επί το πλείστον στην φυτική παραγωγή του γεωργικού κλάδου δραστηριότητας, όπου η ελληνική γεωργία παρουσίαζε συγκριτικά πλεονεκτήματα (πχ πλεονάσματα στην παραγωγή φρούτων και λαχανικών, καπνού), ενώ δεν στηρίχθηκαν κλάδοι που εμφάνιζαν εμπορικά ελλείμματα και οι εισαγωγές προϊόντων ήταν ιδιαίτερα αυξημένες (πχ κρέατα, γαλακτοκομικά προϊόντα και ζωοτροφές) (Βεντούρης και Τσακανίκας, 2011).

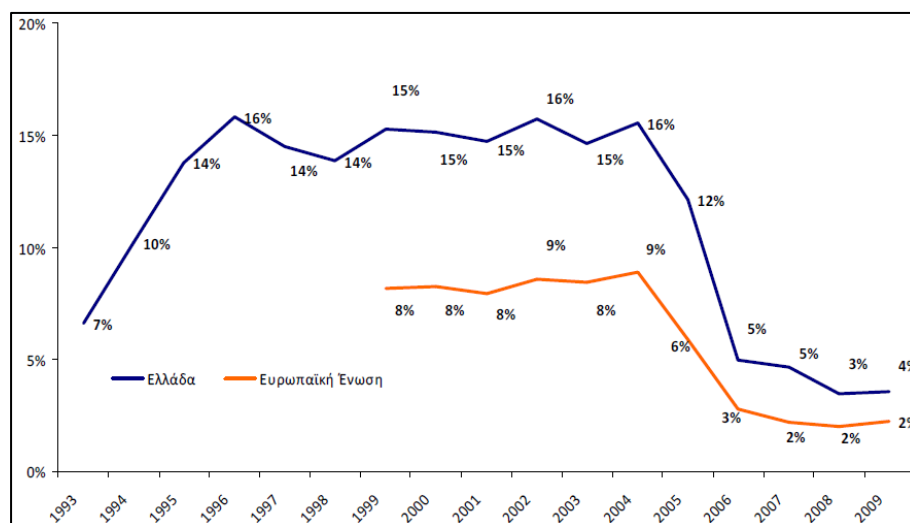
Επίσης, θα πρέπει να σημειωθεί ότι στην Ελλάδα η συμμετοχή των κρατικών ενισχύσεων στη γεωργική παραγωγή είναι διαχρονικά υψηλότερη σε σχέση με τον

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

ευρωπαϊκό μέσο όρο (γράφημα 1.29). Μπορεί να ειπωθεί ότι, οι κρατικές ενισχύσεις μέσω εθνικών και κοινοτικών πόρων, με διάφορες μορφές όπως αποζημιώσεις, επιδοτήσεις επιτοκίων και επιστροφή Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης καυσίμων, αντιστάθμισαν τη σταδιακή απώλεια εισοδήματος των Ελλήνων αγρωτών. Οι επιδοτήσεις δεν συνέβαλαν στην προσπάθεια αναβάθμισης του γεωργικού προϊόντος και επέτειναν τα φαινόμενα αδράνειας. Ζητήματα παραγωγικότητας και αποτελεσματικότητας αλλά και στρατηγικής κατεύθυνσης δεν εντάχθηκαν στον προβληματισμό για την ελληνική γεωργία. Η αναποτελεσματική διαχείρισή των επιδοτήσεων σε συνδυασμό με την ανισοκατανομή τους συνέβαλαν στην αύξηση των ελλειμμάτων στο εμπορικό ισοζύγιο των αγρωτικών προϊόντων και στην απώλεια ανταγωνιστικότητας του αγρωτικού τομέα. Στο σημερινό περιβάλλον, δεδομένης και της οικονομικής ύφεσης, αναζητούνται νέες πηγές αύξησης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, σε αντιστάθμιση της σταδιακής μείωσης των κρατικών εισοδηματικών ενισχύσεων και επιδοτήσεων στην ελληνική γεωργία (Βεντούρης και Τσακανίκας, 2011).

Γράφημα 1.29: Ποσοστό επιδοτήσεων

Πηγή: Βεντούρης και Τσακανίκας (2011), Αγρωτικά μηχανήματα και ανταγωνιστικότητα του πρωτογενή τομέα, σελ.48

- **Το μικρό μέγεθος των αγρωτικών εκμεταλλεύσεων.**

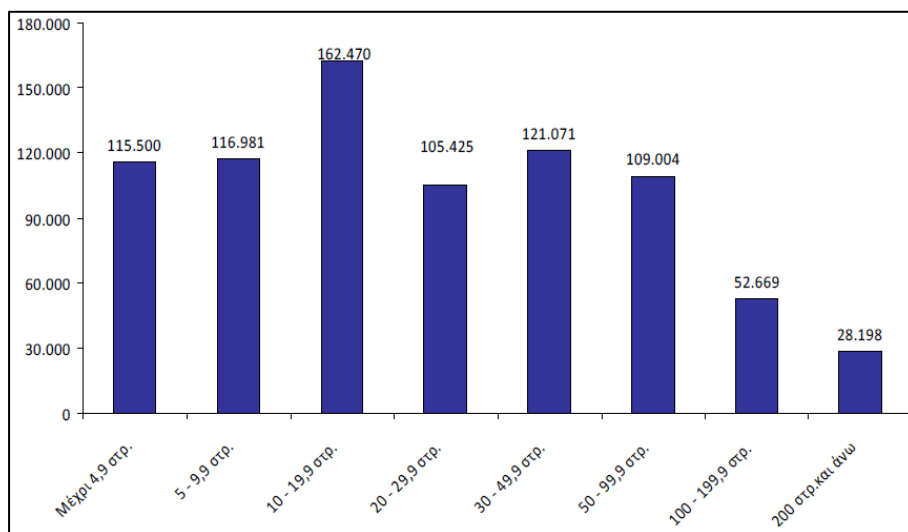
Το μέγεθος των ελληνικών αγρωτικών εκμεταλλεύσεων είναι πάρα πολύ μικρό. Σύμφωνα με την αγρωτική απογραφή του 2000, το μέσο μέγεθος της αγρωτικής εκμετάλλευσης στην Ελλάδα είναι μόλις 44,2 στρέμματα, ενώ το 90% των εκμεταλλεύσεων έχουν μέγεθος μικρότερο των 100 στρεμμάτων και μόνο το 3% των αγρωτικών εκμεταλλεύσεων έχουν μέγεθος άνω των 200 στρεμμάτων (γράφημα

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

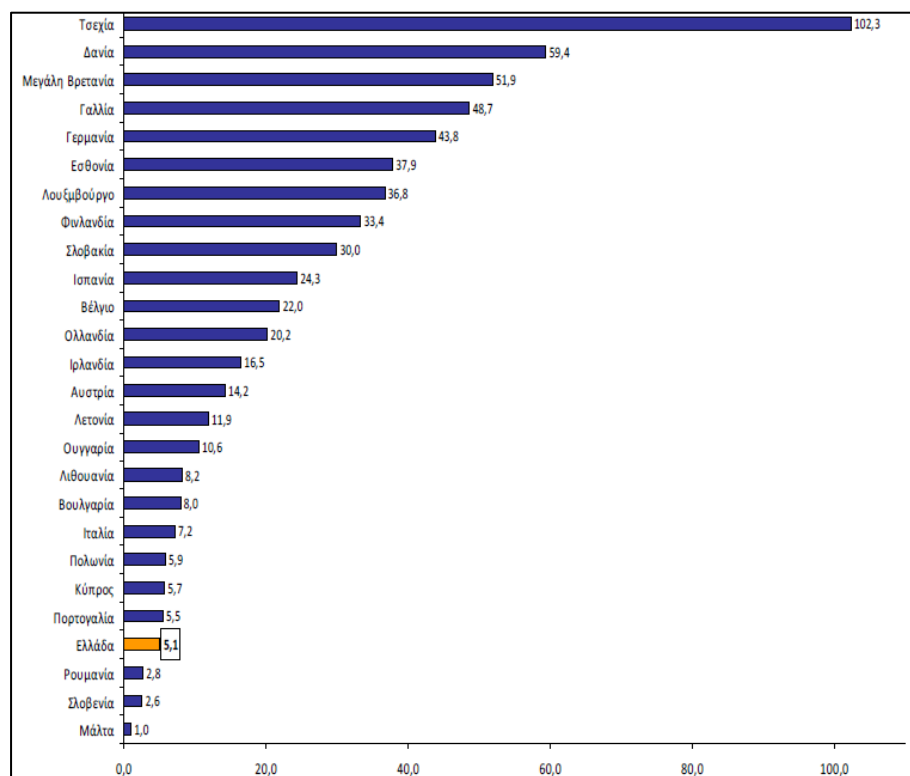
1.30) Το μέγεθος αυτό είναι εξαιρετικά μικρό τόσο για τα ευρωπαϊκά δεδομένα όσο και για τις σύγχρονες συνθήκες παραγωγής. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, το μέσο μέγεθος το 2007 της ελληνικής γεωργικής εκμετάλλευσης ήταν 5,1 εκτάρια/ εκμετάλλευση, ένα από τα χαμηλότερα μεγέθη στην Ευρώπη (γράφημα 1.30) (Βεντούρης και Τσακανίκας, 2011).

Γράφημα 1.30: Κατανομή αγροτικών εκμεταλλεύσεων κατά μέγεθος (σε στρέμματα)

Πηγή: Βεντούρης και Τσακανίκας (2011), Αγροτικά μηχανήματα και ανταγωνιστικότητα του πρωτογενή τομέα, σελ. 52

Γράφημα 1.31: Καλλιεργούμενες εκτάσεις ανά εκμετάλλευση (εκτάρια, 2007)

Πηγή: Βεντούρης και Τσακανίκας (2011), Αγροτικά μηχανήματα και ανταγωνιστικότητα του πρωτογενή τομέα, σελ. 53

Για την δημιουργία μικρών και διεσπαρμένων αγροτεμαχίων καταλυτικό ρόλο πέρα από τις ιδιαιτερότητες της μορφολογίας του ελληνικού εδάφους διαδραμάτισαν η έλλειψη επαρκούς χωρικής οργάνωσης της χρήσης του εδάφους, καθώς επίσης και η εμμονή στα παραδοσιακά διοικητικά πρότυπα (κληρονομιά, ιδιοκτησία). Επιπλέον, η έλλειψη μεταβίβασης ή ενοποίησης αγροτικών εκτάσεων στην Ελλάδα οφείλεται και στην νοοτροπία που επικρατεί στην ελληνική ύπαιθρο, που θεωρεί τη γη στοιχείο κληρονομιάς και όχι στοιχείο παραγωγής (Καδίτη και Νίτση, 2010).

Οι μικρές σε μέγεθος αγροτικές εκμεταλλεύσεις έχουν σαν συνέπεια την μη επαρκή μηχανοποίηση, το χαμηλό επίπεδο ενσωμάτωσης νέων τεχνολογιών, τη χαμηλή παραγωγικότητα και το χαμηλό εισόδημα των αγροτικών οικογενειών. Η μικρή σε έκταση γεωργική εκμετάλλευση, είναι οικονομικά ασύμφορη διότι απαγορεύει τις οικονομίες κλίμακας, γεγονός που καθίσταται ακόμα πιο έντονο δεδομένου του κατακερματισμού των ιδιοκτησιών σε περίπου 5-6 τεμάχια ανά εκμετάλλευση και το ανάγλυφο της χώρας, που αυξάνει υπέρμετρα το κόστος της ενέργειας και των καλλιεργητικών διαδικασιών, συμβάλλοντας έτσι στη χαμηλή

παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (Βεντούρης και Τσακανίκας, 2011).

Το μικρό μέγεθος και η μη ικανοποιητική οργανωτική δομή των ελληνικών επιχειρήσεων στον πρωτογενή τομέα δεν βοηθά στην δημιουργία μιας επαρκούς στρατηγικής προώθησης των αγροτικών προϊόντων στις αγορές. Η επιδιωκόμενη αύξηση των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων απαιτεί τη σταδιακή ανάπτυξη επιχειρηματικών μονάδων ικανών να ενισχύσουν την επιχειρηματική δραστηριότητα στην ελληνική γεωργία και την αποτελεσματικότερη διασύνδεσή της με τη βιομηχανία και το εμπόριο.

- **Γήρανση του αγροτικού πληθυσμού και χαμηλό μορφωτικό επίπεδο.**

Η ελληνική γεωργία, όπως και πολλές ευρωπαϊκές γεωργίες είναι ηλικιακά γερασμένη. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, στην Ελλάδα μόλις το 6.9% των διαχειριστών αγροτικής εκμετάλλευσης¹ είναι νέοι κάτω των 35 ετών, από 35 έως 55 το 38,1%, και άνω 54,9% από 55 ετών και άνω (πίνακας 1.5). Αυτό επιδεινώνει την ανταγωνιστικότητα το κλάδου καθώς οι νέοι θεωρούνται, γενικά, επιχειρηματικά πιο ενεργητικοί και δεκτικοί στην υιοθέτηση νέων μεθόδων, τεχνολογιών και καινοτομιών και με ευρύτερη και πιο σύγχρονη αντίληψη για το ρόλο τους, τη σχέση τους με το περιβάλλον και την αγροτική πολιτική (Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου, 2015). Ωστόσο, να επισημανθεί ότι το ποσοστό των ελλήνων αγροτών που είναι πάνω από 55 χρόνων είναι πολύ κοντά στον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Παρόλα αυτά, τα τελευταία χρόνια της οικονομικής ύφεσης υπάρχει η αίσθηση ότι αρκετοί νέοι είτε από την ύπαιθρο είτε από τον αστικό χώρο σκέφτονται ή κάνουν απόπειρες επιστροφής και εκκίνησης γεωργικής δραστηριότητας σαν μια διέξοδο στην αυξανόμενη ανεργία και τις ανύπαρκτες προοπτικές απασχόλησης εκτός πρωτογενούς τομέα. Με δεδομένη την υψηλή ανεργία ανάμεσα στους (η απολύτως υψηλότερη της ΕΕ-27), είναι λογικό ένα μέρος των νέων ανέργων να σκέφτεται είτε να ασχοληθεί με την γεωργία σαν συνέχεια της οικογενειακής παράδοσης, είτε να ξεκινήσει εκ νέου και ριζικά την γεωργική απασχόληση χωρίς πρότερη σύνδεση με την γεωργία ή/και το χώρο της υπαίθρου (Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου, 2015).

---

¹ Διαχειριστής εκμετάλλευσης θεωρείται το άτομο που λαμβάνει αποφάσεις σε μια αγροτική εκμετάλλευση

Athens MBA

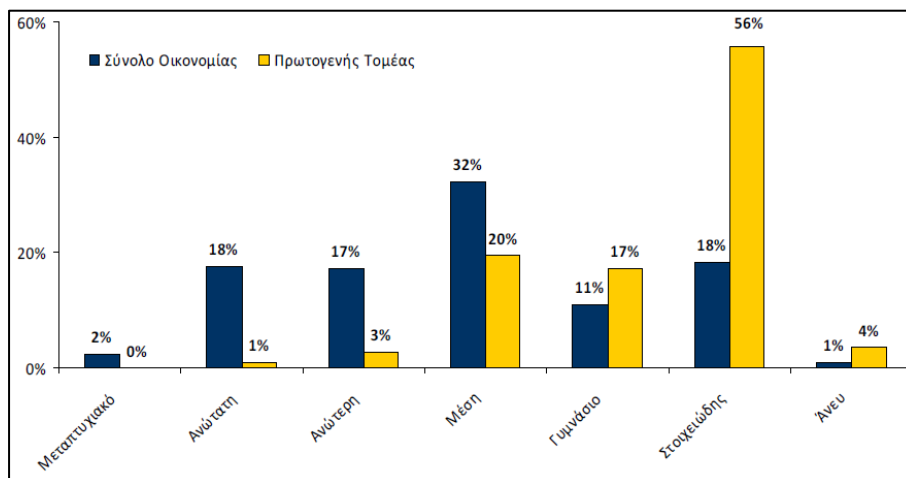
Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Πίνακας 1.5: Ηλικιακή κατανομή των αρχηγών εκμεταλλεύσεων στις περιφέρειες, 2010.

	% αγροτών <35 ετών	% αγροτών 35-55 ετών	% αγροτών >55 ετών	Νέοι (<35) για κάθε 100 ηλικιωμένους (>55)
Ελλάδα	6.9	38.1	54.9	12.6
Β. Ελλάδα	8.6	43.1	48.4	17.7
Α. Μακεδονία - Θράκη	8.4	44.0	47.6	17.5
Κ. Μακεδονία	9.2	43.3	47.6	19.2
Δ. Μακεδονία	8.0	46.3	45.7	17.5
Θεσσαλία	8.0	40.7	51.4	15.5
Κ. Ελλάδα	5.6	34.7	59.6	9.5
Ήπειρος	4.8	30.9	64.3	7.5
Ιόνια	3.8	32.0	64.2	6.0
Δυτική Ελλάδα	7.6	36.6	55.8	13.6
Στερεά	4.4	34.9	60.7	7.3
Πελοπόννησος	5.6	35.1	59.3	9.4
Αττική	4.4	33.9	61.7	7.1
Νησιά Αιγαίου	7.5	38.0	54.5	13.7
Βόρειο Αιγαίο	7.1	36.3	56.6	12.6
Νότιο Αιγαίο	5.0	36.9	58.2	8.6
Κρήτη	8.2	38.9	52.9	15.4

Πηγή: Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου (2015), "Ανάλυση SWOT για την προετοιμασία της προγραμματικής περιόδου 2014-2020", σελ. 145

Οι απασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα χαρακτηρίζονται από χαμηλό μορφωτικό επίπεδο καθώς το 56% των απασχολουμένων έχει απολυτήριο δημοτικού, ενώ στο σύνολο της οικονομίας το αντίστοιχο ποσοστό είναι πολύ μικρότερο (18%), σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για 2^ο τρίμηνο του 2010. (γράφημα 1.32). Μόλις το 4% των απασχολουμένων στον πρωτογενή τομέα παραγωγής έχει ανώτατη και ανώτερη μόρφωση, ενώ το 20% διαθέτει απολυτήριο λυκείου. Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των απασχολουμένων στον πρωτογενή τομέα έχει αρνητικές επιπτώσεις, όχι μόνο στην παραγωγικότητα, αλλά και στην εισαγωγή καινοτομιών και στην προσαρμοστικότητα του κλάδου στις διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες της διεθνούς αγοράς (Βεντούρης και Τσακανίκας, 2011).

Γράφημα 1.32: Εκπαιδευτικό επίπεδο απασχολούμενων (2^ο τρίμηνο 2010)

Πηγή: Βεντούρης και Τσακανίκας (2011), Αγροτικά μηχανήματα και ανταγωνιστικότητα του πρωτογενή τομέα, σελ.54

- **Χαμηλός βαθμός αξιοποίησης της εκμηχάνισης και χαμηλή παραγωγικότητα**

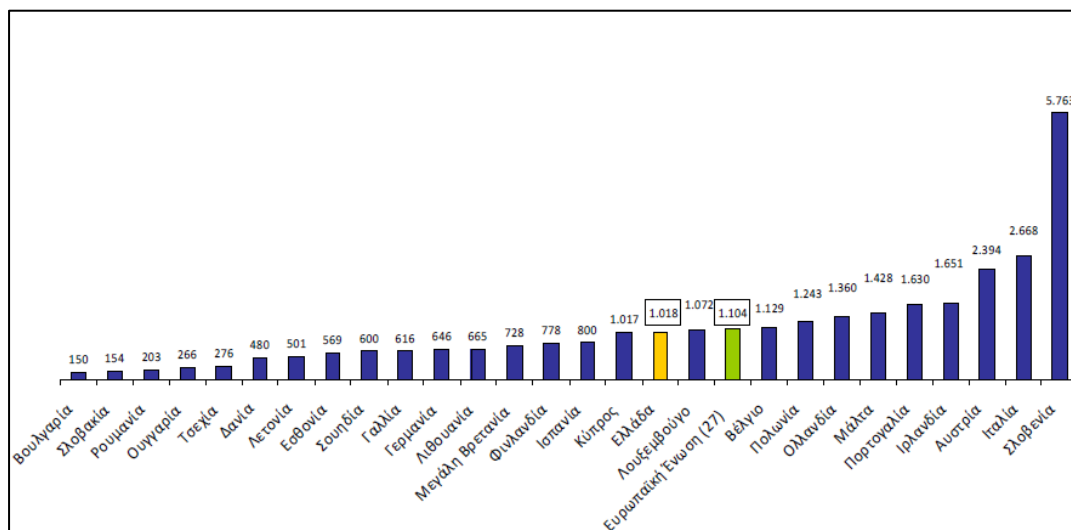
Σύμφωνα με διαθέσιμα στοιχεία από την Παγκόσμια Τράπεζα, η εκμηχάνιση της ελληνικής γεωργίας σε σχέση με αυτή των υπολοίπων χωρών της ΕΕ βρίσκεται σε ικανοποιητικό επίπεδο (γράφημα 1.33). Φαίνεται ότι, οι Έλληνες αγρότες, εκμεταλλευόμενοι τις φορολογικές διευκολύνσεις και τις επιχορηγήσεις που παρέχονται για το σκοπό αυτό από το κράτος, έδωσαν έμφαση στην αγορά γεωργικών μηχανημάτων και οχημάτων. Ωστόσο, το μικρό μέγεθος και ο πολυτεμαχισμός των εκμεταλλεύσεων δεν επιτρέπει την ορθολογική αξιοποίηση του εξοπλισμού, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην χαμηλή παραγωγικότητα της ελληνικής γεωργίας. Όπως φαίνεται και από τον δείκτη παραγωγής καλλιεργειών, που εκφράζει το μέγεθος τη παραγωγής καλλιεργειών σε σχέση με μια περίοδο βάσης (1999-2001) και περιλαμβάνει όλες τις καλλιέργειες, η Ελλάδα βρίσκεται χαμηλότερα σε επίπεδο παραγωγικότητας τόσο σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ, όσο και σε σύγκριση με τους κυριότερους ανταγωνιστές (όπως είναι οι Ισπανία, Γαλλία, Ιταλία, Πορτογαλία) (γράφημα 1.34). Ο κατακερματισμός της παραγωγής, η μη ικανοποιητική δομή των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και η έλλειψη επιχειρηματικότητας συμβάλλουν στη χαμηλή παραγωγικότητα με αποτέλεσμα η διατήρηση του κόστους παραγωγής και διάθεσης πολλών αγροτικών προϊόντων στην Ελλάδα να είναι πολύ υψηλότερα σε σχέση με άλλες χώρες (Βεντούρης και Τσακανίκας, 2011).

Athens MBA

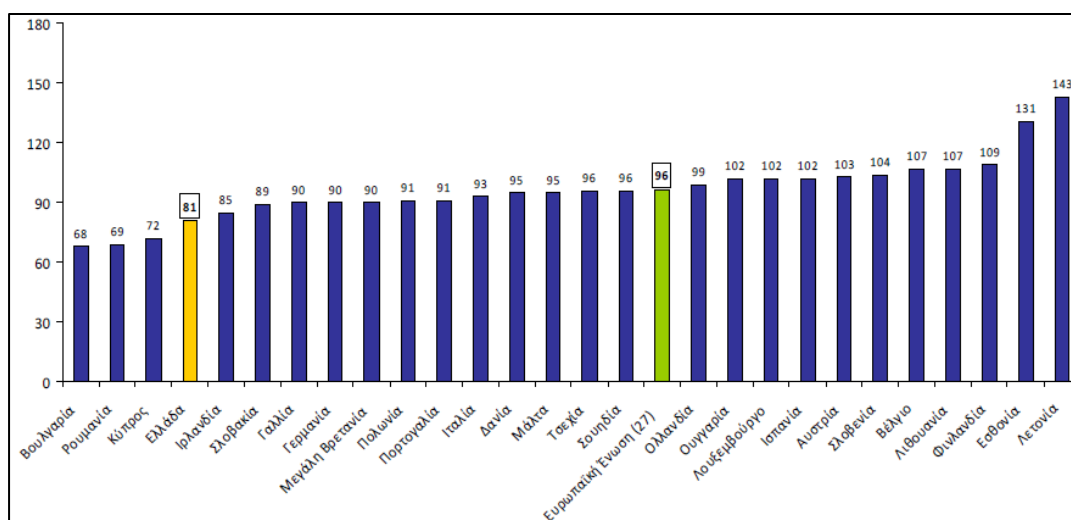
Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Γράφημα 1.33: Ελκυστήρες / 100 χλμ² αρότραιων καλλιεργειών στην Ε.Ε. (2007)

Πηγή: Βεντούρης και Τσακανίκας (2011), Αγροτικά μηχανήματα και ανταγωνιστικότητα του πρωτογενή τομέα, σελ. 55

Γράφημα 1.34: Δείκτης παραγωγής καλλιεργειών (2007)

Πηγή: Βεντούρης και Τσακανίκας (2011), Αγροτικά μηχανήματα και ανταγωνιστικότητα του πρωτογενή τομέα, σελ. 56

- **Υψηλό κόστος παραγωγής**

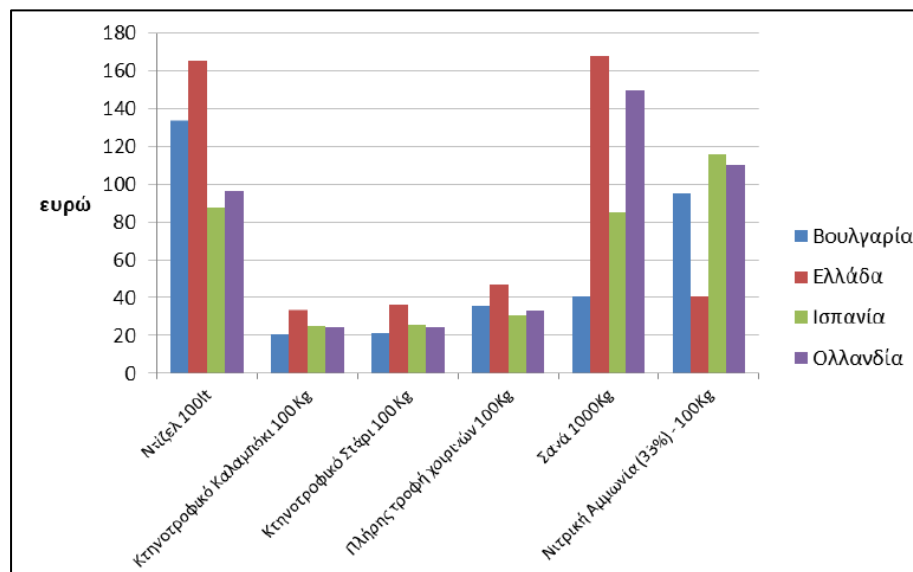
Το απόλυτο κόστος αγοράς εισροών στην Ελλάδα είναι εξαιρετικά υψηλότερο από το αντίστοιχο ανταγωνιστών μας από πλευράς γεωγραφίας (πχ Βουλγαρία) ή από πλευράς ομοειδών μεσογειακών προϊόντων (πχ Ισπανία) αλλά και σε σύγκριση με χώρες που ασκούν τυπική βόρειο-ευρωπαϊκή γεωργία (π.χ. Ολλανδία). Όπως φαίνεται στο γράφημα 1.35 με εξαίρεση τα λιπάσματα όλες οι άλλες βασικές εισροές είναι σαφώς ακριβότερες στην Ελλάδα. Για παράδειγμα, το κόστος του πετρελαίου

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

κίνησης λόγω των φόρων είναι σχεδόν διπλάσιο από αυτό στην Ισπανία και την Ολλανδία. Επιπλέον η κατανάλωση πετρελαίου κίνησης είναι υψηλότερη στην ελληνική γεωργία λόγω κατακερματισμού του κλήρου, του ανάγλυφου του εδάφους και της άρδευσης που συχνά διενεργείται με πετρελαιοκινητήρες (Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου,2015).

Γράφημα 1.35: Κόστος σε ευρώ επιλεγμένων εισροών στη γεωργία και κτηνοτροφία, 2012.

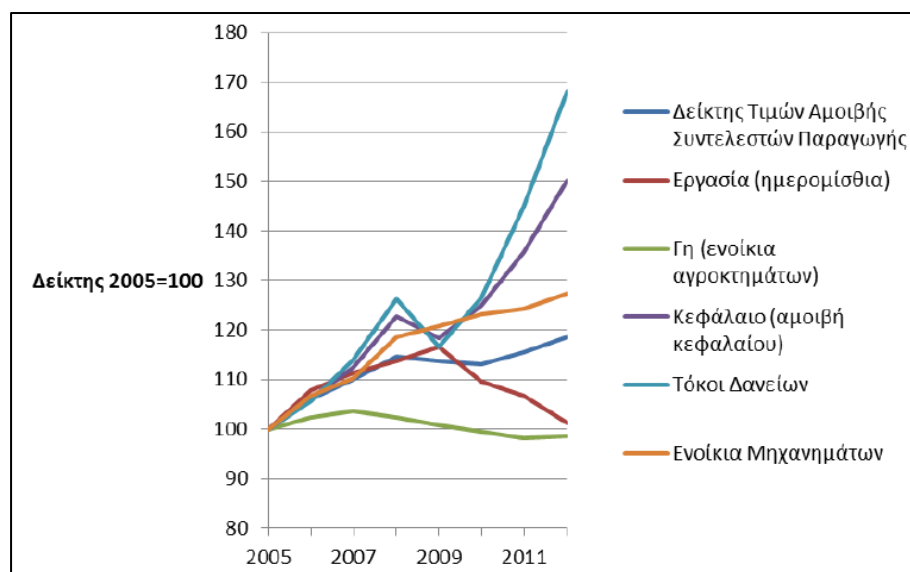
Πηγή: Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου (2015), "Ανάλυση SWOT για την προετοιμασία της προγραμματικής περιόδου 2014-2020", σελ. 111

Η ίδια κατάσταση επικρατεί και στις αμοιβές των συντελεστών της παραγωγής όπου το εργατικό κόστος και τα ενοίκια γης έχουν σταθεροποιηθεί σε τιμές 2005, όμως το κόστος κεφαλαίου (κεφάλαιο και τόκοι) και το κόστος ενοικίασης μηχανημάτων έχουν εξαιρετικά ανοδική πορεία (γράφημα 1.36) (Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου,2015).

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Γράφημα 1.36: Εξέλιξη δεικτών τιμών αμοιβής συντελεστών παραγωγής στην ελληνική γεωργία και κτηνοτροφία, 2005-2012

Πηγή: Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου (2015), "Ανάλυση SWOT για την προετοιμασία της προγραμματικής περιόδου 2014-2020", σελ. 112

Το υψηλό κόστος παραγωγής του αγροτικού κλάδου δρα αρνητικά σε κάθε συγκριτικό πλεονέκτημα ανταγωνιστικότητας και επιπλέον αποδυναμώνει το αγροτικό εισόδημα και αποθαρρύνει την είσοδο νέων στην γεωργία.

- **Χαμηλή ανταγωνιστικότητα**

Η διεθνής ανταγωνιστικότητα των ελληνικών αγροτικών προϊόντων είναι χαμηλή δεδομένου ότι το εμπορικό ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων είναι χρονίως ελλειμματικό. Την δεκαετία 1999-2009 το ελλείμμα του ισοζυγίου αγροτικών προϊόντων παρουσίασε ρυθμό αύξησης 182%. Αν και κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, οι ελληνικές εξαγωγές αγροτικών προϊόντων παρουσιάζουν μικρή σταδιακή αύξηση, το ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων εξακολουθεί να είναι ελλειμματικό (Βεντούρης και Τσακανίκας, 2011).

Τα ελληνικά αγροτικά προϊόντα έχουν στις διεθνείς αγορές υψηλές τιμές, και χαρακτηρίζονται από σημαντικές αποκλίσεις ποιότητας. Οι τελικές τιμές των γεωργικών προϊόντων στην Ελλάδα σε σχέση με τη Γερμανία και την Ισπανία εμφανίζονται υψηλές στις περισσότερες βασικές κατηγορίες, με εξαίρεση τα φρούτα και τα λαχανικά. Επιπλέον, διαπιστώνεται και η μη αποτελεσματική διαχείριση των αγροτικών προϊόντων. Για παράδειγμα, το μεγαλύτερο μέρος της ελληνικής παραγωγής ελαιόλαδου (περί του 70% ετησίως) εξάγεται χύμα στην Ιταλία και κατευθύνεται στη συνέχεια στις παγκόσμιες αγορές τυποποιημένο, έχοντας

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

ενσωματώσει σημαντική υπεραξία με αποτέλεσμα η Ελλάδα, η τρίτη χώρα σε παραγωγή ελαιόλαδου παγκοσμίως μετά την Ισπανία και την Ιταλία, να κατέχει μερίδιο στις παγκόσμιες αγορές που κυμαίνεται μεταξύ 0,3%-14% σε αξία (Χριστοδουλάκη και Στάθης, 2014).

Η απουσία σταθερής αγροτικής πολιτικής όπως επίσης και η γενικότερη οικονομική πολιτική που ευνοούσε την ενίσχυση της εγχώριας ζήτησης σε βάρος της ανταγωνιστικότητας της εγχώριας παραγωγής έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση των παραπάνω τάσεων του αγροτικού εμπορίου. Βέβαια και οι ίδιοι οι αγρότες δεν είναι άμοιροι ευθυνών, οι οποίοι με άξονα τις επιδοτήσεις και τις κρατικές ενισχύσεις αγκιστρώθηκαν σε καλλιέργειες «παραδοσιακών» προϊόντων, ανεξαρτήτως κόστους και συνθηκών ζήτησης, αποφεύγοντας να υιοθετήσουν νέες καλλιέργειες ή/και μεθόδους παραγωγής με στόχο την ανταγωνιστική παραγωγή και την εκμετάλλευση νέων ευκαιριών που προκύπτουν από αναπτυσσόμενες αγορές (Βεντούρης και Τσακανίκας, 2011).

- **Προβλήματα στην διάθεση και εμπορία αγροτικών προϊόντων**

Στην εγχώρια αγορά η διακίνηση αγροτικών προϊόντων πραγματοποιείται από τους εξής φορείς:

- Κεντρικές Αγορές: Πρόκειται για τα οργανωμένα σημεία χονδρεμπορικής. Η συμμετοχή τους στο σύνολο των διακινουμένων προϊόντων νωπών οπωροκηπευτικών εκτιμάται σε 20-25%.
- Χονδρεμπορικές επιχειρήσεις εκτός κεντρικών αγορών: Πρόκειται για επιχειρήσεις που προμηθεύονται τα προϊόντα από παραγωγούς-εμπόρους και συσκευαστήρια ή τα εισάγουν από το εξωτερικό. Η συμμετοχή τους εκτιμάται σε 30-35 %.
- Μεγάλες αλυσίδες τροφίμων. Τα σούπερ-μάρκετ προμηθεύονται απ' ευθείας από τους παραγωγούς-εμπόρους, τα συσκευαστήρια, τους χονδρεμπόρους ή πραγματοποιούν εισαγωγές. Η συμμετοχή τους βαίνει αυξανόμενη και σήμερα εκτιμάται σε 23-25 %.
- Λαϊκές αγορές και τοπικά δημοπρατήρια: Οι παραγωγοί-έμποροι διαθέτουν μέρος της παραγωγής τους κατ' ευθείαν στις λαϊκές αγορές ή/και στον τόπο παραγωγής. Η συμμετοχή τους εκτιμάται σε 15-20% (Σχέδιο Στρατηγικής για την Ανταγωνιστικότητα της Γεωργίας).

Η εμπορία των γεωργικών προϊόντων χαρακτηρίζεται από αδυναμίες του θεσμικού πλαισίου, έλλειψη ελεγκτικών μηχανισμών, απουσία προδιαγραφών σχετικά με την υγιεινή, την ασφάλεια και τις γραμμές παραγωγής στα συσκευαστήρια

νωπών οπωροκηπευτικών, την έλλειψη ψηφιακών υπηρεσιών στην εφοδιαστική αλυσίδα και την έλλειψη ρευστότητας των επιχειρήσεων.

Τα παραπάνω έχουν σαν αποτέλεσμα να παρουσιάζονται φαινόμενα λαθρεμπορίου, παραεμπορίου και φοροδιαφυγής. Επιπλέον, το μεγαλύτερο μέρος της αγροτικής παραγωγής του τόπου μας εξακολουθεί να διακινείται χύμα χωρίς τυποποίηση, με χαμηλή προστιθέμενη αξία, απροστάτευτο στην νοθεία, τις αθέμιτες πρακτικές και την κερδοσκοπία των μεγάλων πολυεθνικών του κλάδου (Σχέδιο Στρατηγικής για την Ανταγωνιστικότητα της Γεωργίας).

- **Αποδυνάμωση και απαξίωση των συλλογικών θεσμών**

Είναι γνωστό ότι οι αγροτικοί συνεταιρισμοί, δεν ανταποκρίνονται στον ρόλο που εμπεριέχει ο θεσμός. Η αδιαφανής και κακή διαχείριση από τις διοικήσεις και οι παρεμβάσεις της πολιτείας οδήγησε σχεδόν το σύνολο των συνεταιρισμών στη χρεοκοπία και τον θεσμό σε πλήρη απαξίωση μεταξύ των αγροτών και της κοινωνίας γενικότερα. Από αυτή την εξέλιξη ωφελήθηκαν ορισμένα τμήματα του ιδιωτικού τομέα και υπέστησαν βλάβη οι αγρότες, οι καταναλωτές και η εθνική οικονομία στο σύνολό της. Ωστόσο, οι αγροτικοί συνεταιρισμοί εξακολουθούν να διαθέτουν κοινωνικά ερείσματα, αξιόλογες υποδομές και παρουσία σε σημαντικούς τομείς δραστηριότητας. Αυτοί οι παράγοντες αποτελούν προϋποθέσεις οι οποίες, με την βοήθεια κατάλληλων πολιτικών κυρίως δράσεων, είναι δυνατόν να αποτελέσουν την αφετηρία για τη ανασυγκρότηση των αγροτικών συνεταιρισμών (Σχέδιο Στρατηγικής για την Ανταγωνιστικότητα της Γεωργίας).

Πέρα των παραπάνω, τα οποία αποτελούν διαρθρωτικά και χρόνια προβλήματα της ελληνικής γεωργίας, χρειάζεται να αναφερθούν και τα προβλήματα που προέκυψαν λόγω της ύφεσης και αφορούν κυρίως στις πιέσεις που δέχεται το αγροτικό εισόδημα αποτέλεσμα κυρίως της υψηλής φορολογίας και την υποχρηματοδότηση από το τραπεζικό σύστημα.

1.4 Προκλήσεις και προοπτικές

Η ελαχιστοποίηση των εμποδίων στο εμπόριο και στη διακίνηση των κεφαλαίων και των υπηρεσιών, μέσω της παγκοσμιοποίησης των αγορών, και η διείσδυση πολλών νέων τεχνολογιών σε όλα τα στάδια της παραγωγής, της μεταποίησης και της εμπορίας, επιδρούν καταλυτικά στο σύστημα της αγροτικής παραγωγής και των τροφίμων. Η παγκοσμιοποίηση των αγορών επιτρέπει σε οποιονδήποτε έχει τη δυνατότητα, να ικανοποιήσει μια καταναλωτική ανάγκη που

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

έχει προκύψει έστω και αν αυτή βρίσκεται πολύ μακριά. Σήμερα, το διεθνές εμπόριο αγροτικών προϊόντων και οι επενδύσεις οφείλονται σε επιχειρηματικές αποφάσεις που προσδιορίζονται από τα σήματα που εκπέμπουν οι διεθνείς αγορές. Οι επιχειρήσεις λιανικής πώλησης τροφίμων ανταγωνίζονται μεταξύ τους συμπιέζοντας κατά το δυνατό κάθε στοιχείο κόστους, και αναζητούν κάθε φορά από τους αγρότες παραγωγούς, τις μεταποιητικές επιχειρήσεις και κάθε προμηθευτή το καλύτερο προϊόν στη χαμηλότερη δυνατή τιμή. Οι καινοτόμοι παραγωγοί αντιλαμβάνονται την ανάγκη γρήγορης προσαρμογής των δραστηριοτήτων τους για να ανταποκριθούν με αποτελεσματικό τρόπο στις προδιαγραφές που θέτουν οι επιχειρήσεις αυτές (Δαμιανός και Βλάχος ,2014).

Σύμφωνα με μελέτη του ΟΟΣΑ το 2001 για την πράσινη ανάπτυξη τη γεωργία, η σημαντικότερη πρόκληση για την γεωργία προβλέπεται να είναι η εξαιρετικά αυξημένη παγκόσμια ζήτηση για τρόφιμα λόγω του συνεχώς αυξανόμενου παγκόσμιου πληθυσμού. Τα Ηνωμένα Έθνη προβλέπουν ότι μέχρι το 2050 ο παγκόσμιος πληθυσμός θα ξεπεράσει το φράγμα των 9 δις. Για να ανταποκριθεί σε μια τέτοια ζήτηση, η παγκόσμια γεωργία θα αυξήσει τις εκτάσεις που αρδεύονται και καλλιεργούνται στις υπό ανάπτυξη χώρες κατά 17% και τις ανάγκες της για νερό κατά 11%. Σε αυτό το πλαίσιο η Ελλάδα θα πρέπει να ισορροπήσει ανάμεσα σε μια πολιτική ανταγωνιστικότητας και ανάπτυξης αλλά και μεγαλύτερου βαθμού αυτάρκειας τουλάχιστον στα βασικότερα από τα είδη όπως σιτηρά, γάλα, κρέας (Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου,2015).

Στην παγκοσμιοποιημένη αγορά, ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα αναμένεται να αντιμετωπίσει τα επόμενα χρόνια μια σειρά προκλήσεων τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο επηρεάζεται άμεσα από τις εξελίξεις της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (εφεξής ΚΑΠ) και σε διεθνές επίπεδο από τις συμφωνίες του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου

1.4.1 Παγκόσμιος οργανισμός εμπορίου

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου² (εφεξής ΠΟΕ) είναι ο μοναδικός διεθνής οργανισμός που ασχολείται με τους κανόνες που διέπουν το εμπόριο μεταξύ των χωρών. Ιδρύθηκε την 1η Ιανουαρίου 1995 ως συνέχεια της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου (εφεξής GATT από την αγγλική ονομασία General Agreement

² https://el.wikipedia.org/wiki/Παγκόσμιος_Οργανισμός_Εμπορίου

on Tariffs and Trade) και εδρεύει στην Γενεύη της Ελβετίας. Σήμερα ο ΠΟΕ αριθμεί 164 κράτη-μέλη και κυρίαρχος στόχος του είναι η θέσπιση, μετά από εντατικές διαπραγματεύσεις³ μεταξύ των μελών του, κοινών κανόνων και αρχών που πρέπει να διέπουν το διεθνές εμπόριο. Επίσημος Διαπραγματευτής της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε όλες τις συμφωνίες του ΠΟΕ, είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Μέχρι το γύρο της Ουρουγουάης⁴, ο γεωργικός τομέας ετύγχανε ιδιαίτερης αντιμετώπισης, με την έννοια ότι προβλέπονταν τόσο μόνιμες όσο και προσωρινές εξαιρέσεις. Με την πάροδο των ετών όμως, η σημασία της γεωργίας στις αναπτυσσόμενες χώρες υποχώρησε σταδιακά, οι αποδόσεις και τα επίπεδα διατροφικής ασφάλειας αυξήθηκαν θεαματικά και πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, ιδίως οι Ευρωπαϊκές, από καθαροί εισαγωγείς τροφίμων μετατράπηκαν σε καθαρούς εξαγωγείς. Παράλληλα, στις αναπτυσσόμενες χώρες δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στο μεγαλύτερο άνοιγμα των αγορών για τα βιομηχανικά προϊόντα και για τους τομείς κυρίως των υπηρεσιών (ασφάλειες, τράπεζες κτλ) (Μέρμηγκας και Μουτσάτσος, 2008).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το πρώτο βήμα για την απελευθέρωση των αγορών των γεωργικών προϊόντων έγινε στην γεωργική συμφωνία του γύρου της Ουρουγουάης, το 1995, που αποτέλεσε την πρώτη αμιγώς γεωργική συμφωνία σε πολυμερές επίπεδο για την περίοδο μέχρι το 2000.

Η συμφωνία αυτή, προβλέπει δεσμεύσεις, κανόνες και πειθαρχίες σε τρεις πυλώνες, οι οποίοι είναι η εσωτερική στήριξη, που έχει να κάνει με τις επιδοτήσεις στους παραγωγούς, η πρόσβαση στην αγορά που αφορά κυρίως τους δασμούς και οι εξαγωγικές επιδοτήσεις. Η μείωση της εσωτερικής στήριξης δεν αποτέλεσε ποτέ πρόβλημα για την ΕΕ, γιατί η αναθεώρηση της ΚΑΠ μείωσε τις εσωτερικές επιδοτήσεις περισσότερο. Επίσης, οι μειώσεις των δασμών, αντισταθμιστικών εισφορών και άλλων μη-δασμολογικών μέτρων δεν επιφέρουν ουσιαστικά μείωση της προστασίας, διότι διάφοροι τρόποι μέτρησης και ορισμοί χρησιμοποιήθηκαν από τα Συμβαλλόμενα Μέρη για να φανούν πιο μεγάλα τα αρχικά επίπεδα προστασίας. Τέλος, οι μειώσεις στις επιδοτούμενες ποσότητες καθώς και στις δαπάνες των εξαγωγικών επιδοτήσεων φαίνεται ότι επέφεραν μικρούς περιορισμούς στις εξαγωγές των ελληνικών αγροτικών προϊόντων. Ως γενικό συμπέρασμα σχετικά με τις

³ Οι πολυμερείς εμπορικές διαπραγματεύσεις λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο των λεγόμενων «γύρων διαπραγματεύσεων», κάθε ένας από τους οποίους διαρκεί αρκετά χρόνια

⁴ Ξεκίνησε το Σεπτέμβριο του 1986 στην πόλη Πούντα δελ Έστε της Ουρουγουάης και ολοκληρώθηκε στην πόλη Μαρακές του Μαρόκου τον Απρίλιο του 1994

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

επιπτώσεις της Συμφωνίας στην ελληνική γεωργία φαίνεται ότι αυτές υπήρξαν περιορισμένες (Μπαλτάς, 2013).

Ο τελευταίος γύρος διαπραγματεύσεων, ο Γύρος της Ντόχα που ξεκίνησε το 2001 βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη. Έχει ως στόχο την περαιτέρω φιλελευθεροποίηση του διεθνούς εμπορίου και την ενσωμάτωση των αναπτυσσόμενων χωρών στη διεθνή οικονομία. Επιδιώκει την βελτίωση της πρόσβασης στις ξένες αγορές μέσω της μείωσης ή πλήρους εξάλειψης των δασμολογικών μέτρων που επιβάλλουν οι χώρες για την προστασία της εγχώριας παραγωγής, τον περιορισμό των μέτρων για την εσωτερική στήριξη και τον περιορισμό των μέτρων εξωτερικής στήριξης με σκοπό την πλήρη εξάλειψη όλων των μορφών επιδοτήσεων των εξαγωγών που στρεβλώνουν το διεθνές εμπόριο. Οι διαπραγματεύσεις του Γύρου της Ντόχα αποδειχθήκαν ιδιαίτερα δύσκολες με αποτέλεσμα μέχρι σήμερα να μην έχει επιτευχθεί συμφωνία. Όσο αναφορά την γεωργία, ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Ελλάδα έχουν οι γεωγραφικές ενδείξεις, δηλαδή οι ενδείξεις με τις οποίες επισημαίνεται ότι, είτε όλα τα στάδια παραγωγής ενός αγαθού εκτελούνται εντός μιας οριοθετημένης γεωγραφικής περιοχής, είτε τουλάχιστον ένα από τα στάδια της παραγωγής εκτελείται εντός μιας οριοθετημένης γεωγραφικής περιοχής. Επίσης, η ελληνική γεωργία επηρεάζεται από την πολιτική έμμεσων επιδοτήσεων των αγροτικών προϊόντων των ΗΠΑ, μέσω εξαγωγικών πιστώσεων και επισιτιστικής βοήθειας (Μυλωνάκης, 2013).

1.4.2 Νέα ΚΑΠ

Η γεωργία είναι ο μοναδικός τομέας της οικονομίας που υποστηρίζεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο από μια κοινή, για όλα τα κράτη μέλη, πολιτική με κοινούς στόχους, αρχές και κανόνες. Η ΚΑΠ έχει τις ρίζες της στη μεταπολεμική Ευρώπη όπου η γεωργία είχε πληγεί σοβαρά και η παραγωγή αγροτικών προϊόντων δεν ήταν εγγυημένη. Η εφαρμογή της ξεκίνησε το 1962 και μέσω διαδοχικών μεταρρυθμίσεων, έχει αλλάξει σε μεγάλο βαθμό προσπαθώντας να ανταποκρίνεται κάθε φορά στις εκάστοτε οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες. Ενώ στην αρχή έδινε έμφαση στην ποσότητα, στη συνέχεια έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στον προσανατολισμό προς την αγορά, την ποιότητα, την ασφάλεια των τροφίμων και την ανιχνευσιμότητα, την καλή μεταχείριση των ζώων και τη γενικότερη φροντίδα του περιβάλλοντος, καθώς και στη βιωσιμότητα. Παραμένει ωστόσο σταθερή στις βασικές αρχές της, που

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

είναι η εξασφάλιση των παραγωγών μέσω ενός αξιοπρεπούς βιοτικού επιπέδου και η προστασία των ευρωπαϊών πολιτών εξασφαλίζοντας ένα σταθερό, ποικίλο και ασφαλή εφοδιασμό τροφίμων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή,2016Α).

Η τελευταία μεταρρύθμιση της ΚΑΠ (2014-2020) αποσκοπεί στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του γεωργικού τομέα, στην προώθηση της βιώσιμης γεωργίας και της καινοτομίας, και στη στήριξη της απασχόλησης και της ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές. Βαρύτητα δίνεται επίσης στην αντιμετώπιση και το μετριασμό της κλιματικής αλλαγής και την προστασία του περιβάλλοντος γενικότερα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή,2014).

Για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας προωθούνται μέτρα που αποσκοπούν στην διευκόλυνση της συνεργασίας μεταξύ των παραγωγών προκειμένου να δημιουργηθούν οικονομίες κλίμακας που μπορούν να οδηγήσουν σε μείωση του κόστους παραγωγής και σε αύξηση της διαπραγματευτικής δύναμης πετυχαίνοντας έτσι καλύτερη πρόσβαση σε πιστώσεις. Προωθείται επίσης, η πρώτη μεταποίηση εντός της γεωργικής εκμετάλλευσης προκειμένου το προϊόν να αποκτήσει μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία. Έμφαση δίνεται επίσης στην παραγωγή και προώθηση αγροτικών προϊόντων που έχουν ειδικά χαρακτηριστικά ποιότητας. Τέτοια προϊόντα είναι τα προϊόντα με Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης (ΠΟΠ), τα προϊόντα με Προστατευόμενη Γεωγραφική Ένδειξη (ΠΓΕ) και τα βιολογικά προϊόντα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή,2016Α).

Για την βελτίωση της βιωσιμότητας της γεωργίας προωθούνται μέτρα ώστε οι μέθοδοι παραγωγής να είναι φιλικότερες προς το περιβάλλον. Σε αυτή την κατεύθυνση η νέα ΚΑΠ εισάγει τον θεσμό της πράσινης ενίσχυση. Το 30 % του κονδυλίου για τις άμεσες ενισχύσεις, συνδέεται με φιλικές προς το περιβάλλον γεωργικές πρακτικές. Άλλες αλλαγές, επίσης, που εισάγονται στο πλαίσιο της νέας ΚΑΠ αφορούν αυστηρότερους κανόνες για τους ενεργούς γεωργούς που είναι επιλέξιμοι για Άμεσες Ενισχύσεις και κίνητρα για την ανανέωση των γενεών στη γεωργία ενισχύοντας την εγκατάσταση νέων αγροτών και εξασφαλίζοντας ένα συμπλήρωμα του εισοδήματός τους κατά τα πρώτα κρίσιμα χρόνια της λειτουργίας των εκμεταλλεύσεών τους (Ευρωπαϊκή Επιτροπή,2016Α).

Για την ενίσχυση της καινοτομίας η ΕΕ εισάγει τον θεσμό της Ευρωπαϊκής Συνεργασίας για την Καινοτομία (European Innovation Partnerships⁵), ο οποίος καλείται να συμβάλει στη διάδοση των αποτελεσμάτων της έρευνας και τη μεταβίβασή τους στο πεδίο. Στόχος της πολιτικής είναι η αντιμετώπιση του

⁵ http://ec.europa.eu/research/innovation-union/index_en.cfm?pg=eip

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

προβλήματος της ανεπαρκούς πληροφόρησης και της αναποτελεσματικής διασύνδεσης όλων των παραγόντων (αγρότες, σύμβουλοι, επιχειρήσεις, ερευνητές) μεταξύ τους. Ο νέος αυτός θεσμός περιλαμβάνει συνεργασία, πιλοτικά προγράμματα, υπηρεσίες συμβούλων, διάχυση και διασπορά της γνώσης. Η δημιουργία ενός λειτουργικού δικτύου αναμένεται να καλύψει το κενό μεταξύ των αγροτών, αγροτικών επιχειρήσεων και συμβούλων από τη μια μεριά και της επιστήμης από την άλλη.

Στην Ελλάδα για την περίοδο μέχρι το 2020 θα διατεθούν περίπου 20 δις ευρώ για τον αγροτικό τομέα και τις αγροτικές περιοχές με βασικές πολιτικές προτεραιότητες, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, να αποτελούν την ανάπτυξη, βιωσιμότητα, εκσυγχρονισμό, καινοτομία και ποιότητα. Ενώ οι διαθέσιμοι, σε κάθε κράτος μέλος, πόροι της ΚΑΠ είναι δεδομένοι και αμετάβλητοι, παρέχεται ευελιξία, σε κάθε κράτος μέλος, να προσαρμόσει τόσο τις Άμεσες Ενισχύσεις όσο και τα Προγράμματα Αγροτικής Ανάπτυξης στις συγκεκριμένες ανάγκες του. Οι πόροι είναι δυνατό να ανακατανεμηθούν από περιοχή σε περιοχή, να υποστηρίξουν με τη μορφή συνδεδεμένης ενίσχυσης, αν κριθεί σκόπιμο, την παραγωγή ορισμένων κλάδων, καθώς και να ενισχύσουν (ή να αποδυναμώσουν) τα μέτρα στήριξης των μικρών παραγωγών. Φυσικά, η αυξημένη χρηματοδότηση για την εφαρμογή ενός μέτρου και την προώθηση μιας δράσης σε μια περιοχή, συνεπάγεται τον περιορισμό, αντίστοιχα, της χρηματοδότησης των υπόλοιπων μέτρων και δράσεων στις υπόλοιπες περιοχές της χώρας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016Α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

2.1 Γεωγραφικά χαρακτηριστικά

Η στρατηγική της θέση, στο κέντρο της Ανατολικής Μεσογείου, και το φυσικό της ανάγλυφο, προσδιορίζουν την εικόνα και το χαρακτήρα της Κρήτης. Οι μεγάλοι ορεινοί όγκοι και η έντονη εναλλαγή γεωμορφολογικών σχηματισμών, έχουν καθορίσει σε μεγάλο βαθμό τη χωροταξική οργάνωση, την οικιστική δομή και τα ανθρωπογενή δεδομένα. Τα κύρια χαρακτηριστικά της ως χωρική ενότητα είναι (Περιφέρεια Κρήτης, 2011):

- Η νησιωτική υπόσταση, το μέγεθος και η γεωγραφική της θέση την καθιστούν αυτόνομα χωρικά με ικανό μέγεθος ενδοχώρας και πληθυσμού.
- Η απόσταση της σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα αλλά και τις περιφέρειες του ευρωπαϊκού χώρου.
- Η στρατηγική της θέση στο κέντρο της Ανατολικής Μεσογείου.
- Η δυσκολία πρόσβασης από το νότιο προς το βόρειο τμήμα της.
- Οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες σε πολλές χωρικές ενότητες.

Η συνολική έκταση της είναι 8.336 χλμ² (6,3% της συνολικής έκτασης της ελληνικής επικράτειας). Είναι το μεγαλύτερο σε έκταση και πληθυσμό νησί της χώρας και το πέμπτο μεγαλύτερο νησί της Μεσογείου. Βρίσκεται στο νότιο άκρο του Αιγαίου πελάγους σε απόσταση 160 χλμ. περίπου από την ηπειρωτική χώρα. Έχει

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

ακτογραμμή άνω των 1.000 χλμ., βόρεια βρέχεται από το Κρητικό και νότια από το Λιβυκό πέλαγος, ενώ περιβάλλεται από πλήθος μικρών νησιών. Το μήκος του νησιού από το ένα δυτικό άκρο στο ανατολικό είναι 256 χιλιόμετρα, ενώ το μεγαλύτερο πλάτος του, 57 χιλιόμετρα, βρίσκεται στο νομό Ηρακλείου και το μικρότερο πλάτος, 12 χιλιόμετρα, στο νομό Λασιθίου. Μορφολογικά, χαρακτηρίζεται από τρεις ζώνες, την ορεινή, με υψόμετρο από 400 μ. και άνω, την ημιορεινή, από 200-400 μ., και την πεδινή, από το επίπεδο της θάλασσας ως 200 μ. Οι πρώτες δύο ζώνες καλύπτουν περίπου τα 3/5 του νησιού. Η Κρήτη είναι σε ποσοστό 49% ορεινή, με τρεις κύριες οροσειρές, τα Λευκά Όρη (2.454 μ.), την Ίδη (Ψηλορείτης) (2.454 μ.) και τη Δίκτη (2148 μ.) που την διασχίζουν κατά σειρά από τη δύση ως την ανατολή (Περιφέρεια Κρήτης, 2011).

Διαθέτει τρία μεγάλα αστικά κέντρα (Ηράκλειο, Χανιά, Ρέθυμνο) και τρία μικρότερα (Άγιος Νικόλαος, Σητεία, Ιεράπετρα) καθώς και σημαντικό αριθμό αγροτικών και τουριστικών κέντρων σε όλες τις Περιφερειακές Ενότητες. Τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά έχουν μεγάλη σημασία ως παράγοντες διαμόρφωσης των οικισμών και του οδικού δικτύου σε όλη την περιφέρεια και δημιουργούν αντίστοιχα πλεονεκτήματα και περιορισμούς στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, με αποτέλεσμα να υπάρχει έντονος χωρικός διίσχυς μεταξύ του βόρειου αναπτυγμένου τμήματος του νησιού και της ενδοχώρας μαζί με τις νότιες ακτές και τα μικρότερα νησιά. Ειδικότερα, παρατηρείται υπερσυγκέντρωση πληθυσμού και δραστηριοτήτων στο βόρειο παραλιακό τμήμα, όπου χωροθετούνται τα μεγάλα αστικά κέντρα των νομών και οι σημαντικότερες υποδομές (Καλιτσουνάκη, 2012).

2.2 Πληθυσμιακά χαρακτηριστικά

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της απογραφής του 2011, ο πληθυσμός της Περιφέρειας Κρήτης είναι 623.065 κάτοικοι με πυκνότητα μόνιμου πληθυσμού ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο ίση με 74,54. Αντιπροσωπεύει το 5,76% του πληθυσμού της ελληνικής επικράτειας και κατατάσσεται πέμπτη μεταξύ των Ελληνικών περιφερειών. Στο διάστημα των τριών δεκαετιών 1981-1991 και 1991-2001 και 2001-2011, ο πληθυσμός σημείωσε συνεχή ανοδική πορεία με τις αντίστοιχες ποσοστιαίες μεταβολές να είναι υψηλότερες από εκείνες της χώρας (7,55%, 11,31% και 3,65% για την Κρήτη, 5,33%, 6,86% και -1,35% για το σύνολο της Χώρας) (Πίνακας 2.1). Συνολικά, στην περίοδο 1981-2011 ο πληθυσμός της Κρήτης αυξήθηκε κατά 24%

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

γεγονός που υπογραμμίζει τη δυνατότητά της να συγκρατεί και να ανανεώνει τον πληθυσμό της. Κατά νομό, μόνο ο νομός Λασιθίου παρουσίασε κατά την τελευταία απογραφή μια μικρή μείωση πληθυσμού (-1,23%), ενώ οι πληθυσμοί των υπόλοιπων τριών νομών αυξήθηκαν, με την μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση να καταγράφεται στον νομό Ρεθύμνου.

Πίνακας 2.1: Πληθυσμιακή εξέλιξη περιφέρειας Κρήτης

	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ				ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ		
	1981	1991	2001	2011	% 1981-1991	% 1991-2001	% 2001-2011
Ηρακλείου	243.622	264.906	292.489	305.490	8,74	9,94	4,44
Λασιθίου	70.053	71.279	76.319	75.381	1,75	6,25	-1,23
Ρεθύμνου	62.634	70.095	81.936	85.609	11,91	12,64	4,48
Χανίων	125.856	133.774	150.387	156.585	6,29	10,97	4,12
Περιφέρεια Κρήτης	502.165	540.054	601.131	623.065	7,55	11,31	3,65
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	9.740.417	10.259.900	10.964.020	10.816.286	5,33	6,86	-1,35

Πηγή: Περιφέρεια Κρήτης (2011), Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Κρήτης 2012-2014, Στρατηγικός Σχεδιασμός, σελ. 10 και ΕΛ.ΣΤΑΤ απογραφή πληθυσμού 2011

Ο αστικός πληθυσμός της Κρήτης κατά την απογραφή του 2011 (πίνακας 2.2) αποτελούσε το 61,1% του συνόλου, ενώ ο αγροτικός πληθυσμός το 38,9%. Από τους τέσσερις νομούς της Κρήτης, εξαίρεση αποτελεί ο νομός Ρεθύμνου όπου ο αστικός πληθυσμός υπολείπεται σημαντικά του αγροτικού με ποσοστά 47% και 53% αντίστοιχα.

Πίνακας 2.2: Αστικός και αγροτικός πληθυσμός περιφέρειας Κρήτης

Νομοί	Αστικός		Αγροτικός		Σύνολο	
	Χιλ.	%	Χιλ.	%	Χιλ.	%
Χανίων	98,5	62,9	58,1	37,1	156,6	100
Ρεθύμνου	40,2	47,0	45,4	53,0	85,6	100
Ηρακλείου	201,2	65,9	104,3	34,1	305,5	100
Λασιθίου	41,0	54,4	34,4	45,6	75,4	100
Κρήτη	380,9	61,1	242,2	38,9	623,1	100

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ απογραφή πληθυσμού 2011

Σε ότι αφορά στην ηλικιακή διάρθρωση του πληθυσμού, αυτή χαρακτηρίζεται αφενός από αρνητικούς ρυθμούς αύξησης στις νεαρές ηλικίες και αφετέρου, από αύξηση των ατόμων της τρίτης ηλικίας. Διαχρονικά, στο διάστημα 1981-2011 ο νεανικός πληθυσμός (0-14 ετών) μειώθηκε. Έτσι ενώ το 1981 το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 0-14 ετών ήταν 25,47%, στην απογραφή του 2011, το αντίστοιχο ποσοστό είχε μειωθεί στο 16,66% γεγονός που υπογραμμίζει το έντονο δημογραφικό πρόβλημα. Η κατάσταση καθίσταται ακόμη πιο ανησυχητική αν συνυπολογιστεί ότι στο διάστημα 1981-2011 παράλληλα με τον νεανικό πληθυσμό, ποσοστιαία μείωση

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

καταγράφηκε και στον πληθυσμό ηλικίας 15 - 24 ετών (13,34% το ποσοστό για το 1981, 11,79% το ποσοστό για τα 2011). Αντίθετα, σημαντική ήταν η αύξηση που σημειώθηκε στο γεροντικό πληθυσμό (από 14,88% το 1981, ανήλθε σε 17,64% το 2011). Σε επίπεδο νομού, το μεγαλύτερο δημογραφικό πρόβλημα φαίνεται να αντιμετωπίζει ο νομός Λασιθίου καθώς κατά την απογραφή του 2011 είχε το μικρότερο ποσοστό νεανικού πληθυσμού (14,82%) και το υψηλότερο ποσοστό πληθυσμού άνω των 65 ετών (22,19%) συγκριτικά με τους υπόλοιπους τρεις νομούς (πίνακας 2.3).

Πίνακας 2.3: Πληθυσμός περιφέρειας Κρήτης ανά ηλικιακές ομάδες

1981					
	0-14	15-24	25-44	45-64	65+
Νομός Ηρακλείου	27,21	13,58	25,18	20,87	13,02
Νομός Λασιθίου	21,77	11,62	23,12	24,75	18,71
Νομός Ρεθύμνου	25,98	12,36	21,12	23,01	17,53
Νομός Χανίων	23,89	14,31	23,87	22,89	15,03
Περιφέρεια Κρήτης	25,47	13,34	24,06	22,19	14,88
1991					
Νομός Ηρακλείου	22,44	16,1	26,65	21,74	13,06
Νομός Λασιθίου	19,31	12	24,82	24,4	19,48
Νομός Ρεθύμνου	21,17	16,75	24,18	20,84	17,06
Νομός Χανίων	20,24	14,94	27,29	21,85	15,68
Περιφέρεια Κρήτης	21,32	15,36	26,25	22	15,07
2001					
Νομός Ηρακλείου	17,16	15,34	30,23	22,09	15,18
Νομός Λασιθίου	15,99	12,16	28,6	22,81	20,43
Νομός Ρεθύμνου	17,61	16,67	29,67	19,91	16,14
Νομός Χανίων	16,71	14,03	31,43	21,51	16,33
Περιφέρεια Κρήτης	16,96	14,79	30,25	21,74	16,26
2011					
Νομός Ηρακλείου	17,07	11,97	30,97	23,12	16,87
Νομός Λασιθίου	14,82	10,02	28,31	24,66	22,19
Νομός Ρεθύμνου	17,46	14,49	29,82	21,64	16,59
Νομός Χανίων	16,30	10,80	30,60	24,76	17,54
Περιφέρεια Κρήτης	16,66	11,79	30,40	23,52	17,64

Πηγή: Περιφέρεια Κρήτης (2011), Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Κρήτης 2012-2014, Στρατηγικός Σχεδιασμός, σελ. 11 και ΕΛ.ΣΤΑΤ απογραφή πληθυσμού 2011

2.3 Κοινωνικά χαρακτηριστικά

Σύμφωνα με στοιχεία των απογραφών 1981 και 2001, το μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων έχει βελτιωθεί καθώς υπάρχει μια σημαντική μείωση του ποσοστού

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

των αναλφάβητων που από 9,21% που ήταν το 1981 μειώθηκε στο 3,49% το 2001. Μάλιστα κατά την απογραφή του 2001, το συγκεκριμένο ποσοστό ήταν μικρότερο από το αντίστοιχο σε επίπεδο χώρας (3,78%). Ταυτόχρονα, ανοδική τάση παρατηρήθηκε στις ανώτερες βαθμίδες εκπαίδευσης με τα ποσοστά των πτυχιούχων ανώτατων και ανώτερων σχολών να βελτιώνονται και να εμφανίζουν μικρή απόκλιση από εκείνα του συνόλου της χώρας. Ωστόσο, η πλειοψηφία των κατοίκων όπως προκύπτει από την απογραφή του 2001 είναι απόφοιτοι στοιχειώδους (36,37%) και μέσης εκπαίδευσης (24,56%). Επίσης σημαντικό είναι το ποσοστό της σχολικής διαρροής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (8,50% το 2001) αν και έχει μειωθεί αρκετά από το 1981 (16,15%) (Περιφέρεια Κρήτης, 2011).

Σχετικά με την κατανομή της απασχόλησης με βάση την απογραφή του 2001, το 23,42% απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα, το 16,09% στο δευτερογενή και το 55,57% στον τριτογενή (δεν δήλωσαν 4,93%) (πίνακας 2.4). Παρατηρείται μια σημαντική διαχρονική μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, μία σχετική σταθερότητα στο δευτερογενή και μία επίσης σημαντική αύξηση στον τριτογενή τομέα (Περιφέρεια Κρήτης, 2011).

Πίνακας 2.4: Εξέλιξη απασχόλησης περιφέρειας Κρήτης ανά παραγωγικό τομέα

	Πρωτογενής Τομέας	Δευτερογενής Τομέας	Τριτογενής Τομέας	Δε δήλωσαν
1981	48,72%	17,01%	30,51%	3,76%
1991	29,49%	16,21%	46,29%	8,01%
2001	23,42%	16,09%	55,57%	4,93%

Πηγή: Περιφέρεια Κρήτης (2011), Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Κρήτης 2012-2014, Στρατηγικός Σχεδιασμός, σελ. 17

Όσον αφορά στα ποσοστά ανεργίας των νομών της περιφέρειας Κρήτης, τα οποία παρουσιάζονται στον πίνακα 2.5 παρατηρείται μια συνεχής αύξηση, με εξαίρεση τις χρονιές 2007 και 2008, και με εκτίναξή τους την περίοδο 2010-2011 λόγω της οικονομικής κρίσης που πλήττει τη χώρα. Τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας εμφανίζονται στον νομό Ρεθύμνου, εκτός από το 2011, όπου το μεγαλύτερο ποσοστό εμφανίζεται στο νομό Ηρακλείου, ενώ τα χαμηλότερα επίπεδα ανεργίας εμφανίζονται στο νομό Λασιθίου.

Πίνακας 2.5: Μέσο ετήσιο ποσοστό ανεργίας Κρήτης κατά νομό για την περίοδο 2005-2011 (%)

Νομοί	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ηρακλείου	7,6	7,3	5,1	6,7	8,9	13	17,9
Λασιθίου	5,5	6,5	5,4	3,8	7,6	8,5	10,1
Ρεθύμνου	7,4	6,8	7,6	10,3	12,9	13,6	15,1
Χανίων	6,6	6,9	4,2	4,6	7	9,3	12,7

Πηγή: Καλιτσουνάκη (2012), Κοινωνικοί και τεχνολογικοί μετασχηματισμοί στον αγροτικό τομέα της Κρήτης ,σελ. 13

2.4 Οικονομικά χαρακτηριστικά

Σύμφωνα με τα στοιχεία των περιφερειακών λογαριασμών της Εθνικής Στατιστικής Αρχής, το ΑΕΠ της Κρήτης μέχρι και το 2008 διατηρείται διαχρονικά σε επίπεδα της τάξης του 5% σαν ποσοστό του συνολικού ΑΕΠ της χώρας. Ωστόσο, η ένταση της κρίσης μετά το 2009 προκάλεσε μια σημαντική επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας που εκφράστηκε με μείωση του ΑΕΠ, με αποτέλεσμα το 2012 να είναι 8.845 εκατ. ευρώ και να αντιστοιχεί στο 4,6% του συνολικού ΑΕΠ (γράφημα 2.1 και γράφημα 2.2). Τις χρονιές 2013 και 2014, σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ, η οικονομία της Κρήτης παρουσιάζει ανοδική τάση, με το ΑΕΠ του 2014 να προσεγγίζει σε μέγεθος το ΑΕΠ του 2003. Η οικονομική δραστηριότητα φαίνεται να κορυφώνεται το 2008 (γράφημα 2.2), ενώ όπως φαίνεται από το γράφημα 2.3 κατά τα πρώτα χρόνια της ύφεσης (2009 έως 2013) το ΑΕΠ της Κρήτης εμφανίζει μεγαλύτερη κάμψη σε σχέση με τον μέσο όρο της χώρας, ενώ από το 2013 και μετά οι ρυθμοί ανάκαμψης της οικονομίας της Κρήτης είναι καλύτεροι από τους αντίστοιχους της χώρας.

Athens MBA

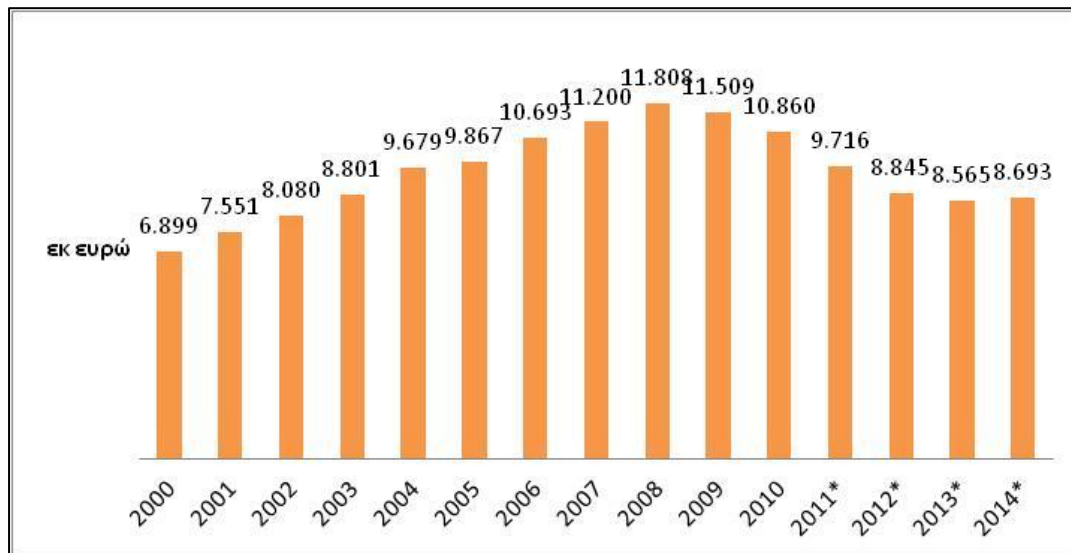
Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Γράφημα 2.1: ΑΕΠ Κρήτης σαν ποσοστό του συνολικού ΑΕΠ της Ελλάδας

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ περιφερειακοί λογαριασμοί

Γράφημα 2.2: ΑΕΠ περιφέρειας Κρήτης

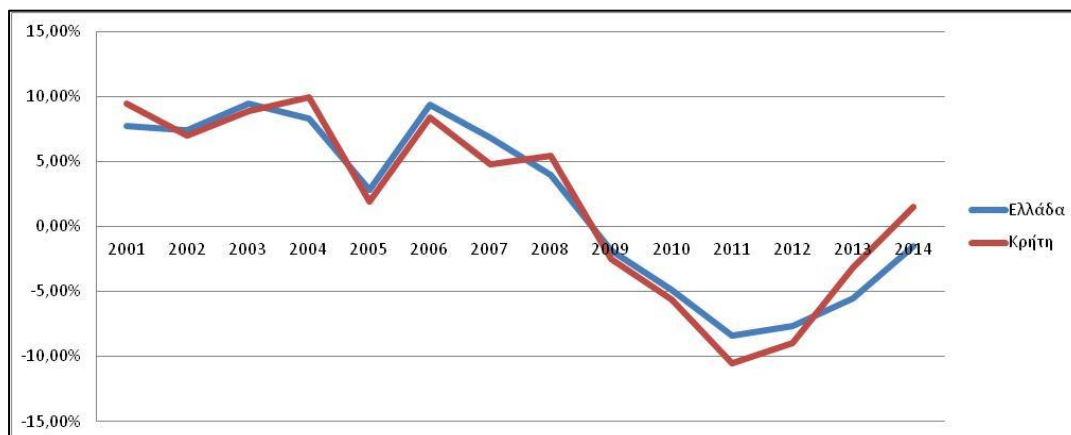

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ περιφερειακοί λογαριασμοί

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

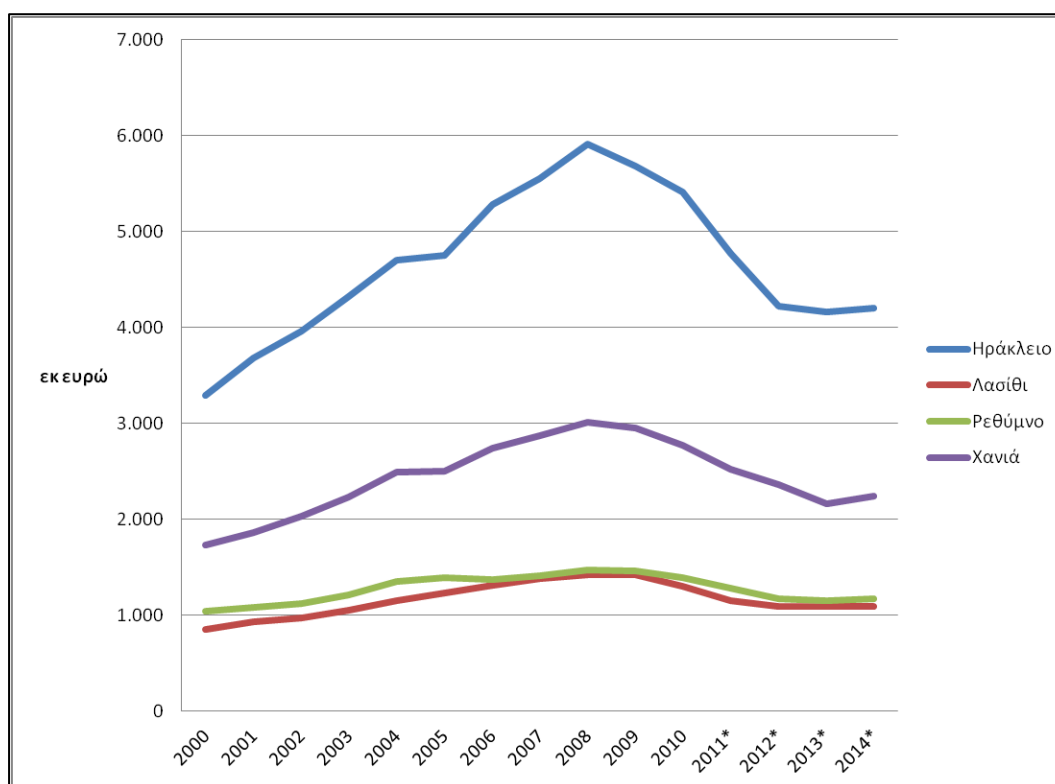
Γράφημα 2.3: Ποσοστιαία ετήσια μεταβολή ΑΕΠ Κρήτης και Ελλάδας

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ περιφερειακοί λογαριασμοί

Σε επίπεδο νομού, ο νομός Ηρακλείου δεσπόζει ως προς τη συμμετοχή του στο περιφερειακό προϊόν, ακολουθούμενος με διαφορά από το νομό Χανίων, ενώ σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα διαμορφώνεται η αντιπροσώπευση των νομών Ρεθύμνου και Λασιθίου (γράφημα 2.4).

Γράφημα 2.4: ΑΕΠ Κρήτης ανά περιφερειακή ενότητα

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ περιφερειακοί λογαριασμοί

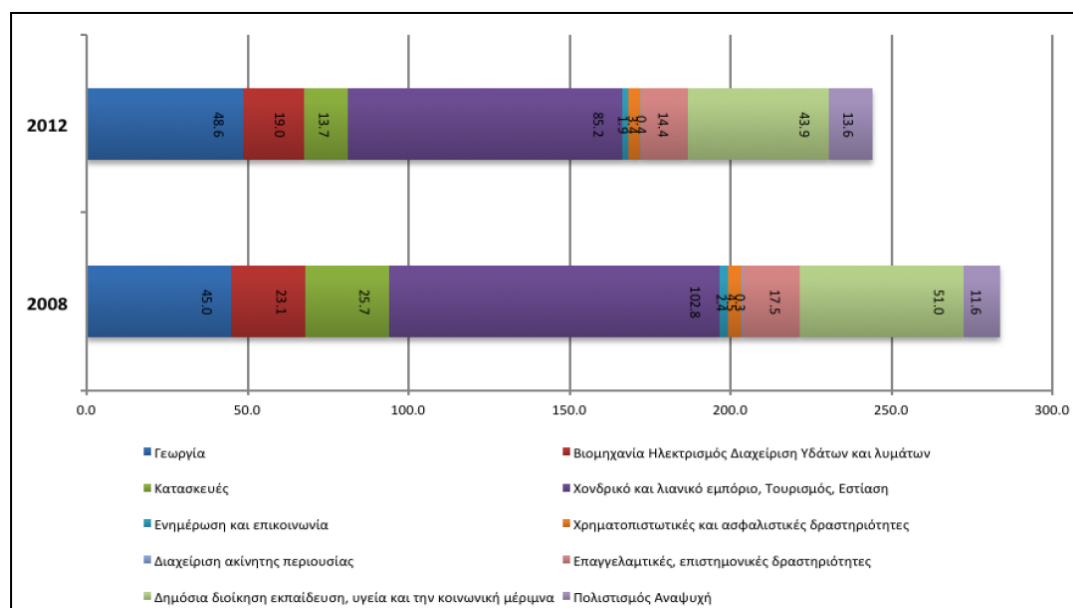
Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Βασικότερες οικονομικές δραστηριότητες είναι η γεωργοκτηνοτροφία, οι κατασκευές, το εμπόριο, ο τουρισμός και οι λοιπές υπηρεσίες. Μεγάλη φήμη έχουν τα τοπικά προϊόντα (ελαιόλαδο, κρασί, φρούτα, γαλακτοκομικά, κηπευτικά) που χαρακτηρίζονται από υψηλή ποιότητα και αποτελούν τη βάση της γνωστής κρητικής δίαιτας. Επίσης η Κρήτη διαθέτει σημαντικούς πολιτιστικούς πόρους (αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία, μουσεία κ), φυσικές ομορφιές (παραλίες, φαράγγια, σπήλαια, μονοπάτια, οροπέδια, ορεινοί όγκοι) και χαρακτηρίζεται από ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες που επιτρέπουν την ανάπτυξη παραγωγικών δραστηριοτήτων σε όλους τους τομείς της οικονομίας (π.χ. βιολογική γεωργία, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ήπιες μορφές τουρισμού) (Περιφέρεια Κρήτης, 2011).

Πριν την οικονομική ύφεση, περισσότεροι ενισχυμένοι ήταν οι κλάδοι του τουρισμού, του εμπορίου και των κατασκευών. Η κατάσταση διαφοροποιήθηκε μετά το 2009 όπου πλήττονται κυρίως τις κατασκευές (Περιφέρεια Κρήτης, 2015) (γράφημα 2.5). Ο τουρισμός του νησιού φαίνεται να έχει μεγάλη ανθεκτικότητα συμβάλλοντας σημαντικά στην οικονομία του νησιού.

Γράφημα 2.5: Διαχρονική εξέλιξη ΑΑΠ περιφέρειας Κρήτης ανά κλάδο

Πηγή: Περιφέρεια Κρήτης (2015), Στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης περιφέρειας Κρήτης, σελ 18

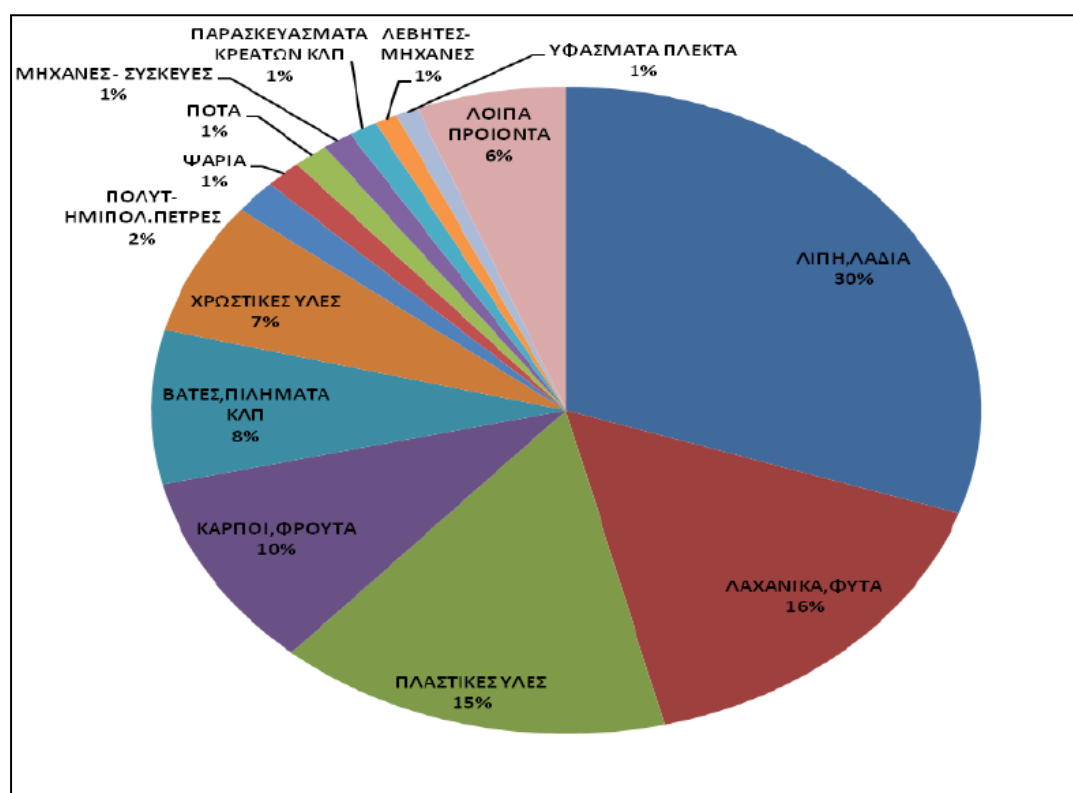
Επιπλέον, η Κρητική οικονομία έχει εξαγωγικό προσανατολισμό με επιχειρήσεις, που προέρχονται κυρίως από τον κλάδο των τροφίμων και των ποτών, και προμηθεύουν τις αγορές της Ευρώπης και της Αμερικής κυρίως με τυποποιημένα αγροτικά προϊόντα όπως λάδι, κρασί, παξιμάδι, φρούτα, μέλι και δευτερευόντως με άλλα προϊόντα, όπως ηλεκτρολογικό υλικό, πλαστικά και υλικά συσκευασίας

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

(γράφημα 2.6). Η Γερμανία και η Ιταλία απορροφούν το 47,5% των εξαγωγών της Κρήτης, ενώ 10 χώρες απορροφούν το 75% των εξαγωγών. Από τις αναδυόμενες χώρες, η Κίνα έχει αρχίσει να απορροφά ένα σημαντικό ποσοστό εξαγωγών (2%) με προοπτικές ανόδου, ενώ η Ρωσία παραμένει σε χαμηλά ποσοστά (0,9%) (Περιφέρεια Κρήτης, 2015) (γράφημα 2.7). Βασικό ρόλο στην εξαγωγική δραστηριότητα διαδραματίζουν οι υποδομές. Η Κρήτη διαθέτει σήμερα τρία αεροδρόμια (εκ των οποίων τα δύο διεθνή) καθώς και έξι λιμάνια, που εξασφαλίζουν τη θαλάσσια και αεροπορική σύνδεση με την υπόλοιπη ηπειρωτική και νησιωτική Ελλάδα, την Κύπρο και αρκετές ευρωπαϊκές πόλεις (Περιφέρεια Κρήτης, 2015).

Γράφημα 2.6: Διάρθρωση εξαγωγών Κρήτης

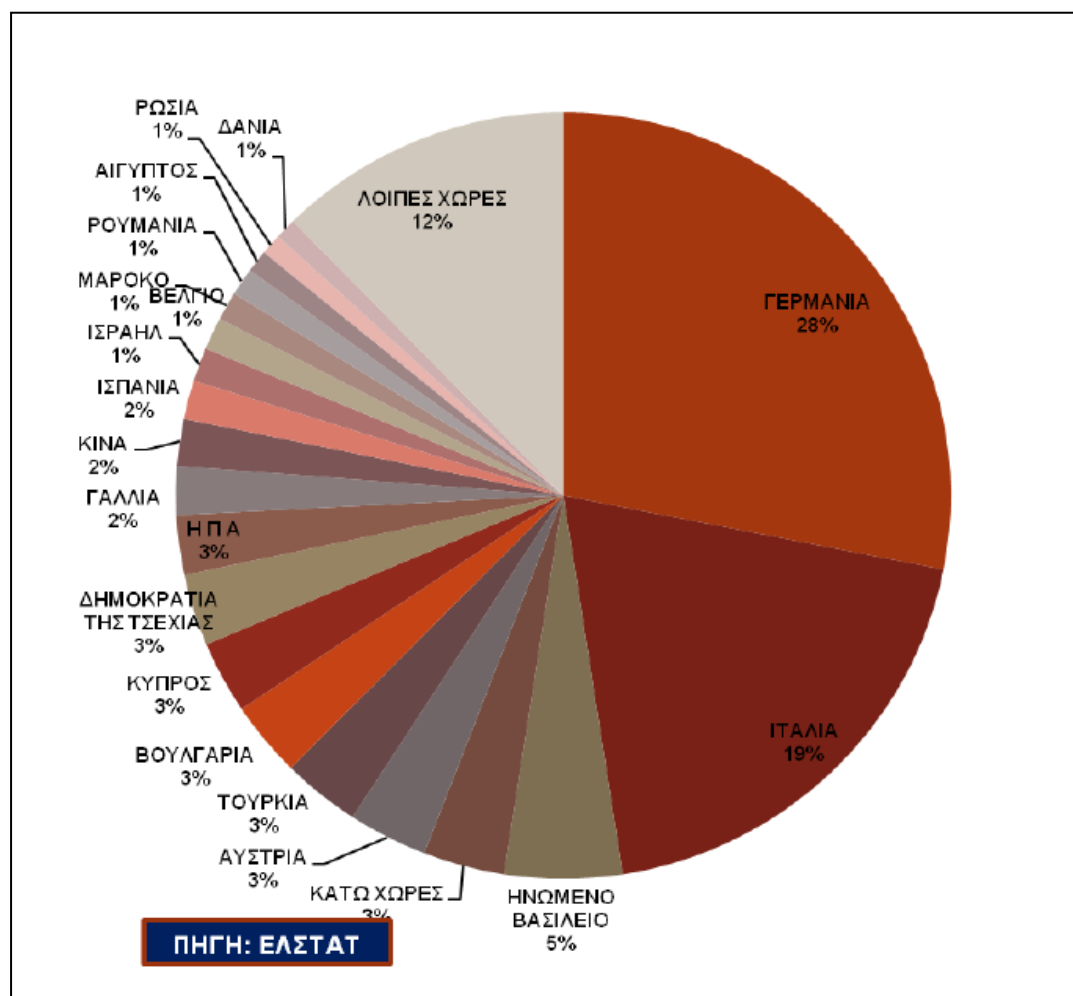

Πηγή: Περιφέρεια Κρήτης (2015), Στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης περιφέρειας Κρήτης, σελ 25

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Γράφημα 2.7: Χώρες προορισμού εξαγωγών Κρήτης

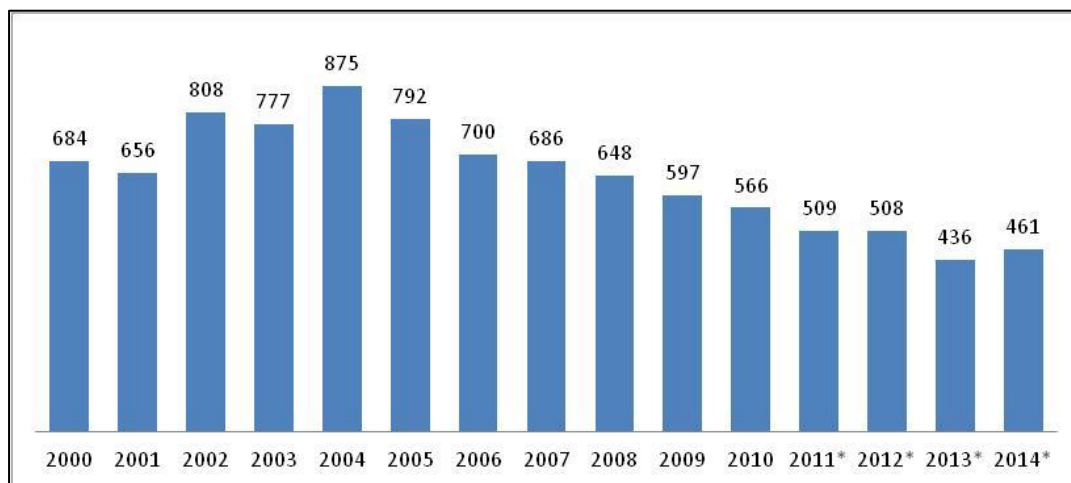
Πηγή: Περιφέρεια Κρήτης (2015), Στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης περιφέρειας Κρήτης, σελ 26

Ο πρωτογενής τομέας είχε πτωτική τάση πριν την ύφεση και μόνο κατά το 2014 φαίνεται να αρχίζει να έχει ανοδική τάση. Ωστόσο, παίζει σημαντικό ρόλο τόσο για την οικονομία της Κρήτης όσο και της Ελλάδας γενικότερα (γράφημα 2.8). Για το 2012 η ΑΠΑ του πρωτογενή τομέα της Κρήτης έφτανε τα 508 εκ. ευρώ και αντιστοιχούσε στο 8,2% της συνολικής αγροτικής ΑΠΑ της χώρας και στο 6,5% της συνολικής ΑΠΑ της Κρήτης (γράφημα 2.9).

Athens MBA

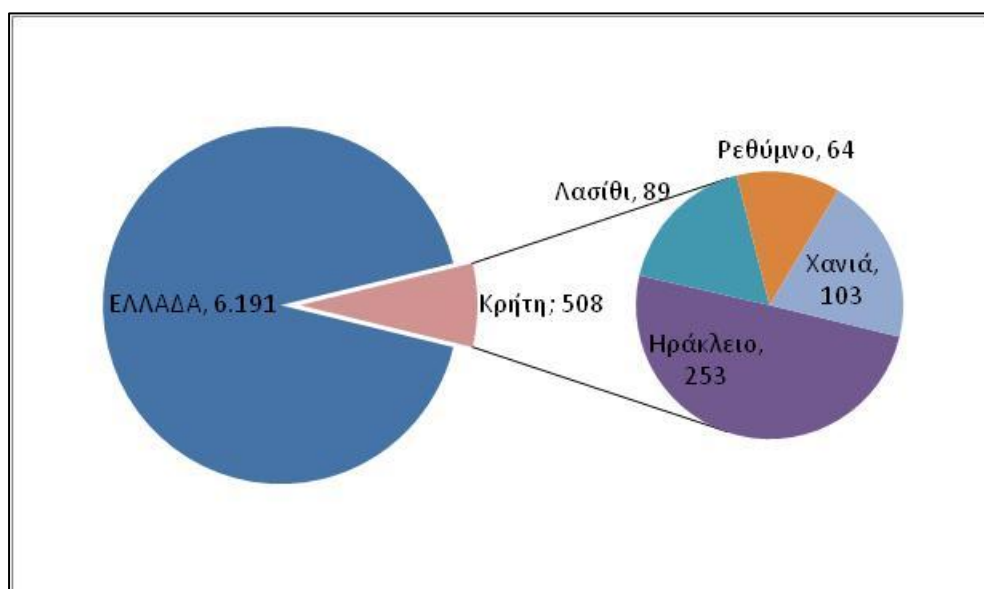
Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Γράφημα 2.8: ΑΠΑ αγροτικού τομέα Κρήτης (σε εκ. Ευρώ)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ περιφερειακοί λογαριασμοί

Γράφημα 2.9: Συμμετοχή ΑΠΑ αγροτικού τομέα Κρήτης στην συνολική ΑΠΑ του αγροτικού τομέα (σε εκ. Ευρώ)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ περιφερειακοί λογαριασμοί

Σχετικά με τον δευτερογενή τομέα, παρατηρούνται προβλήματα που αφορούν κυρίως, το μικρό μέγεθος και την οικογενειακή μορφή των επιχειρήσεων. Οι μεταποιητικές επιχειρήσεις, με εξαίρεση τις συνεταιριστικές επιχειρήσεις, είναι σχετικά μικρού μεγέθους και παρουσιάζουν προβλήματα οργάνωσης και εκσυγχρονισμού της παραγωγικής διαδικασίας. Η Κρήτη διαθέτει μόνο το 1,8% της βαριάς βιομηχανίας και ελάχιστες μονάδες δημιουργούν υψηλό κύκλο εργασιών. Δυσκολίες υπάρχουν επίσης στην οργάνωση εμπορικών δικτύων για την προώθηση των τοπικών προϊόντων (Περιφέρεια Κρήτης, 2011).

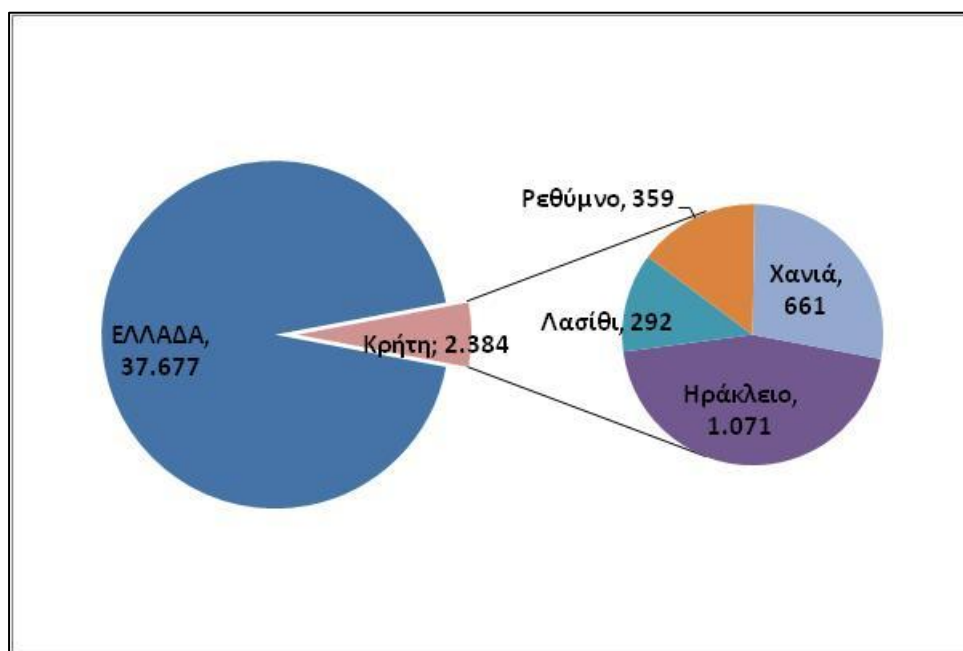
Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Στον τριτογενή τομέα, οι διοικητικές, εκπαιδευτικές και χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, όπως και οι μεταφορές, βρίσκονται κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα. Λόγω της νησιωτικής φύσης και του εξαγωγικού της προσανατολισμού της οικονομίας, υπάρχουν αρκετές ισχυρές μεταφορικές και ναυτιλιακές εταιρείες. Από το 1980 και μετά ιδρύθηκαν στην Κρήτη Πανεπιστημιακά και Τεχνολογικά Ιδρύματα, καθώς και σημαντικά Ερευνητικά Κέντρα (Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας, ΕΛΚΕΘΕ κλπ.) (Περιφέρεια Κρήτης, 2011).

Ο τουρισμός είναι ο περισσότερο αναπτυσσόμενος τομέας της οικονομίας της Κρήτης και έχουν γίνει σημαντικές επενδύσεις σε ξενοδοχειακές μονάδες, με αποτέλεσμα την ποσοτική και ποιοτική αναβάθμιση της ξενοδοχειακής υποδομής. Για το 2012 η ΑΠΑ του κρητικού τουρισμού ήταν 2.384 εκ. ευρώ και αντιστοιχούσε στο 30,5% της συνολικής ΑΠΑ της Κρήτης και στο 6,3% της ΑΠΑ του ελληνικού τουρισμού (γράφημα 2.10).

Γράφημα 2.10: Συμμετοχή ΑΠΑ τουρισμού Κρήτης στην συνολική ΑΠΑ του ελληνικού τουρισμού (σε εκ. Ευρώ)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ περιφερειακοί λογαριασμοί

Ωστόσο, αντιμετωπίζει προβλήματα τα οποία οφείλονται κυρίως στην έντονη εποχικότητα και την περιορισμένη διάχυση της τουριστικής κίνησης προς τους οικισμούς της ενδοχώρας. Οι ξενοδοχειακές υποδομές συγκεντρώνονται κυρίως στα βόρεια παράλια, ενώ σε μεγάλο βαθμό επηρεάζεται από εξωτερικές συνθήκες, που συντελούν σε διακυμάνσεις των επιδόσεων του (Περιφέρεια Κρήτης, 2015).

Η περιφέρεια Κρήτης, ενώ διαθέτει ισχυρά συγκριτικά πλεονεκτήματα δεν έχει διαμορφώσει ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα. Η ανταγωνιστικότητα της κινείται σε

χαμηλά επίπεδα γεγονός που οφείλεται κυρίως στη περιορισμένη ροπή προς καινοτομία, στην αδύναμη επιχειρηματικότητα και στο ανεπαρκές θεσμικό περιβάλλον. Η επιχειρηματικότητα, με εξαίρεση τον ξενοδοχειακό κλάδο, παραμένει σε χαμηλά επίπεδα και χαρακτηρίζεται από την μικρή κλίμακα και την περιορισμένη ροπή προς την καινοτομία. Το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι η απουσία μεγέθυνσης των επιχειρήσεων με αποτέλεσμα να μην δημιουργούνται οικονομίες κλίμακας και ως εκ τούτου να υπάρχουν προβλήματα τόσο στην οργάνωση της παραγωγής όσο και η προώθηση των προϊόντων (Περιφέρεια Κρήτης, 2015).

2.5 Ο αγροτικός τομέας της Κρήτης

Ο πρωτογενής τομέας είναι καθοριστικής σημασίας για την περιφερειακή οικονομία τόσο από άποψη προϊόντος, όσο και απασχόλησης. Χαρακτηρίζεται από μικρό και διάσπαρτο κλήρο. Επίσης, το ποσοστό αρδεύσιμων εκτάσεων στην Κρήτη είναι πολύ κάτω του αντίστοιχου μέσου όρου της Ελλάδας, ενώ η δομή των καλλιεργειών χαρακτηρίζεται από έμφαση σε παραδοσιακές καλλιέργειες (Περιφέρεια Κρήτης, 2011).

Όπως φαίνεται (πίνακας 2.6), για το 2013, οι δενδρώδεις καλλιέργειες με συνολική έκταση 1.914 χιλ. στρεμμάτων (64,44%), οι αροτραίες καλλιέργειες με έκταση 271 χιλ. στρ. (8,98%) και οι αμπελοκαλλιέργειες με έκταση 221 χιλ. στρ. (7,33%) καταλαμβάνουν τις μεγαλύτερες καλλιεργούμενες εκτάσεις του νησιού. Σε επίπεδο χώρας η Κρήτη κατέχει το 18,91% των δενδρωδών καλλιεργειών, το 19,85% των αμπελοκαλλιεργειών και το 8,81% των κηπευτικών καλλιεργειών.

Σχετικά με τις δενδρώδεις καλλιέργειες, η ελαιοκαλλιέργεια καλύπτει το 93,3% των καλλιεργούμενων εκτάσεων, με το 46,3% των εκτάσεων με ελαιόδεντρα να βρίσκεται στο νομό Ηρακλείου (γράφημα 2.11). Τα εσπεριδοειδή καλύπτουν το 3% της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης, με το νομό Χανίων να κατέχει το 81% των καλλιεργούμενων εκτάσεων εσπεριδοειδών. Από τα αμπελοκομικά προϊόντα, το 60,8% της καλλιεργούμενης έκτασής τους καλύπτεται από την καλλιέργεια σουλτανίνας, κυρίως στο νομό Ηρακλείου, όπου το σχετικό ποσοστό φτάνει το 92,9%. Ο νομός Ηρακλείου συγκεντρώνει το 76,1% των συνολικών εκτάσεων αμπελοκομικών προϊόντων του νησιού, όπως επίσης το 43,5% και το 50,7% των καλλιεργούμενων εκτάσεων κηπευτικών και αροτραίων καλλιεργειών αντίστοιχα. Μεγάλο μέρος των κηπευτικών καλλιεργειών καταλαμβάνουν τα θερμοκήπια στα νότια τμήματα των Νομών Ηρακλείου, Λασιθίου και Χανίων (Καλιτσουνάκη, 2012).

Athens MBA

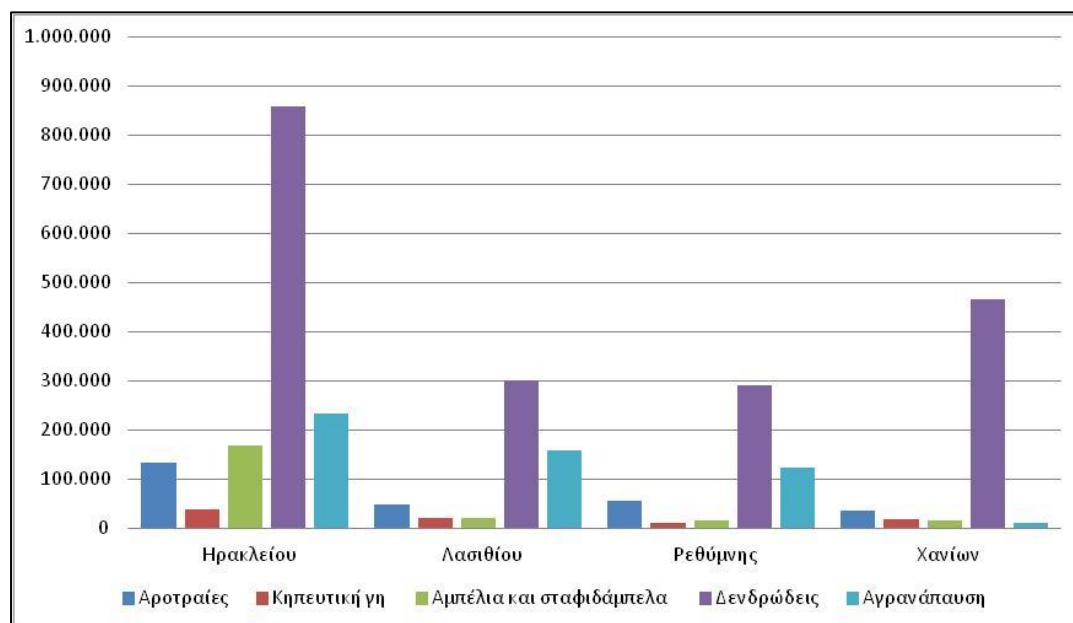
Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Πίνακας 2.6: Διάρθρωση γεωργικής έκτασης περιφέρειας Κρήτης (σε χιλ. στρέμματα)

	Σύνολο καλλιεργειών και αγροανάπαυσης		Καλλιέργειες								Αγροανάπαυση	
			Αροτραίες		Κηπευτική γη		Αμπέλια και σταφιδάμπελα		Δενδρώδεις			
Ηρακλείου	1.430.903	47,41%	133.342	49,19%	37.921	44,49%	168.538	76,16%	857.778	44,80%	233.324	44,39%
Λασιθίου	549.003	18,19%	47.856	17,66%	21.135	24,79%	20.623	9,32%	301.680	15,76%	157.709	30,00%
Ρεθύμνης	494.330	16,38%	55.708	20,55%	9.607	11,27%	16.240	7,34%	289.500	15,12%	123.275	23,45%
Χανίων	543.731	18,02%	34.155	12,60%	16.580	19,45%	15.896	7,18%	465.735	24,32%	11.365	2,16%
Περιφέρεια Κρήτης	3.017.967		271.061	8,98%	85.243	2,82%	221.297	7,33%	1.914.693	63,44%	525.673	17,42%
Σύνολο Ελλάδας	35.160.837		19.144.239		967.104		1.115.108		10.127.652		3.806.734	
Ποσοστό επί του συνόλου της χώρας		8,58%		1,42%		8,81%		19,85%		18,91%		13,81%

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ

Γράφημα 2.11: Διάρθρωση γεωργικής έκτασης περιφέρειας Κρήτης ανά περιφερειακή ενότητα (σε χιλ. στρέμματα)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ

Οι κηπευτικές καλλιέργειες καλύπτουν το 3% του συνόλου των καλλιεργήσιμων εκτάσεων, αλλά η Κρήτη διαθέτει το 50% των θερμοκηπίων στην Ελλάδα, με πλεονεκτήματα στην παραγωγή λαχανικών και ανθέων. Διάσπαρτη είναι επίσης και η κτηνοτροφία (κυρίως εκτατικής μορφής), με ελάχιστες οργανωμένες κτηνοτροφικές μονάδες, ενώ υπάρχουν σημαντικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη τυροκομικών προϊόντων (Περιφέρεια Κρήτης, 2011).

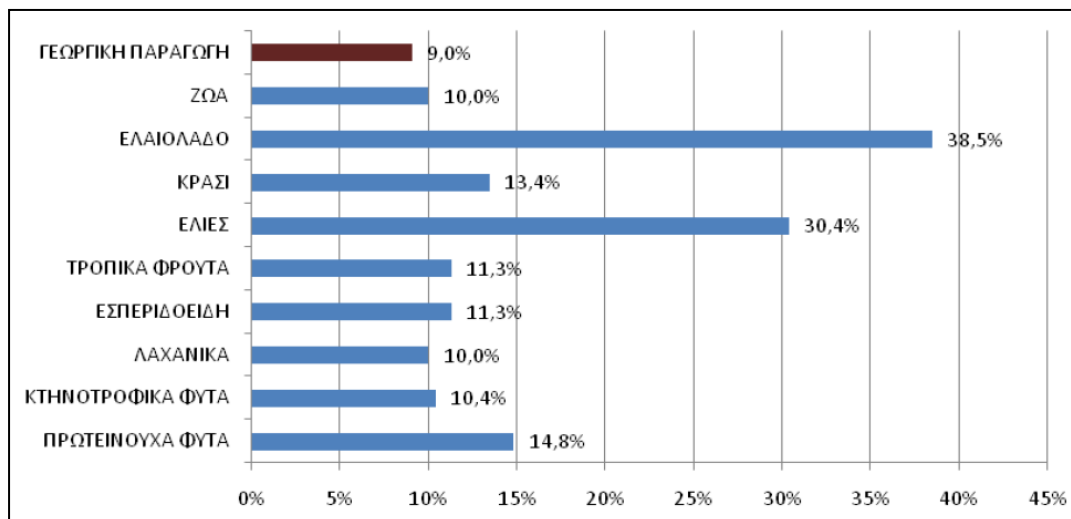
Από την άποψη της αγροτικής παραγωγής, η Κρήτη κατέχει το 9% της εγχώριας παραγωγής. Διατηρεί εξαιρετικά υψηλό μερίδιο αγοράς στο σύνολο της χώρας στο ελαιόλαδο (ποσοστό 38,5%) και στις ελιές (ποσοστό 30,4%) και μεγάλα

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

μερίδια αγοράς σε αρκετά αγροτικά προϊόντα (Περιφέρεια Κρήτης, 2015) (γράφημα 2.12).

Γράφημα 2.12: Αγροτικά προϊόντα Κρήτης με σημαντικό μερίδιο συμμετοχής στο σύνολο της Ελλάδας

Πηγή: Περιφέρεια Κρήτης (2015), Στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης περιφέρειας Κρήτης, σελ. 20

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1 Ορισμός ερευνητικού προβλήματος

Το αντικείμενο της παρούσας έρευνας είναι η καταγραφή και μελέτη των απόψεων του αγροτικού πληθυσμού σχετικά με τα τις προοπτικές και τα προβλήματα που έχει ο αγροτικός κλάδος. Για τις ανάγκες της έρευνας επιλέχτηκαν παραγωγοί αγροτικών προϊόντων που διαμένουν στην Κρήτη.

Ως παραγωγός, ορίζεται το άτομο που είναι κατά κύριο ή δευτερεύον επάγγελμα αγρότης και έχει έσοδα από κάποια γεωργική εκμετάλλευση την οποία και καλλιεργεί για λογαριασμό του. Ο ρόλος του παραγωγού, με την παραπάνω έννοια, έχει μεταβληθεί πολύ τις τελευταίες δεκαετίες καθώς ένα νέο πλαίσιο έχει διαμορφωθεί λόγω των ραγδαίων μεταβολών τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Αυτή η νέα τάξη πραγμάτων, η οποία διαμορφώνεται διεθνώς στον αγρο-διατροφικό τομέα υπό τις ραγδαίες εξελίξεις της παγκοσμιοποίησης έχει αντίκτυπο και στην ελληνική πραγματικότητα, όπου ο πρωτογενής τομέας παρουσιάζει μια εικόνα σύγχυσης και αδυναμίας προσαρμογής στα νέα δεδομένα που επέφεραν οι τελευταίες αναθεωρήσεις της ΚΑΠ, ο περιορισμός του προστατευτισμού στον αγροτικό τομέα και το άνοιγμα των αγορών (Καρανικόλας και Μαρτίνος,2012). Την εικόνα δυσκολεύει ακόμη περισσότερο η μεγάλη χρηματοοικονομική κρίση που ξεκίνησε από το 2009, καθώς χρόνιες παθολογίες και δημοσιονομικές αδυναμίες του κράτους, σε συνδυασμό με ένα περιβάλλον αστάθειας

στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα συντέλεσαν στη διαμόρφωση ενός δυσμενούς κλίματος (Παπαστάμκος,2012).

Ο παραγωγός πλέον οφείλει να λειτουργεί τόσο ως τεχνοκράτης εξασφαλίζοντας τα καλύτερα αποτελέσματα όσο αφορά στο επίπεδο παραγωγής, όσο και ως μάνατζερ που οφείλει να χαράξει την καλύτερη δυνατή στρατηγική που θα εξασφαλίσει το μέγιστο δυνατό οικονομικό αποτέλεσμα. Ο βαθμός στον οποίο είναι αυτό δυνατόν να πραγματοποιηθεί εξαρτάται κατά πολύ και από την αντίληψη που έχει ο γεωργός σχετικά με τα προβλήματα του κλάδου και τις προοπτικές που παρουσιάζονται. Με άλλα λόγια, εφόσον η προσαρμογή του αγροτικού τομέα στα νέα δεδομένα απαιτεί βελτίωση των υφιστάμενων δεξιοτήτων και ανάπτυξη νέων, η επιτυχία της εξαρτάται από την δεκτικότητα και την ευελιξία του αγροτικού πληθυσμού απέναντι σε νέες δράσεις.

Με βάση το θεωρητικό πλαίσιο που ενδελεχώς καταγράφηκε στα δύο προηγούμενα κεφάλαια, σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η όσο το δυνατόν πληρέστερη καταγραφή των αντιλήψεων που έχουν οι αγρότες της Κρήτης σχετικά με την εικόνα που παρουσιάζει ο κλάδος τους. Η μελέτη της εικόνας του αγροτικού κλάδου, μέσα από την οπτική των άμεσα εμπλεκομένων, μπορεί να οδηγήσει στην εφαρμογή περισσότερο αποτελεσματικών κρατικών ή και ιδιωτικών ενεργειών, προσαρμοσμένων στις ανάγκες των γεωργών.

Πέρα από την καταγραφή των αντιλήψεων του αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης, η παρούσα εργασία θέτει τις παρακάτω δύο σύνθετες ερευνητικές υποθέσεις:

1. Η άποψη, των ερωτηθέντων, για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο αγροτικός τομέας αλληλεπιδρούν με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, επάγγελμα).
2. Η άποψη, των ερωτηθέντων, για τις προοπτικές που παρουσιάζει ο αγροτικός κλάδος αλληλεπιδρούν με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, επάγγελμα).

3.2 Μεθοδολογία συλλογής δεδομένων

Για την συλλογή των δεδομένων της έρευνας δημιουργήθηκε ερωτηματολόγιο, η διανομή του οποίου πραγματοποιήθηκε με δύο τρόπους: διαδικτυακά και δια ζώσης. Για την ηλεκτρονική διανομή, το ερωτηματολόγιο αναρτήθηκε στον ηλεκτρονικό σύνδεσμο <http://bit.ly/1sZAE3U> και στάλθηκε, μέσω

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, σε παραγωγούς αγροτικών προϊόντων και ομάδες παραγωγών/ συνεταιρισμούς της Κρήτης με την παράκληση να συμπληρωθεί και να προωθηθεί. Η εύρεση των ηλεκτρονικών διευθύνσεων στις οποίες στάλθηκε το ερωτηματολόγιο έγινε μέσω προσωπικών επαφών και από τις παρακάτω ιστοσελίδες:

- <http://idomeneas.heraklion.gr/agra/?q=node/581>
- <http://www.creteinfo.gr/cretedirectory/creteoliveoil/index.html>
- <http://www.agrodata.gr/0/0/0/42/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B6%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CF%8E%CE%BD/.html> (έγινε αναζήτηση παραγωγών της Κρήτης)

Η φυσική διανομή των έντυπων ερωτηματολογίων έλαβε χώρα την περίοδο από 23/12/2016 έως 8/01/2016 και πραγματοποιήθηκε στους νομούς Χανίων, Ρεθύμνου και Ηρακλείου. Στους δύο πρώτους νομούς η διανομή έγινε κυρίως από την συντάκτρια της παρούσας εργασίας, ενώ στο νομό Ηρακλείου η διανομή έγινε μέσω προσωπικών επαφών. Πραγματοποιήθηκαν κατ' οίκον επισκέψεις, επισκέψεις σε χώρους συναντήσεων (καφενεία, καφετέριες) και επισκέψεις σε ελαιοτριβεία. Επισημαίνεται ότι, στα ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν με φυσική μορφή, στους συμμετέχοντες της έρευνας παρασχέθηκε κάθε δυνατή βοήθεια, επεξήγηση και καθοδήγηση. Τελικά, συμπληρώθηκαν 146 ερωτηματολόγια, εκ των οποίων τα 45 προέρχονται από την ηλεκτρονική διανομή και τα υπόλοιπα 101 από την φυσική διανομή.

3.3 Ερωτηματολόγιο έρευνας

Ο σχεδιασμός του ερωτηματολογίου υλοποιήθηκε λαμβάνοντας υπόψη τη σχετική βιβλιογραφία (Lietz,2009) και τα βασικά συμπεράσματα για την εικόνα που παρουσιάζει ο αγροτικός τομέας σήμερα στην Ελλάδα, όπως αυτά περιγράφηκαν στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας. Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει διάφορους τύπους κλειστών ερωτήσεων: ερωτήσεις με απαντήσεις του τύπου "ναι"- "όχι", ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών και ερωτήσεις κλίμακας Likert (5-βάθμια κλίμακα).

Αναλυτικότερα, το ερωτηματολόγιο χωρίζεται σε τέσσερα μέρη. Στο πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου γίνεται μια προσπάθεια καταγραφής των γενικών χαρακτηριστικών των ερωτηθέντων σχετικά με τον αγροτικό τομέα. Οι ερωτηθέντες ομαδοποιούνται σύμφωνα με τα χρόνια ενασχόλησης τους με την γεωργία, με το αν

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

είναι κατά κύριο ή όχι επάγγελμα αγρότες, με τον τομέα του αγροτικού κλάδου που δραστηριοποιούνται και με το τί προϊόντα παράγουν. Επίσης, διερευνάται ο λόγος για τον οποίο ασχολήθηκαν με την γεωργία και το αν είναι οργανωμένοι ή όχι σε ομάδα παραγωγών ή συνεταιρισμούς. Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου στοχεύει στην καταγραφή των προβλημάτων του αγροτικού τομέα. Περιέχονται ερωτήσεις που σχετίζονται με την δυσκολία διάθεσης των αγροτικών προϊόντων και τον βαθμό πληροφόρησης που χρειάζονται οι παραγωγοί σε μια σειρά θεμάτων που αφορούν την αγροτική εκμετάλλευση. Επίσης, οι ερωτηθέντες καλούνται να αξιολογήσουν, μέσω μιας 5-βάθμιας κλίμακας Likert, 9 υπάρχοντα προβλήματα του κλάδου και να καταθέσουν την άποψη τους, μέσω μιας 5-βάθμιας κλίμακας Likert, σε έξι προτάσεις που περιγράφουν την υφιστάμενη κατάσταση της ελληνικής γεωργίας. Το τρίτο μέρος του ερωτηματολογίου, αποσκοπεί στην καταγραφή των προοπτικών που παρουσιάζει ο αγροτικός κλάδος. Οι ερωτηθέντες καλούνται να αξιολογήσουν, μέσω μιας 5-βάθμιας κλίμακας Likert, 6 αγροτικές ευκαιρίες και να καταθέσουν την άποψη τους, για το κατά πόσο η εφαρμογή εννέα πιθανών δράσεων θα μπορούσε να βελτιώσει την εικόνα του κλάδου. Επίσης, καλούνται να απαντήσουν στο πια είναι, σε βάθος πενταετίας, τα μελλοντικά τους σχέδια σχετικά με την αγροτική τους εκμετάλλευση. Τέλος, το τέταρτο μέρος του ερωτηματολογίου αποτελείται από τις δημογραφικές ερωτήσεις (φύλο, ηλικία, εκπαιδευτικό επίπεδο και αγροτικό εισόδημα) (πίνακας 3.1).

Πίνακας 3.1: Δομή ερωτηματολογίου έρευνας

ΜΕΡΟΣ	ΤΙΤΛΟΣ	ΠΛΗΘΟΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ
1°	Γενικά στοιχεία	7
2°	Υπάρχουσα κατάσταση/ Προβλήματα	6
3°	Αντιλήψεις για το μέλλον/ Προοπτικές	3
4°	Δημογραφικά στοιχεία	5
Σύνολο		21

Για περισσότερη μελέτη, το ερωτηματολόγιο υπάρχει σαν παράρτημα στο τέλος της παρούσας εργασίας.

3.4 Στατιστική ανάλυση

Στο μέρος αυτό της έρευνας πραγματοποιείται η στατιστική ανάλυση και ο σχολιασμός των αποτελεσμάτων, όπως αυτά προέκυψαν από την επεξεργασία των στοιχείων των ερωτηματολογίων από το στατιστικό πακέτο SPSS 22.0.

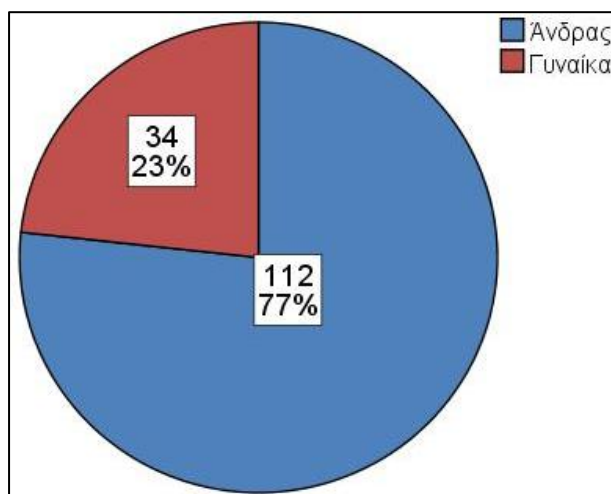
Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Συγκεκριμένα, γίνεται περιγραφική στατιστική ανάλυση όλων των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου, παραγοντική ανάλυση ώστε να μειωθούν οι μεταβλητές του ερωτηματολογίου, έλεγχοι στατιστικών υποθέσεων για τη διερεύνηση της ανεξαρτησίας ή εξάρτησης διαφόρων χαρακτηριστικών των ερωτηθέντων και ανάλυση συσχέτισης για τον έλεγχο των ερευνητικών υποθέσεων. Η περιγραφική ανάλυση πραγματοποιήθηκε μέσω διαγραμμάτων. Για τον έλεγχο των στατιστικών υποθέσεων χρησιμοποιήθηκαν μη παραμετρικά κριτήρια, τα οποία δεν απαιτούν την ύπαρξη κανονικότητας των δειγμάτων. Συγκεκριμένα, έγινε χρήση των κριτηρίων χ^2 , Mann-Whitney U και Kruskal- Wallis. Για την παραγοντική ανάλυση, εφαρμόστηκε η μέθοδος της ανάλυσης βασικών συνιστωσών (Principal Component Analysis) με περιστροφή *promax* και τέλος η ανάλυση συσχέτισης, πραγματοποιήθηκε με το συντελεστή συσχέτισης του Spearman καθώς δεν προϋποθέτει την ύπαρξη κανονικότητας.

3.4.1 Αποτελέσματα περιγραφικής στατιστικής

Γράφημα 3.1: Κατανομή δείγματος ως προς το φύλο

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

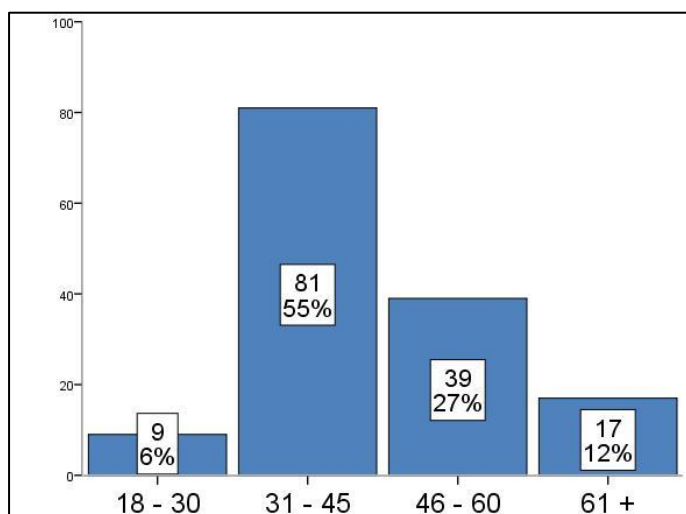
Από τους 146 ερωτηθέντες του δείγματος, η πλειοψηφία αυτών είναι άνδρες. Συγκεκριμένα, απάντησαν 112 άνδρες (ποσοστό 77%) και 34 γυναίκες (ποσοστό 23%) (γράφημα 3.1). Το μεγάλο ποσοστό των ανδρών, μπορεί να ερμηνευτεί από το γεγονός ότι μεγάλο ποσοστό ερωτηματολογίων συμπληρώθηκε σε μέρη όπου κατά βάση συχνάζει ανδρικός πληθυσμός. Τα καφενεία στην ελληνική επαρχία, αποτελούν παραδοσιακά χώρους ψυχαγωγίας των ανδρών. Επίσης, στα ελαιοτριβεία συνήθως πηγαίνει ο διαχειριστής της αγροτικής εκμετάλλευσης που παραδοσιακά είναι ο αρχηγός (άνδρας) της οικογένειας.

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

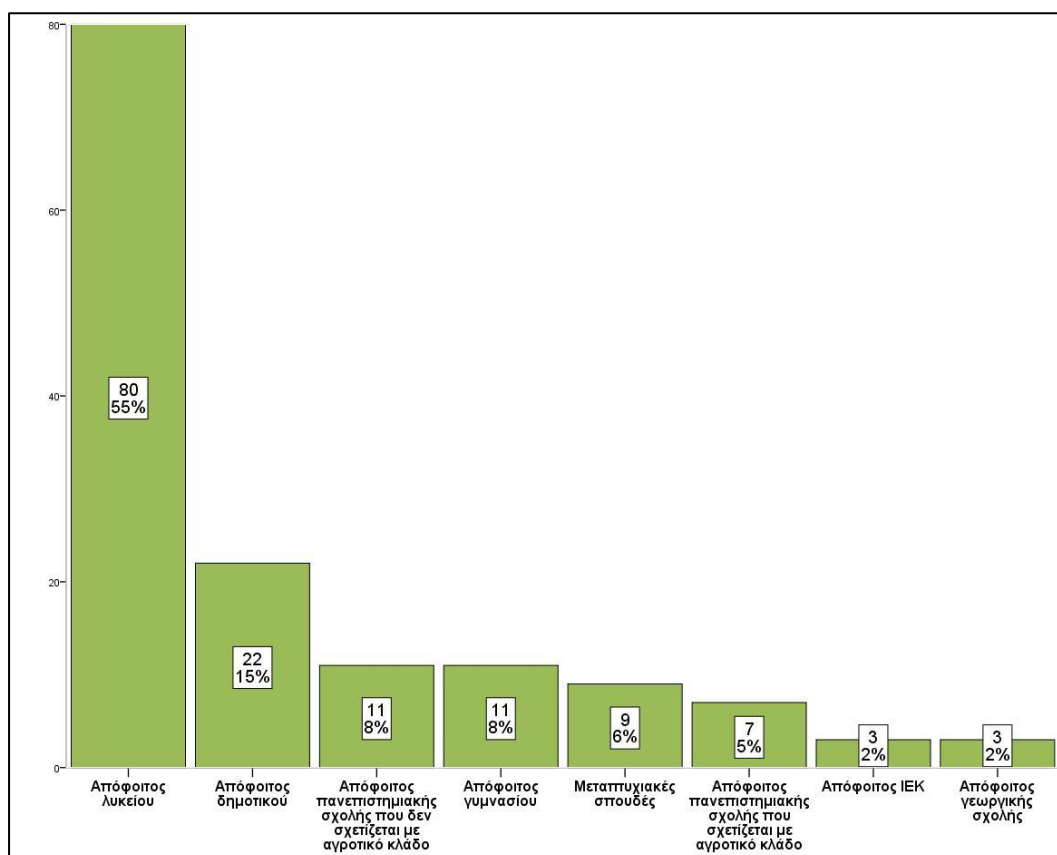
Γράφημα 3.2: Κατανομή δείγματος ως προς την ηλικία

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Αναφορικά με την ηλικιακή κατανομή των ερωτηθέντων, το μεγαλύτερο ποσοστό συγκεντρώνεται στην ομάδα 31-45. με ποσοστό 81% και ακολουθούν οι ηλικιακές ομάδες 46-60 και 61+ με ποσοστά 27% και 12% αντίστοιχα. Το μικρότερο ποσοστό του δείγματος είναι στην ομάδα 18-30. Μόνο 9 ερωτηθέντες (ποσοστό 6%) ανήκουν σε αυτή την ηλικιακή ομάδα (γράφημα 3.2).

Γράφημα 3.3: Κατανομή δείγματος ως προς το επίπεδο σπουδών

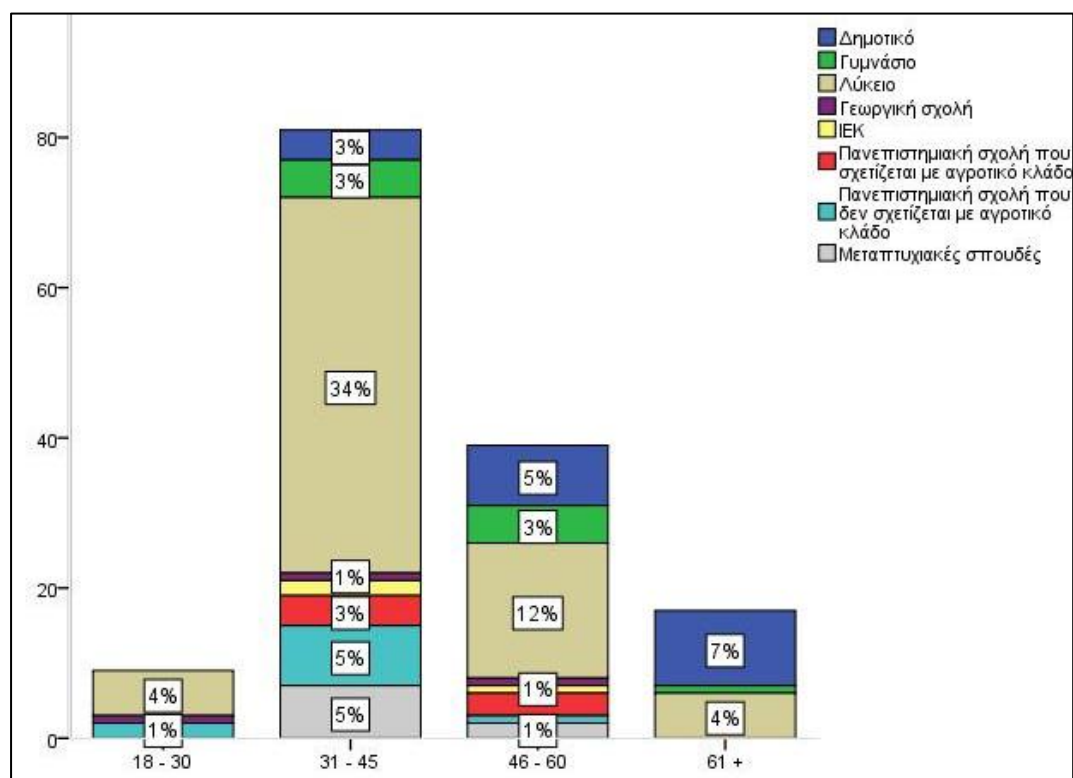
Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

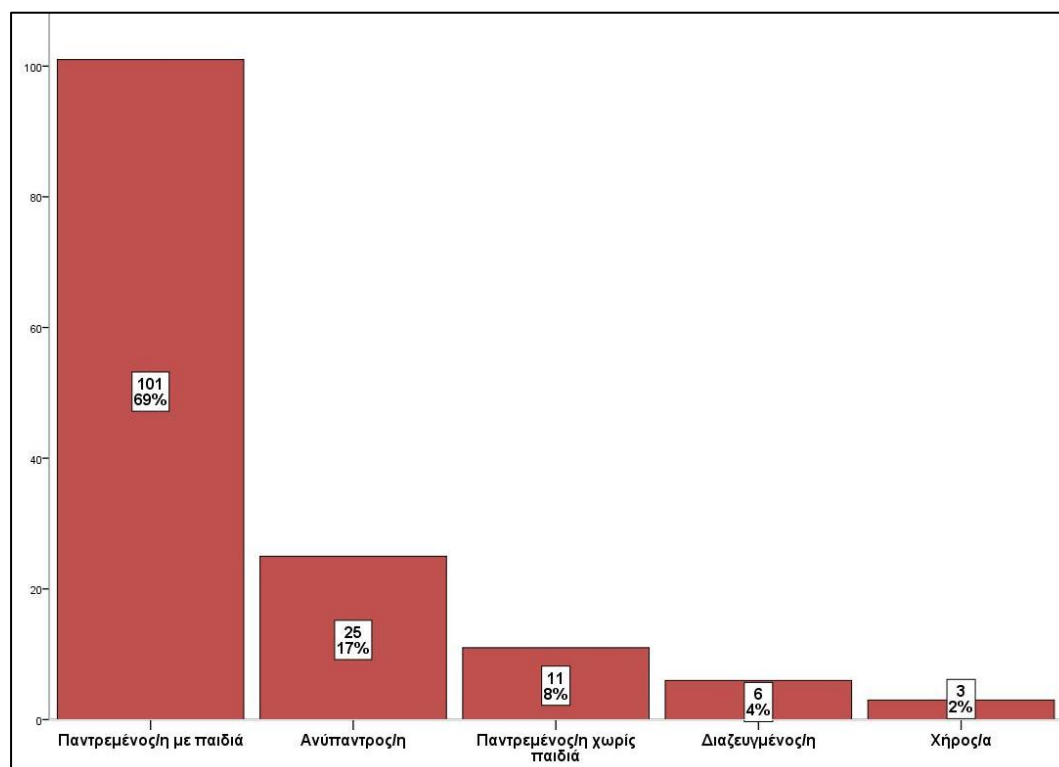
Το μορφωτικό επίπεδο του δείγματος χαρακτηρίζεται μέτριο, εφόσον 80 ερωτηθέντες, δηλαδή ποσοστό 55%, είναι απόφοιτοι λυκείου. Ακολουθούν οι απόφοιτοι δημοτικού με συμμετοχή 15%, οι απόφοιτοι πανεπιστημιακής σχολής που δεν σχετίζεται με τον αγροτικό κλάδο και οι απόφοιτοι γυμνασίου με ποσοστό 8% και οι απόφοιτοι πανεπιστημιακής σχολής που σχετίζεται με τον αγροτικό κλάδο με ποσοστό 5%. Ουραγοί είναι οι απόφοιτοι γεωργικής σχολής και οι απόφοιτοι ΙΕΚ με ποσοστό 2% (γράφημα 3.3) Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στο δείγμα δεν υπάρχουν αναλφάβητοι, όπως επίσης και το γεγονός ότι αθροιστικά τα ποσοστά της ανώτατης εκπαίδευσης (πανεπιστημιακές σχολές και μεταπτυχιακές σπουδές) αποτελούν το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό (19%). Το μορφωτικό επίπεδο του δείγματος μπορεί να ερμηνευτεί συνδυαστικά με την ηλικιακή κατανομή όπου, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το μεγαλύτερο ποσοστό συγκεντρώνεται στις ηλικίες 31-45. Σε παλαιότερα χρόνια, οι αγροτικές εργασίες απομάκρυναν τα παιδιά από το σχολείο. Αποκτούσαν βασικές γνώσεις στα μαθηματικά και την ανάγνωση, τελειώνοντας στην καλύτερη περίπτωση το δημοτικό. Μόλις έφταναν σε ηλικία που ήταν ικανά να συμμετέχουν ενεργά σε κάθε είδους καλλιέργεια εγκατέλειπαν το σχολείο πράγμα που φαίνεται να μην ισχύει πλέον (γράφημα 3.4).

Γράφημα 3.4: Κατανομή δείγματος ως προς την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

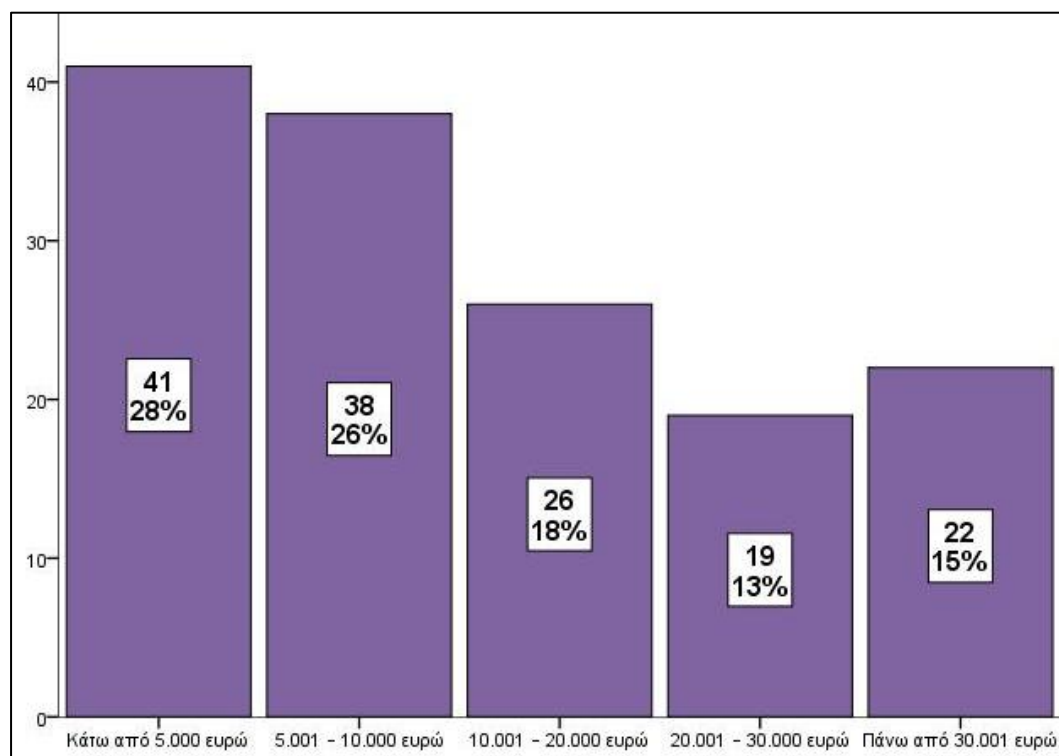
Γράφημα 3.5: Κατανομή δείγματος ως προς την οικογενειακή κατάσταση

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση, το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος (69%) δήλωσε ότι είναι παντρεμένοι με παιδιά. Ακολουθούν οι ανύπαντροι με ποσοστό 17% και οι παντρεμένοι χωρίς παιδιά με ποσοστό 8%, ενώ πολύ μικρά είναι τα ποσοστά των διαζευγμένων και των χήρων (4% και 2% αντίστοιχα) (γράφημα 3.5). Συγκεντρωτικά, το μεγαλύτερο ποσοστό (77%) είναι παντρεμένοι (με ή χωρίς παιδιά). Βάσει αυτού διαπιστώνεται η νοοτροπία που επικρατεί γενικότερα στην ελληνική επαρχία και η οποία θέλει τους ανθρώπους να παντρεύονται σε μικρές ηλικίες, ενώ σε λίγες περιπτώσεις παρατηρείται να χωρίζουν.

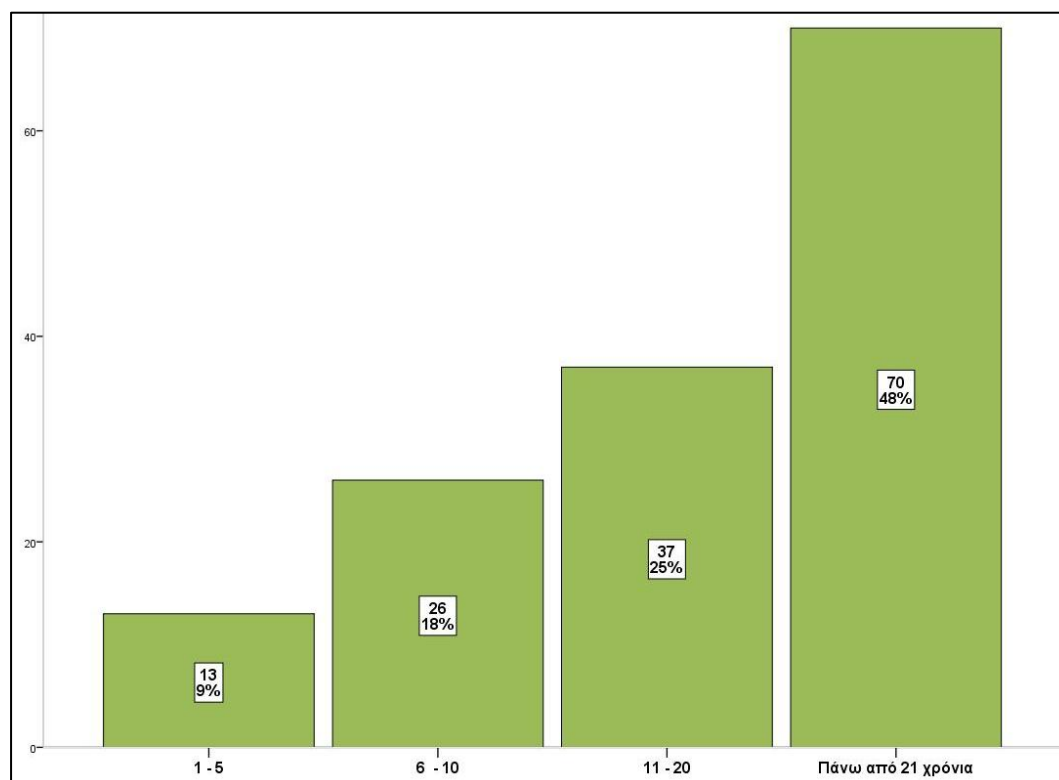
Γράφημα 3.6: Κατανομή δείγματος ως προς το προερχόμενο από γεωργικές ασχολίες εισόδημα

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Όσον αφορά το προερχόμενο από γεωργικές ασχολίες ετήσιο ατομικό εισόδημα των ερωτηθέντων, το μεγαλύτερο ποσοστό συγκεντρώνεται στις δύο χαμηλότερες εισοδηματικές κλάσεις, όπου ποσοστό 28% δηλώνει ετήσιο εισόδημα από γεωργικές ασχολίες κάτω από 5.000 € ενώ το 26% έχει αγροτικό εισόδημα από 5.001 έως 10.000 €. Ακολουθούν οι εισοδηματικές κλάσεις 10.001 έως 20.000 € με ποσοστό 18%, πάνω από 30.001 € με ποσοστό 15% και 20.001 έως 30.000 € με ποσοστό 13% (γράφημα 3.6). Το γεγονός ότι, συγκεντρωτικά, το 54% του δείγματος έχει αγροτικό εισόδημα μέχρι 10.000 € καταδεικνύει τις οικονομικές δυσκολίες του κλάδου.

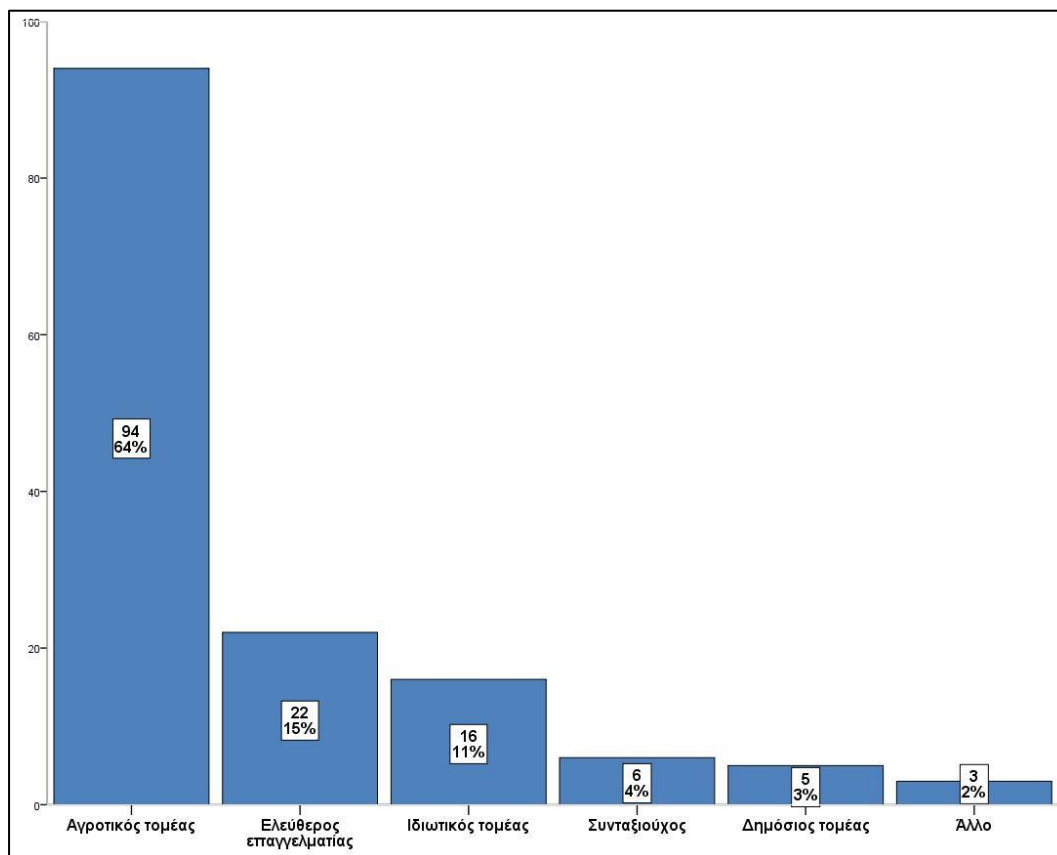
Γράφημα 3.7: Κατανομή δείγματος ως προς τα έτη ενασχόλησης με τον αγροτικό τομέα

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Σχετικά με τα χρόνια ενασχόλησης με τον αγροτικό τομέα, οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες, με ποσοστό 48%, ασχολούνται με τον αγροτικό τομέα πάνω από 21 χρόνια. Ακολουθούν αυτοί που ασχολούνται με την γεωργία από 11 έως 20 χρόνια με ποσοστό 25% και αυτοί που ασχολούνται με την γεωργία από 6 έως 10 χρόνια με ποσοστό 18%. Το μικρότερο ποσοστό (9%) ασχολείται μόνο μέχρι πέντε έτη με τον αγροτικό τομέα. Συγκεντρωτικά, φαίνεται ότι η μεγάλη πλειοψηφία του δείγματος (73%) ασχολείται με αγροτικές δραστηριότητες πάνω από 11 χρόνια (γράφημα 3.7). Φαίνεται ότι οι κάτοικοι της ελληνικής υπαίθρου, ανεξάρτητα από το αν ασχολούνται με τον αγροτικό τομέα επαγγελματικά ή μη, διατηρούν μεγάλη επαφή με την γεωργία.

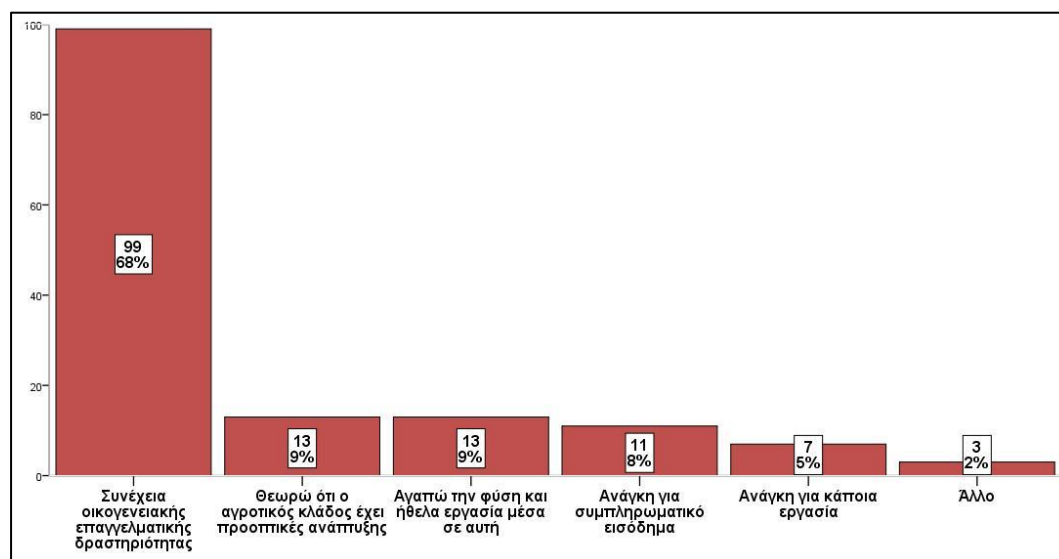
Γράφημα 3.8: Κατανομή δείγματος ως προς το επάγγελμα

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Από τους ερωτηθέντες, το μεγαλύτερο ποσοστό (64%) είναι επαγγελματίες αγρότες. Ακολουθούν, οι κατά κύρια επαγγελματική δραστηριότητα ελεύθεροι επαγγελματίες με ποσοστό 15% και οι ιδιωτικοί υπάλληλοι με ποσοστό 11%. Σε χαμηλά ποσοστά κυμαίνονται οι συνταξιούχοι (4%), οι δημόσιοι υπάλληλοι (3%) και αυτοί που σαν κύρια επαγγελματική δραστηριότητα δήλωναν την επιλογή "Άλλο" (2%) (γράφημα 3.8).

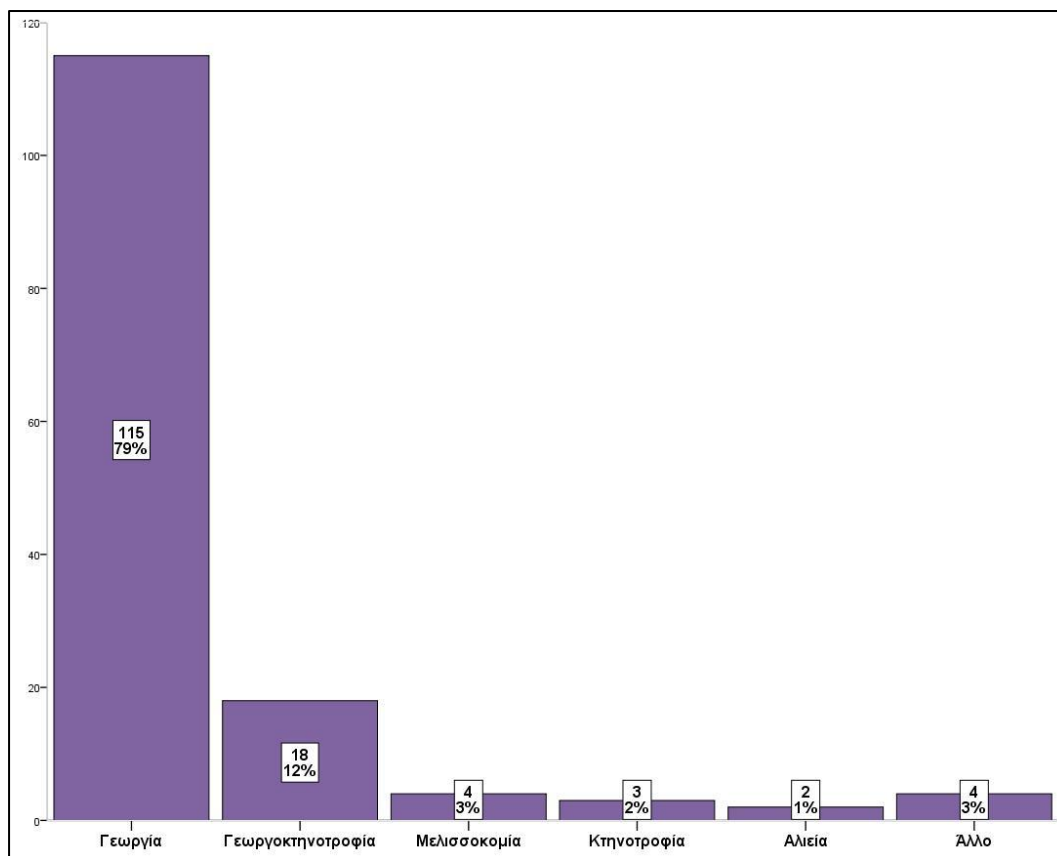
Γράφημα 3.9: Κατανομή δείγματος ως προς τον λόγο που ασχολήθηκε με τον γεωργικό τομέα

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Ο σημαντικότερος λόγος (ποσοστό 68%) για τον οποίο οι ερωτηθέντες ασχολήθηκαν με τον αγροτικό τομέα είναι η ύπαρξη οικογενειακής αγροτικής εκμετάλλευσης. Με μεγάλη διαφορά ακολουθούν όλοι οι υπόλοιποι λόγοι, όπου με ποσοστό 9% είναι αυτοί που ασχολήθηκαν με τον αγροτικό τομέα γιατί θεωρούν ότι ο κλάδος έχει προοπτικές ανάπτυξης και αυτοί που ασχολήθηκαν με την γεωργία λόγω αγάπης προς την φύση, με ποσοστό 8% αυτοί που το έκαναν για συμπληρωματικό εισόδημα και μόλις 7 άτομα (ποσοστό 5%) απάντησαν ότι ασχολήθηκαν με την γεωργία επειδή είχαν ανάγκη για κάποια εργασία (γράφημα 3.9). Φαίνεται ότι, οι προερχόμενοι από αγροτικές οικογένειες θεωρούν υποχρέωση τους να συνεχίσουν να ασχολούνται με την οικογενειακή αγροτική εκμετάλλευση και να μην την αφήσουν να ερημώσει ή να την πουλήσουν. Σε πολλές περιπτώσεις δε, οι ίδιοι οι γονείς ασκούν συναισθηματική πίεση στα παιδιά τους, προκειμένου να υπάρξει συνέχεια της οικογενειακής αγροτικής εκμετάλλευσης.

Γράφημα 3.10: Κατανομή δείγματος ως προς τον τομέα που κυρίως δραστηριοποιείται για εμπορική εκμετάλλευση

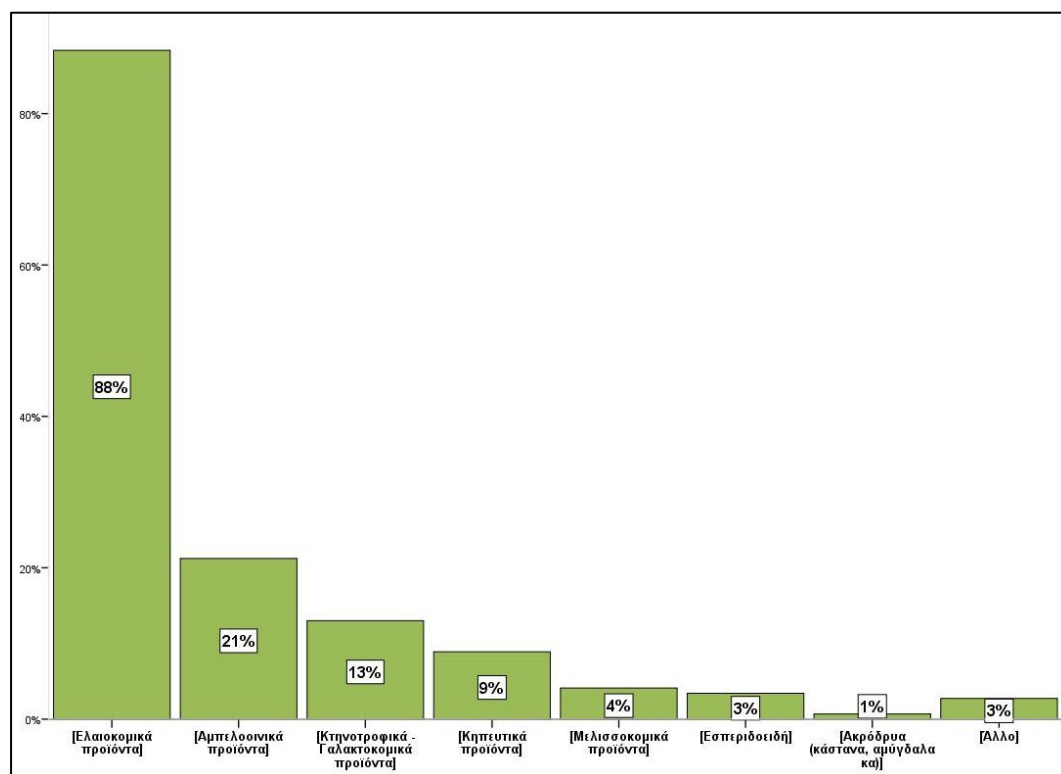

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες με ποσοστό 79%, ασχολούνται με την γεωργία για εμπορική εκμετάλλευση και ακολουθούν αυτοί που ασχολούνται και με την γεωργία και την κτηνοτροφία με ποσοστό 12%. Μικρά είναι τα ποσοστά αυτών που ασχολούνται κατά κύριο λόγο με την μελισσοκομία (3%), την κτηνοτροφία (2%) και την αλιεία (1%). Υπάρχει και ένα ποσοστό 2% που για εμπορική εκμετάλλευση από τον αγροτικό τομέα δήλωσε "Άλλο" (γράφημα 3.10).

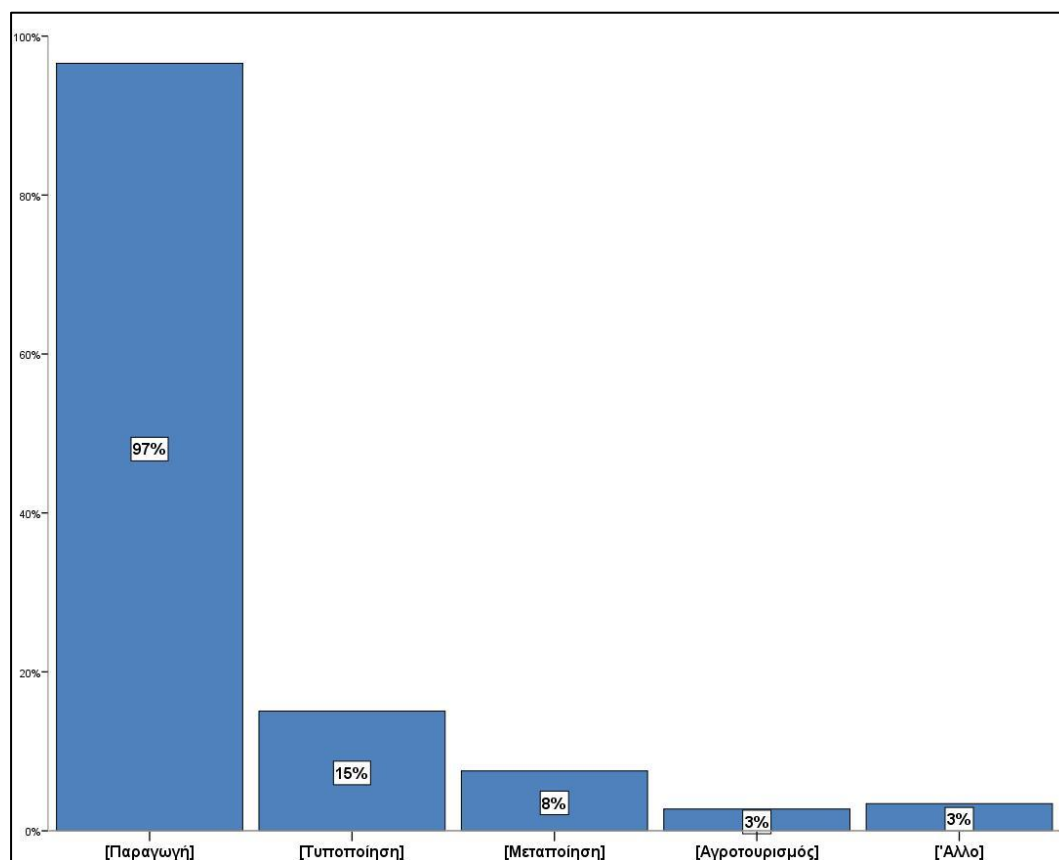
Γράφημα 3.11: Κατανομή δείγματος ως προς τα προϊόντα που εμπορεύεται

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Όσον αφορά τα προς εμπορική εκμετάλλευση παραγόμενα αγροτικά προϊόντα, το μεγαλύτερο ποσοστό από αυτούς που ερωτήθηκαν (88%) απάντησαν ότι παράγει ελαιοκομικά προϊόντα. Ακολουθούν τα αμπελοοινικά προϊόντα με ποσοστό 21% και τα κτηνοτροφικά-γαλακτοκομικά προϊόντα με ποσοστό 13%. Από τους παραγωγούς του δείγματος, μόνο το 9% παράγει για εμπορική εκμετάλλευση κηπευτικά προϊόντα, το 4% μελισσοκομικά προϊόντα και το 3% εσπεριδοειδή. Ένα 4% του δείγματος δήλωσε ότι παράγει "Άλλο" και μόνο 1% παράγει ακρόδρυα (γράφημα 3.11).

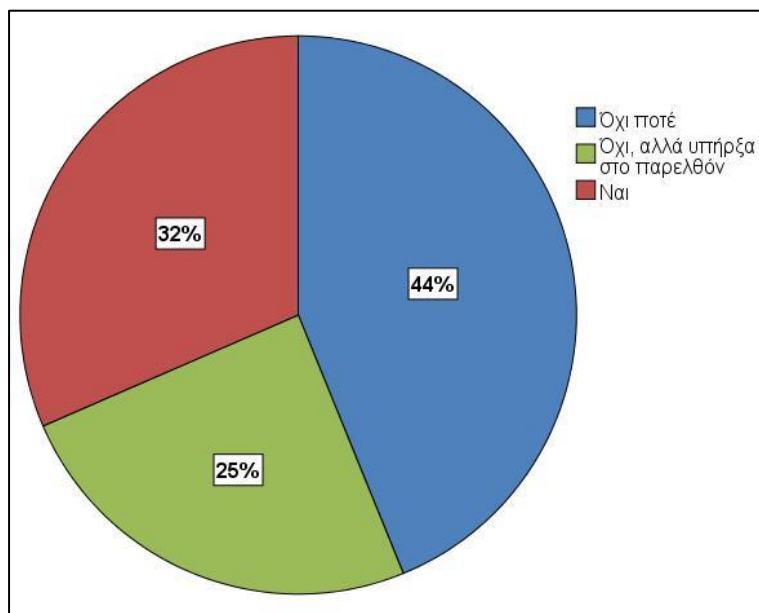
Γράφημα 3.12: Κατανομή δείγματος ως προς την δραστηριότητα στον αγροτικό τομέα

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Σχεδόν όλοι (ποσοστό 97%) από αυτούς που ερωτήθηκαν απάντησαν ότι ασχολούνται με την παραγωγή. Με την τυποποίηση αγροτικών προϊόντων ασχολείται ένα ποσοστό 15% των ερωτηθέντων, ενώ είναι πολύ μικρά τα ποσοστά αυτών που ασχολούνται με την μεταποίηση και τον αγροτουρισμό με ποσοστά 8% και 3% αντίστοιχα. Τέλος, ένα ποσοστό 3% επέλεξε την επιλογή "Άλλο" στην ερώτηση που αφορούσε στην επαγγελματική δραστηριότητα (γράφημα 3.12). Τα χαμηλά ποσοστά που αφορούν την τυποποίηση και την μεταποίηση των αγροτικών προϊόντων δείχνουν και τα μεγάλα περιθώρια που υπάρχουν σχετικά με την βελτίωση του αγροτικού εισοδήματος, καθώς τόσο η τυποποίηση όσο και η μεταποίηση δίνουν προστιθέμενη αξία στα αγροτικά προϊόντα.

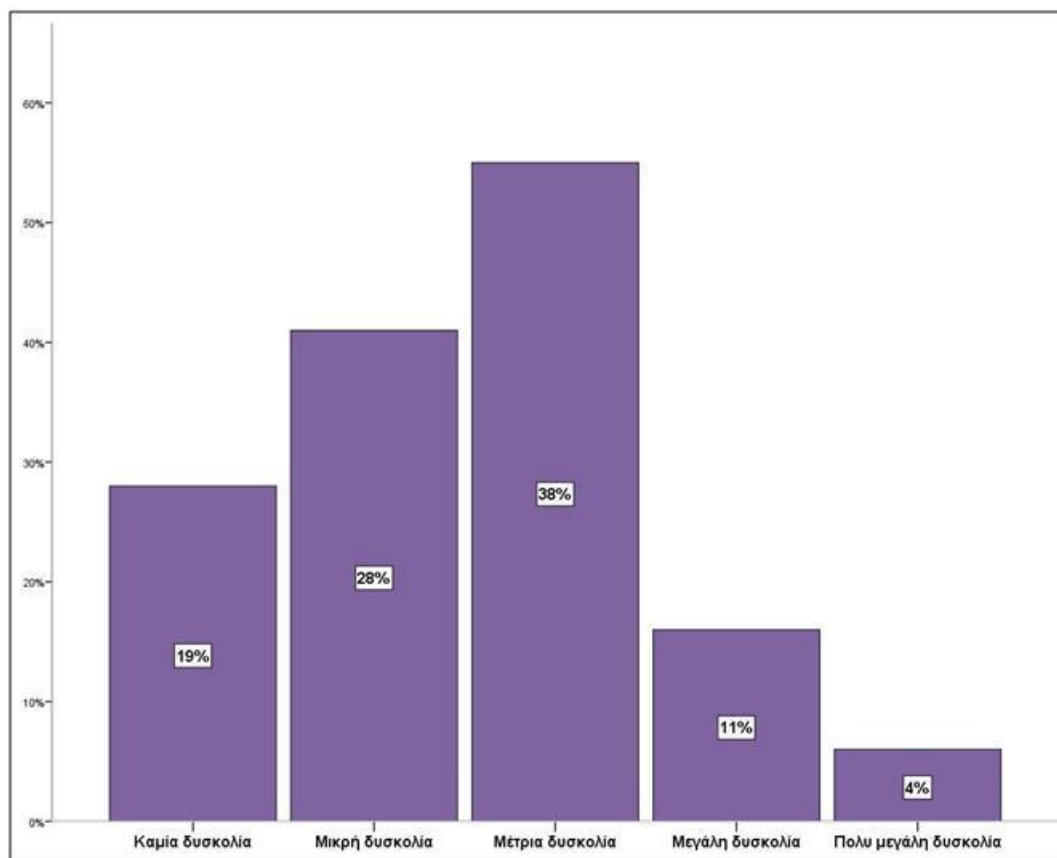
Γράφημα 3.13: Κατανομή δείγματος ως προς τη συμμετοχή σε συνεργατική μορφή

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Σχετικά με το αν είναι οι ερωτηθέντες είναι μέλη αγροτικού συνεταιρισμού ή ομάδας παραγωγών, το 44% απάντησαν ότι δεν υπήρξαν ποτέ μέλη αγροτικού συνεταιρισμού ή ομάδας παραγωγών, 25% ότι υπήρξαν στο παρελθόν μέλη αγροτικού συνεταιρισμού ή ομάδας παραγωγών και το 32% είναι ενεργά μέλη αγροτικού συνεταιρισμού ή ομάδας παραγωγών (γράφημα 3.13). Το γεγονός ότι, συγκεντρωτικά, το 68% του δείγματος δεν είναι ενεργά μέλη κάποιας συνεργατικής μορφής, δείχνει αφενός την απαξίωση του αγροτικού συνεταιριστικού θεσμού και αφετέρου το ότι οι παραγωγοί δεν έχουν καταλάβει τα οφέλη που μπορεί να τους προσφέρει η οργάνωση τους σε ομάδες, μέσω των οποίων υπάρχει η δυνατότητα για δημιουργία οικονομιών κλίμακας με όλα τα επακόλουθα οφέλη.

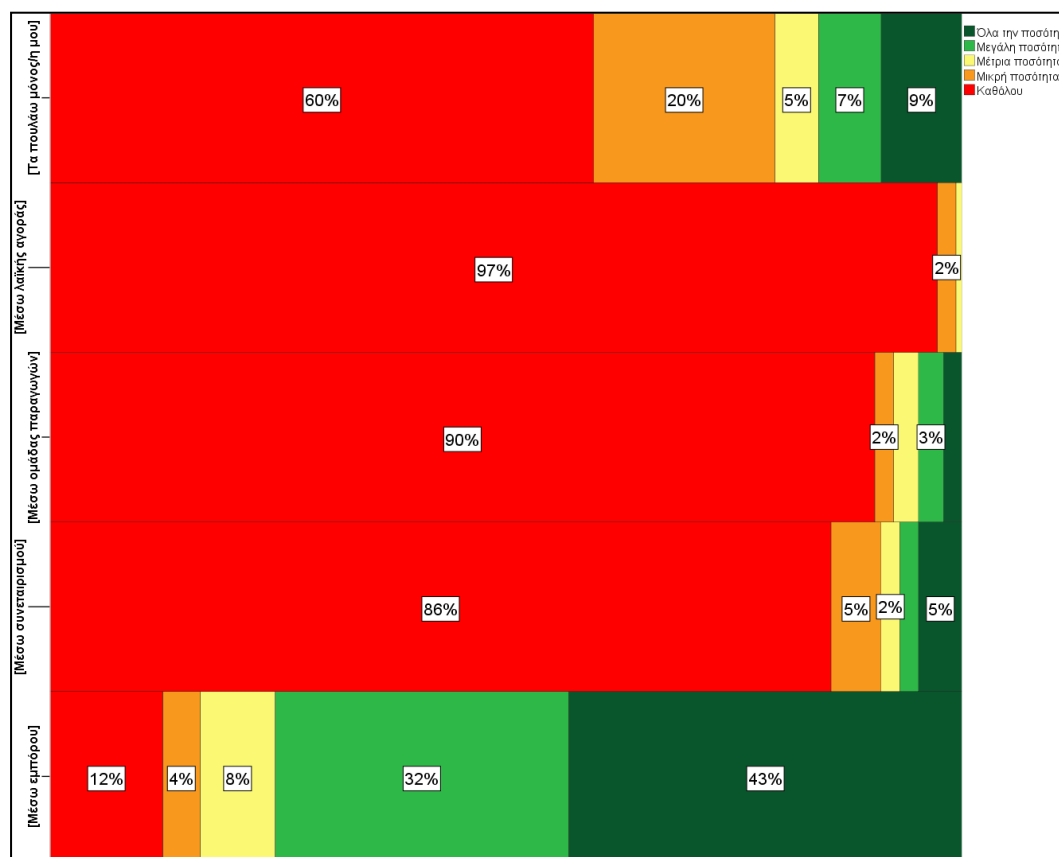
Γράφημα 3.14: Κατανομή δείγματος ως προς το βαθμό δυσκολίας στην διάθεση των προϊόντων

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Σχετικά με την διάθεση των προϊόντων τους, το μεγαλύτερο ποσοστό (38%) απάντησε ότι αντιμετωπίζει μέτρια δυσκολία, το 28% μικρή δυσκολία, το 19% καμία δυσκολία, το 11% μεγάλη δυσκολία και μόνο το 4% θεωρεί ότι αντιμετωπίζει πολύ μεγάλη δυσκολία (γράφημα 3.14). Η αντίληψη των ερωτηθέντων σχετικά με την δυσκολία διάθεσης των αγροτικών προϊόντων τους, αφορούσε συνδυαστικά το πόσο εύκολα ή δύσκολα βρίσκουν που θα πουλήσουν και σε ποια τιμή.

Γράφημα 3.15: Κατανομή δείγματος ως προς τον τρόπο διάθεσης των προϊόντων

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Σχετικά με τον τρόπο διάθεσης των αγροτικών προϊόντων, την μερίδα του λέοντος κατέχουν οι έμποροι, όπου οι ερωτηθέντες απάντησαν ότι μέσω εμπόρου πουλούν όλη ή μεγάλη ποσότητα των προϊόντων τους (ποσοστά 43% και 32% αντίστοιχα), ενώ μόνο ένα 12% απάντησε ότι δεν πουλάει καθόλου σε έμπορο (γράφημα 3.15). Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το 86% του δείγματος δεν εμπορεύεται καθόλου προϊόντα μέσω συνεταιρισμού και μόνο το 5% διαθέτει όλη την ποσότητα σε συνεταιρισμό. Τα ποσοστά αυτά, αποδεικνύουν την αποδυνάμωση του συνεταιριστικού θεσμού. Η επί δεκαετίες αδιαφανής και κακή διαχείριση των αγροτικών συνεταιρισμών και οι συνεχείς παρεμβάσεις της πολιτείας, οδήγησαν στην σημερινή κατάσταση, όπου μόνο το 11% της συνολικής αγροτικής παραγωγής της χώρας εκπροσωπείται μέσω συνεταιρισμών⁶. Πολύ μικρό επίσης είναι το ποσοστό των αγροτικών προϊόντων που διοχετεύονται στην αγορά μέσω ομάδων παραγωγών. Μόνο 3% του δείγματος απάντησε ότι εμπορεύεται όλη την ποσότητα μέσω ομάδας παραγωγών και ένα ίδιο ποσοστό μεγάλη ποσότητα. Τα χαμηλά αυτά

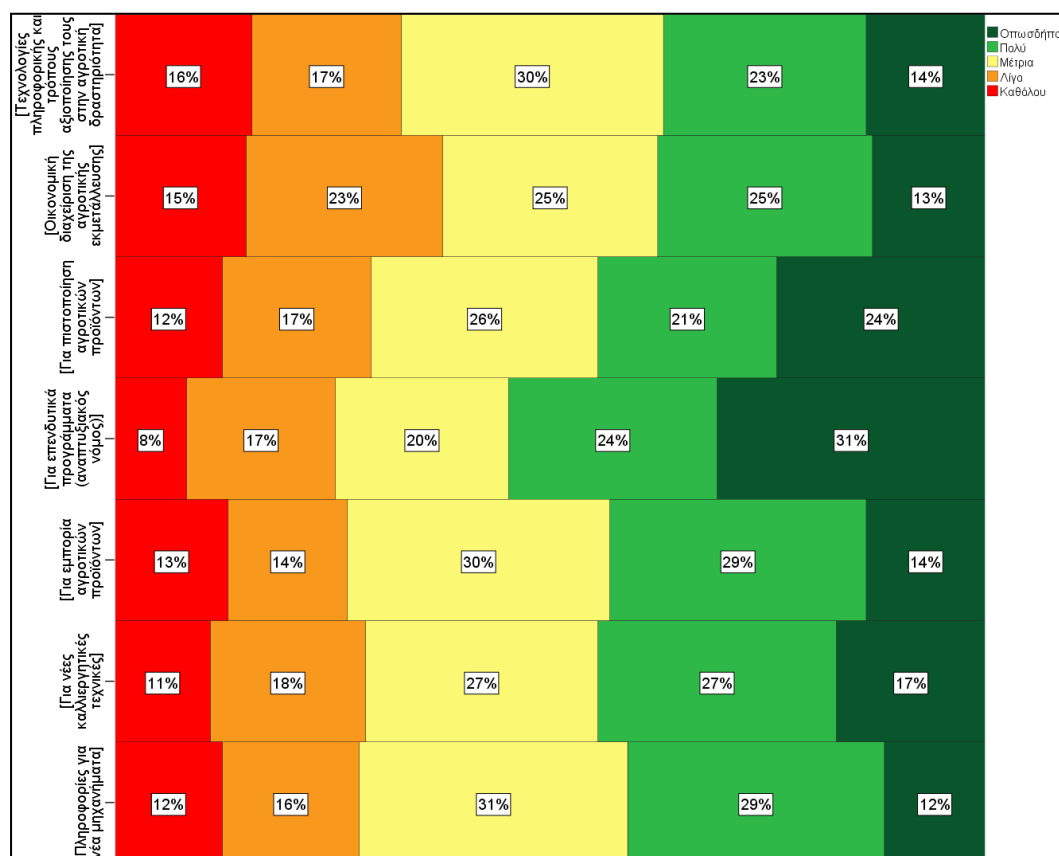
⁶ <http://www.agrotypos.gr/index.asp?mod=articles&ID=101179>

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

ποσοστά δείχνουν τις αδυναμίες των ομάδων παραγωγών, όπου αυτές υπάρχουν. Αποτελούμενες συνήθως από μικρό αριθμό παραγωγών, δεν έχουν ούτε το απαραίτητο μέγεθος, ούτε την απαιτούμενη τεχνογνωσία, ώστε να είναι σε θέση να καταλάβουν σημαντικά μερίδια αγοράς. Τέλος, ένα 40% του δείγματος πουλάει, συγκεντρωτικά, από όλη έως λίγη ποσότητα μέσω προσωπικού δικτύου.

Γράφημα 3.16: Κατανομή δείγματος ως προς την πληροφόρηση που θεωρεί ότι χρειάζεται

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

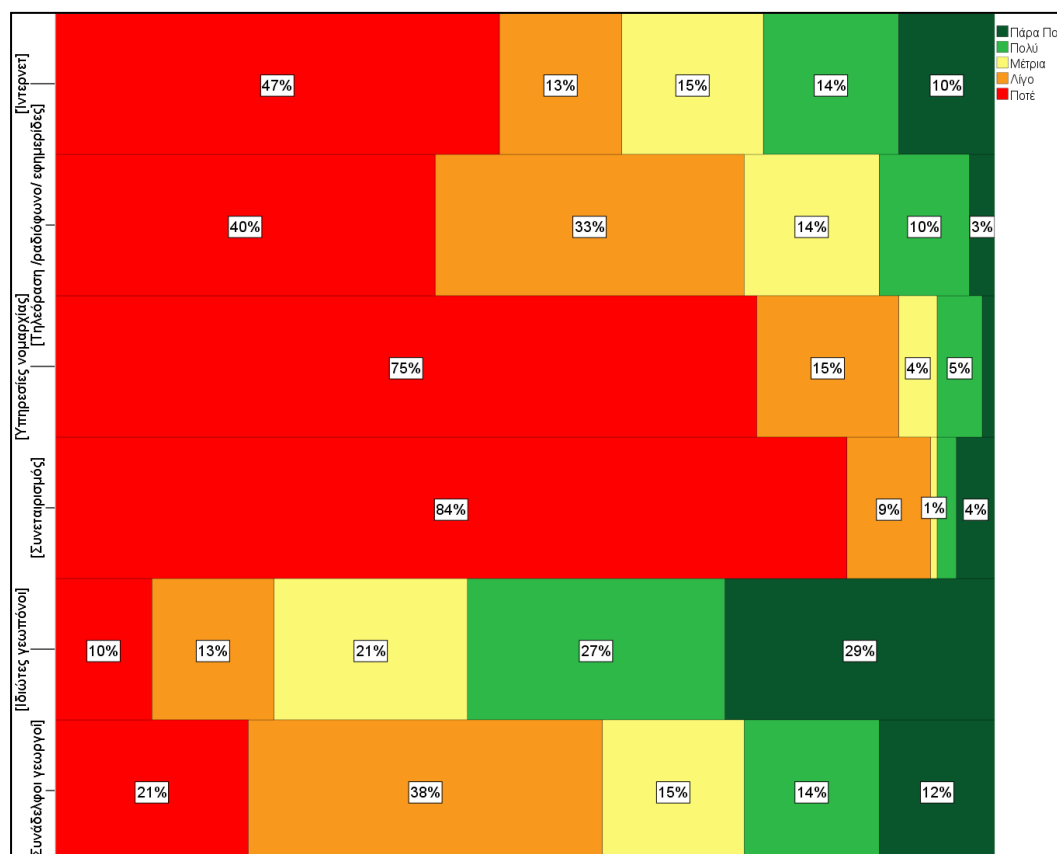
Από μέτριο έως πολύ μεγάλο μπορεί να χαρακτηριστεί το ενδιαφέρον του δείγματος σχετικά με τις γνώσεις που θεωρούν ότι χρειάζονται σε διάφορους τομείς που αφορούν την αγροτική δραστηριότητα. Όπως φαίνεται από το (γράφημα 3.16) η απουσία ενδιαφέροντος για πληροφόρηση, εμφανίζει το μικρότερο ποσοστό σε όλες, σχεδόν, τις κατηγορίες. Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον, εμφανίζεται για πληροφορίες που σχετίζονται με τον αναπτυξιακό νόμο όπου, συγκεντρωτικά, το 55% αυτών που ερωτήθηκαν απάντησαν ότι χρειάζονται, από πολύ έως οπωσδήποτε, πληροφόρηση σχετικά με επενδυτικά προγράμματα και μόνο το 8% απάντησε ότι δεν ενδιαφέρεται καθόλου. Μεγάλο είναι επίσης το ενδιαφέρον για νέες καλλιεργητικές τεχνικές όπου, συγκεντρωτικά, το 44% του δείγματος θεωρεί ότι χρειάζεται, από πολύ έως οπωσδήποτε, να ενημερωθεί σχετικά, και μόνο το 11% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

δεν χρειάζεται πληροφόρηση για νέες καλλιεργητικές τεχνικές. Από τις απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτηθέντες φαίνεται ότι υπάρχει ενδιαφέρον από μέρους τους τόσο για την βελτίωση της ποιότητας των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων, αφού, συγκεντρωτικά, το 44% εκδήλωσε, από πολύ έως οπωσδήποτε, ενδιαφέρον για πληροφόρηση σχετικά με πιστοποίηση αγροτικών προϊόντων, όσο και για νέους τρόπους δραστηριοποίησης, καθώς, συγκεντρωτικά, το 43% θέλει να ενημερωθεί, από πολύ έως οπωσδήποτε, για θέματα που αφορούν την εμπορία αγροτικών προϊόντων. Επίσης, συγκεντρωτικά, το 37%, θεωρεί ότι χρειάζεται, από πολύ έως οπωσδήποτε, γνώσεις για το πώς οι τεχνολογίες πληροφορικής μπορούν να αξιοποιηθούν στην αγροτική δραστηριότητα.

Γράφημα 3.17: Κατανομή δείγματος ως προς τον τρόπο ενημέρωσης

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

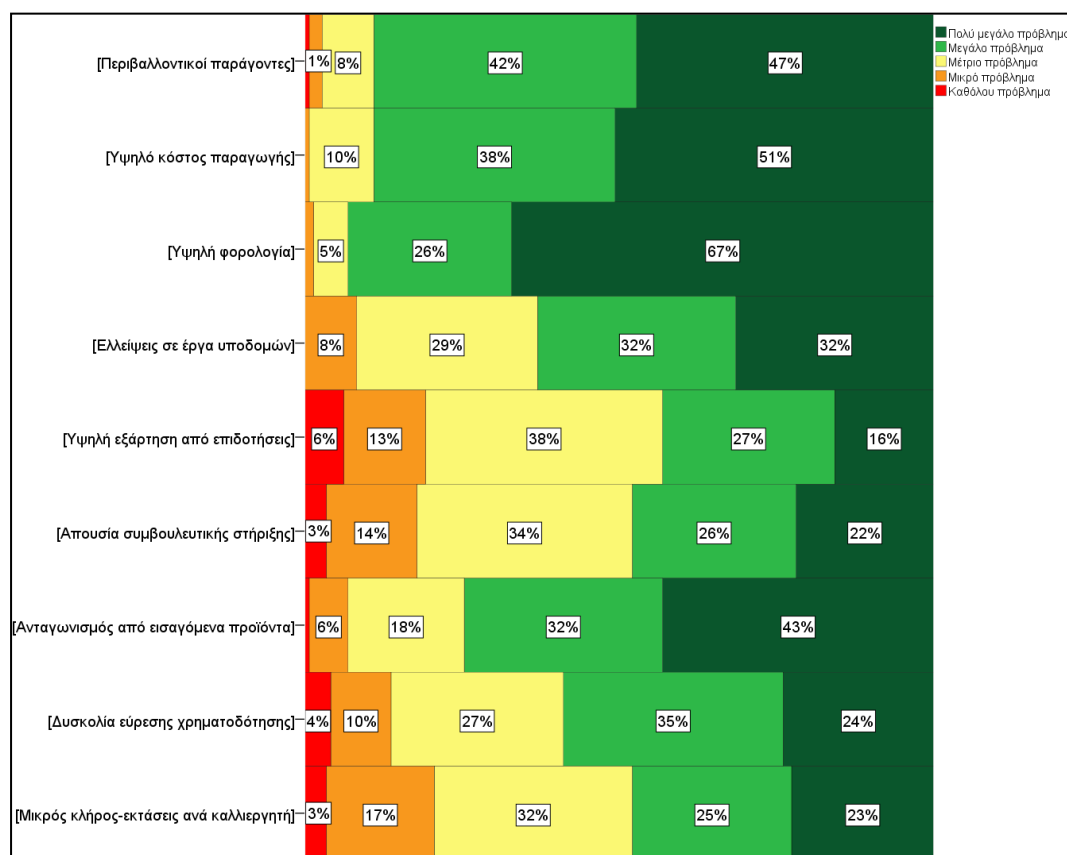
Σχετικά με τους τρόπους πληροφόρησης για θέματα που αφορούν την γεωργική δραστηριότητα, οι παραγωγοί που ρωτήθηκαν, απάντησαν ότι, συγκεντρωτικά, με ποσοστό 77% ενημερώνονται, από μέτρια έως πάρα πολύ, από ιδιώτες γεωπόνους (γράφημα 3.17). Ακολουθεί η πληροφόρηση μέσω συναδέλφων γεωργών, όπου, συγκεντρωτικά, οι ερωτηθέντες με ποσοστό 41%, συμβουλευούνται από μέτρια έως πάρα πολύ άλλους παραγωγούς. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

το γεγονός ότι το 84% του δείγματος απάντησε ότι δεν ενημερώνεται ποτέ για θέματα της δουλειάς του από τον συνεταιρισμό και το 75% επίσης δεν ενημερώνεται ποτέ από τις σχετικές υπηρεσίες της νομαρχίας. Τα μεγάλα αυτά ποσοστά, αποδεικνύουν ξανά την αποτυχία του συνεταιριστικού θεσμού και επιπλέον καταδεικνύουν την αδυναμία του κρατικού μηχανισμού να παρέχει αξιόπιστες υπηρεσίες. Αξίζει επίσης να σημειωθεί, ότι συγκεντρωτικά ένα 39% των ερωτηθέντων ενημερώνεται, από μέτρια έως πάρα πολύ, μέσω internet, γεγονός που αποδεικνύει ότι η ελληνική επαρχία έχει αρχίσει να αντιλαμβάνεται τα οφέλη των τεχνολογιών πληροφορικής.

Γράφημα 3.18: Κατανομή δείγματος ως προς την αξιολόγηση των προβλημάτων του αγροτικού τομέα

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Σύμφωνα με τις απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτηθέντες, η υψηλή φορολογία αναδεικνύεται ως το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει σήμερα ο αγροτικός τομέας. Όπως φαίνεται στο (γράφημα 3.18), συγκεντρωτικά, το 93% αυτών που ρωτήθηκαν, χαρακτηρίζουν την υψηλή φορολογία σαν μεγάλο ή πολύ μεγάλο πρόβλημα, ενώ κανένας δεν την χαρακτήρισε σαν καθόλου πρόβλημα. Ακολουθούν το υψηλό κόστος παραγωγής και οι περιβαλλοντικοί παράγοντες όπου, συγκεντρωτικά, οι ερωτηθέντες τα χαρακτήρισαν σαν μεγάλα ή πολύ μεγάλα προβλήματα με ποσοστό 89% και τα δύο. Μεγάλα προβλήματα επίσης

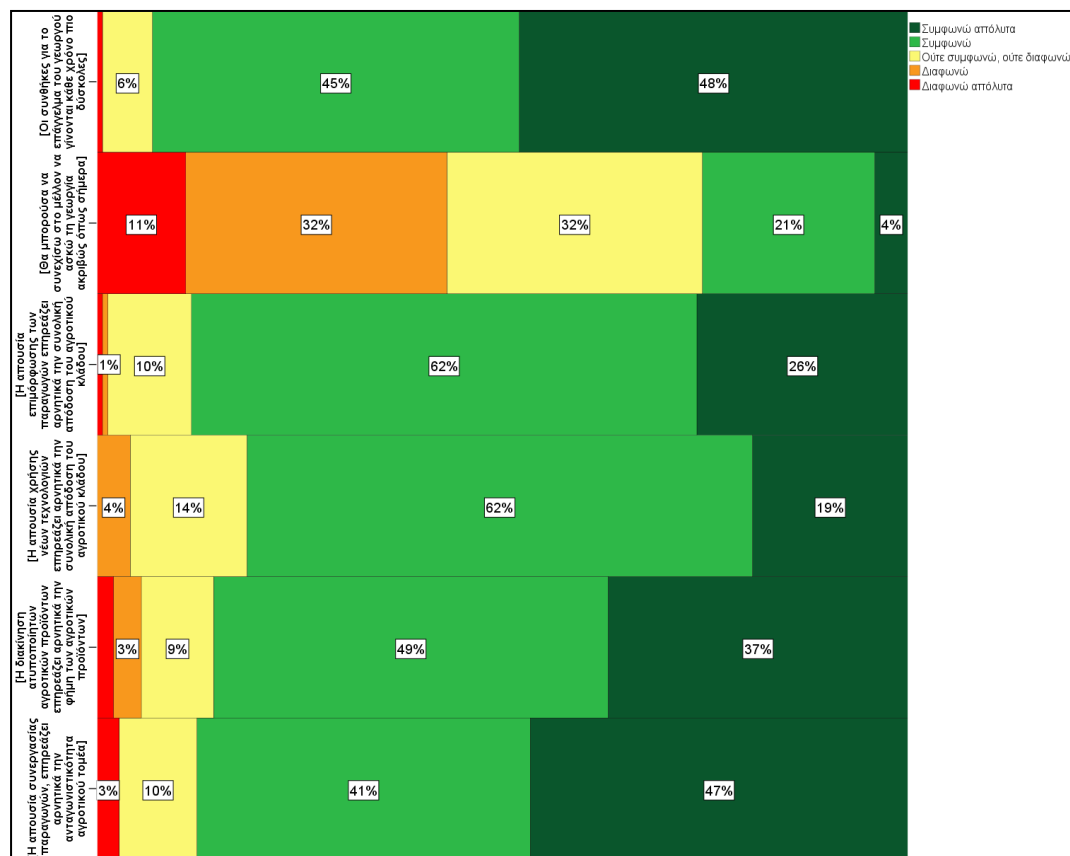

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

χαρακτηρίζονται από τους ερωτηθέντες ο ανταγωνισμός από εισαγόμενα αγροτικά προϊόντα και οι ελλείψεις σε έργα υποδομών όπου χαρακτηρίστηκαν ,συγκεντρωτικά, σαν μεγάλα και πολύ μεγάλα προβλήματα με ποσοστά 75% και 64% αντίστοιχα. Γενικότερα, όλα τα προβλήματα τα οποία κλήθηκαν οι παραγωγοί του δείγματος να αξιολογήσουν χαρακτηρίστηκαν, με συγκεντρωτικά ποσοστά πάνω από 50% από μέτρια έως πολύ μεγάλα προβλήματα. Ωστόσο, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός, ότι μικρός κλήρος ανά καλλιεργητή και η υψηλή εξάρτηση από επιδοτήσεις, χαρακτηρίστηκαν, συγκεντρωτικά, με ποσοστά 20% και 19% αντίστοιχα, σαν καθόλου πρόβλημα ή μικρό πρόβλημα. Φαίνεται ότι δεν γίνεται απόλυτα αντιληπτό, ότι οι μικροί και κατακερματισμένοι αγροτικοί κλήροι, οδηγούν σε μεγαλύτερα λειτουργικά έξοδα και χαμηλότερη παραγωγικότητα και ότι οι επιδοτήσεις σταδιακά στα πλαίσια της κοινής αγροτικής πολιτικής, θα πάψουν να έχουν, κατά κύριο λόγο, την μορφή στήριξης του αγροτικού εισοδήματος και θα προσανατολιστούν στην ενίσχυση της ποιότητας των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων, οπότε και επιβάλλεται η ορθή χρησιμοποίησή τους.

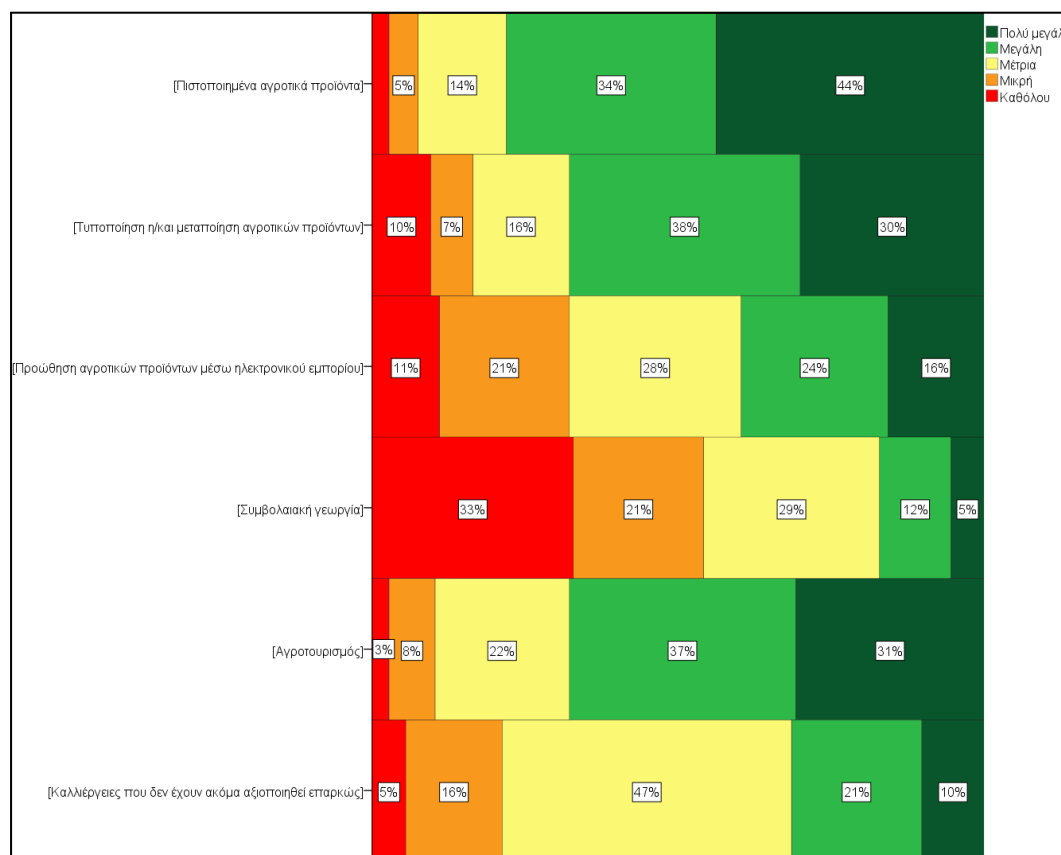
Γράφημα 3.19: Κατανομή δείγματος ως προς την αξιολόγηση της υπάρχουσας κατάστασης

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Στην συνέχεια οι ερωτηθέντες παραγωγοί, κλήθηκαν να αξιολογήσουν έξι προτάσεις που σχετίζονται με την σημερινή εικόνα του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα. Συγκεντρωτικά το 93% του δείγματος συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα, ότι οι συνθήκες για το επάγγελμα του γεωργού γίνονται κάθε χρόνο πιο δύσκολες (γράφημα 3.19). Η οικονομική κρίση που τα τελευταία χρόνια ταλανίζει την χώρα μας έχει επηρεάσει δραματικά και τον αγροτικό πληθυσμό, ο οποίος βλέπει το εισόδημα του να καταρρέει, λόγω των αυξημένων λειτουργικών εξόδων και της συνεχούς αυξανόμενης φορολογίας. Σε μεγάλο ποσοστό, αναγνωρίζεται ότι τόσο η απουσία συνεργασίας μεταξύ των παραγωγών όσο και η απουσία επιμόρφωσης τους επηρεάζουν αρνητικά την συνολική εικόνα του κλάδου, καθώς συγκεντρωτικά με ποσοστό 88% και στις δύο δηλώσεις οι ερωτηθέντες απάντησαν ότι συμφωνούν ή συμφωνούν απόλυτα. Επίσης, σε μεγάλο ποσοστό γίνεται αναγνωρίζεται η ζημία που προκαλεί στην φήμη των αγροτικών προϊόντων η ατυποποίητη διακίνηση τους, καθώς συγκεντρωτικά το 86% απάντησε ότι συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα με την σχετική δήλωση. Η αρνητική επιβάρυνση της απουσίας χρήσεως νέων τεχνολογιών στην συνολική εικόνα του αγροτικού τομέα επίσης αναγνωρίζεται σαν ανασταλτικός παράγοντας αφού συγκεντρωτικά, το 72% απάντησε ότι συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα με την σχετική δήλωση. Τέλος, το 32% των ερωτηθέντων θεωρούν, ότι η γεωργία στο μέλλον δεν θα μπορεί να ασκείται όπως σήμερα, καθώς αυτό είναι το συγκεντρωτικό ποσοστό που απάντησε ότι διαφωνεί απόλυτα ή διαφωνεί στην δήλωση "Θα μπορούσα να συνεχίσω στο μέλλον να ασκώ την γεωργία ακριβώς όπως σήμερα". Ωστόσο, το γεγονός ότι συγκεντρωτικά, το 25% αυτών που ρωτήθηκαν συμφωνούν ή συμφωνούν απόλυτα ότι η γεωργία μπορεί να ασκείται στο μέλλον ακριβώς όπως και σήμερα, φανερώνει τις αντιστάσεις για ανανέωση του επαγγέλματος από την πλευρά των παραγωγών και επιβάλλει την ορθή και ολοκληρωμένη ενημέρωση, ώστε αυτή η αντίληψη να ελαχιστοποιηθεί.

Γράφημα 3.20: Κατανομή δείγματος ως προς την αξιολόγηση των ευκαιριών του αγροτικού τομέα

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

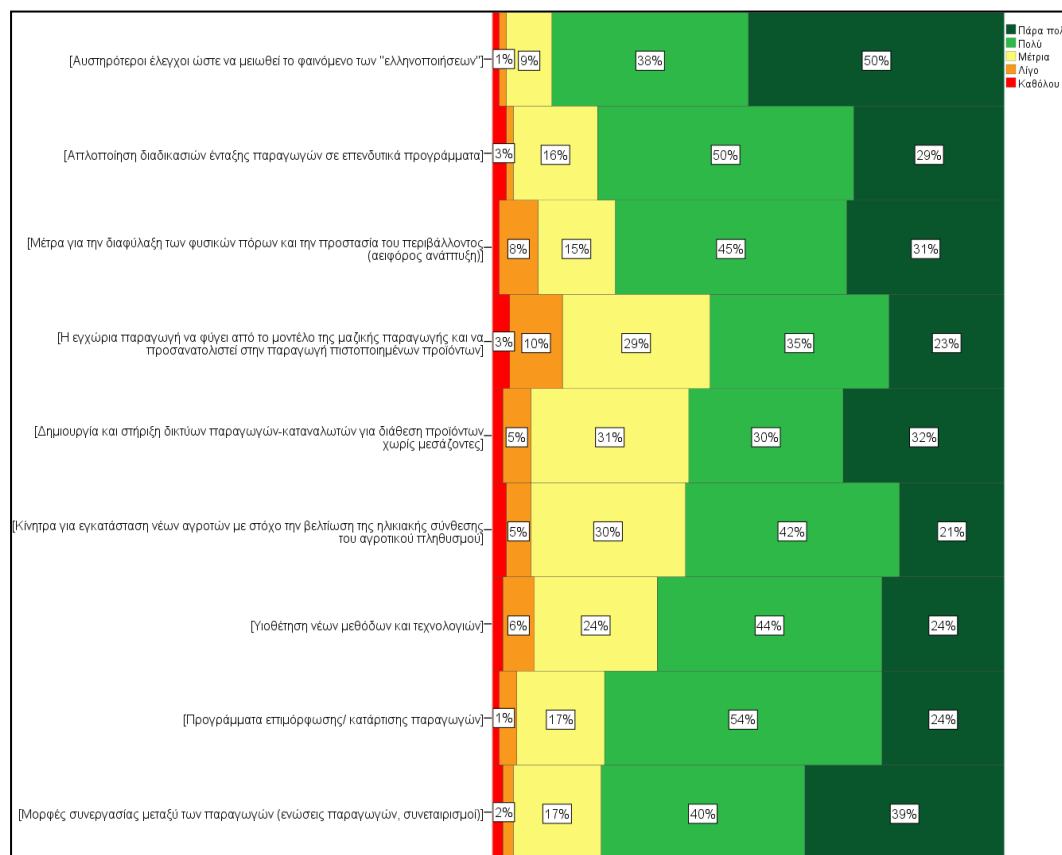
Σχετικά με τις αγροτικές ευκαιρίες, σαν μεγαλύτερη ευκαιρία χαρακτηρίζεται η πιστοποίηση αγροτικών προϊόντων καθώς συγκεντρωτικά, το 78% του δείγματος την θεωρεί μεγάλη ή πολύ μεγάλη ευκαιρία (γράφημα 3.20). Ακολουθεί ο αγροτουρισμός και η τυποποίηση ή/και μεταποίηση αγροτικών προϊόντων, όπου και οι δύο με συγκεντρωτικό ποσοστό 68% χαρακτηρίστηκαν σαν μεγάλες πολύ μεγάλες ευκαιρίες. Μικρότερα συγκεντρωτικά ποσοστά παρουσιάζουν η προώθηση αγροτικών προϊόντων μέσω ηλεκτρονικού εμπορίου και οι καλλιέργειες που δεν έχουν ακόμα αξιοποιηθεί επαρκώς, όπου συγκεντρωτικά χαρακτηρίστηκαν σαν μεγάλες ή πολύ μεγάλες ευκαιρίες με ποσοστά 50% και 31% αντίστοιχα. Σαν μικρότερη ευκαιρία χαρακτηρίστηκε η συμβολαιακή γεωργία καθώς μόνο το 17% την χαρακτηρίζει συγκεντρωτικά σαν μεγάλη ή πολύ μεγάλη ευκαιρία, ενώ συγκεντρωτικά το 54% την θεωρεί καθόλου ή μικρή ευκαιρία. Υπάρχει η αντίληψη ότι η συμβολαιακή γεωργία αποτελεί δέσμευση για τους παραγωγούς, καθώς να μεν τους εξασφαλίζει μια δεδομένη ζήτηση για την παραγωγή τους, αλλά δεν είναι καθόλου ευέλικτη όσον αφορά τις τιμές διάθεσης των προϊόντων. Το γεγονός ότι οι 4 από τις 6 πιθανές αγροτικές ευκαιρίες που ζητήθηκε να αξιολογηθούν από τους παραγωγούς,

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

συγκεντρωτικά χαρακτηρίστηκαν με ποσοστά πάνω από 50% σαν μεγάλες ή πολύ μεγάλες ευκαιρίες φανερώνει την τάση των ερωτηθέντων αγροτών για αναζήτηση νέων διεξόδων σχετικά με την δραστηριοποίηση τους στον αγροτικό τομέα.

Γράφημα 3.21: Κατανομή δείγματος ως προς την αξιολόγηση δράσεων για την βελτίωση του αγροτικού τομέα

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Από τους ερωτηθέντες ζητήθηκε να χαρακτηρίσουν εννέα πιθανές ενέργειες και κατά πόσο η εφαρμογή αυτών θα μπορούσε να συμβάλει στην βελτίωση του αγροτικού κλάδου. Το αξιοσημείωτο είναι, ότι για όλες οι δράσεις, θεωρήθηκε ότι η πιθανή εφαρμογή τους μπορεί να οδηγήσει από πολύ έως πάρα πολύ στην βελτίωση του κλάδου σε συγκεντρωτικό ποσοστό πάνω από 50%. (γράφημα 3.21). Σύμφωνα με τις απαντήσεις, τα περισσότερα θετικά οφέλη θα προκύψουν από την υλοποίηση αυστηρότερων ελέγχων σχετικά με το φαινόμενο των "ελληνοποιήσεων", τα προγράμματα επιμόρφωσης/ κατάρτισης παραγωγών και τις μορφές συνεργασίας μεταξύ των παραγωγών, καθώς τα συγκεντρωτικά ποσοστά που θεωρούν ότι η εφαρμογή αυτών των δράσεων θα ωφελήσει από πολύ έως πάρα πολύ την βελτίωση του αγροτικού κλάδου είναι 88%, 78% και 79% αντίστοιχα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης το γεγονός ότι συγκεντρωτικά το 76% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η αειφόρος ανάπτυξη μπορεί να συμβάλει θετικά στην βελτίωση του κλάδου από πολύ

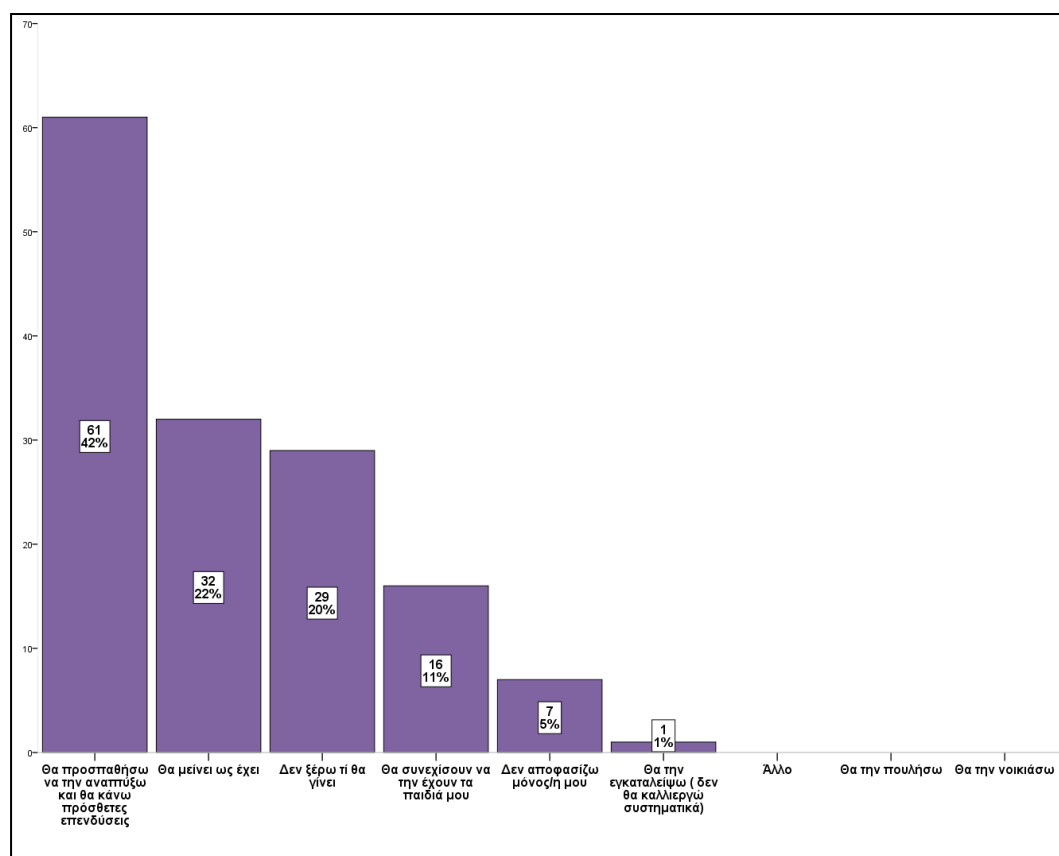
Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

έως πάρα πολύ. Ο αγροτικός πληθυσμός αντιλαμβάνεται την φύση σαν κληρονομιά και καταλαβαίνει ότι μόνο μέσω της προστασίας της μπορεί να υπάρξει μια σταθερή συνέχεια τόσο στην γεωργία όσο και γενικότερα στη ζωή.

Το γεγονός ότι όλες οι πιθανές ενέργειες, χαρακτηρίστηκαν συγκεντρωτικά από μέτρια έως πάρα πολύ ικανές για την βελτίωση της γεωργίας υποδηλώνει ότι οι ερωτηθέντες παραγωγοί θεωρούν ότι κλάδος τους μπορεί να βελτιωθεί αν γίνουν οι απαραίτητες ενέργειες.

Γράφημα 3.22: Κατανομή δείγματος ως προς τα μελλοντικά σχέδια

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Στην ερώτηση για το ποια είναι για την επόμενη πενταετία σχέδια σχετικά με την αγροτική εκμετάλλευσή τους, το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (42%) απάντησε ότι θα προσπαθήσει να την αναπτύξει και να κάνει πρόσθετες επενδύσεις (γράφημα 3.22). Το 32% απάντησε ότι η αγροτική εκμετάλλευσή κατά την επόμενη πενταετία θα μείνει ως έχει, ενώ ένας στους 5 (ποσοστό 20%) απάντησε ότι δεν ξέρει τι θα γίνει. Μικρό είναι το ποσοστό αυτών που μέσα στην επόμενη πενταετία θα δώσουν την αγροτική εκμετάλλευσή τους στα παιδιά τους (ποσοστό 11%) και ακόμα μικρότερο το ποσοστό αυτών που απάντησε ότι δεν αποφασίζει μόνος του (5%).

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Αξιοσημείωτο είναι ότι μόνο ένα άτομο απάντησε ότι θα εγκαταλείψει την αγροτική του εκμετάλλευση, με την έννοια ότι θα πάψει να καλλιεργεί συστηματικά, ενώ κανένας δεν απάντησε ότι θα την πουλήσει ή θα την νοικιάσει. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν, μπορεί να γίνει η διαπίστωση ότι σε ελάχιστες περιπτώσεις η αγροτική εκμετάλλευση περνάει σε χέρια εκτός οικογένειας καθώς τις περισσότερες φορές θεωρείται κληρονομικό στοιχείο που πέρα από την όποια οικονομική σημασία έχει και μεγάλη συναισθηματική αξία. Επίσης, συνδυαστικά και με το γεγονός ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος συγκεντρώνεται στις ηλικίες 31 έως 45, φαίνεται ότι από την πλευρά των αγροτών υπάρχει η διάθεση για ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τους.

3.4.2 Παραγοντική ανάλυση

Προκειμένου να μειωθούν οι διαστάσεις του προβλήματος (λιγότερες μεταβλητές) και για να διερευνηθούν σχέσεις μεταξύ των αντιλήψεων που έχουν οι ερωτώμενοι σχετικά με εικόνα που παρουσιάζει σήμερα ο αγροτικός κλάδος όπως επίσης και σχετικά με τις ευκαιρίες που εμφανίζονται και τις δράσεις που χρειάζονται ώστε η εικόνα του αγροτικού χώρου να βελτιωθεί εφαρμόστηκε παραγοντική ανάλυση (factor analysis). Για την παραγοντική ανάλυση χρησιμοποιήθηκαν οι 30 μεταβλητές του ερωτηματολογίου που αφορούν στα προβλήματα και τις προοπτικές του αγροτικού κλάδου.

Για την ολοκλήρωση της παραγοντικής ανάλυσης και τον έλεγχο των αποτελεσμάτων, ακολουθήθηκε συγκεκριμένη διαδικασία και εξετάστηκαν οι κατάλληλοι δείκτες. Ειδικότερα:

- Για την εξαγωγή των παραγόντων εφαρμόστηκε η μέθοδος της ανάλυσης βασικών συνιστωσών (Principal Component Analysis) με περιστροφή *promax*.
- Για τον έλεγχο της συνολικής δειγματικής καταλληλότητας χρησιμοποιήθηκε το μέτρο K.M.O. (Kaiser- Mayer- Olkin), το οποίο είναι το πλέον δημοφιλές διαγνωστικό μέτρο. Οι τιμές του κυμαίνονται από 0 έως 1 και απορρίπτονται οι μεταβλητές των οποίων οι τιμές είναι μικρότερες του 0,5.
- Για περαιτέρω και πληρέστερη εξέταση της καταλληλότητας των δεδομένων για παραγοντική ανάλυση, έγινε ο έλεγχος σφαιρικότητας του Bartlett (Bartlett' s Test of Sphericity). Ο έλεγχος αυτός εξετάζει

την ύπαρξη συσχετίσεων μεταξύ των μεταβλητών και στην ουσία παρέχει τη στατιστική πιθανότητα, ο πίνακας συσχετίσεων να περιέχει σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ, τουλάχιστον, κάποιων μεταβλητών. Γίνεται με τη χρήση της X^2 κατανομής, ενώ η p -τιμή ελέγχου εξαρτάται από το επιθυμητό επίπεδο σημαντικότητας, το οποίο συνήθως είναι μικρότερο του 5%.

- Για τον έλεγχο της καταλληλότητας της κάθε μεταβλητής ξεχωριστά, εξετάστηκαν οι δείκτες M.S.A. οι οποίοι πρέπει να είναι μεγαλύτεροι του 0.5.
- Για τον προσδιορισμό του αριθμού των παραγόντων χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο της ιδιοτιμής (Eigenvalue), σύμφωνα με το οποίο επιλέγονται μόνο οι παράγοντες των οποίων η τιμή υπερβαίνει το 1.
- Αποκλείστηκε η δημιουργία παραγόντων με λιγότερες από τρεις μεταβλητές.
- Για τον έλεγχο της αξιοπιστίας της κάθε παραγοντικής δομής που προέκυψε, υπολογίστηκε ο δείκτης Cronbach 's Alpha. Η έννοια της αξιοπιστίας αναφέρεται στην έκταση, κατά την οποία ένα σύνολο μεταβλητών είναι συνεπές, σε αυτό που σκοπεύει να μετρήσει. Τιμές μεγαλύτερες του 0,6, για μικρά σύνολα μεταβλητών, θεωρούνται ανεκτές.

Η παραγοντική ανάλυση έδειξε ότι υπάρχουν σαφείς λανθάνουσες δομές σχετικά με την αντίληψη που έχει ο αγροτικός πληθυσμός για την τωρινή κατάσταση του αγροτικού τομέα και των δράσεων που απαιτούνται ώστε αυτός να βελτιωθεί. Συγκεκριμένα, από τις 30 ερωτήσεις που αρχικά συμμετείχαν στην παραγοντική ανάλυση και με την διαδικασία που περιγράφηκε παραπάνω οι 19 από αυτές οδήγησαν στην δημιουργία τεσσάρων παραγόντων με πλήθος μεταβλητών από 4 έως 6 (πίνακας 3.2). Οι τέσσερις παράγοντες που εξήχθησαν με την παραπάνω μέθοδο και με ιδιοτιμές (eigenvalues) μεγαλύτερες της μονάδας ερμηνεύουν το 55.422% της συνολικής διακύμανσης ($KMO=0.748$, Bartlett' s Test of Sphericity = 916.482, $p<0.001$) (πίνακας 3.3).

Πίνακας 3.2: Παράγοντες παραγοντικής ανάλυσης

A/A	ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ	ΠΛΗΘΟΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ (ΕΡΩΤΗΜΑΤΩΝ)	ΙΔΙΟΤΙΜΗ	%ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΗΣ
1	Δράσεις Ανανέωσης Του Αγροτικού Τομέα	4	3,997	21,039
2	Δυσκολίες του Αγροτικού Τομέα	6	2,970	15,632
3	Αγροτικές Ευκαιρίες	5	2,379	12,523
4	Δράσεις Ενίσχυσης του Αγροτικού Τομέα	4	1,183	6,229

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Πίνακας 3.3: Καταλληλότητα παραγοντικής ανάλυσης και συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.748
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	916.483
	df	171
	Sig.	.000

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Ο πρώτος παράγοντας, σχετίζεται με δράσεις των οποίων η υλοποίηση θα μπορούσε να οδηγήσει στην ανανέωση της εικόνας του αγροτικού τομέα γι' αυτό και ονομάστηκε "Δράσεις Ανανέωσης του Αγροτικού Τομέα" και αποτελείται από τις μεταβλητές "Πώς, κατά την γνώμη σας, οι παρακάτω ενέργειες μπορούν να συμβάλουν στην βελτίωση του αγροτικού κλάδου; [Υιοθέτηση νέων μεθόδων και τεχνολογιών]" που φορτίζει με 0.841, "Πώς, κατά την γνώμη σας, οι παρακάτω ενέργειες μπορούν να συμβάλουν στην βελτίωση του αγροτικού κλάδου; [Προγράμματα επιμόρφωσης/ κατάρτισης παραγωγών]" με παραγοντική επιβάρυνση 0.816 "Πώς, κατά την γνώμη σας, οι παρακάτω ενέργειες μπορούν να συμβάλουν στην βελτίωση του αγροτικού κλάδου; [Κίνητρα για εγκατάσταση νέων αγροτών με στόχο την βελτίωση της ηλικιακής σύνθεσης του αγροτικού πληθυσμού]" που φορτίζει με 0.679, και την μεταβλητή "Πώς, κατά την γνώμη σας, οι παρακάτω ενέργειες μπορούν να συμβάλουν στην βελτίωση του αγροτικού κλάδου; [Δημιουργία και στήριξη δικτύων παραγωγών-καταναλωτών για διάθεση προϊόντων χωρίς μεσάζοντες]" με παραγοντική επιβάρυνση 0.703. Ο βαθμός αξιοπιστίας της παραγοντικής δομής είναι 0.816 (πίνακας 3.4).

Πίνακας 3.4: Πρώτος παράγοντας παραγοντικής ανάλυσης

Παραγοντική ανάλυση: Πρώτος Παράγοντας			
Δράσεις Ανανέωσης Αγροτικού Τομέα	Προσδιοριστικές μεταβλητές	Φορτίσεις	
	Πώς, κατά την γνώμη σας, οι παρακάτω ενέργειες μπορούν να συμβάλουν στην βελτίωση του αγροτικού κλάδου; [Υιοθέτηση νέων μεθόδων και		0,841
	Πώς, κατά την γνώμη σας, οι παρακάτω ενέργειες μπορούν να συμβάλουν στην βελτίωση του αγροτικού κλάδου; [Προγράμματα επιμόρφωσης/		0,816
	Πώς, κατά την γνώμη σας, οι παρακάτω ενέργειες μπορούν να συμβάλουν στην βελτίωση του αγροτικού κλάδου; [Κίνητρα για εγκατάσταση νέων αγροτών με στόχο την βελτίωση της ηλικιακής σύνθεσης του αγροτικού πληθυσμού]		0,679
	Πώς, κατά την γνώμη σας, οι παρακάτω ενέργειες μπορούν να συμβάλουν στην βελτίωση του αγροτικού κλάδου; [Δημιουργία και στήριξη δικτύων παραγωγών-καταναλωτών για διάθεση προϊόντων		0,560
Cronbach Alpha = 0.816			
* φορτίσεις σημαντικές σε επίπεδο $p < 0,05$			

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Ο δεύτερος παράγοντας (πίνακας 3.5) σχετίζεται με τα προβλήματα του αγροτικού τομέα ονομάστηκε "Δυσκολίες Του Αγροτικού Τομέα" και αποτελείται από τις μεταβλητές "Ποια είναι κατά την γνώμη σας, τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο αγροτικός κλάδος; [Δυσκολία εύρεσης χρηματοδότησης]" με παραγοντική επιβάρυνση 0.780, "Ποια είναι κατά την γνώμη σας, τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο αγροτικός κλάδος; [Απουσία συμβουλευτικής στήριξης]" που φορτίζει με 0.777, "Ποια είναι κατά την γνώμη σας, τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο αγροτικός κλάδος; [Ελλείψεις σε έργα υποδομών]" με παραγοντική επιβάρυνση 0.677, "Ποια είναι κατά την γνώμη σας, τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο αγροτικός κλάδος; [Ανταγωνισμός από εισαγόμενα προϊόντα]" που φορτίζει με 0.664, "Ποια είναι κατά την γνώμη σας, τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο αγροτικός κλάδος; [Υψηλή εξάρτηση από επιδοτήσεις]" που φορτίζει με 0.661 και "Ποια είναι κατά την γνώμη σας, τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο αγροτικός κλάδος; [Υψηλή φορολογία]" που φορτίζει με 0,568 και την μεταβλητή. Ο βαθμός αξιοπιστίας της παραγοντικής δομής είναι 0.780.

Πίνακας 3.5: Δεύτερος παράγοντας παραγοντικής ανάλυσης

Παραγοντική ανάλυση: Δεύτερος Παράγοντας			
Δυσκολίες Αγροτικού Τομέα	Προσδιοριστικές μεταβλητές	Φορτίσεις	
	Ποια είναι κατά την γνώμη σας, τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο αγροτικός κλάδος; [Δυσκολία εύρεσης χρηματοδότησης]		0,780
	Ποια είναι κατά την γνώμη σας, τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο αγροτικός κλάδος; [Απουσία συμβουλευτικής στήριξης]		0,777
	Ποια είναι κατά την γνώμη σας, τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο αγροτικός κλάδος; [Ελλείψεις σε έργα υποδομών]		0,677
	Ποια είναι κατά την γνώμη σας, τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο αγροτικός κλάδος; [Ανταγωνισμός από εισαγόμενα προϊόντα]		0,664
	Ποια είναι κατά την γνώμη σας, τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο αγροτικός κλάδος; [Υψηλή εξάρτηση από επιδοτήσεις]		0,661
	Ποια είναι κατά την γνώμη σας, τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο αγροτικός κλάδος; [Υψηλή φορολογία]		0,568
	Cronbach Alpha = 0.780		
* φορτίσεις σημαντικές σε επίπεδο $p < 0,05$			

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Ο τρίτος παράγοντας σχετίζεται με τις αγροτικές ευκαιρίες, ονομάστηκε "Αγροτικές Ευκαιρίες" και αποτελείται από τις μεταβλητές "Τί από τα παρακάτω αποτελούν, κατά την γνώμη σας, ευκαιρίες στον αγροτικό κλάδο; [Τυποποίηση η/και μεταποίηση αγροτικών προϊόντων]" με παραγοντική επιβάρυνση 0.793, "Τί από τα παρακάτω αποτελούν, κατά την γνώμη σας, ευκαιρίες στον αγροτικό κλάδο; [Προώθηση αγροτικών προϊόντων μέσω ηλεκτρονικού εμπορίου]" που φορτίζει με 0.776, "Τί από τα παρακάτω αποτελούν, κατά την γνώμη σας, ευκαιρίες στον αγροτικό κλάδο; [Πιστοποιημένα αγροτικά προϊόντα]" με παραγοντική επιβάρυνση 0.752, "Τί από τα παρακάτω αποτελούν, κατά την γνώμη σας, ευκαιρίες στον αγροτικό κλάδο; [Συμβολαιακή γεωργία]" που φορτίζει με 0.584 και την μεταβλητή "Τί από τα παρακάτω αποτελούν, κατά την γνώμη σας, ευκαιρίες στον αγροτικό κλάδο; [Αγροτουρισμός]" που φορτίζει με 0.424. Ο βαθμός αξιοπιστίας της παραγοντικής δομής είναι 0.710 (πίνακας 3.6)

Πίνακας 3.6: Τρίτος παράγοντας παραγοντικής ανάλυσης

Παραγοντική ανάλυση: Τρίτος Παράγοντας		
	Προσδιοριστικές μεταβλητές	Φορτίσεις
Αγροτικές Ευκαιρίες	Τί από τα παρακάτω αποτελούν, κατά την γνώμη σας, ευκαιρίες στον αγροτικό κλάδο; [Τυποποίηση η/και μεταποίηση αγροτικών προϊόντων]	0,793
	Τί από τα παρακάτω αποτελούν, κατά την γνώμη σας, ευκαιρίες στον αγροτικό κλάδο; [Πρώθηση αγροτικών προϊόντων μέσω ηλεκτρονικού εμπορίου]	0,776
	Τί από τα παρακάτω αποτελούν, κατά την γνώμη σας, ευκαιρίες στον αγροτικό κλάδο; [Πιστοποιημένα αγροτικά προϊόντα]	0,752
	Τί από τα παρακάτω αποτελούν, κατά την γνώμη σας, ευκαιρίες στον αγροτικό κλάδο; [Συμβολαιακή γεωργία]	0,584
	Τί από τα παρακάτω αποτελούν, κατά την γνώμη σας, ευκαιρίες στον αγροτικό κλάδο; [Αγροτουρισμός]	0,424
Cronbach Alpha = 0.710		
* φορτίσεις σημαντικές σε επίπεδο $p < 0,05$		

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Τέλος, ο τέταρτος παράγοντας σχετίζεται με δράσεις των οποίων η υλοποίηση θα μπορούσε να ενισχύσει τον αγροτικό τομέα, ονομάστηκε σχετίζεται με τις "Δράσεις Ενίσχυσης του Αγροτικού Τομέα" και αποτελείται από τις μεταβλητές "Πώς, κατά την γνώμη σας, οι παρακάτω ενέργειες μπορούν να συμβάλουν στην βελτίωση του αγροτικού κλάδου; [Απλοποίηση διαδικασιών ένταξης παραγωγών σε επενδυτικά προγράμματα]" που φορτίζει με 0.743, "Πώς, κατά την γνώμη σας, οι παρακάτω ενέργειες μπορούν να συμβάλουν στην βελτίωση του αγροτικού κλάδου; [Αυστηρότεροι έλεγχοι ώστε να μειωθεί το φαινόμενο των "ελληνοποιήσεων"]" που φορτίζει με 0.703, "Πώς, κατά την γνώμη σας, οι παρακάτω ενέργειες μπορούν να συμβάλουν στην βελτίωση του αγροτικού κλάδου; [Μέτρα για την διαφύλαξη των φυσικών πόρων και την προστασία του περιβάλλοντος (αειφόρος ανάπτυξη)]" που φορτίζει με 0.472 και την μεταβλητή "Πώς, κατά την γνώμη σας, οι παρακάτω ενέργειες μπορούν να συμβάλουν στην βελτίωση του αγροτικού κλάδου; [Η εγχώρια παραγωγή να φύγει από το μοντέλο της μαζικής παραγωγής και να προσανατολιστεί στην παραγωγή πιστοποιημένων προϊόντων]" που φορτίζει με 0.460. Ο βαθμός αξιοπιστίας της παραγοντικής δομής είναι 0.740 (πίνακας 3.7).

Πίνακας 3.7: Τέταρτος παράγοντας παραγοντικής ανάλυσης

Παραγοντική ανάλυση: Τέταρτος Παράγοντας		
	Προσδιοριστικές μεταβλητές	Φορτίσεις
Δράσεις Ενίσχυσης Αγροτικού Τομέα	Πώς, κατά την γνώμη σας, οι παρακάτω ενέργειες μπορούν να συμβάλουν στην βελτίωση του αγροτικού κλάδου; [Απλοποίηση διαδικασιών ένταξης παραγωγών σε επενδυτικά προγράμματα]	0,743
	Πώς, κατά την γνώμη σας, οι παρακάτω ενέργειες μπορούν να συμβάλουν στην βελτίωση του αγροτικού κλάδου; [Αυστηρότεροι έλεγχοι ώστε να μειωθεί το φαινόμενο των "ελληνοποιήσεων"]	0,703
	Πώς, κατά την γνώμη σας, οι παρακάτω ενέργειες μπορούν να συμβάλουν στην βελτίωση του αγροτικού κλάδου; [Μέτρα για την διαφύλαξη των φυσικών πόρων και την προστασία του περιβάλλοντος (αειφόρος ανάπτυξη)]	0,472
	Πώς, κατά την γνώμη σας, οι παρακάτω ενέργειες μπορούν να συμβάλουν στην βελτίωση του αγροτικού κλάδου; [Η εγχώρια παραγωγή να φύγει από το μοντέλο της μαζικής παραγωγής και να προσανατολιστεί στην παραγωγή πιστοποιημένων προϊόντων]	0,460
Cronbach Alpha = 0.740		
* φορτίσεις σημαντικές σε επίπεδο $p < 0,05$		

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Οι τέσσερις παράγοντες που προέκυψαν από την παραγοντική ανάλυση θα χρησιμοποιηθούν στον έλεγχο των στατιστικών υποθέσεων και στην ανάλυση των ερευνητικών υποθέσεων που έχει θέσει η παρούσα εργασία. Οι παραγοντικές τιμές των νέων μεταβλητών, υπολογίστηκαν με την μέθοδο της παλινδρόμησης.

3.4.3 Στατιστικοί έλεγχοι

Στην παρούσα ενότητα θα γίνει διερεύνηση της ανεξαρτησίας ή εξάρτησης διαφόρων χαρακτηριστικών των ερωτηθέντων. Θα χρησιμοποιηθούν μη παραμετρικοί στατιστικοί έλεγχοι οι οποίοι δεν απαιτούν την κανονικότητα των δειγμάτων. Ανάλογα με την μορφή των υπό εξέταση μεταβλητών γίνεται επιλογή του κατάλληλου ελέγχου. Σε κάθε περίπτωση, ορίζεται η μηδενική υπόθεση και ελέγχεται η στατιστική σημαντικότητα της (p -value) σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας α (όπου το α μπορεί να πάρει τιμές 0.01, 0.05 και 0.1). Αν p -value $< \alpha$ το αποτέλεσμα

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

είναι στατιστικά σημαντικό και η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται ενώ αν ισχύει $p\text{-value} \geq \alpha$ τότε το αποτέλεσμα δεν είναι στατιστικά σημαντικό και η μηδενική υπόθεση δεν απορρίπτεται.

Οι στατιστικές υποθέσεις που θα εξεταστούν παρακάτω αφορούν μεταβλητές που δεν συμμετέχουν στον έλεγχο των ερευνητικών υποθέσεων και η εξέταση τους αποσκοπεί στην καλύτερη κατανόηση των χαρακτηριστικών του δείγματος και των αντιλήψεων του για τον αγροτικό τομέα.

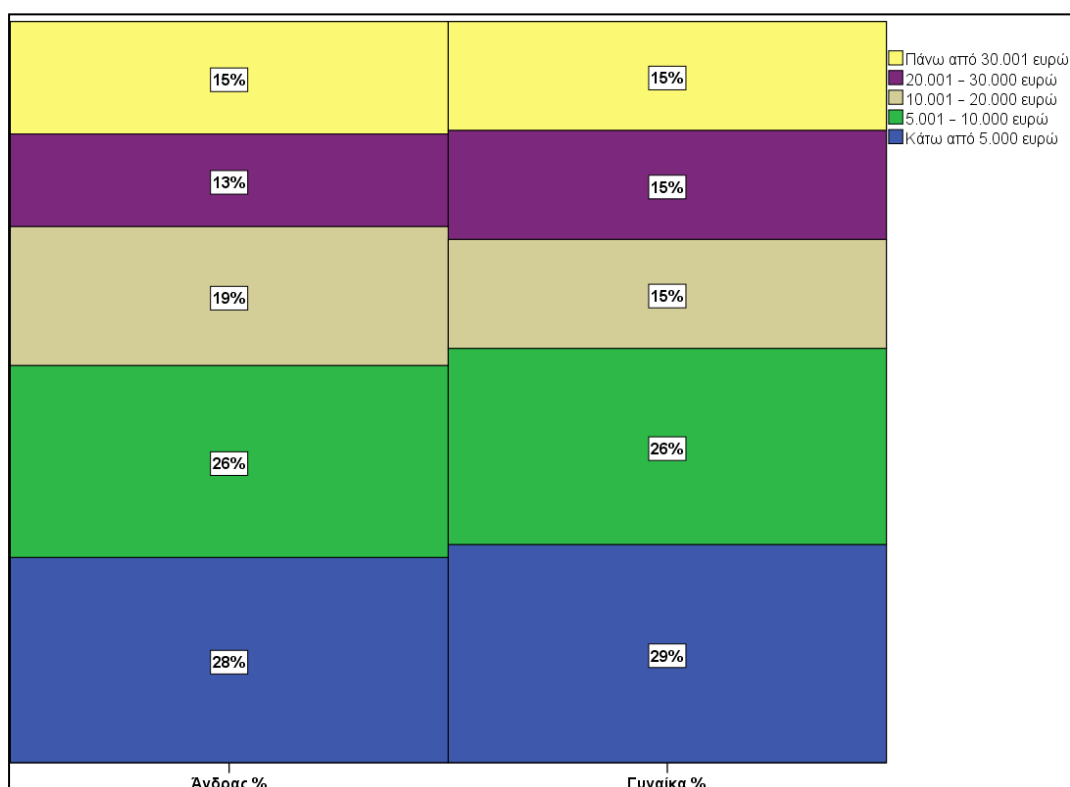
- **Στατιστικές υποθέσεις με το φύλο**

Πίνακας 3.8: Σχέση φύλου με αγροτικό εισόδημα

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	.372	4	.985
Likelihood Ratio	.380	4	.984
Linear-by-Linear Association	.010	1	.919
N of Valid Cases	146		

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Γράφημα 3.23: Σχέση φύλου με αγροτικό εισόδημα

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

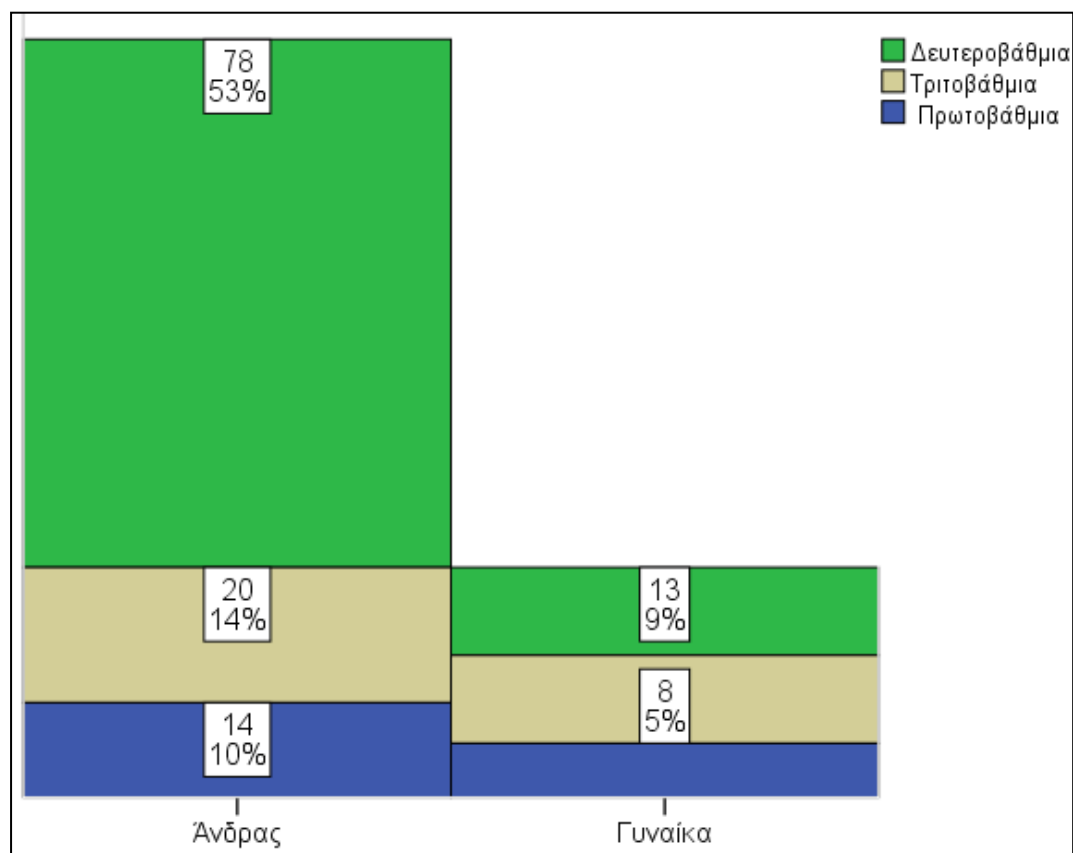
Εξετάστηκε η υπόθεση "Το προερχόμενο από γεωργικές ασχολίες εισόδημα είναι ανεξάρτητο από το φύλο". Για την εξέταση της υπόθεσης χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος χ^2 ο οποίος έδειξε ότι σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, η συσχέτιση των δύο μεταβλητών δεν είναι στατιστικά σημαντική ($\chi^2 = 0.372$, $p = 0.985 > 0.05$) (πίνακας 3.8), δηλαδή το προερχόμενο από αγροτικές ασχολίες εισόδημα είναι ανεξάρτητο από το φύλο. Το αναμενόμενο θα ήταν να υπάρχει εξάρτηση του εισοδήματος από το φύλο, αλλά σύμφωνα με την στατιστική ανάλυση αυτό δεν ισχύει. Από τους 112 άνδρες του δείγματος το 28% δηλώνει ότι έχει εισόδημα προερχόμενο από αγροτικές δραστηριότητες κάτω από 5.000€, το 26% από 5.001€ έως 10.000€, το 19% από 10.001€ έως 20.000€, το 13% από 20.001€ έως 30.000€ και το 15% πάνω από 30.001€. Τα αντίστοιχα ποσοστά των γυναικών δεν έχουν μεγάλες διαφορές. Από τις 34 γυναίκες του δείγματος, το 29% δηλώνει ότι έχει εισόδημα προερχόμενο από αγροτικές δραστηριότητες κάτω από 5.000€, το 26% από 5.001€ έως 10.000€, το 15% από 10.001€ έως 20.000€, το 15% από 20.001€ έως 30.000€ και το 15% πάνω από 30.001€ (γράφημα 3.23).

Πίνακας 3.9: Σχέση φύλου με μορφωτικό επίπεδο

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11.025 ^a	2	.004
Likelihood Ratio	10.743	2	.005
Linear-by-Linear Association	.610	1	.435
N of Valid Cases	146		

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Γράφημα 3.24: Σχέση φύλου με μορφωτικό επίπεδο

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Εξετάστηκε η υπόθεση "Το φύλο είναι ανεξάρτητο από το από το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων". Για την εξέταση της υπόθεσης χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος χ^2 ο οποίος έδειξε ότι σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, η συσχέτιση των δύο μεταβλητών είναι στατιστικά σημαντική ($\chi^2 = 11.025$, $p = 0.004 < 0.05$) (πίνακας 3.9), δηλαδή το μορφωτικό επίπεδο του δείγματος εξαρτάται από το φύλο. Μόνο το 9% από τις ερωτηθέντες γυναίκες έχουν τριτοβάθμια εκπαίδευση (γράφημα 3.24). Στην ελληνική επαρχία, υπάρχει ακόμα το στρεβλό στερεότυπο που θέλει τις γυναίκες να μην προχωρούν τις σπουδές τους, αλλά να ασχολούνται περισσότερο με την δημιουργία οικογένειας.

Athens MBA

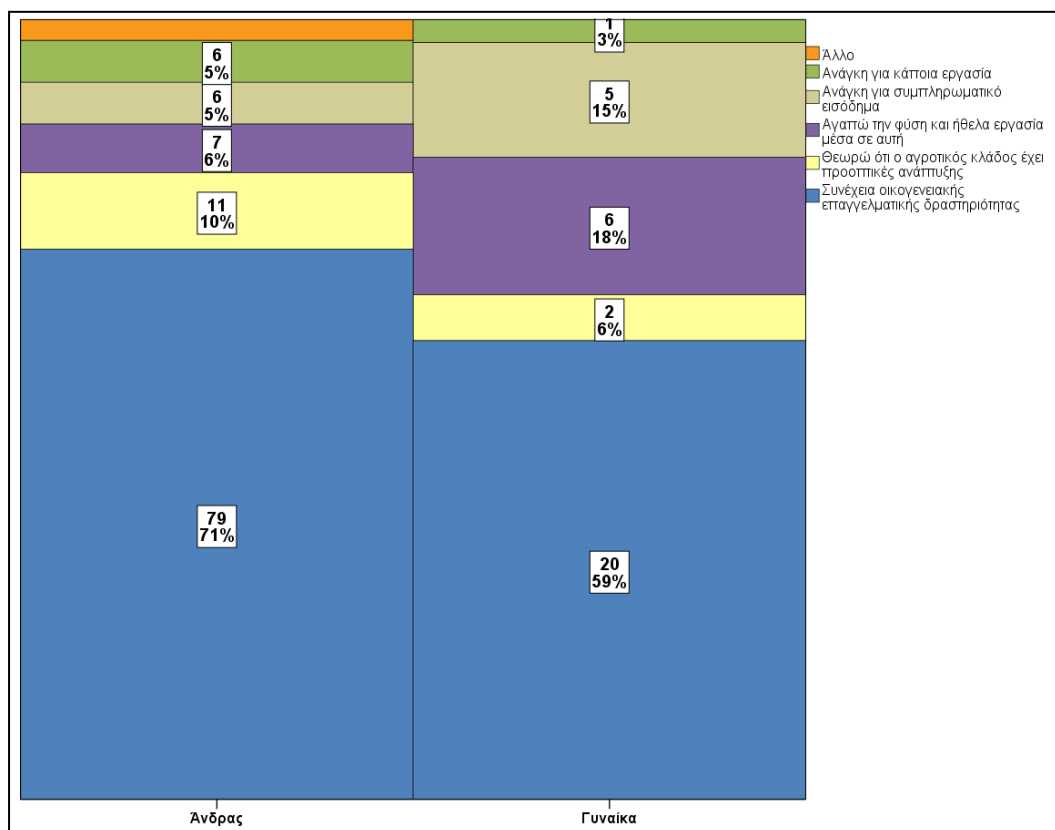
Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Πίνακας 3.10: Σχέση φύλου με λόγο ενασχόλησης με τον αγροτικό τομέα

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9.041	5	.107
Likelihood Ratio	8.838	5	.116
Linear-by-Linear Association	.527	1	.468
N of Valid Cases	146		

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Γράφημα 3.25: Σχέση φύλου με λόγο ενασχόλησης με τον αγροτικό τομέα

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Εξετάστηκε η υπόθεση "Το φύλο δεν επιδρά στον λόγο για τον οποίο οι ερωτηθέντες ασχολήθηκαν με τον αγροτικό τομέα". Για την εξέταση της υπόθεσης χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος χ^2 το αποτέλεσμα του οποίου έδειξε ότι σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5% η συσχέτιση των δύο μεταβλητών δεν είναι στατιστικά σημαντική, δηλαδή ο λόγος ενασχόλησης με τον αγροτικό τομέα δεν εξαρτάται από το φύλο ($\chi^2 = 9.041$, $p = 0.107 > 0.05$) (πίνακας 3.10) . Από τις 34

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

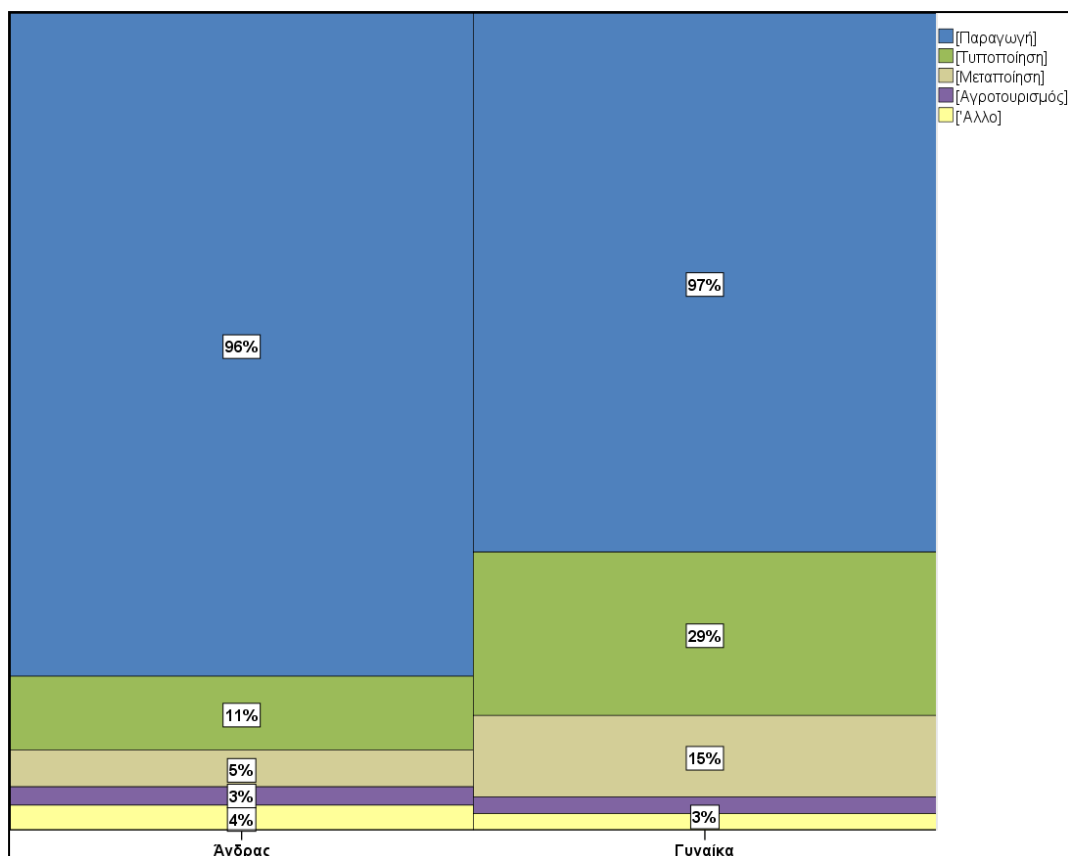
γυναίκες του δείγματος το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών (59%) απάντησε ότι ο λόγος που ασχολήθηκε με τον αγροτικό τομέα είναι η συνέχεια οικογενειακής επαγγελματικής δραστηριότητας. Την ίδια απάντηση έδωσε και το μεγαλύτερο ποσοστό των ανδρών (ποσοστό 71% σε πλήθος 112 ανδρών) (γράφημα 3.25). Στις αγροτικές περιοχές της Ελλάδας γενικότερα, και περισσότερο έντονα στην Κρήτη, υπάρχουν ισχυροί συναισθηματικοί δεσμοί με την οικογενειακή γη, και ανεξάρτητα από το θα υπάρξει συνέχεια ή όχι της αγροτικής εκμετάλλευσης σε επαγγελματικό επίπεδο, είναι πολύ λίγες οι περιπτώσεις που αυτή εγκαταλείπεται εντελώς .

Πίνακας 3.11: Σχέση φύλου με μορφή αγροτικής δραστηριότητας

Pearson Chi-Square Tests		
		Ποιο είναι το φύλο σας;
Δραστηριοποίηση	Chi-square	10.466
	df	5
	Sig.	.063

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Γράφημα 3.26: Σχέση φύλου με μορφή αγροτικής δραστηριότητας

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

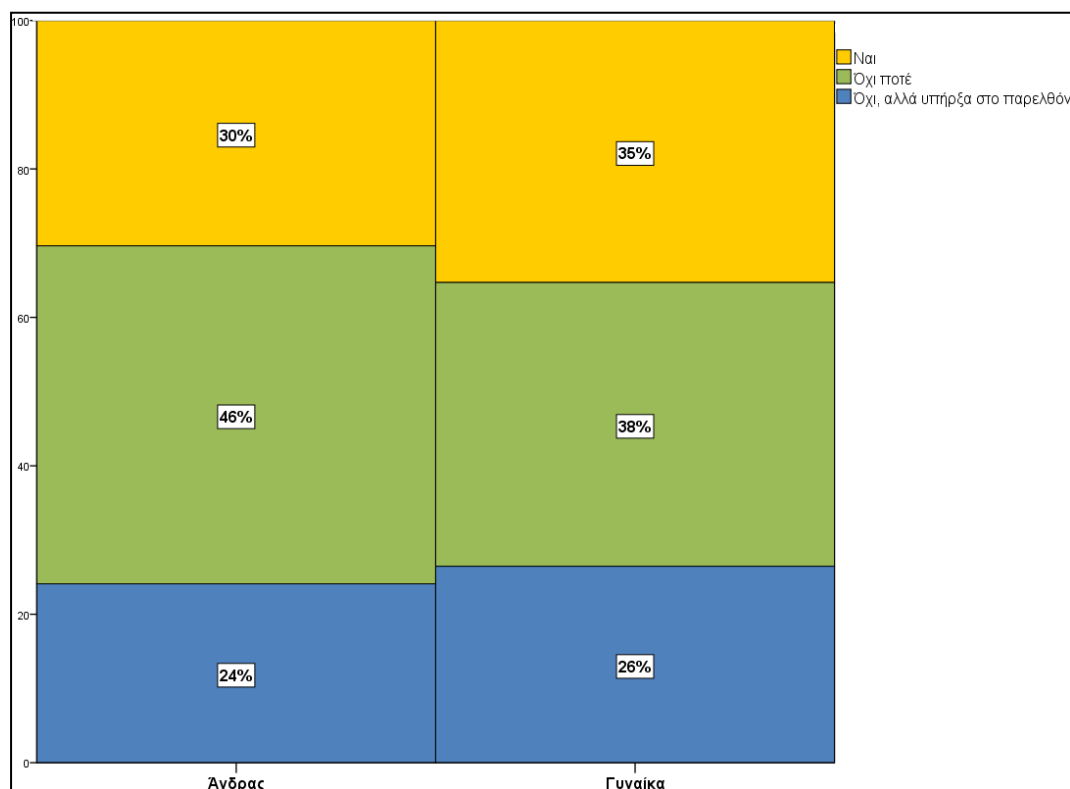
Εξετάστηκε η υπόθεση: "Το φύλο δεν επιδρά στην μορφή της αγροτικής δραστηριοποίησης". Για την εξέταση της υπόθεσης χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος χ^2 ο οποίος έδειξε ότι για τιμή σημαντικότητας $p = 0.05$, η συσχέτιση των δύο μεταβλητών δεν είναι στατιστικά σημαντική ($\chi^2 = 10.466$, $p = 0.063 > 0.05$) (πίνακας 3.11). Δηλαδή η μορφή της δραστηριοποίησης στον αγροτικό τομέα δεν εξαρτάται από το φύλο. Το μεγαλύτερο ποσοστό τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών (96% και 97% αντίστοιχα) δήλωσε ότι ασχολείται με την παραγωγή (γράφημα 3.26). Σημαντικά είναι τα ποσοστά των γυναικών που δήλωσαν ότι ασχολούνται με την τυποποίηση και την μεταποίηση (29% και 15% αντίστοιχα) Αυτό καταδεικνύει και την μεταστροφή που πραγματοποιείται τις τελευταίες δεκαετίες, όπου η έξω-οικιακή απασχόληση των γυναικών της υπαίθρου δεν αφορά πλέον μόνο εργασία στην αγροτική εκμετάλλευση της οικογένειας. Όλο και περισσότερες από αυτές ασχολούνται πλέον και με παράλληλες δραστηριότητες κυρίως στη βιοτεχνική και οικοτεχνική παραγωγή και την εμπορία ειδών που προέρχονται από την μεταποίηση προϊόντων της γεωργικής εκμετάλλευσης. Αρκετά είναι, ανά την ελληνική επικράτεια, τα επιτυχημένα παραδείγματα αγροτισσών που παράγουν ποιοτικά τυποποιημένα ή μεταποιημένα προϊόντα, όπως για παράδειγμα μαρμελάδες.

Πίνακας 3.12: Σχέση φύλου με συμμετοχή σε συλλογικές δομές

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	.578	2	.749
Likelihood Ratio	.582	2	.748
Linear-by-Linear Association	.525	1	.469
N of Valid Cases	146		

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Γράφημα 3.27: Σχέση φύλου με συμμετοχή σε συλλογικές δομές

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Ακολουθεί η συσχέτιση του φύλου με την συμμετοχή ή όχι σε αγροτικό συνεταιρισμό ή ομάδα παραγωγών. Εξετάστηκε η υπόθεση "Το φύλο των ερωτηθέντων είναι ανεξάρτητο από το αν οι ερωτηθέντες είναι ενεργά μέλη ή όχι κάποιας συνεταιριστικής μορφής". Για την εξέταση της υπόθεσης χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος χ^2 ο οποίος έδειξε ότι σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, η συσχέτιση των δύο μεταβλητών δεν είναι στατιστικά σημαντική ($\chi^2 = 0.578$, $p = 0.749 > 0.05$) (πίνακας 3.12), δηλαδή το φύλο δεν καθορίζει την συμμετοχή ή όχι σε συνεργατικές μορφές. Η κατανομή των απαντήσεων είναι παρόμοια και στα δύο φύλα (γράφημα 3.27). Το μεγάλο ποσοστό τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών που δεν είναι ενεργά μέλη συνεταιρισμού ή ομάδας παραγωγών (70% στους άνδρες και 62% στις γυναίκες) δείχνει αφενός την παθογένεια που έχει ο συνεταιριστικός θεσμός στον αγροτικό κλάδο στις μέρες μας και αφετέρου την έλλειψη κατανόησης, από την πλευρά των παραγωγών, των οφελών που μπορεί να προσφέρουν οι ομάδες παραγωγών.

- **Στατιστικές υποθέσεις με τις απαιτούμενες σχετικά με τον αγροτικό τομέα πληροφορίες**

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

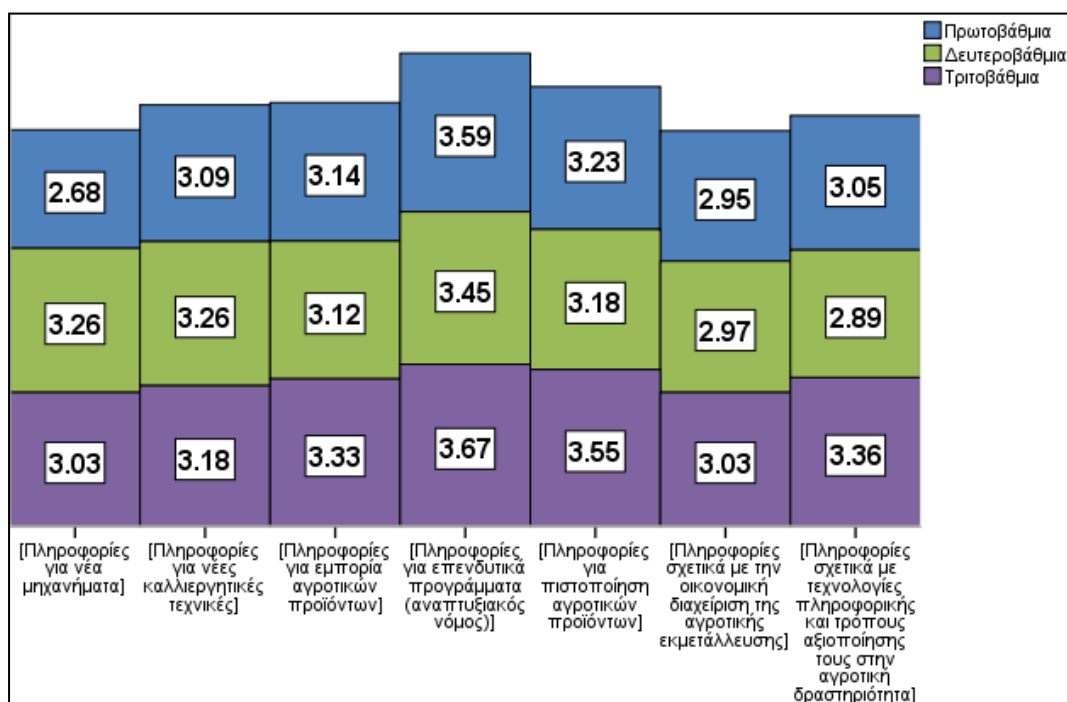
Πίνακας 3.13: Σχέση επιθυμητών γνώσεων με μορφωτικό επίπεδο

Test Statistics ^{a,b}							
	[Πληροφορίες για νέα μηχανήματα]	[Πληροφορίες για νέες καλλιεργητικές τεχνικές]	[Πληροφορίες για εμπορία αγροτικών προϊόντων]	[Πληροφορίες για επενδυτικά προγράμματα (αναπτυξιακός νόμος)]	[Πληροφορίες για πιστοποίηση αγροτικών προϊόντων]	[Πληροφορίες σχετικά με την οικονομική διαχείριση της αγροτικής εκμετάλλευσης]	[Πληροφορίες σχετικά με τεχνολογίες πληροφορικής και τρόπους αξιοποίησης τους στην αγροτική δραστηριότητα]
Chi-Square	4.557	.509	1.037	.843	1.917	.096	3.633
df	2	2	2	2	2	2	2
Asymp. Sig.	.102	.775	.596	.656	.383	.953	.163

a. Kruskal Wallis Test
b. Grouping Variable: education_level

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Γράφημα 3.28: Σχέση επιθυμητών γνώσεων με μορφωτικό επίπεδο

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Ελέγχτηκε αν υπάρχει διαφορά των σχετικών με γεωργικές εκμεταλλεύσεις γνώσεων που οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι χρειάζονται σε σχέση με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο. Για το λόγο αυτό εξετάστηκε η υπόθεση "Τα διαφορετικά εκπαιδευτικά επίπεδα των ερωτηθέντων δεν διαφέρουν ως προς το επίπεδο γνώσεων, σχετικά με την γεωργική εκμετάλλευση, που θεωρούν ότι χρειάζονται", για κάθε κατηγορία γνώσεων. Για την εξέταση των υποθέσεων χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο Kruskal-Wallis όπου σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, έδειξε, για όλες τις κατηγορίες γνώσεων, ότι η ισχύ των μηδενικών υποθέσεων έχει p-value > 0.05 και επομένως

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

γίνονται δεκτές όλες οι μηδενικές υποθέσεις. (πίνακας 3.13), Άρα, οι ανάγκες για πληροφόρηση πάνω σε θέματα που αφορούν τον αγροτικό τομέα δεν διαφέρουν σε σχέση με το εκπαιδευτικό επίπεδο των ερωτώμενων. Χρησιμοποιώντας κλίμακα likert από 1 = δεν ενδιαφέρομαι καθόλου έως 5 = χρειάζομαι οπωσδήποτε, ο μέσος όρος των απαντήσεων που έδωσαν οι ερωτηθέντες σχετικά με τις πληροφορίες που χρειάζονται, σε όλες τις κατηγορίες, είναι πάνω από 2,5 γεγονός αποδεικνύει αφενός, τις πολλαπλές ανάγκες του αγροτικού πληθυσμού για επαγγελματική εκπαίδευση, κατάρτιση και επιμόρφωση και αφετέρου, την μη αποτελεσματικότητα της μέχρι τώρα παρεχόμενης, από τους δημόσιους κυρίως φορείς, εκπαίδευσης (γράφημα 3.28). Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον επικεντρώνεται σε θέματα που αφορούν επενδυτικά προγράμματα και πληροφόρηση σχετικά με πιστοποιήσεις αγροτικών προϊόντων.

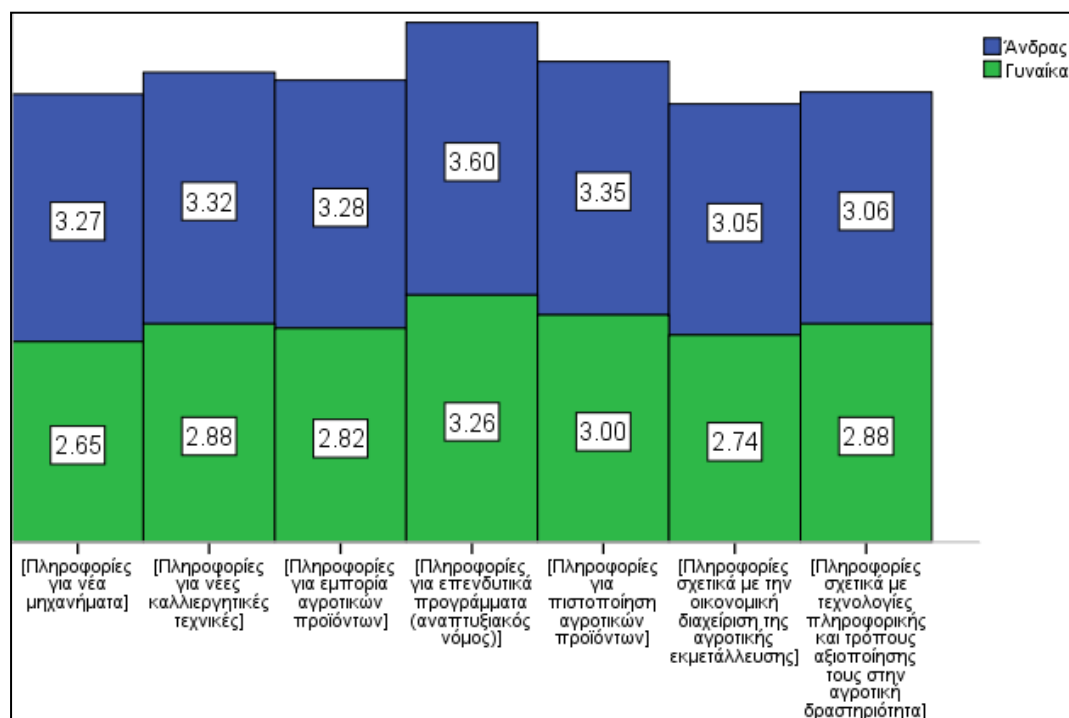
Πίνακας 3.14: Σχέση επιθυμητών γνώσεων με φύλο

Test Statistics ^a							
	[Πληροφορίες για νέα μηχανήματα]	[Πληροφορίες για νέες καλλιεργητικές τεχνικές]	[Πληροφορίες για εμπορία αγροτικών προϊόντων]	[Πληροφορίες για επενδυτικά προγράμματα (αναπτυξιακός νόμος)]	[Πληροφορίες για πιστοποίηση αγροτικών προϊόντων]	[Πληροφορίες σχετικά με την οικονομική διαχείριση της αγροτικής εκμετάλλευσής]	[Πληροφορίες σχετικά με τεχνολογίες πληροφορικής και τρόπους αξιοποίησής τους στην αγροτική δραστηριότητα]
Mann-Whitney U	1343.000	1517.500	1541.000	1599.500	1586.500	1619.500	1752.500
Wilcoxon W	1938.000	2112.500	2136.000	2194.500	2181.500	2214.500	2347.500
Z	-2.682	-1.838	-1.734	-1.451	-1.506	-1.349	-1.720
Asymp. Sig. (2-tailed)	.007	.066	.083	.147	.132	.177	.471

a. Grouping Variable: Ποιο είναι το φύλο σας;

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Γράφημα 3.29: Σχέση επιθυμητών γνώσεων με φύλο

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Ελέγχτηκε αν υπάρχει διαφορά των σχετικών με γεωργικές εκμεταλλεύσεις γνώσεων που οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι χρειάζονται σε σχέση με το φύλο τους. Εξετάστηκε η υπόθεση "Δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ του επιπέδου γνώσεων που οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι χρειάζονται και του φύλου τους", για κάθε κατηγορία γνώσεων. Για την εξέταση των υποθέσεων χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο Mann-Whitney U όπου σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, έδειξε ότι, για όλες τις κατηγορίες γνώσεων, εκτός από τις πληροφορίες για νέα μηχανήματα (όπου $p\text{-value} = 0.007 < 0.05$), η ισχύ των μηδενικών υποθέσεων έχει $p\text{-value} > 0.05$ και επομένως γίνονται δεκτές όλες οι μηδενικές υποθέσεις εκτός από αυτήν που αφορά την πληροφόρηση για νέα μηχανήματα. (πίνακας 3.14). Άρα, οι ανάγκες για πληροφόρηση πάνω σε θέματα που αφορούν τον αγροτικό τομέα, εκτός από την πληροφόρηση για νέα μηχανήματα, δεν διαφέρουν σε σχέση με το φύλο των ερωτηθέντων. Χρησιμοποιώντας κλίμακα likert από 1 = δεν ενδιαφέρομαι καθόλου έως 5 = χρειάζομαι οπωσδήποτε, ο μέσος όρος των απαντήσεων που έδωσαν οι ερωτηθέντες σχετικά με τις πληροφορίες που χρειάζονται, και για τα δύο φύλα, είναι πάνω από 2,5 (γράφημα 3.29). Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον, τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες επικεντρώνεται σε θέματα που αφορούν επενδυτικά προγράμματα και πληροφόρηση σχετικά με πιστοποιήσεις αγροτικών προϊόντων.

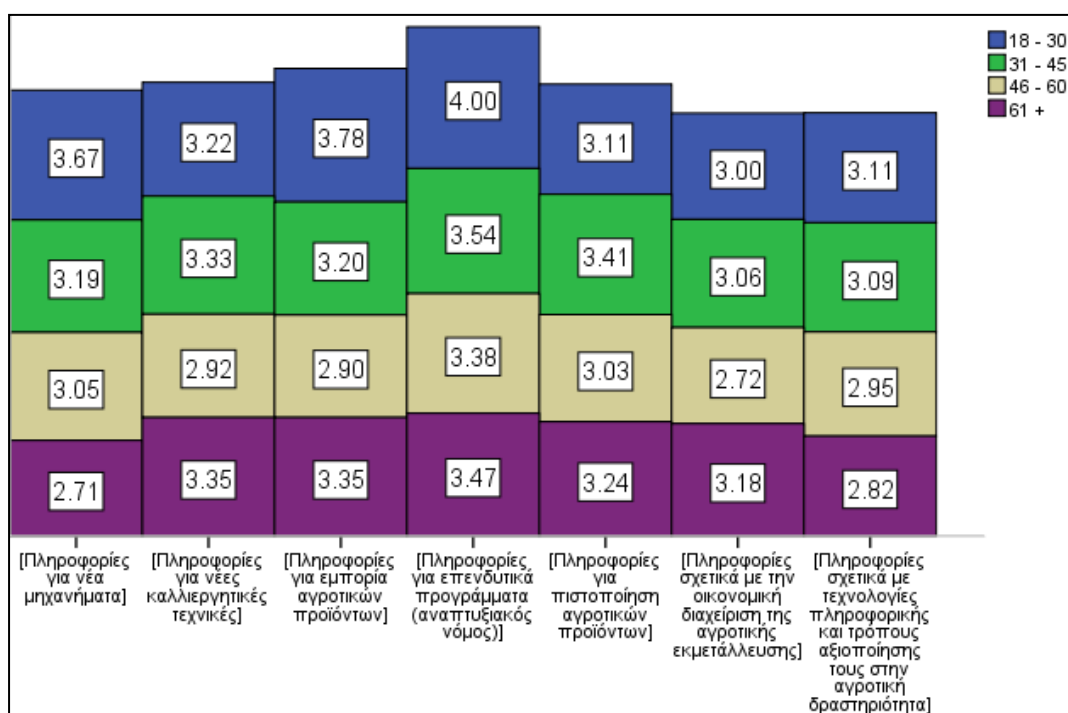
Πίνακας 3.15: Σχέση επιθυμητών γνώσεων με ηλικία

Test Statistics ^{a,b}							
	[Πληροφορίες για νέα μηχανήματα]	[Πληροφορίες για νέες καλλιεργητικές τεχνικές]	[Πληροφορίες για εμπορία αγροτικών προϊόντων]	[Πληροφορίες για επενδυτικά προγράμματα (αναπτυξιακός νόμος)]	[Πληροφορίες για πιστοποίηση αγροτικών προϊόντων]	[Πληροφορίες σχετικά με την οικονομική διαχείριση της αγροτικής εκμετάλλευσης]	[Πληροφορίες σχετικά με τεχνολογίες πληροφορικής και τρόπους αξιοποίησης τους στην αγροτική δραστηριότητα]
Chi-Square	4.425	3.559	4.773	1.952	2.495	2.233	.882
df	3	3	3	3	3	3	3
Asymp. Sig.	.219	.313	.189	.582	.476	.526	.830

a. Kruskal Wallis Test
b. Grouping Variable: Ποια είναι η ηλικία σας;

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Γράφημα 3.30: Σχέση επιθυμητών γνώσεων με ηλικία

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Ελέγχτηκε αν υπάρχει διαφορά των σχετικών με γεωργικές εκμεταλλεύσεις γνώσεων που οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι χρειάζονται σε σχέση με την ηλικία τους. Για το λόγο αυτό εξετάστηκε η υπόθεση "Οι διαφορετικές ηλικίες των ερωτηθέντων δεν διαφέρουν ως προς το επίπεδο γνώσεων, σχετικά με την γεωργική εκμετάλλευση, που οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι χρειάζονται", για κάθε κατηγορία γνώσεων. Για την εξέταση των υποθέσεων χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο Kruskal-Wallis όπου σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, έδειξε ότι, για όλες τις κατηγορίες γνώσεων, η ισχύ των μηδενικών υποθέσεων έχει $p\text{-value} > 0.05$ και επομένως

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

γίνονται δεκτές όλες οι μηδενικές υποθέσεις (πίνακας 3.15). Άρα, οι ανάγκες για πληροφόρηση πάνω σε θέματα που αφορούν τον αγροτικό τομέα δεν διαφέρουν σε σχέση με την ηλικία των ερωτώμενων. Χρησιμοποιώντας κλίμακα likert από 1 = δεν ενδιαφέρομαι καθόλου έως 5 = χρειάζομαι οπωσδήποτε, ο μέσος όρος των απαντήσεων που έδωσαν οι ερωτηθέντες σχετικά με τις πληροφορίες που χρειάζονται, σε όλες τις κατηγορίες, είναι πάνω από 2,5 (γράφημα 3.30). Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον επικεντρώνεται σε θέματα που αφορούν επενδυτικά προγράμματα.

- **Στατιστικές υποθέσεις με τον τρόπο ενημέρωσης**

Πίνακας 3.16: Σχέση τρόπων ενημέρωσης με εκπαιδευτικό επίπεδο

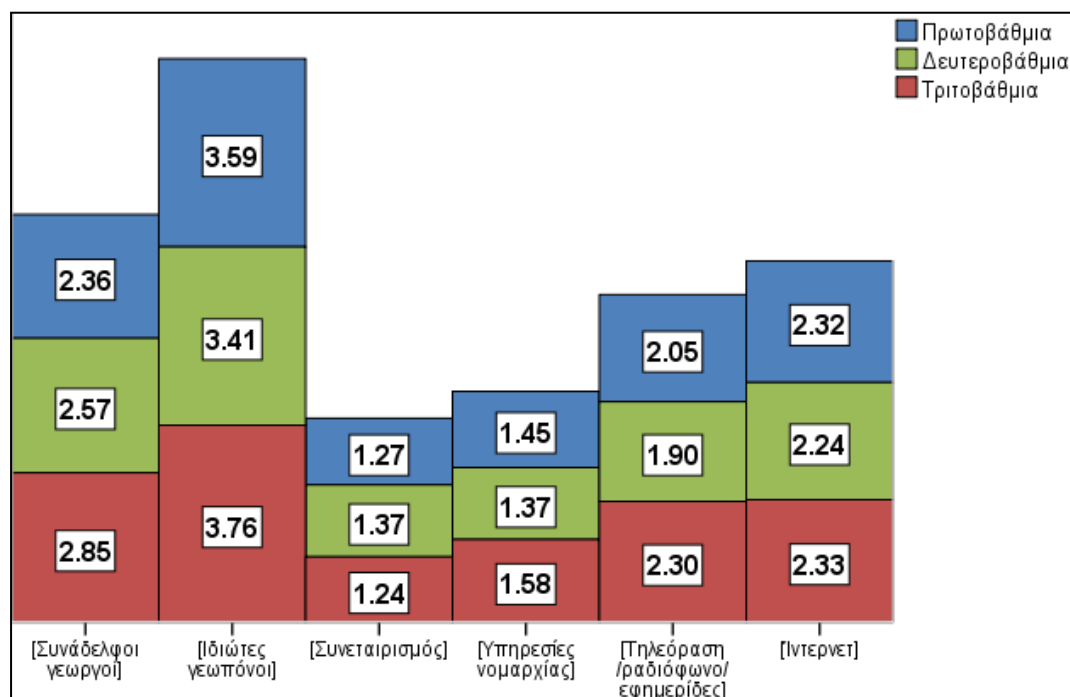
Test Statistics ^{a,b}						
	[Συνάδελφοι γεωργοί]	[Ιδιώτες γεωπόνοι]	[Συνεταιρισμός]	[Υπηρεσίες νομαρχίας]	[Τηλεόραση /ραδιόφωνο/ εφημερίδες]	[Ιντερνετ]
Chi-Square	2.969	1.626	.702	.984	2.317	.025
df	2	2	2	2	2	2
Asymp. Sig.	.227	.443	.704	.611	.314	.987

a. Kruskal Wallis Test
b. Grouping Variable: education_level

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Γράφημα 3.31: Σχέση τρόπων ενημέρωσης με εκπαιδευτικό επίπεδο

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Έγινε έλεγχος αν υπάρχει διαφορά στον τρόπο που ενημερώνονται οι ερωτηθέντες σχετικά με θέματα που αφορούν την αγροτική εκμετάλλευση σε σχέση με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο. Εξετάστηκε η υπόθεση "Τα διαφορετικά εκπαιδευτικά επίπεδα των ερωτηθέντων δεν διαφέρουν ως προς τον τρόπο που ενημερώνονται για θέματα που αφορούν τον αγροτικό τομέα", για κάθε τρόπο ενημέρωσης. Για την εξέταση των υποθέσεων χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο Kruskal-Wallis όπου σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, έδειξε ότι, για όλοι τους τρόπους ενημέρωσης, η ισχύ των μηδενικών υποθέσεων έχει $p\text{-value} > 0.05$ και επομένως γίνονται δεκτές όλες οι μηδενικές υποθέσεις (πίνακας 3.16). Άρα, οι τρόποι πληροφόρησης πάνω σε θέματα που αφορούν την γεωργία δεν διαφέρουν σε σχέση με το εκπαιδευτικό επίπεδο των ερωτώμενων. Χρησιμοποιώντας κλίμακα likert από 1 = ποτέ έως 5 = αποκλειστικά, τους χαμηλότερους μέσους όρους, και στις τρεις βαθμίδες εκπαίδευσης, εμφανίζει η ενημέρωση μέσω συνεταιρισμών και μέσω υπηρεσιών της νομαρχίας, ενώ οι μεγαλύτεροι μέσοι όροι και στις τρεις βαθμίδες εκπαίδευσης, εμφανίζονται στην κατηγορία ενημέρωσης μέσω ιδιωτών γεωπόνων (γράφημα 3.31). Αυτό μπορεί να ερμηνευτεί σαν έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στους κρατικούς φορείς και απαξίωση των συνεταιρισμών στα μάτια των παραγωγών. Επιπλέον, φαίνεται η τάση από μέρος των παραγωγών για

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

εμπειριστατωμένη ενημέρωση, αφού κατά κύριο λόγο καταφεύγουν σε επαγγελματίες του χώρου.

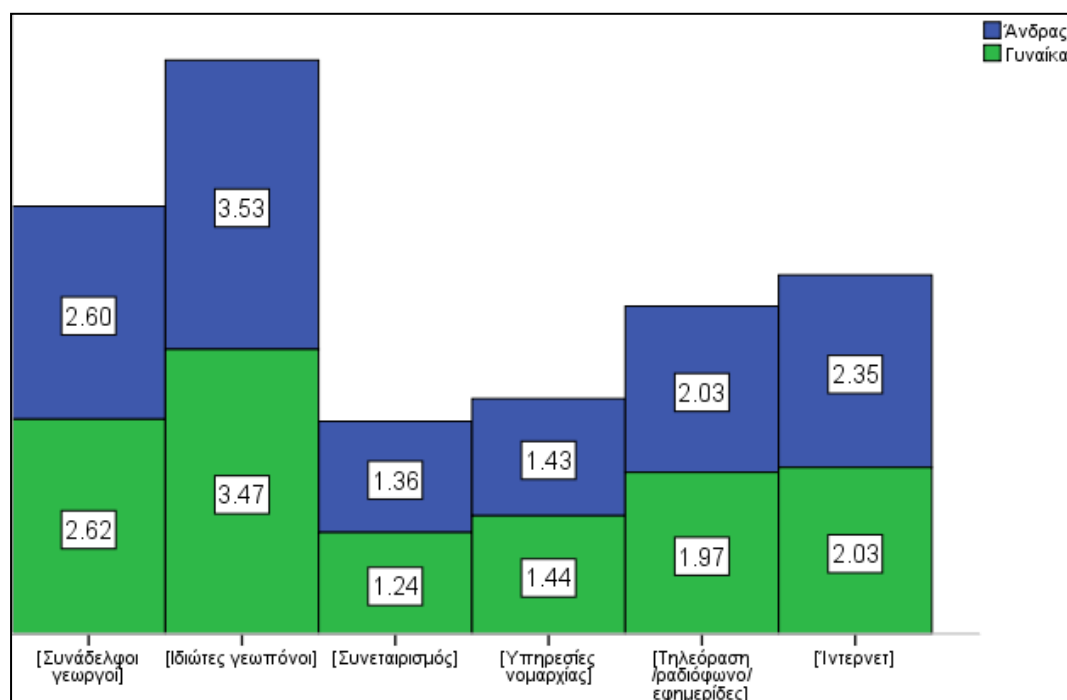
Πίνακας 3.17: Σχέση τρόπων ενημέρωσης με φύλο

Test Statistics ^a						
	[Συνάδελφοι γεωργοί]	[Ιδιώτες γεωπόνοι]	[Συνεταιρισμός]	[Υπηρεσίες νομαρχίας]	[Τηλεόραση /ραδιόφωνο/ εφημερίδες]	[Ιντερνετ]
Mann-Whitney U	1858.500	1829.500	1676.000	1872.500	1793.000	1689.500
Wilcoxon W	8186.500	2424.500	2271.000	2467.500	2388.000	2284.500
Z	-.218	-.355	-1.666	-.191	-.543	-1.056
Asymp. Sig. (2-tailed)	.827	.723	.096	.848	.587	.291

a. Grouping Variable: Ποιο είναι το φύλο σας;

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Γράφημα 3.32: Σχέση τρόπων ενημέρωσης με φύλο

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Έγινε έλεγχος αν υπάρχει διαφορά στον τρόπο που ενημερώνονται οι ερωτηθέντες σχετικά με θέματα που αφορούν την αγροτική εκμετάλλευση σε σχέση με το φύλο τους. Εξετάστηκε η υπόθεση "Δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ του τρόπου που οι ερωτηθέντες ενημερώνονται για θέματα που αφορούν τον αγροτικό τομέα και του φύλου τους", για κάθε τρόπο ενημέρωσης. Για την εξέταση των υποθέσεων χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο Mann-Whitney U όπου σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, έδειξε ότι, για ότι για όλους τους τρόπους ενημέρωσης, η ισχύ των μηδενικών

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

υποθέσεων έχει $p\text{-value} > 0.05$ και επομένως γίνονται δεκτές όλες οι μηδενικές υποθέσεις (πίνακας 3.17). Άρα, οι τρόποι πληροφόρησης πάνω σε θέματα που αφορούν την γεωργία δεν διαφέρουν σε σχέση με το φύλο τους. Χρησιμοποιώντας κλίμακα likert από 1 = ποτέ έως 5 = αποκλειστικά, τους χαμηλότερους μέσους όρους, και για τα δύο φύλα, εμφανίζει η ενημέρωση μέσω συνεταιρισμών και μέσω υπηρεσιών της νομαρχίας, ενώ οι μεγαλύτεροι μέσοι όροι και για τα δύο φύλα, εμφανίζονται στην κατηγορία ενημέρωσης μέσω ιδιωτών γεωπόνων (γράφημα 3.32).

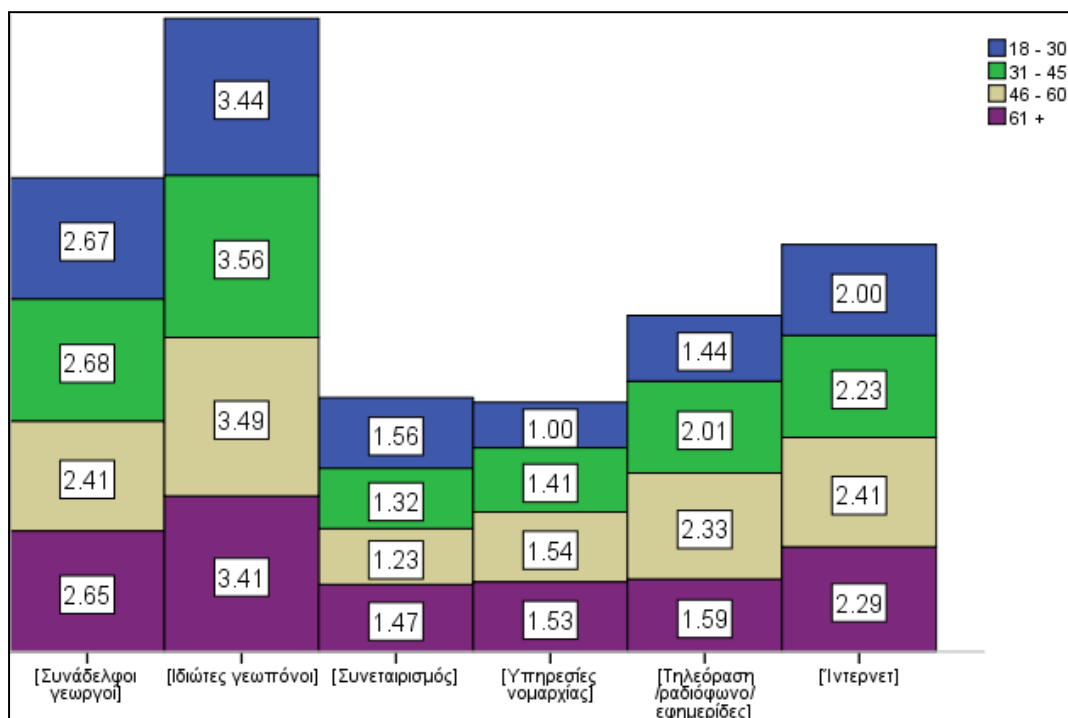
Πίνακας 3.18: Σχέση τρόπων ενημέρωσης με ηλικία

Test Statistics ^{a,b}						
	[Συνάδελφοι γεωργοί]	[Ιδιώτες γεωπόνοι]	[Συνεταιρισμός]	[Υπηρεσίες νομαρχίας]	[Τηλεόραση /ραδιόφωνο/ εφημερίδες]	[Ιντερνετ]
Chi-Square	1.056	.526	1.356	4.324	9.273	.473
df	3	3	3	3	3	3
Asymp. Sig.	.788	.913	.716	.228	.026	.925

a. Kruskal Wallis Test
b. Grouping Variable: Ποια είναι η ηλικία σας;

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Γράφημα 3.33: Σχέση τρόπων ενημέρωσης με ηλικία

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Έγινε έλεγχος αν υπάρχει διαφορά στον τρόπο που ενημερώνονται οι ερωτηθέντες σχετικά με θέματα που αφορούν την αγροτική εκμετάλλευση σε σχέση με την ηλικία τους. Εξετάστηκε η υπόθεση "Οι διαφορετικές ηλικίες των ερωτηθέντων δεν διαφέρουν ως προς τον τρόπο που ενημερώνονται για θέματα που αφορούν τον αγροτικό τομέα", για κάθε τρόπο ενημέρωσης. Για την εξέταση των υποθέσεων χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο Kruskal-Wallis όπου σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, έδειξε ότι, για ό,τι για όλους τους τρόπους ενημέρωσης, εκτός από την ενημέρωση μέσω τηλεόρασης, ραδιοφώνου και εφημερίδων (όπου $p\text{-value} = 0.026 < 0.05$), η ισχύ των μηδενικών υποθέσεων έχει $p\text{-value} > 0.05$ και επομένως γίνονται δεκτές όλες οι μηδενικές υποθέσεις (πίνακας 3.18). Άρα, οι τρόποι πληροφόρησης πάνω σε θέματα που αφορούν την γεωργία, εκτός από την ενημέρωση μέσω τηλεόρασης, ραδιοφώνου και εφημερίδων, δεν διαφέρουν σε σχέση με την ηλικία των ερωτηθέντων. Χρησιμοποιώντας κλίμακα likert από 1 = ποτέ έως 5 = αποκλειστικά, τους χαμηλότερους μέσους όρους, για κάθε ηλικιακή ομάδα, εμφανίζει η ενημέρωση μέσω συνεταιρισμών και μέσω υπηρεσιών της νομαρχίας, ενώ οι μεγαλύτεροι μέσοι όροι για κάθε ηλικιακή ομάδα, εμφανίζονται στην κατηγορία ενημέρωσης μέσω ιδιωτών γεωπόνων (γράφημα 3.33).

- **Στατιστικές υποθέσεις με την υπάρχουσα κατάσταση**

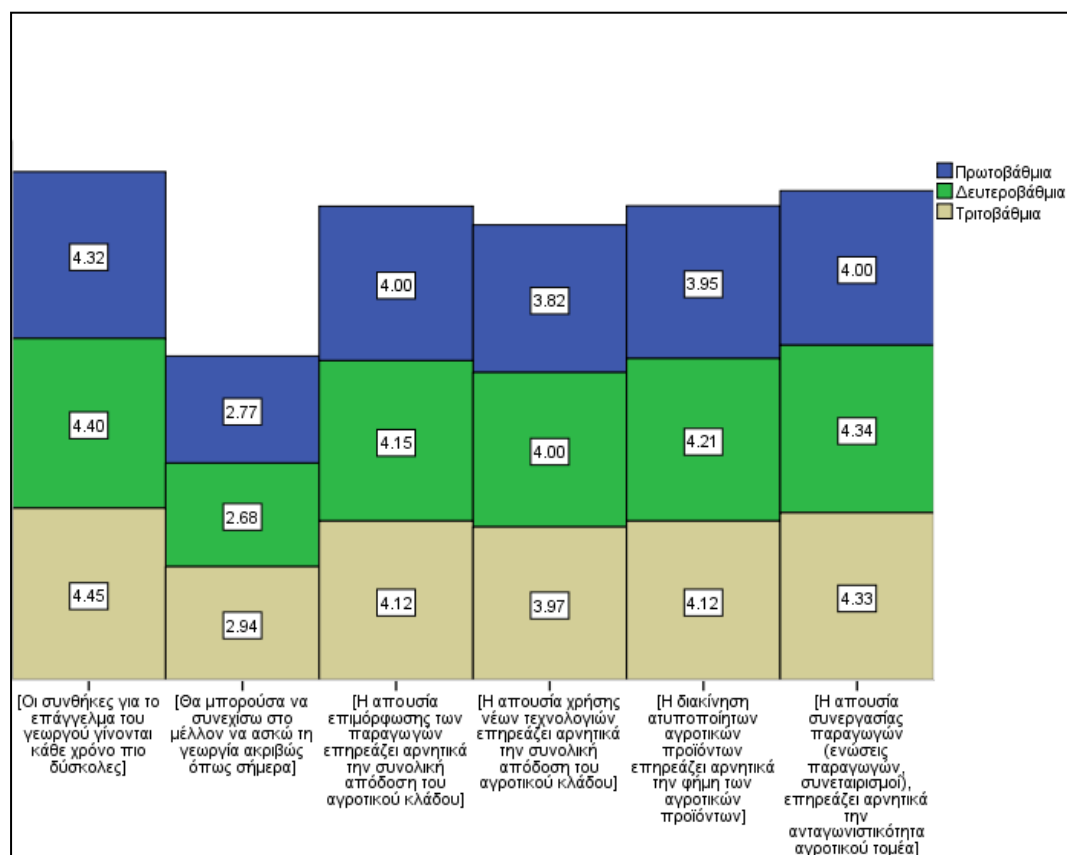
Πίνακας 3.19: Σχέση αξιολόγησης της υπάρχουσας κατάστασης με εκπαιδευτικό επίπεδο

Test Statistics ^{a,b}						
	[Οι συνθήκες για το επάγγελμα του γεωργού γίνονται κάθε χρόνο πιο δύσκολες]	[Θα μπορούσα να συνεχίσω στο μέλλον να ασκώ τη γεωργία ακριβώς όπως σήμερα]	[Η απουσία επιμόρφωσης των παραγωγών επηρεάζει αρνητικά την συνολική απόδοση του αγροτικού κλάδου]	[Η απουσία χρήσης νέων τεχνολογιών επηρεάζει αρνητικά την συνολική απόδοση του αγροτικού κλάδου]	[Η διακίνηση ατυποποίητων αγροτικών προϊόντων επηρεάζει αρνητικά την φήμη των αγροτικών προϊόντων]	[Η απουσία συνεργασίας παραγωγών (ενώσεις παραγωγών, συνεταιρισμοί), επηρεάζει αρνητικά την ανταγωνιστικότητα αγροτικού τομέα]
Chi-Square	.449	1.598	1.648	.978	.890	2.960
df	2	2	2	2	2	2
Asymp. Sig.	.799	.450	.439	.613	.641	.228

a. Kruskal Wallis Test
b. Grouping Variable: education_level

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Γράφημα 3.34: Σχέση αξιολόγησης της υπάρχουσας κατάστασης με εκπαιδευτικό επίπεδο

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Έγινε έλεγχος αν υπάρχει διαφορά στον τρόπο που αξιολογούν οι ερωτηθέντες τις προτάσεις που αφορούν την υπάρχουσα κατάσταση του αγροτικού τομέα σε σχέση με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο. Εξετάστηκε η υπόθεση "Τα διαφορετικά εκπαιδευτικά επίπεδα των ερωτηθέντων δεν διαφέρουν ως προς τον τρόπο που αξιολογούν τις προτάσεις που αφορούν την υπάρχουσα κατάσταση του αγροτικού τομέα", για κάθε πρόταση. Για την εξέταση των υποθέσεων χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο Kruskal- Wallis όπου σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, έδειξε ότι, για όλες τις προτάσεις που αφορούν την υπάρχουσα κατάσταση του αγροτικού τομέα, η ισχύ των μηδενικών υποθέσεων έχει $p\text{-value} > 0.05$ και επομένως γίνονται δεκτές όλες οι μηδενικές υποθέσεις (πίνακας 3.19). Άρα, ο τρόπος που αξιολογούν οι ερωτηθέντες τις προτάσεις που αφορούν την υπάρχουσα κατάσταση του αγροτικού τομέα δεν διαφέρουν σε σχέση με το εκπαιδευτικό επίπεδο των ερωτώμενων. Χρησιμοποιώντας κλίμακα likert από 1 = διαφωνώ απόλυτα έως 5 = συμφωνώ απόλυτα και στις τρεις βαθμίδες εκπαίδευσης, οι μέσοι όροι των απαντήσεων είναι πολύ κοντά (γράφημα 3.34).

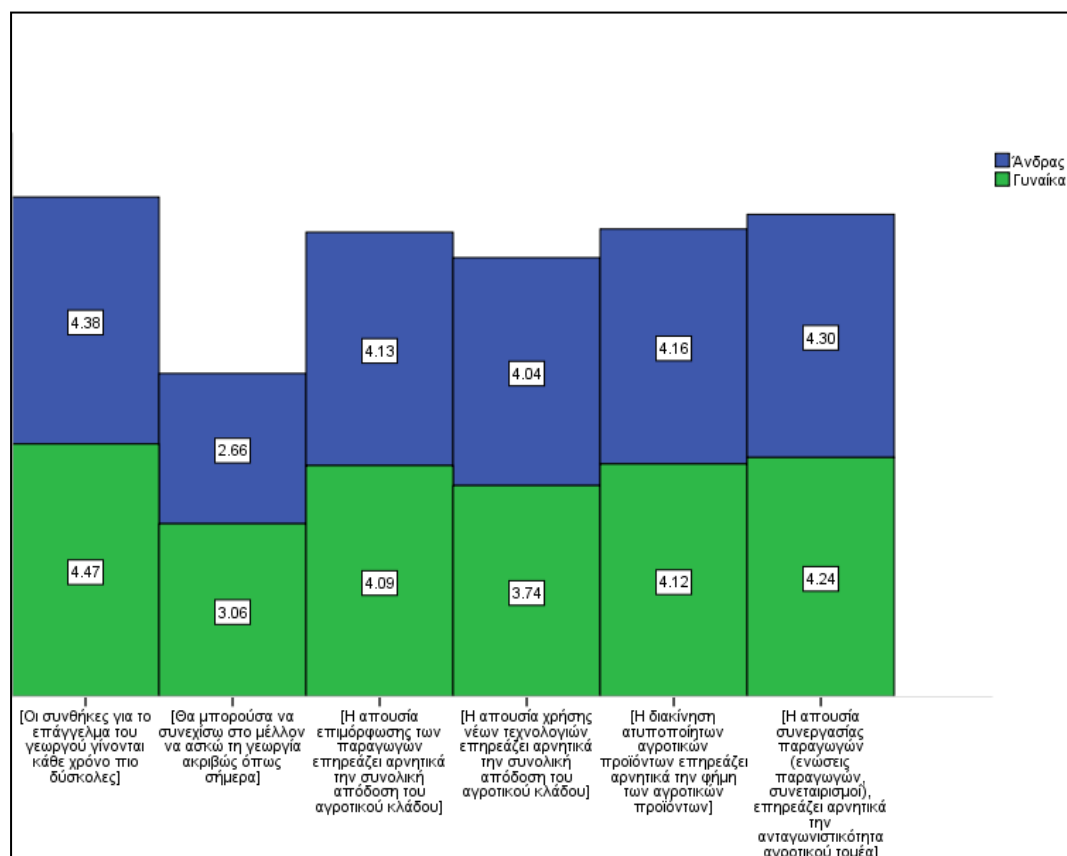
Πίνακας 3.20: Σχέση αξιολόγησης της υπάρχουσας κατάστασης με φύλο

Test Statistics ^a						
	[Οι συνθήκες για το επάγγελμα του γεωργού γίνονται κάθε χρόνο πιο δύσκολες]	[Θα μπορούσα να συνεχίσω στο μέλλον να ασκώ τη γεωργία ακριβώς όπως σήμερα]	[Η απουσία επιμόρφωσης των παραγωγών επηρεάζει αρνητικά την συνολική απόδοση του αγροτικού κλάδου]	[Η απουσία χρήσης νέων τεχνολογιών επηρεάζει αρνητικά την συνολική απόδοση του αγροτικού κλάδου]	[Η διακίνηση ατυποποίητων αγροτικών προϊόντων επηρεάζει αρνητικά την φήμη των αγροτικών προϊόντων]	[Η απουσία συνεργασίας παραγωγών (ενώσεις, συνεταιρισμοί), επηρεάζει αρνητικά την ανταγωνιστικότητα αγροτικού τομέα]
Mann-Whitney U	1805.500	1491.000	1821.000	1482.000	1840.500	1701.000
Wilcoxon W	8133.500	7819.000	2416.000	2077.000	2435.500	2296.000
Z	-.511	-1.989	-.447	-2.259	-.322	-1.032
Asymp. Sig. (2-tailed)	.610	.047	.655	.024	.747	.302

a. Grouping Variable: Ποιο είναι το φύλο σας;

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Γράφημα 3.35: Σχέση αξιολόγησης της υπάρχουσας κατάστασης με φύλο

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Έγινε έλεγχος διαφορά στον τρόπο που αξιολογούν οι ερωτηθέντες τις προτάσεις που αφορούν την υπάρχουσα κατάσταση του αγροτικού τομέα σε σχέση με το φύλο τους. Εξετάστηκε η υπόθεση "Δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ του τρόπου που οι ερωτηθέντες αξιολογούν τις προτάσεις που αφορούν την υπάρχουσα κατάσταση του αγροτικού τομέα και του φύλου τους", για κάθε τρόπο ενημέρωσης. Για την εξέταση των υποθέσεων χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο Mann-Whitney U όπου σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, έδειξε ότι, για τις προτάσεις [Θα μπορούσα να συνεχίσω στο μέλλον να ασκώ τη γεωργία ακριβώς όπως σήμερα] και [Η απουσία χρήσης νέων τεχνολογιών επηρεάζει αρνητικά την συνολική απόδοση του αγροτικού κλάδου] ισχύει $p\text{-value} = 0.047 < 0.05$ και $0.024 < 0.05$ αντίστοιχα, άρα για αυτές τις δύο προτάσεις δεν γίνεται δεκτή η μηδενική υπόθεση. Για τις υπόλοιπες τρεις προτάσεις ισχύει $p\text{-value} > 0.05$ και επομένως γίνονται δεκτές οι μηδενικές τους υποθέσεις (πίνακας 3.20). Άρα, ο τρόπος που αξιολογούν οι ερωτηθέντες τις προτάσεις που αφορούν την υπάρχουσα κατάσταση του αγροτικού τομέα διαφέρει σε σχέση με το φύλο τους αναφορικά με τις προτάσεις [Θα μπορούσα να συνεχίσω στο μέλλον να ασκώ τη γεωργία ακριβώς όπως σήμερα] και [Η απουσία χρήσης νέων τεχνολογιών επηρεάζει αρνητικά την συνολική απόδοση του αγροτικού κλάδου]. Για τις υπόλοιπες τρεις προτάσεις δεν διαφέρει ο τρόπος που τις αξιολογούν σε σχέση με το φύλο τους. Χρησιμοποιώντας κλίμακα likert από 1 = διαφωνώ απόλυτα έως 5 = συμφωνώ πλήρως, στην πρόταση [Θα μπορούσα να συνεχίσω στο μέλλον να ασκώ τη γεωργία ακριβώς όπως σήμερα] οι άνδρες τείνουν να διαφωνούν περισσότερο (μέσος όρος 2.66) σε σχέση με τις γυναίκες (μέσος όρος 3.06), ενώ στην πρόταση [Η απουσία χρήσης νέων τεχνολογιών επηρεάζει αρνητικά την συνολική απόδοση του αγροτικού κλάδου] οι άνδρες τείνουν να συμφωνούν περισσότερο (μέσος όρος 4.04) σε σχέση με τις γυναίκες (μέσος όρος 3.74). στις υπόλοιπες προτάσεις οι μέσοι όροι και για τα δύο φύλα είναι κοντά (γράφημα 3.35).

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

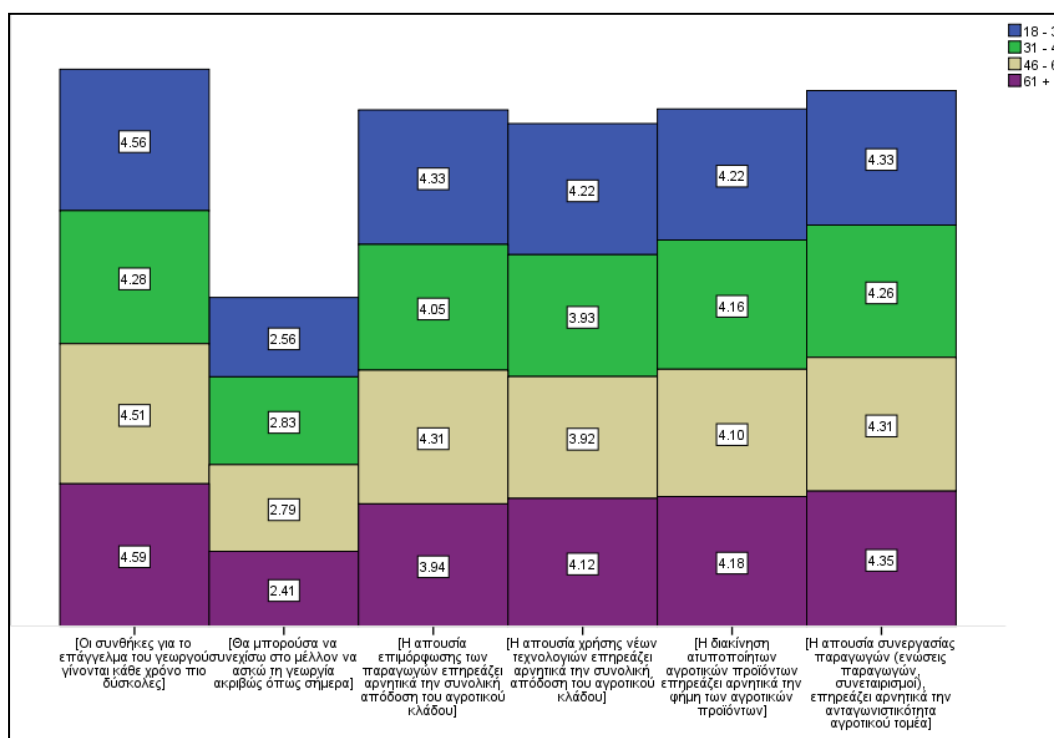
Πίνακας 3.21: Σχέση αξιολόγησης της υπάρχουσας κατάστασης με ηλικία

Test Statistics ^{a,b}						
	[Οι συνθήκες για το επάγγελμα του γεωργού γίνονται κάθε χρόνο πιο δύσκολες]	[Θα μπορούσα να συνεχίσω στο μέλλον να ασκώ τη γεωργία ακριβώς όπως σήμερα]	[Η απουσία επιμόρφωσης των παραγωγών επηρεάζει αρνητικά την συνολική απόδοση του αγροτικού κλάδου]	[Η απουσία χρήσης νέων τεχνολογιών επηρεάζει αρνητικά την συνολική απόδοση του αγροτικού κλάδου]	[Η διακίνηση ατυποποίητων αγροτικών προϊόντων επηρεάζει αρνητικά την φήμη των αγροτικών προϊόντων]	[Η απουσία συνεργασίας παραγωγών (ενώσεις παραγωγών, συνεταιρισμοί), επηρεάζει αρνητικά την ανταγωνιστικότητα αγροτικού τομέα]
Chi-Square	5.528	3.958	6.392	2.207	1.064	1.251
df	3	3	3	3	3	3
Asymp. Sig.	.137	.266	.094	.531	.786	.741

a. Kruskal Wallis Test
b. Grouping Variable: Ποια είναι η ηλικία σας;

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Γράφημα 3.36: Σχέση αξιολόγησης της υπάρχουσας κατάστασης με ηλικία

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Έγινε έλεγχος διαφορά στον τρόπο που αξιολογούν οι ερωτηθέντες τις προτάσεις που αφορούν την υπάρχουσα κατάσταση του αγροτικού τομέα σε σχέση με την ηλικία τους. Εξετάστηκε η υπόθεση "Οι ηλικίες των ερωτηθέντων δεν διαφέρουν ως προς τον τρόπο που οι ερωτηθέντες αξιολογούν τις προτάσεις που

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

αφορούν την υπάρχουσα κατάσταση του αγροτικού τομέα", για κάθε πρόταση. Για την εξέταση των υποθέσεων χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο Kruskal-Wallis όπου σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, έδειξε ότι, για όλες τις προτάσεις, η ισχύ των μηδενικών υποθέσεων έχει $p\text{-value} > 0.05$ και επομένως γίνονται δεκτές όλες οι μηδενικές υποθέσεις (πίνακας 3.21). Άρα, ο τρόπος που αξιολογούν οι ερωτηθέντες τις προτάσεις που αφορούν την υπάρχουσα κατάσταση του αγροτικού τομέα, δεν διαφέρει σε σχέση με την ηλικία τους. Χρησιμοποιώντας κλίμακα likert από 1 = διαφωνώ απόλυτα έως 5 = συμφωνώ απόλυτα, οι μέσοι όροι για κάθε ηλικιακή ομάδα, είναι κοντά για κάθε πρόταση. (γράφημα 3.36).

- **Στατιστικές υποθέσεις για τον παράγοντα "Ανανέωση του αγροτικού τομέα"**

Πίνακας 3.22: Σχέση παράγοντα ανανέωση αγροτικού τομέα με εκπαιδευτικό επίπεδο

Test Statistics ^{a,b}	
	Ανανέωση του αγροτικού τομέα
Chi-Square	.904
df	2
Asymp. Sig.	.636

a. Kruskal Wallis Test
b. Grouping Variable: education_level

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Έγινε έλεγχος αν υπάρχει διαφορά στον παράγοντα "Ανανέωση του αγροτικού τομέα" σε σχέση με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο. Εξετάστηκε η υπόθεση "Τα διαφορετικά επίπεδα εκπαίδευσης των ερωτηθέντων δεν διαφέρουν ως προς τον τρόπο που αξιολογούν τον παράγοντα [Ανανέωση του αγροτικού τομέα]". Για την εξέταση της υπόθεσης χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο Kruskal-Wallis όπου σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, έδειξε ότι, η ισχύ της μηδενικής υπόθεσης έχει $p\text{-value} > 0.05$ και επομένως γίνεται δεκτή η μηδενική υπόθεση (πίνακας 3.22). Άρα, ο τρόπος που οι ερωτηθέντες αξιολογούν τον παράγοντα [Ανανέωση του αγροτικού τομέα] δεν διαφέρει σε σχέση με το εκπαιδευτικό επίπεδο των ερωτώμενων.

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Πίνακας 3.23: Σχέση παράγοντα ανανέωση αγροτικού τομέα με φύλο

Test Statistics ^a	
	Ανανέωση του αγροτικού τομέα
Mann-Whitney U	1729.000
Wilcoxon W	8057.000
Z	-.810
Asymp. Sig. (2-tailed)	.418

a. Grouping Variable: Ποιο είναι το φύλο σας;

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Έγινε έλεγχος αν υπάρχει διαφορά στον παράγοντα "Ανανέωση του αγροτικού τομέα" σε σχέση με το φύλο τους. Εξετάστηκε η υπόθεση "Δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ του τρόπου που αξιολογούν τον παράγοντα [Ανανέωση του αγροτικού τομέα] και του φύλου τους". Για την εξέταση της υποθέσης χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο Mann-Whitney U όπου σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, έδειξε ότι, η ισχύ της μηδενικής υπόθεσης έχει $p\text{-value} > 0.05$ και επομένως γίνεται δεκτή η μηδενική υπόθεση (πίνακας 3.23). Άρα, ο τρόπος που οι ερωτηθέντες αξιολογούν τον παράγοντα [Ανανέωση του αγροτικού τομέα] δεν διαφέρει σε σχέση με το φύλο τους.

Πίνακας 3.24: Σχέση παράγοντα ανανέωση αγροτικού τομέα με ηλικία

Test Statistics ^{a,b}	
	Ανανέωση του αγροτικού τομέα
Chi-Square	8.225
df	3
Asymp. Sig.	.042

a. Kruskal Wallis Test
b. Grouping Variable: Ποια είναι η ηλικία σας;

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Έγινε έλεγχος αν υπάρχει διαφορά στον παράγοντα "Ανανέωση του αγροτικού τομέα" σε σχέση την ηλικία τους. Εξετάστηκε η υπόθεση "Οι διαφορετικές ηλικίες των ερωτηθέντων δεν διαφέρουν ως προς τον τρόπο που αξιολογούν τον

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

παράγοντα [Ανανέωση του αγροτικού τομέα]". Για την εξέταση της υπόθεσης χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο Kruskal-Wallis όπου σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, έδειξε ότι, η ισχύ των μηδενικής υπόθεσης έχει $p\text{-value} = 0.042 < 0.05$ και επομένως δεν γίνεται δεκτή η μηδενική υπόθεση (πίνακας 3.24). Άρα, ο τρόπος που αξιολογούν τον παράγοντα [Ανανέωση του αγροτικού τομέα] διαφέρει σε σχέση με την ηλικία των ερωτηθέντων.

- Στατιστικές υποθέσεις για τον παράγοντα "Ενίσχυση του αγροτικού τομέα"

Πίνακας 3.25: Σχέση παράγοντα ενίσχυση αγροτικού τομέα με εκπαιδευτικό επίπεδο

Test Statistics ^{a,b}	
	Ενίσχυση του αγροτικού τομέα
Chi-Square	.380
df	2
Asymp. Sig.	.827

a. Kruskal Wallis Test
b. Grouping Variable: education_level

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Έγινε έλεγχος αν υπάρχει διαφορά στον παράγοντα "Ενίσχυση του αγροτικού τομέα" σε σχέση με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο. Εξετάστηκε η υπόθεση "Τα διαφορετικά εκπαιδευτικά επίπεδα των ερωτηθέντων δεν διαφέρουν ως προς τον τρόπο που αξιολογούν τον παράγοντα [Ενίσχυση του αγροτικού τομέα]". Για την εξέταση της υπόθεσης χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο Kruskal-Wallis όπου σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, έδειξε ότι, η ισχύ της μηδενικής υπόθεσης έχει $p\text{-value} > 0.05$ και επομένως γίνεται δεκτή η μηδενική υπόθεση (πίνακας 3.25). Άρα, ο τρόπος που οι ερωτηθέντες αξιολογούν τον παράγοντα [Ενίσχυση του αγροτικού τομέα] δεν διαφέρει σε σχέση με το εκπαιδευτικό επίπεδο των ερωτώμενων.

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Πίνακας 3.26 Σχέση παράγοντα ενίσχυση αγροτικού τομέα με φύλο

Test Statistics ^a	
	Ενίσχυση του αγροτικού τομέα
Mann-Whitney U	1888.000
Wilcoxon W	2483.000
Z	-.074
Asymp. Sig. (2-tailed)	.941

a. Grouping Variable: E_4.1. Ποιο είναι το φύλο σας;

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Έγινε έλεγχος αν υπάρχει διαφορά στον παράγοντα [Ενίσχυση του αγροτικού τομέα] σε σχέση με το φύλο τους. Εξετάστηκε η υπόθεση "Δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ του τρόπου που οι ερωτηθέντες αξιολογούν τον παράγοντα [Ενίσχυση του αγροτικού τομέα] και του φύλου τους". Για την εξέταση της υπόθεσης χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο Mann-Whitney U όπου σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, έδειξε ότι, η ισχύ της μηδενικής υπόθεσης έχει $p\text{-value} > 0.05$ και επομένως γίνεται δεκτή η μηδενική υπόθεση (πίνακας 3.26). Άρα, ο τρόπος που οι ερωτηθέντες αξιολογούν τον παράγοντα [Ενίσχυση του αγροτικού τομέα] δεν διαφέρει σε σχέση με το φύλο τους.

Πίνακας 3.27 Σχέση παράγοντα ενίσχυση αγροτικού τομέα με ηλικία

Test Statistics ^{a,b}	
	Ενίσχυση του αγροτικού τομέα
Chi-Square	2.168
df	3
Asymp. Sig.	.538

a. Kruskal Wallis Test
b. Grouping Variable: Ποια είναι η ηλικία σας;

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Τέλος, έγινε έλεγχος αν υπάρχει διαφορά στον παράγοντα [Ενίσχυση του αγροτικού τομέα] σε σχέση την ηλικία τους. Εξετάστηκε η υπόθεση "Οι διαφορετικές ηλικίες των ερωτηθέντων δεν διαφέρουν ως προς τον τρόπο που αξιολογούν τον παράγοντα [Ενίσχυση του αγροτικού τομέα]". Για την εξέταση της υπόθεσης

χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο Kruskal-Wallis όπου σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, έδειξε ότι, η ισχύ των μηδενικής υπόθεσης έχει $p\text{-value} > 0.05$ και επομένως γίνεται δεκτή η μηδενική υπόθεση (πίνακας 3.27). Άρα, ο τρόπος που αξιολογούν τον παράγοντα [Ενίσχυση του αγροτικού τομέα] δεν διαφέρει σε σχέση με την ηλικία των ερωτηθέντων.

3.4.4 Έλεγχος ερευνητικών υποθέσεων

Η παρούσα έρευνα έχει θέσει δύο σύνθετες ερευνητικές υποθέσεις που αφορούν τις αντιλήψεις σχετικά με τα προβλήματα και τις προοπτικές του αγροτικού τομέα και την αλληλεπίδραση τους με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του ερευνητικού δείγματος (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο και επάγγελμα).

Για τον έλεγχο των ερευνητικών υποθέσεων χρησιμοποίησαν οι παράγοντες "Δυσκολίες του Αγροτικού Τομέα" και "Ευκαιρίες του Αγροτικού Τομέα" που προέκυψαν από την παραγοντική ανάλυση και επιλέχθηκε η χρήση της μεθόδου ανάλυσης συσχέτισης (correlation analysis) των μεταβλητών αυτών.

Για την ανάλυση συσχέτισης θα χρησιμοποιηθεί ο συντελεστής r_s του Spearman, ο οποίος δεν επιβάλλει την κανονικότητα των μεταβλητών. Ο συντελεστής r_s του Spearman είναι ένα μη παραμετρικό στατιστικό μέτρο της στατιστικής εξάρτησης δύο μεταβλητών (δηλαδή πώς η μια μεταβλητή μεταβάλλεται ως προς την άλλη). Οι τιμές του συντελεστή r_s είναι μέσα στο διάστημα $[-1, 1]$ και οι χαρακτηριστικές τιμές του ερμηνεύονται ως εξής :

- $r_s = 1$: υπάρχει τέλεια θετική γραμμική συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών
- $r_s = 0$: δεν υπάρχει καμία (γραμμική) συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών
- $r_s = -1$: υπάρχει τέλεια αρνητική συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών.

Όταν ο συντελεστής συσχέτισης είναι κοντά στο -1 ή 1 η γραμμική συσχέτιση των δύο μεταβλητών είναι ισχυρή (συνήθως χαρακτηρίζουμε ισχυρές τις συσχετίσεις όταν $|r_s| > 0.9$) ενώ όταν είναι κοντά στο 0 μεταβλητές είναι πρακτικά ασυσχέτιστες. Θετικές τιμές του r_s δεν υποδηλώνουν, κατ' ανάγκη μεγαλύτερο βαθμό γραμμικής συσχέτισης από το βαθμό γραμμικής συσχέτισης που υποδηλώνουν αρνητικές τιμές του r_s . Ο βαθμός γραμμικής συσχέτισης καθορίζεται από την απόλυτη τιμή του r_s και όχι από το πρόσημο του r_s . Το πρόσημο του r καθορίζει το είδος, μόνο, της συσχέτισης (θετική ή αρνητική). Μας πληροφορεί δηλαδή για το αν αύξηση της μιας μεταβλητής αντιστοιχεί σε αύξηση (θετική γραμμική συσχέτιση) ή σε μείωση (αρνητική γραμμική συσχέτιση) της άλλης μεταβλητής.

- **Πρώτη ερευνητική υπόθεση**

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Για την πρώτη ερευνητική υπόθεση ότι δηλαδή η άποψη των ερωτηθέντων για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο αγροτικός τομέας αλληλεπιδρά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, επάγγελμα), θα εξεταστεί η συσχέτιση του παράγοντα "Δυσκολίες Αγροτικού Τομέα" (εξαρτημένη μεταβλητή) με τις μεταβλητές Φύλο, Ηλικία, Μορφωτικό Επίπεδο και Κύρια Επαγγελματική Δραστηριότητα (ανεξάρτητες μεταβλητές). Η μηδενική υπόθεση, για κάθε ανεξάρτητη μεταβλητή είναι "Ο συντελεστής συσχέτισης είναι ίσος με το μηδέν ($r_s = 0$, οι μεταβλητές δεν σχετίζονται)" έναντι της εναλλακτικής υπόθεσης "Ο συντελεστής συσχέτισης είναι διάφορος του μηδενός ($r_s \neq 0$, οι μεταβλητές σχετίζονται)".

Πίνακας 3.28 Συσχετίσεις μεταξύ παράγοντα Δυσκολίες Αγροτικού Τομέα και των δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος

	Φύλο	Ηλικία	Μορφωτικό Επίπεδο	Κύρια επαγγελματική δραστηριότητα
Spearman's rho Δυσκολίες Αγροτικού Τομέα	.006	-.095	.211	-.029
Correlation Coefficient				
Sig. (2-tailed)	.941	.254	.010	.732
N	146	146	146	146

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Όπως φαίνεται και στον (πίνακας 3.28), σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5%, υπάρχει μια στατιστικά σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στην ανεξάρτητη μεταβλητή Μορφωτικό Επίπεδο και τον εξαρτημένο παράγοντα "Δυσκολίες Αγροτικού Τομέα". Συνεπώς, η ερευνητική υπόθεση ότι το μορφωτικό επίπεδο σχετίζεται με την άποψη που έχουν οι ερωτηθέντες για τα προβλήματα του αγροτικού τομέα επιβεβαιώνεται ($r = 0.211$, $df = 144$, $p < 0.05$). Ωστόσο, επειδή το r είναι πολύ κοντά στο 1 η γραμμική συσχέτιση είναι πολύ ασθενής. Για τις υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές ο έλεγχος έδειξε ότι σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5% δεν υπάρχει γραμμική συσχέτιση. Δηλαδή η ερευνητική υπόθεση ότι το φύλο, η ηλικία και το επάγγελμα των ερωτηθέντων σχετίζονται με την άποψη που έχουν οι ερωτηθέντες σχετικά με για τα προβλήματα του αγροτικού τομέα δεν επιβεβαιώνεται.

- **Δεύτερη ερευνητική υπόθεση**

Για την δεύτερη ερευνητική υπόθεση ότι δηλαδή η άποψη των ερωτηθέντων για τις προοπτικές που παρουσιάζει ο αγροτικός κλάδος αλληλεπιδρά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, επάγγελμα), θα εξεταστεί η συσχέτιση του παράγοντα "Ευκαιρίες Αγροτικού Τομέα" (εξαρτημένη μεταβλητή) με τις μεταβλητές Φύλο, Ηλικία, Μορφωτικό Επίπεδο και Κύρια

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Επαγγελματική Δραστηριότητα (ανεξάρτητες μεταβλητές). Η μηδενική υπόθεση, για κάθε ανεξάρτητη μεταβλητή είναι "Ο συντελεστής συσχέτισης είναι ίσος με το μηδέν ($r_s = 0$, οι μεταβλητές δεν σχετίζονται)" έναντι της εναλλακτικής υπόθεσης "Ο συντελεστής συσχέτισης είναι διάφορος του μηδενός ($r_s \neq 0$, οι μεταβλητές σχετίζονται)".

Πίνακας 3.29: Συσχετίσεις μεταξύ παράγοντα Ευκαιρίες Αγροτικού Τομέα και των δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος

	Φύλο	Ηλικία	Μορφωτικό Επίπεδο	Κύρια επαγγελματική δραστηριότητα
Spearman's rho	-.078	.154	-.031	.053
Correlation Coefficient				
Sig. (2-tailed)	.351	.063	.710	.529
N	146	146	146	146

Πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Όπως φαίνεται και στον (πίνακας 3.29), σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5%, δεν υπάρχει καμία στατιστικά σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στον παράγοντα "Ευκαιρίες Αγροτικού Τομέα" και τις ανεξάρτητες μεταβλητές Φύλο, Ηλικία, Μορφωτικό Επίπεδο και Κύρια Επαγγελματική Δραστηριότητα. Συνεπώς, η ερευνητική υπόθεση ότι τα δημογραφικά χαρακτηριστικά σχετίζονται με την άποψη που έχουν οι ερωτηθέντες σχετικά με τις προοπτικές που του αγροτικού τομέα δεν επιβεβαιώνεται.

3.5 Συμπεράσματα και συζήτηση

Στην παρούσα μελέτη έγινε μια προσπάθεια καταγραφής των προβλημάτων και των ευκαιριών που υπάρχουν σήμερα στον ελληνικό αγροτικό τομέα και πως αυτά γίνονται αντιληπτά μέσα από την οπτική των άμεσα εμπλεκομένων στην γεωργία, δηλαδή των παραγωγών.

Για την διερεύνηση της άποψης των αγροτών πραγματοποιήθηκε έρευνα με χρήση ερωτηματολογίου σε δείγμα 146 παραγωγών από την Κρήτη. Από την επεξεργασία του ερωτηματολογίου προέκυψε ότι οι περισσότεροι παραγωγοί που συμμετείχαν στην έρευνα είναι άνδρες, ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 31-45 χρονών, είναι κατά κύριο επάγγελμα αγρότες, ασχολούνται με τη γεωργία και τη φυτική παραγωγή, οι περισσότεροι πάνω από 11 χρόνια, και ο κύριος λόγος για τον οποίο ασχολήθηκαν με την γεωργία είναι η συνέχεια οικογενειακής επαγγελματικής

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

δραστηριότητας. Η πλειοψηφία του δείγματος ασχολείται με την παραγωγή ελαιοκομικών κυρίως προϊόντων, ενώ μικρά είναι τα ποσοστά αυτών που ασχολούνται με την τυποποίηση και μεταποίηση και ακόμα μικρότερο είναι το ποσοστό αυτών που ασχολείται με τον αγροτουρισμό. Το αγροτικό εισόδημα των περισσότερων είναι μέχρι 10.000 ευρώ, ενώ ένα ποσοστό 15% του δείγματος δήλωσε εισόδημα προερχόμενο από γεωργικές ασχολίες πάνω από 30.001 ευρώ.

Από τις απαντήσεις που δόθηκαν φαίνεται να υπάρχουν μεγάλα κενά στις δομές πληροφόρησης και κατάρτισης των αγροτών. Από μέρους των παραγωγών υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον για πληροφόρηση πάνω σε μείζονα θέματα της δουλειάς τους, που φανερώνει την μη επαρκή κατάρτιση τους, ενώ παράλληλα η ενημέρωση των αγροτών γίνεται κατά το μεγαλύτερο μέρος από ιδιώτες γεωπόνους, γεγονός που καταδεικνύει και την αδυναμία του κράτους να παρέχει συνεπή και αξιόπιστη πληροφόρηση.

Επίσης, από τις απαντήσεις αποδεικνύεται η απαξίωση του συνεταιριστικού θεσμού, καθώς η μεγάλη πλειοψηφία του δείγματος δεν χρησιμοποιεί τους συνεταιρισμούς ούτε για την διακίνηση των προϊόντων ούτε για θέματα πληροφόρησης.

Σχετικά με την εικόνα που παρουσιάζει ο κλάδος σήμερα, οι περισσότεροι συμφωνούν ότι οι συνθήκες για το επάγγελμα του αγρότη γίνονται κάθε χρόνο δυσκολότερες ενώ η υψηλή φορολογία θεωρήθηκε το μεγαλύτερο πρόβλημα.

Αναφορικά με τις ευκαιρίες που παρουσιάζει ο κλάδος, τα πιστοποιημένα αγροτικά προϊόντα χαρακτηρίζονται σαν η μεγαλύτερη ευκαιρία. Ωστόσο, αξιοπρόσεκτο είναι ότι όλες οι πιθανές ευκαιρίες, τις οποίες αξιολόγησαν οι ερωτηθέντες πήραν μεγάλες βαθμολογίες, που σημαίνει ότι ο αγροτικός κόσμος "βλέπει" δυνατότητες στον κλάδο.

Οι αυστηρότεροι έλεγχοι για την πάταξη των "ελληνοποιήσεων" χαρακτηρίστηκε σαν η ενέργεια που θα είχε τα μεγαλύτερα οφέλη για την βελτίωση της εικόνας του κλάδου, μαζί με τα προγράμματα επιμόρφωσης/ κατάρτισης και τις μορφές συνεργασίας μεταξύ των παραγωγών.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι κανένας δεν σκέφτεται πουλήσει ή να νοικιάσει την αγροτική εκμετάλλευση που έχει στην κατοχή του και μόνο ένας δήλωσε ότι σκέφτεται να την εγκαταλείψει. Αντίθετα, οι περισσότεροι απάντησαν ότι σε βάθος πενταετίας θα ήθελαν να την αναπτύξουν και να κάνουν επενδύσεις. Αυτό συνδυαστικά με το γεγονός ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος αφορά νέους ανθρώπους φανερώνει ότι οι νέοι αγρότες θέλουν να μείνουν και να προσπαθήσουν για την βελτίωση των συνθηκών τόσο του κλάδου, όσο και της ζωής τους γενικότερα.

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Βεβαίως, δεν πρέπει να παραληφθεί ότι ένας στους 5 απάντησε ότι δεν ξέρει τί θα γίνει στο άμεσο μέλλον, πράγμα που καταδεικνύει την μεγάλη αβεβαιότητα και ανασφάλεια που έχει δημιουργηθεί λόγω της οικονομικής ύφεσης.

Η παραγοντική ανάλυση που έγινε έδειξε ότι υπάρχουν ισχυρές λανθάνουσες σχέσεις μεταξύ των αντιλήψεων που υπάρχουν σχετικά με τα προβλήματα και τις προοπτικές του κλάδου ενώ τα αποτελέσματα της ανάλυσης συσχετίσεων έδειξαν ότι τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος δεν αλληλεπιδρούν στην άποψη που έχουν σχετικά με τις ευκαιρίες του κλάδου παρά μόνο το μορφωτικό επίπεδο αλληλεπιδρά με την άποψη που υπάρχει σχετικά με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο κλάδος.

Δυστυχώς, μέχρι σήμερα, η χώρα μας δεν είχε μια σωστά δομημένη και ολοκληρωμένη αγροτική πολιτική ώστε να μπορέσει να αντιμετωπίσει τα προβλήματα του κλάδου και να βοηθήσει στην ανάκαμψη του. Δρώντας μέσα στο πλαίσιο κοντόφθαλμων πολιτικών, προσανατολίστηκε στην καταβολή των κοινοτικών ενισχύσεων, χωρίς να θέτονται ουσιαστικά επί τάπητος θέματα που αφορούν την αναβάθμιση του παραγόμενου αγροτικού προϊόντος.

Ωστόσο, ο αγροτικός τομέας της χώρας φαίνεται ότι μπορεί να αντισταθεί, περισσότερο από άλλους οικονομικούς κλάδους, στις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και να εμφανίσει προοπτικές ανάπτυξης. Η τάση αυτή μπορεί να διαπιστωθεί από την συνεχόμενη κατά τα τελευταία χρόνια μείωση του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου αγροτικών προϊόντων, που οφείλεται κυρίως στην αύξηση των εξαγωγών και την προστιθέμενη αξία του πρωτογενούς τομέα που από το 2012 φαίνεται να έχει αυξητικές τάσεις.

Το πλαίσιο της νέας ΚΑΠ δημιουργεί προϋποθέσεις για μια ορθότερη αναπροσαρμογή της αγροτικής πολιτικής. Μέχρι το 2020, 20 δις ευρώ περίπου θα διατεθούν στον αγροτικό τομέα και στις αγροτικές περιοχές της Ελλάδας με βασικές πολιτικές προτεραιότητες, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, να αποτελούν την ανάπτυξη, τη βιωσιμότητα, τον εκσυγχρονισμό, τη καινοτομία και την ποιότητα.

Ενέργειες που αφορούν την δημιουργία ανταγωνιστικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, μεμονωμένων ή ενταγμένων σε συλλογικά σχήματα, τη μετατόπιση της ηλικιακής σύνθεσης των αγροτών προς τις νεότερες ηλικίες και την ανάδειξη των συνεταιρισμών και άλλων συλλογικών μορφών κρίνονται απαραίτητες.

Απαραίτητες επίσης θεωρούνται ενέργειες που αφορούν την ενίσχυση των εξαγωγών μέσω της δημιουργίας μιας εθνικής ταυτότητας που θα βασίζεται στην ποιότητα των ελληνικών αγροτικών προϊόντων και βέβαια αλλαγές στην εκπαίδευση

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

και τις συμβουλευτικές υπηρεσίες για την αποτελεσματική μεταφορά της γνώσης στους γεωργούς.

Κατά τη γνώμη μας, το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της ελληνικής γεωργίας βρίσκεται στην ποιότητα και την μοναδικότητα των αγροτικών προϊόντων που παράγει ο τόπος μας. Το κλίμα και τα εδάφη της Ελλάδος είναι ιδανικά για την ανάπτυξη βιολογικής γεωργίας και την καλλιέργεια εξαιρετικά ποιοτικών προϊόντων για στοχευόμενες αγορές υψηλού εισοδήματος. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε το γεγονός ότι η Ελλάδα έχει εγγράψει περίπου 145 ΠΟΠ και ΠΓΕ προϊόντα (Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου,2015). Τα προϊόντα ποιότητας μπορεί να είναι μια σημαντική διέξοδος για την αγροτική παραγωγή στην Ελλάδα καθώς απευθύνονται σε ειδικές καταναλωτικές αγορές γεγονός που τους επιτρέπει να διεκδικήσουν υψηλότερες τιμές. Επίσης, είναι περισσότερο συμβατά με την γενικότερη διάρθρωση της ελληνικής γεωργίας αφού αφορούν κυρίως μικρού μεγέθους κλήρους και είναι περισσότερο έντασης εργασίας με μέτριες απαιτήσεις ενδιάμεσων εισροών και ενέργειας (Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου,2015). Ο στόχος ενός προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης θα μπορούσε να ήταν η σταδιακή μετατροπή όλων των μη ανταγωνιστικών συμβατικών αγροτικών εκμεταλλεύσεων σε βιολογικές ή καλλιέργειες πιστοποιημένων προϊόντων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Βεντούρης, Ν. και Τσακανίκας, Α. (2011), Αγροτικά μηχανήματα και ανταγωνιστικότητα του πρωτογενή τομέα, Αθήνα: IOBE.
- Δαμιανός, Δ. και Βλάχος, Γ. (2014), "Περί μίας εθνικής στρατηγικής για τη γεωργία και τα τρόφιμα", στον συλλογικό τόμο Μασουράκης, Μ και Γκόρτσος, Χ.(επιμελητές έκδοσης), Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής ,Αθήνα: Ελληνική Ένωσης Τραπεζών, σελ 197-190
- ΕΛ.ΣΤΑΤ(2015), Δελτίο τύπου: Έρευνα διάρθρωσης γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων έτους 2013, Πειραιάς: ΕΛ.ΣΤΑΤ
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή(2014), "Η Ευρωπαϊκή Ένωση με απλά λόγια: Γεωργία", Βρυξέλλες: Εκδόσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, https://europa.eu/eururopean-union/topics_el [πρόσβαση 30/01/2017]
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή(2016), "Η ΚΓΠ στη Χώρα σας, Ελλάδα", https://ec.europa.eu/agriculture/cap-in-your-country_el [πρόσβαση 30/01/2017]
- Θωμαΐδου, Φ. και Σταυράκη, Σ. (2015), Βιομηχανία τροφίμων και ποτών, Facts & Figures, Αθήνα: IOBE,
- Καδίτη Κ και Νίτση Ε. (2010), "Ο Αγροτικός Τομέας στην Ελλάδα", Εκθέσεις 60, Αθήνα: ΚΕΠΕ https://www.kepe.gr/images/ektheseis/report_60_PER.pdf [πρόσβαση 30/01/2017]
- Καλιτσουνάκη Α. (2012), Κοινωνικοί και τεχνολογικοί μετασχηματισμοί στον αγροτικό τομέα της Κρήτης, Διπλωματική Εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης
- Καρανικόλας, Π. και Μαρτίνος, Ν. (2012), "Η ελληνική γεωργία μπροστά στην κρίση: Προβλήματα και προοπτικές". Νέος Λόγιος Ερμής. τ2.σ15-25, <http://ardinxixi.gr/archives/3811> [πρόσβαση 30/01/2017]
- Κέντρο Εξαγωγικών Ερευνών Μελετών (2015), "Η πορεία του εξωτερικού εμπορίου της Ελλάδας στα χρόνια της ύφεσης Ανά Κύρια Κατηγορία Προϊόντων (2008-2014)", τ. 75, http://www.pcci.gr/everimages/PSE-OIEXAGOGESSTACHRONIATISKRISIS_F8828....pdf [πρόσβαση 30/01/2017]
- Λεκκός, Η. και Λεβεντάκης, Α. (2015), Η συμβολή και οι προοπτικές του αγροτροφικού τομέα στην Ελλάδα, Economic Research & Investment Strategy, Αθήνα: Τράπεζα Πειραιώς.

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

- Μέρμηγκας, Γ. και Μουτσάτσος, Δ.(2008), "ΠΟΕ ΓΥΡΟΣ ΔΟΗΑ - Διαπραγματεύσεις Γεωργίας Ο πυλώνας της εσωτερικής στήριξης και η σημασία του για την Ε.Ε.",
http://www.minagric.gr/images/stories/agropol/Greek/Agro_pol/MOUTS/Microsoft%20Word%20-%20DOMSUPPORTEvaluationRev3_1.pdf [πρόσβαση 30/01/2017]
- Μπαλτάς Ν.(2013),"Ο Αγροτικός Τομέας της Ελλάδος στο Πλαίσιο του Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Περιβάλλοντος", Αθήνα
<https://opencourses.aueb.gr/modules/document/file.php/SES100/%CE%94%CE%B9%CE%AC%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%B1%20%CE%AD%CE%B3%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B1%20/%CE%B1%CE%B3%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%82%20%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B5%CE%B1%CF%82.pdf> [πρόσβαση 30/01/2017]
- Ν. 3874/2010 " Μητρώο Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων" (ΦΕΚ Α 151/6.09.2010)
- Παπαστάμκος, Γ. (2012), "Το πρόβλημα της έλλειψης ρευστότητας των Ελλήνων γεωργών.", <http://www.europarl.gr/athinai/el/greek-meps/meps-activity/meps-activity-2012/april2012/ap33.html> [πρόσβαση 30/01/2017]
- ΠΑΣΕΓΕΣ(2012), Αυτάρκεια Αγροτικών Διατροφικών Προϊόντων, Αθήνα: ΠΑΣΕΓΕΣ
- Πέζαρος, Π. (2011)," Η ΚΑΠ - Εξέλιξη και Προοπτικές.",
http://www.minagric.gr/images/stories/agropol/Greek/Agro_pol/Works/CAP_Evolution&Perspectives_March2011_GR.pdf [πρόσβαση 30/01/2017]
- Περιφέρεια Κρήτης (2011), Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Κρήτης 2012-2014, Στρατηγικός Σχεδιασμός, Περιφέρεια Κρήτης,
http://www.crete.gov.gr/attachments/article/3039/1.%CE%95%CE%A0_%CE%A0%CE%9A_ENOTHTA%2001_%CE%A3%CE%A4%CE%A1%CE%91%CE%A4%CE%97%CE%93%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A3_%CE%A3%CE%A7%CE%95%CE%94%CE%99%CE%91%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A3.pdf [πρόσβαση 30/01/2017]
- Περιφέρεια Κρήτης (2015), Στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης περιφέρειας Κρήτης, Περιφέρεια Κρήτης,
<http://www.crete.gov.gr/attachments/article/11148/RIS3Crete.pdf> [πρόσβαση 30/01/2017]

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

- Πηχάκη, Κ. (2006), «Η Ελληνική Γεωργία ενώπιον των Νέων Συνθηκών και Θεσμικού Πλαισίου», Εκθέσεις 46, Αθήνα: ΚΕΠΕ
- Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2014 -2020,(2015), <http://www.agrotikianartixi.gr/> [πρόσβαση 30/01/2017]
- Speed A.E.- Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου(2015), "Ανάλυση SWOT για την προετοιμασία της προγραμματικής περιόδου 2014-2020" <http://www.agrotikianartixi.gr/> [πρόσβαση 30/01/2017]
- Σχέδιο Στρατηγικής για την Ανταγωνιστικότητα της Γεωργίας,<http://www.yraithros.gr/wp-content/uploads/2016/04/to-anartyxiako-sxedio-gia-thn-ellhnikh-gewrgia-apokleistiko.pdf> [πρόσβαση 30/01/2017]
- Τόγιας, Α. (2013), Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης σε μια αγροτική περιοχή: η περίπτωση της αρχαίας Επιδαύρου, Μεταπτυχιακή Εργασία, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
- Τσακανίκας, Α., Γιωτόπουλος, Ι., Κόρρα, Ε., Σταυράκη, Σ. (2016), Επιχειρηματικότητα 2015-16: Κρίσιμη καμπή για την αναπτυξιακή δυναμική του επιχειρηματικού συστήματος, Αθήνα: IOBE
- Χαλικιάς, Ι.(2010), Στατιστική - Μέθοδοι ανάλυσης για επιχειρηματικές αποφάσεις, Αθήνα:Rosii
- Χριστοδουλάκη, Ι. και Στάθης, Ε.(2014),"Η ανταγωνιστικότητα των δυναμικών κλάδων της ελληνικής οικονομίας, Η αναγκαιότητα για διασύνδεση των στρατηγικών ανάπτυξης", στον συλλογικό τόμο Μασουράκης, Μ και Γκόρτσος, Χ.(επιμελητές έκδοσης), Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής ,Αθήνα: Ελληνική Ένωσης Τραπεζών, σελ 257-288

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- European Commission (2014),"Cap Context Indicators 2014-2020, 13.Employment by economy activity" <http://paseges.gr/resource-api/paseges/contentObject/c7249e59-38ff-4260-b35f-6a8725805879/attachedFiles%5B9edd7849-017e-4a64-ab87-35676fe0222f%5D> [πρόσβαση 30/01/2017]
- European Commission (2016A), "Agricultural Policy Perspectives, Greece Statistical Factsheets", http://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/statistics/factsheets/pdf/el_en.pdf, [πρόσβαση 30/01/2017]

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

- European Commission (2016B), "Agricultural Policy Perspectives, European Union Statistical Factsheets - April 2016",
http://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/statistics/factsheets/pdf/eu_en.pdf, [πρόσβαση 30/01/2017]
- Lietz, P. (2009), "Research into questionnaire design. A summary of the literature", International Journal of Market Research, 52(2), pp 249-272, <http://www.ijmr.com/samples/sample1.pdf> [πρόσβαση 30/01/2017]
- McKinsey&Company (2012), "Greece 10 years ahead: Defining Greece's new growth model and strategy - Executive summary".
- Mylonas, P. (2015), Unlocking the potential of Greek agro-food industry, SECTORAL REPORT, Athens: NATIONAL BANK OF GREECE

Ηλεκτρονικός Τύπος

- Μυλωνάκης Ιωάννης (2013), " Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου επί ξυρού ακμής", Foreign Affairs, The Hellenic Edition, 10/05/2013,
<http://www.foreignaffairs.gr/articles/69297/ioannis-mylonakis/o-pagkosmios-organismos-emporioy-epi-ksyroy-akmis?page=show#> [πρόσβαση 30/01/2017]
- Κέρδος (2016), "Εξαγωγές: Τα καλλίτερα ελληνικά προϊόντα, οι κορυφαίες αγορές", Κέρδος online 23/2/201
<http://www.kerdos.gr/%CE%B8%CE%AD%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%B5%CE%BE%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%AD%CF%82-%CF%84%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%AF%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B1-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%8A%CF%8C%CE%BD%CF%84%CE%B1-%CE%BF%CE%B9-%CE%BA%CE%BF%CF%81%CF%85%CF%86%CE%B1%CE%AF%CE%B5%CF%82-%CE%B1%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%AD%CF%82>, [πρόσβαση 30/01/2017]

Βασεις δεδομένων

- http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Main_Page
- <http://www.statistics.gr/>

Ηλεκτρονικές Πηγές

- <http://academic.udayton.edu/gregelvers/psy216/SPSS/spss.htm>
- <http://agris.fao.org/agris-search/index.do>
- <http://europa.eu/>
- <http://idomeneas.heraklion.gr/agra/?q=node/581>
- <http://www.agro24.gr>
- <http://www.agrodata.gr>
- <http://www.agrotypos.gr>
- <http://www.ats.ucla.edu/stat/spss/output/factor1.htm>
- <http://www.candianews.gr/>
- <http://www.crete.gov.gr>
- <http://www.creteinfo.gr/cretedirectory/creteoliveoil/index.html>
- <http://www.creteplus.gr>
- <http://www.ead.gr/>
- <http://www.maich.gr>
- <http://www.minagric.gr>
- <http://www.minagric.gr/index.php/el/syndesmoi/180-linksohers>
- <http://www.oga.gr/>
- <http://www.olivenews.gr/el>
- <http://www.paseges.gr/el>
- <http://www.spss-tutorials.com/>
- http://www.ssc.wisc.edu/sscc/pubs/spss/classintro/spss_students2.html
- <http://www.ypaithros.gr>
- https://el.wikipedia.org/wiki/Παγκόσμιος_Οργανισμός_Εμπορίου
- https://europa.eu/european-union/documents-publications_el
- www.wto.org

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Αγαπητέ/ή κύριε/κυρία,

Το παρόν ερωτηματολόγιο πραγματοποιείται στο πλαίσιο υλοποίησης της μεταπτυχιακής μου εργασίας στο διαπανεπιστημιακό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών στη διοίκηση επιχειρήσεων "ATHENS MBA" (Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών). Σκοπός του είναι να καταγράψει τις αντιλήψεις σας σχετικά με τις προοπτικές και τα προβλήματα του αγροτικού κλάδου. Ειδικότερα, με το παρόν ερωτηματολόγιο γίνεται μια προσπάθεια καταγραφής και αξιολόγησης των απόψεων που έχουν οι ίδιοι οι παραγωγοί αγροτικών προϊόντων σχετικά την εικόνα που παρουσιάζει ο κλάδος.

Επισημαίνεται ότι, τα στοιχεία που θα συμπληρώσετε θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο στην ερευνητική διαδικασία της μεταπτυχιακής μου εργασίας με τίτλο «Προβλήματα και προοπτικές του αγροτικού κλάδου- Αντιλήψεις αγροτικού πληθυσμού στην Κρήτη».

Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και χωρίζεται σε τέσσερα μέρη. Το πρώτο μέρος περιέχει γενικά ερωτήματα σχετικά με την επαγγελματική σας δραστηριότητα στον αγροτικό κλάδο. Το δεύτερο μέρος αναφέρεται σε πληροφορίες που αφορούν την υφιστάμενη κατάσταση και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο αγροτικός κλάδος. Οι ερωτήσεις του τρίτου μέρους επιδιώκουν μια καταγραφή των προοπτικών που παρουσιάζει ο κλάδος και των ενεργειών που χρειάζεται να γίνουν ώστε να βελτιωθεί η συνολική του εικόνα. Τέλος, το τέταρτο μέρος αποτελείται από δημογραφικές ερωτήσεις.

Σύνολο ερωτήσεων: 21

Εκτιμώμενος χρόνος συμπλήρωσης: 11 λεπτά

Ευχαριστώ πολύ για τον χρόνο και την συνεργασία σας

Με εκτίμηση,

Αρτεμησία Μαραγκουδάκη

1. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

- 1.1. Πόσα χρόνια ασχολείστε με τον αγροτικό κλάδο;
(σημειώστε με X, **μια απάντηση**)

1 - 5	
6 - 10	
11 - 20	
Πάνω από 21 χρόνια	

- 1.2. Ποια είναι η κύρια επαγγελματική σας δραστηριότητα;
(σημειώστε με X, **μια απάντηση**)

Αγροτικός τομέας	
Δημόσιος τομέας	
Ιδιωτικός τομέας	
Ελεύθερος επαγγελματίας	
Συνταξιούχος	
Άλλο	

- 1.3. Για ποιο λόγο ασχοληθήκατε με τον αγροτικό κλάδο;
(σημειώστε με X, **μια απάντηση**)

Συνέχεια οικογενειακής επαγγελματικής δραστηριότητας	
Ανάγκη για κάποια εργασία	
Ανάγκη για συμπληρωματικό εισόδημα	
Αγαπώ την φύση και ήθελα εργασία μέσα σε αυτή	
Θεωρώ ότι ο αγροτικός κλάδος έχει προοπτικές ανάπτυξης	
Άλλο	

- 1.4. Σε ποιο τομέα του αγροτικού κλάδο **κυρίως** δραστηριοποιείστε για εμπορική εκμετάλλευση;
(σημειώστε με X, **μια απάντηση**)

Γεωργία	
Κτηνοτροφία	
Γεωργοκτηνοτροφία	
Αλιεία	
Μελισσοκομία	
Άλλο	

- 1.5. Η επαγγελματική σας δραστηριότητα στον αγροτικό κλάδο αφορά:
(σημειώστε με X, **πολλαπλές απαντήσεις**)

Παραγωγή	
Τυποποίηση	
Μεταποίηση	
Αγροτουρισμός	
Άλλο	

- 1.6. Τί παράγετε, **με σκοπό την εμπορική εκμετάλλευση;**
(σημειώστε με X, **πολλαπλές απαντήσεις**)

Ελαιοκομικά προϊόντα	
Αμπελοοινικά προϊόντα	
Εσπεριδοειδή	
Κηπευτικά προϊόντα	
Κτηνοτροφικά - Γαλακτοκομικά προϊόντα	
Μελισσοκομικά προϊόντα	
Υποτροπικά φυτά	
Ακρόδρυα (κάστανα, αμύγδαλα κα)	
Άλλο	

- 1.7. Είστε μέλος αγροτικού συνεταιρισμού ή ομάδας παραγωγών;
(σημειώστε με X, **μια απάντηση**)

Όχι ποτέ	
Όχι, αλλά υπήρξα στο παρελθόν	
Ναι	

2. ΥΠΑΡΧΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ/ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

- 2.1. Με ποιον τρόπο εμπορεύεστε τα προϊόντα σας;
(σημειώστε με X, **μια απάντηση για κάθε πρόταση**)

Τρόπος εμπορίας	Καθόλου	Μικρή ποσότητα	Μέτρια ποσότητα	Μεγάλη ποσότητα	Όλα την ποσότητα
Μέσω εμπόρου					
Μέσω συνεταιρισμού					
Μέσω ομάδας παραγωγών					
Μέσω λαϊκής αγοράς					
Τα πουλάω μόνος/η μου, μέσω προσωπικού δικτύου					

- 2.2. Αξιολογήστε την δυσκολία που αντιμετωπίζετε κατά την διάθεση των προϊόντων σας:

(σημειώστε με X, **μια απάντηση**)

(1 καμία δυσκολία, 5 πολύ μεγάλη δυσκολία)

1	2	3	4	5

- 2.3. Αξιολογήστε τις γνώσεις που θεωρείτε ότι χρειάζεστε σχετικά με τα παρακάτω:

(σημειώστε με X, **μια απάντηση για κάθε πρόταση**)

(1 δεν χρειάζομαι καθόλου, 5 χρειάζομαι οπωσδήποτε)

Γνώσεις	1	2	3	4	5
Πληροφορίες για νέα μηχανήματα					
Πληροφορίες για νέες καλλιεργητικές τεχνικές					

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Γνώσεις	1	2	3	4	5
Πληροφορίες για εμπορία αγροτικών προϊόντων					
Πληροφορίες για επενδυτικά προγράμματα (αναπτυξιακός νόμος)					
Πληροφορίες για πιστοποίηση αγροτικών προϊόντων					
Πληροφορίες σχετικά με την οικονομική διαχείριση της αγροτικής εκμετάλλευσης					
Πληροφορίες σχετικά με τεχνολογίες πληροφορικής και τρόπους αξιοποίησης τους στην αγροτική δραστηριότητα					

- 2.4. Πώς ενημερώνεστε για θέματα που αφορούν την γεωργική σας δραστηριότητα (τρόποι καλλιέργειας, λιπάσματα, τιμές προϊόντων κτλ); (σημειώστε με X, **μια απάντηση για κάθε πρόταση**)
(1 ποτέ, 5 αποκλειστικά)

	1	2	3	4	5
Συνάδελφοι γεωργοί					
Ιδιώτες γεωπόνοι					
Συνεταιρισμός					
Υπηρεσίες νομαρχίας					
Τηλεόραση /ραδιόφωνο/ εφημερίδες					
Ίντερνετ					

- 2.5. Ποια είναι, κατά την γνώμη σας, τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο αγροτικός κλάδος (σημειώστε με X, **μια απάντηση για κάθε πρόβλημα**);

Πρόβλημα	Καθόλου πρόβλημα	Μικρό πρόβλημα	Μέτριο πρόβλημα	Μεγάλο πρόβλημα	Πολύ μεγάλο πρόβλημα
Περιβαλλοντικοί παράγοντες					
Υψηλό κόστος παραγωγής					
Υψηλή φορολογία					
Ελλείψεις σε έργα υποδομών					
Υψηλή εξάρτηση από επιδοτήσεις					
Απουσία συμβουλευτικής στήριξης					
Ανταγωνισμός από εισαγόμενα προϊόντα					
Δυσκολία εύρεσης χρηματοδότησης					
Μικρός κλήρος-εκτάσεις ανά καλλιεργητή					

- 2.6. Αξιολογήστε τις παρακάτω προτάσεις: (σημειώστε με X, **μια απάντηση για κάθε πρόταση**)

Πρόταση	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Οι συνθήκες για το επάγγελμα του γεωργού					

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

Πρόταση	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
γίνονται κάθε χρόνο πιο δύσκολες					
Θα μπορούσα να συνεχίσω στο μέλλον να ασκώ τη γεωργία ακριβώς όπως σήμερα					
Η απουσία επιμόρφωσης των παραγωγών επηρεάζει αρνητικά την συνολική απόδοση του αγροτικού κλάδου					
Η απουσία χρήσης νέων τεχνολογιών επηρεάζει αρνητικά την συνολική απόδοση του αγροτικού κλάδου					
Η διακίνηση ατυποποίητων αγροτικών προϊόντων επηρεάζει αρνητικά την φήμη των αγροτικών προϊόντων					
Η απουσία συνεργασίας παραγωγών (ενώσεις παραγωγών, συνεταιρισμοί), επηρεάζει αρνητικά την ανταγωνιστικότητα αγροτικού τομέα					

3. ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ/ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

3.1. Τί από τα παρακάτω αποτελούν, κατά την γνώμη σας, ευκαιρίες στον αγροτικό κλάδο;

(σημειώστε με X, **μια απάντηση για κάθε πρόταση**)

Ευκαιρία	Καθόλου	Μικρή ευκαιρία	Μέτρια ευκαιρία	Μεγάλη ευκαιρία	Πολύ μεγάλη ευκαιρία
Καλλιέργειες που δεν έχουν ακόμα αξιοποιηθεί επαρκώς (πχ αρωματικά φυτά)					
Αγροτουρισμός					
Συμβολαιακή γεωργία					
Προώθηση αγροτικών προϊόντων μέσω ηλεκτρονικού εμπορίου					
Τυποποίηση η/και μεταποίηση αγροτικών προϊόντων					
Πιστοποιημένα αγροτικά προϊόντα					

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

- 3.2. Πώς, κατά την γνώμη σας, οι παρακάτω ενέργειες μπορούν να συμβάλουν στην βελτίωση του αγροτικού κλάδου;
(σημειώστε με Χ, **μια απάντηση για κάθε πρόταση**)

Ενέργεια	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ
Μορφές συνεργασίας μεταξύ των παραγωγών (ενώσεις παραγωγών, συνεταιρισμοί)					
Προγράμματα επιμόρφωσης/ κατάρτισης παραγωγών					
Υιοθέτηση νέων μεθόδων και τεχνολογιών					
Κίνητρα για εγκατάσταση νέων αγροτών με στόχο την βελτίωση της ηλικιακής σύνθεσης του αγροτικού πληθυσμού					
Δημιουργία και στήριξη δικτύων παραγωγών-καταναλωτών για διάθεση προϊόντων χωρίς μεσάζοντες					
Η εγχώρια παραγωγή να φύγει από το μοντέλο της μαζικής παραγωγής και να προσανατολιστεί στην παραγωγή πιστοποιημένων προϊόντων					
Μέτρα για την διαφύλαξη των φυσικών πόρων και την προστασία του περιβάλλοντος (αιφόρος ανάπτυξη)					
Απλοποίηση διαδικασιών ένταξης παραγωγών σε επενδυτικά προγράμματα					
Αυστηρότεροι έλεγχοι ώστε να μειωθεί το φαινόμενο των "ελληνοποιήσεων"					

- 3.3. Ποια είναι τα σχέδια σας, σχετικά με την αγροτική σας εκμετάλλευση, για την επόμενη πενταετία;
(σημειώστε με Χ, **μια απάντηση**)

Μελλοντικά σχέδια	
Θα προσπαθήσω να την αναπτύξω και θα κάνω πρόσθετες επενδύσεις	
Θα μείνει ως έχει	
Θα την εγκαταλείψω (δεν θα καλλιεργώ συστηματικά)	
Θα την νοικιάσω	
Θα την πουλήσω	
Θα συνεχίσουν να την έχουν τα παιδιά μου	
Δεν ξέρω τί θα γίνει	
Δεν αποφασίζω μόνος/η μου	
Άλλο	

4. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

- 4.1. Ποιο είναι το φύλο σας;
(σημειώστε με Χ, **μια απάντηση**)

Ανδρας	
Γυναίκα	

Athens MBA

Προοπτικές και προβλήματα του Αγροτικού Τομέα: Αντιλήψεις Αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης

- 4.2. Ποια είναι η ηλικία σας;
(σημειώστε με X, **μια απάντηση**)

18 - 30	
31 - 45	
46 - 60	
61 +	

- 4.3. Ποια είναι η ανώτερη εκπαίδευσή σας;
(σημειώστε με X, **μια απάντηση**)

Χωρίς εκπαίδευση	
Απόφοιτος δημοτικού	
Απόφοιτος γυμνασίου	
Απόφοιτος λυκείου	
Απόφοιτος γεωργικής σχολής	
Απόφοιτος ΙΕΚ	
Απόφοιτος πανεπιστημιακής σχολής που σχετίζεται με αγροτικό κλάδο	
Απόφοιτος πανεπιστημιακής σχολής που δεν σχετίζεται με αγροτικό κλάδο	
Μεταπτυχιακές σπουδές	
Άλλο	

- 4.4. Ποια είναι η οικογενειακή σας κατάσταση;
(σημειώστε με X, **μια απάντηση**)

Ανύπαντρος/η	
Παντρεμένος/η με παιδιά	
Παντρεμένος/η χωρίς παιδιά	
Διαζευγμένος/η	
Χήρος/α	

- 4.5. Ποιο είναι το, **προερχόμενο από γεωργικές ασχολίες**, συνολικό ετήσιο ατομικό σας εισόδημα; (σημειώστε με X, μια απάντηση);

Κάτω από 5.000 ευρώ	
5.001 – 10.000 ευρώ	
10.001 – 20.000 ευρώ	
20.001 – 30.000 ευρώ	
Πάνω από 30.001 ευρώ	